

Analele Dobrogei

Revista Societății Culturale Dobrogene

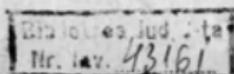
Director: C. BRĂTESCU

SUMARUL :

- Brătescu Const.:** Sarcofagul cu simboluri din Constanța (cu 10 planșe). Anexă : A. Aziz : Scrisoare și „Notice” (cu 2 planșe).
- Călinescu R. I.:** Insula Șerpilor. Schiță monografică (cu 7 planșe și o hartă de Inginer N. Celac).
- Pricopie M.:** Tiganiaada lui Budai Deleanu. Poemă eroi-comică în 12 cânturi. În portul liniștei de veci.
- Petrescu Valerian:** Mihai Eminescu și Marea (cu 1 planșă).
- Roman Ioan N.:** Neant. Scrisoare de la Ioan N. Roman.
- Sâlceanu Gr.:** Pe Mare. Balastru noptilor cu stele. Două rândumene. Noapte pontică. Târmul de liliac. Soare. Chemarea. Grădina.
- Vulpe R.:** Figurile magice de la Poiana și captivii de pe reliefele de la Adamclisi (cu 4 planșe). — Noutăți arheologice dobrogene, 1931.
- NECROLOG:** Cercul Anaklor Dobrogei: Ioan N. Roman (cu 1 planșă).
- G. Coau-Cerna : Ioan Brătescu.
- RECENSII:** Brătescu C. : C. C. Giurescu : Despre Vlahia Asaneștilor. — G. Vălsan : Les terrasses de la Plaine Roumaine.
- Ilieșcu M. Dan : O. Taftali : Les Tumuli de Callatis. — La cité antique de Callatis. — Radu Vulpe : Callatis. — Popescu Spineni : Sur l'origine ethnique de Justinien. — Dr. N. Ulmeanu : Băile Techirghiol-Sat. — P. Bujor : Noi contribuții la studiul biologiei lacului Techirghiol. — Horia Slobozianu : Bogățiile lacului Techirghiol. — Al. Stroe Militaru : Mocanii Săceleni ca element de unificare și expansiune națională. — Ion Conea : Considerații geografice în jurul diferitelor nume ale Dobrogei. — Al. P. Arbore : Aspecte caracteristice din viața populară dobrogeneană. — Al. Borza : Contribuții la cunoașterea vegetației și florei Insulei Șerpilor; Noi contribuții la cunoașterea vegetației și florei Insulei Șerpilor; Observații fitosociologice pe Insula Șerpilor; Flora grădinilor sărănești române; Problema protecționii naturii în România. — Emil Pop : Bibliografia botanică a Dobrogei (1878—1928), — Gheron Netta : Expansiunea economică a Austriei și esplorările ei orientale. — N. Al. Rădulescu : Milcovia (S. Mehedinți; Vadul moldo-muntean). — Dr. E. I. Păunel : Viața și opera lui H. C. Andersen și frecarea lui prin România în 1841. — Const. N. Sarry : Cum s-ar putea rezolvi criza economică. — C. Saroglu : Sassiada.
- Vulpe R. : Scarlat Lambrino : Cetatea Histria; notiță istorică și descriptivă cu prilejul Expoziției Cetății Histria, de la Academia Română, Martie 1931. — Scarlat Lambrino : Observations sur un nouveau diplôme militaire de l'empereur Claude. — G. Cantacuzino : Un monument nou al cavalerului tracic.
- BIBLIOGRAFIE. PREMII.**

CERNĂUȚI, 1931

Institutul de Arte grafice și Editură „Glasul Bucovinei”
14070

Lui

Nicolae Forga

Omagiu

N. JORGA

INSULA ȘERPILOR

Schiță monografică

I. INTRODUCERE

1. Așezare, înfățișare și relief. Insula Șerpiilor (Pl. VII, A) este una din puținele insule ale Mării Negre și singura situată la o distanță mai mare de fjermul ei, fiind așezată în fața gurilor Dunărei, la o distanță de 45 km de Sulina¹⁾, între $45^{\circ} 15' 53''$ [latitudine nordică și $30^{\circ} 14' 41''$ longitudine estică²⁾].

Această insulă, încă aproape pustie, are o întindere de 17 ha, perimetrul ei neregulat³⁾ având o lungime de 1973 m și închizând aproximativ un patrulater ce prezintă un promontoriu (peninsulă) în colțul de NE al său (fig. 1).

Lungimea patrulaterului, dela N la S, e de 440 m, iar dela V la E, de 414 m.

Diametrul său cel mai lung, aproximativ NE—SV, trecând și prin peninsulă, este de 662 m⁴⁾.

Inălțimea fjurmuriilor este pe alocurea de 21 m spre S și E, unde acestea sunt foarte prăpăstioase; la peninsulă înălțimea fjermului e mult mai mică (12 m) și mai uniformă (terasă litorală).

Interiorul insulei se înalță, mai mult sau mai puțin regulat, din spate toate laturile spre centru.

Înălțimea maximă a insulei, către centrul patrulaterului, este cam de 40 m⁵⁾ și în acest punct se află clădirea farului și a piciorului militar.

¹⁾ Cu pilotina C. E. D. („Hirondelle”) 3 ore de drum.

²⁾ După S. Corréard (*Guide maritime et stratégique de la Mer Noire*, Paris, 1854, p. 65): $45^{\circ} 15' 31''$ latit. N și $27^{\circ} 56' 42''$ long. E.

³⁾ Insula se poate ocoli complet cu piciorul, pe la margini, în 40 minute de mers normal, finând seama atât de obstacole cât și de urcușuri.

⁴⁾ H. Köhler, *Mémoire sur les Iles et la Course consacrées à Achille dans le Pont-Euxin*, in: *Mém. de l'Acad. de Petersbourg*, T. X, p. 531 (1825).

⁵⁾ După G. Murgoci, 37; după *Taibout de Marigny* (cit. M. D. Ionescu, Dobrogea în pragul veacului al XX-lea, Buc. 1904, p. 305), $129\frac{1}{2}$ picioare (43 m).

Imprejurul insulei, adâncimea mării e cam de 4 m; spre N, la 59 m dela ţărm, apa are o adâncime de 5—6 m; spre V, 10—16 m; spre S, 13—23 m; spre E, 9—19 m (*Corréard*).

In apă, de jur împrejurul insulei, se află blocuri mai mari sau mai mici de stâncă, dintre care unele sunt submerse, altele ies la suprafața apei.

Mari îngrămadiri de asemenea blocuri se observă mai ales în dreptul capurilor (colțurile patrulaterului); toate aceste blocuri provin din sfărâmarea ţărmurilor sub acțiunea neîncetașă a valurilor, ajutată și de o anumită structură petrografică a insulei.

Insula Șerpilor poate fi abordată¹⁾ prin 3 locuri: pe la S, unde se află și o potecă săpată în stâncă — și pe de-o parte (E) și alta (V) a gâtului promontoriului, unde ţărmul, format din rocă mai moale, are forme mai domoale.

După *M. D. Ionescu* (op. cit. p. 306), locul cel mai bun pentru debarcare este la SE de peninsula, vântul fiind aci mai puțin puternic, stâncile submerse mai rare și mai puțin periculoase — cu toate că pilotina C. E. D. ancorează mai întotdeauna la NV de peninsula.

2. Nume. În antichitate Insula Șerpilor se numea: *Leuce* (*Leuke*²⁾ sau chiar *Achillea*³⁾ în onoarea lui *Achille*, care ar fi fost înmormântat în această insulă — unde avea de altfel și un templu vestit.

In evul mediu se numea: *Selina* sau *Cacearia* (*Cazaria*⁴⁾, *Isola Rosia*, *Nisi*, *Rubra* etc.

Incepând din secolul al XV-lea se numea *Phidonixi* (*Phidoni* = *Ophidonissi*) de către Greci, *Zmeinoi Ostrov* de către Ruși, *Ilan Adassi* de către Turci, dela 1856, când ea devine proprietate turcească, toate aceste numiri însemnând în diferitele limbi acelaș lucru, adică *insulă a șerpilor*.

Dela 1879 (12 Aprilie) de când insula a trecut în stăpânirea României, ministru de răsboi fiind generalul *Dabija*, ea se numește *Insula Șerpilor*, probabil traducere a numirilor de mai sus.

¹⁾ De fapt nici un vas nu poate acosta la ţărmul Insulei Șerpilor din cauza stâncilor periferice; toate vasele mici și mari ancorează la cel puțin 50 m depărtare de insulă.

²⁾ Fie după culoarea albă (*leuke* = alb) a pescărușilor, fie după spuma albă a valurilor, fie după templul alb al lui Achille — după cum susțin diferenții scriitori antici.

³⁾ E posibil ca de aci să se fragă și numele brațului Chilia, al Dunărei.

⁴⁾ Dela poporul *Chazari*.

3. Evoluția cunoașterii insulei ; explorări. Primii scriitori care fac mențiuni, mai mult sau mai puțin verosimile, în ceeace privește situația și condițiile geografice ale Insulei Ţerpilor, adesea însă foarte eronate¹⁾, pentru că nu văzuseră ei însăși insula, despre care povestea mai mult din auzite, relativ adesea pur și simplu pe predecesori, sunt fie navigatori și geografi sau naturaliști, fie istorici, literați sau filozofi, fie chiar simpli particulari, având în primul rând preocupări mitologice.

Dintre aceștia, cel mai vechiu pare a fi *Aretinos* din *Millet* (777 a. Chr.), care, după cât știm, pomenesc cel dintâi în *Aethiopida* sa despre această insulă : „Thetis luând de pe rug pe fiul său Achille, il duse în *Insula albă*“ (*Leuce*)²⁾.

Din această afirmație a lui *Aretinos* rezultă că încă pe la anul 777 a. Chr. exista deja tradiția despre consacrarea acestei insule lui Achille.

Poetul *Pindar*, într'una din odele sale, precizează și situația insulei : „în Pontus, Achille are o insulă strălucitoare“ (*Nemea IV*, 49).

Tragedianul *Euripide* menționează într'un dialog din *Andromacha* faptul că *Peleu* „va vedea pe Achille locuind în locașurile insulare, pe fârmul cel alb din mijlocul Pontului Euxin“, pomenind în alt loc despre „țara bogată în păsări“, de „fârmul cel alb“ și „frumosul drum al lui Achille“ din Pontul Euxin.

Philostrat vorbind în *Heroica* (p. 244) despre Achille, ne spune că locuește în Leuce, o insulă „pe care, cei ce intră în Pont, o au la stânga“ — iar poetul alexandrin *Lycophron* ne arată (*Cassandra* V. 186) că Achille „locuește de mult timp pe stâncă albă de spume dela gurile mlăștinoase ale fluviului Celtic“ (Dunărea).

Geograful *Scylace* (*Periplus*, 68) scrie : „drumul în linie dreaptă dela Istru până la Criumetopon (promontoriu în Chersonesul tauric) e de 3 zile și 3 nopți ; dacă ia însă cineva fârmul, drumul e dublu, căci aci există un golf în care se află o insulă, pustie ce e drept, numită Leuce și consacrată lui Achille“.

Alte mențiuni mai găsim la : *Ştefan din Bizanțiu*, *Hesychiu*, *Amian Marcelin*, *Scymnos din Chios*, *Dionysios Periegetul*, geograful

¹⁾ *Pausanias* și *Philostrat* vorbesc de păduri pe insulă — ceeace nu reiese din studiul solului.

²⁾ *Photius*, cod. 239 ; *G. Müller*, *Geographi Graeci minores*, I, p. 397 ; *G. Popa-Liseanu*, Rev. Arch. VII (1894), II, pp. 390—416 ; *M. D. Ionescu*, op. cit.

*Strabo, Pomponiu Mela, naturalistul Plinius, Iulus Solinus, Priscianus Avienus, marele geograf Ptolemeu, Jornandes episcopul Goților, vestiitul călător Pausanias, Leonin, filosoful Maxim din Tyr, istoricul Adrianus și alții*¹⁾.

Toți aceștia menționează pe Achille, care și-a avea aici mânțul, un templu cu altare și oracol — iar unii amintesc chiar de o statuie de lemn a acestuia, ce-a existat pe insulă; alții arată că dintre călătorii cari se abaf pe la insulă, nu toți o fac de bunăvoie, ci mai mult pentru a aduce jertfe acestui erou grec. Odată ajunși la insulă, călătorii intră în templul măturat cu aripile și stropit cu apă de mare — ca să nu se facă praf — de către pescăruși, numai după ce au plătit destul de mult oracolului, cam pretențios, ca să înblânzească, făcând să nu fugă caprele de pe insulă, din care se aduc jertfe eroului! Dintre multele legende țesute în jurul acestei insule, care de care mai interesante din punct de vedere mitologic, dar care nu prezintă aproape nicio importanță geografică, este de remarcat în deosebi una care coincide întâmplător întrucâtva și cu un fapt geologic, relativ recent, din trecutul Insulei Serpilor. Este legenda relatată de Philostrat, după care Achille și Elena, fiind destinați a trăi împreună și negăsindu-se împrejurul Troiei nicio insulă potrivită pentru ei, Thetis intervine pe lângă Neptun, zeul mărilor, și acesta scoase din valuri insula Leuce, pentru a locui pe dânsa Achille cu Elena!

Această primă fază a cunoașterei Insulei Serpilor s-ar putea numi *faza mitologică*.

Prima notă științifică, cunoscută nouă, asupra Insulei Serpilor, o găsim în *Mém. de l'Acad. des Sciences, St. Petersbourg*, X (1827) p. 599 (*Mémoire sur les îles et la course consacrées à Achille dans le Pont Euxine*) în care Köhler publică planul insulei²⁾ cu ruinele templului lui Achille³⁾.

Intr-o lucrare asupra M. Negre, apărută în 1830⁴⁾, constatăm

¹⁾ A se vedea G. Popa, Leuki — Insula Serpilor, Buc. 1894 (op. cit.); Gr. Dănescu, Dictionarul geografic, statistic și istoric al Jud. Tulcea, Buc. 1896, p. 422; Dr. C. Diaconovici, Encyclopédia română, Sibiu, 1900, II, p. 848; M. D. Ionescu, op. cit.

²⁾ Harta lui Köhler e reprodusă și de M. D. Ionescu (op. cit., harta No. 4).

³⁾ Un rezumat al acestui memoriu publică Zeune, în *Berghaus Annalen* (1835, p. 326) — reprodus mai târziu de către Ubert F. A. (Geographie d. Griechen u. Römer, Weimar, 1846, III, p. 448 et seg.).

⁴⁾ Plans de golfs, baies, ports et rades de la Mer Noire et de la Mer d'Azov, levés, recueillis ou corrigés par E. Tailbout de Marigny, Odessa, 1830.

că, de fapt, autorul primei hărți precise a insulei și planului templului, ambele executate deja în 1824, din ordinul amiralului rus *Greig*, este Locotenentul Comandor *Kritsky*.

În anul 1841, *Societatea de Istorie și Antichități din Odesa*, decizându-se a întreprinde o explorare archeologică amănunțită a Insulei Șerpilor, însărcină pentru aceasta pe archeologul *N. Murzachevici*, care, împreună cu naturalistul *A. D. Nordmann*, profesor la liceul Richelieu și însoțiti de un pictor, un căpitan, etc., făcând impor-tante descoperiri, care se publicară în 1844, în *Buletinul Societății*¹⁾.

Români încep studiul Insulei Șerpilor prin 1902, când *A. Procopianu-Procopovici* publică lista²⁾ plantelor strânse în insulă de *G. Brândză*, într-o excursie organizată de regretatul profesor *Sabba Ștefănescu*, decedat în vara anului 1931.

Nu ne'ndoim că *Procopovici* a determinat perfect materialul adus; păcat însă că informatorul său nu a fost tot atât de conștiincios în strângerea, prepararea și etichetarea justă, în ceeace privește loca-litatea, a plantelor strânse de dânsul atât din insulă cât și din Dobrogea, pentru care motiv toți botaniștii privesc cu îndoială lista acestui autor.

În 1911, *G. Murgoci* publică într-o lucrare mai mare privind Dobrogea de N³⁾), și observațiile sale geologice făcute pe insulă.

Marietta Pallis, botanistă engleză, menționează în 1916, în monografia sa asupra plaurului⁴⁾: *Malva silvestris* var. *eriocarpa* Boiss., în Insula Șerpilor.

În 1923, *I. Prodan* menționează⁵⁾ aci *Trifolium subterraneum*, colectat de *Calafeteanu* — și pe care *A. Borza* l-a putut studia din ierbarul celui dintâi.

În 1924, *P. Enculescu* își publică observațiile sale agrogeologice și fitogeografice⁶⁾, făcute cu 12 ani în urmă pe insulă, când a în-șoțit aci cu *G. Murgoci*, pe botanista *Pallis*.

¹⁾ Zapiski Imperatorskago Odesskago Obscestva Istorii i Dreonostici, T. I, 1844, p. 540 (Călătorie în Insula Leuce sau Phidonissi, în rusește).

²⁾ Etliche Pflanzen der Schlangeninsel, Publicațiile Societății Naturaliștilor din România, No. 3 (1902) pp. 32—33.

³⁾ Cercetări geologice în Dobrogea nordică, cu privire specială la rocele pa-leozoice și eruptive, Anuarul Institutului Geologic al României, V (1911), Buc. 1912, pp. 307—494.

⁴⁾ The Structure and History of Plav: the Floating Fen of the Delta of the Danube, Linnéan Society's Journal-Botany, XIII (1916), pp. 233—290.

⁵⁾ Flora, I, p. 622, Cluj, 1923.

⁶⁾ Contribuții la vegetația fanerogamică a Insulei Șerpilor, Bul. Inform. Grăd. Muz. Bot. Univ. Cluj, IV (1924), pp. 89—95.

Întârzierea publicării acestor observații se datorește dorinței autorului de a le complecta cu date culese și din alte anotimpuri.

În tot cazul, lista sa floristică cuprinde 38 plante (dintre care numai 4 genuri fără precizarea speciei, fiind la acea epocă fără flori și fructe, și deci nedeterminabile).

In Iulie 1923 *Institutul de Geografie al Universității din Cluj* organizează o excursie didactică în Delta Dunărei și Insula Șerpilor, sub conducerea d-lui V. Merușiu¹⁾, la care se atașează din fericire și 3 botaniști, dintre cari A. Borza publică în 1924 interesante contribuții la cunoașterea vegetației și florei Insulei Șerpilor²⁾, pe care le continuă apoi pe cont propriu, singur, în Aprilie 1924³⁾ — sau însoțit de asistentul său G. Bujoreanu⁴⁾⁵⁾ în Iunie 1926.

Cu acesta din urmă, marele botanist clujean a făcut și serioase cercetări ecologice, în legătură cu condițiile edafice și climatice, utilizând o vastă și complicată aparatură.

A. Borza completează cu mult lista plantelor cunoscute în Insula Șerpilor — și este cel mai important cercetător al florei acestei insule.

La sfârșitul lunei Mai, anul 1926, A. Spiess⁶⁾, colonel și ornitolog, armat cu inele de aluminium ale Stațiunii ornitologice dela Rossitten, se afla în Delta Dunărei, ca să studieze pelicanii; înselat în aşteptările sale, se duse pe litoralul Mării Negre, în dreptul gurii canalului Sulina, pentru a studia gâștele; „din păcate n'a găsit nici aici nimic“ (p. 167) — și era cât pe aci să plece acasă, când primi pe neașteptate invitația de a lua parte la „excursia organizată de comisia europeană a Dunărei, cu destinația Insula Șerpilor“ (p. 168); aci însă, după cum mărturisește autorul, fiica sa avu neșansa de a fi întâmpinată cu pietre de pescaruși, iar marinarul mașinist și d-l Spiess

¹⁾ O excursie în Delta Dunărei, Lucrările Institutului de Geografie al Univ. Cluj, II (1924—5), Cluj, 1926, pp. 23—33 (despre insulă la pp. 25—27).

²⁾ Contribuții la cunoașterea vegetației și florei Insulei Șerpilor, Bul. Soc. Șt. Cluj, II (1924), 2, pp. 49—68.

³⁾ Nou contribuții la cunoașterea vegetației și florei Insulei Șerpilor, Bul. Soc. Șt. Cluj, II (1925), 2, pp. 113—132.

⁴⁾ Contribuții experimentale la cunoașterea problemei originei florilor insulare, Bul. Inform. Grăd. Muz. Bot. Univ. Cluj, VI (1926), pp. (49—56) 73—80.

⁵⁾ Observații fitosociologice pe Insula Șerpilor, Întâiul Congres național al Naturaliștilor din România, Dare de seamă, Cluj, 1930, pp. 78—93.

⁶⁾ Revista Vânatelor, X (1929), 10, pp. 167—168; X, 11, pp. 179—180; X, 12, pp. 205—206.

fură „tratați de aceste păsări ceva și mai neplăcut“ ! (p. 180) — mijloc drastic de apărare al acestor păsări, pe care d-sa avu ocazia să-l experimenteze chiar pe propria d-sale persoană ! Ce se nămplase ? Ornitologul scosese inelele și începuse să ineleze cei 3—4 pui (după spusa paznicilor farului) aduși de un marină de pe râpe — și, fie de teama cuiburilor în pericol (după cum susține autorul), fie poate din cauză că d-sa umbla pe insulă în pielea goală, pentru că era foarte cald, mamele clocitoare, indignate sau deranjate, se năpustiseră ca nebunele pe cei doi inalți oaspeți !

In tot cazul d-l *Spiess*, amatorul recomandă Ministerului Domeniilor pe oologul *Dobay*¹⁾ și mulțumește pentru aceasta Ministerului în numele Societăților ornitologice din România²⁾ !

Cam acestea sunt în quintesență rezultatele generale, culese în Delta Dunărei și Insula Șerpilor, de d-nul *A. Spiess*, colonel și director al centralei ornitologice benevole dela Sibiu !

In vara anului 1927, la începutul lunei August, *A. Müller* (Sibiu), însoțit de *R. Ebner* (Viena), colectea ză pe insulă Arthropode (și în special Orthoptere) timp de 7 ceasuri, cât le-a permis sederea pilotinei acolo — determinându-le singuri sau cu ajutorul câtorva zoologi străini (*Wettstein*, *Zerny*, *Reimoser*, *Winkler*, *Worell*, *Szilády*, *Rebel*). Rezultatele se publică de cei dintâi în 1927³⁾, 1928⁴⁾ și 1930⁵⁾.

Numărul apimalelor terestre (și în special Arthropode) cotate pe insulă în aceste lucrări, este de 38.

În primăvara anului 1928, *Rudolf Drost*, șeful stațiunii ornitologice dela Helgoland, convins de deosebita importanță științifică a Insulei Șerpilor și stimulat de con vorbirea cu *O. Heinroth*, care a vizitat-o deasemenea în Octombrie 1927, și-a petrecut aci o lună de zile (15 Aprilie—15 Mai), în tovărașia unui asistent al său, fiind ajutat materialicește de către Ministerul Prusian al Cultelor. Lucrul zilnic constă din următoarele : constatări și determinări ale speciilor,

¹⁾ Specii clocitoare pe Insula Șerpilor sunt numai două !

²⁾ Nu există încă la noi nicio Societate ornitologică !

³⁾ Bericht über eine Sammelreise nach der Schlangeninsel, Verh. u. Mitteil. d. Sieb. Ver. für Naturwiss. zu Herm. Sibiu, T. 77 (1927), II, pp. 33—40.

⁴⁾ Zur Kenntnis der Fauna der Schlangeninsel, Verh. u. Mitt. d. Siebenb. Ver. f. Naturwiss. zu Herm. Sibiu, T. 78 (1928) separat.

⁵⁾ Contribujiuni la cunoașterea faunei Insulei Șerpilor, Intâiul Congres național al Naturaliștilor din Rom., Cluj, 1930, pp. 337—344.

numărarea indivizilor fiecărei specii, observarea frecerilor, sosirilor și plecărilor păsărilor, folosind binoclul, busola și ceasul, observarea frecerilor nocturne, a direcțiilor de sbor etc.; s-au studiat și relațiile între pasagi și factorii atmosferici.

Cu ajutorul sistemelor folosite și la Helgoland, s-au putut prinde și inela în Insula Ţerpilor 750 păsări, aparținând la 146 specii (europene).

Observațiile d-lui R. Drost au format subiectul unei frumoase monografii¹⁾, publicată în *Abhandlungen aus dem Gebiete der Vogelzugforschung No. 2* (Vogelwarte Helgoland); tot în același an autorul publică și un rezumat asupra observațiilor sale²⁾ în revista: *Forschungen und Fortschritte* (VI, 1930, 21, p. 278), tipărit și în română de *Buletinul meteorologic lunar* (Iulie 1930) și refăptă după acesta de *Analele Dobrogei* (XI, 1930, 1—12, pp. 188—191)³⁾.

La 10 Septembrie 1929 am fost pentru prima dată pe această insulă, interesându-mă în special de Reptile⁴⁾.

Scurt timp după această călătorie a mea în insulă, a fost trimis aci Ing. R. Iacobi, însoțit de Preparatorul M. Bleich, din însărcinarea *Centralei Zoogeografice* (18 Oct.—5 Nov. 1929).

Rezultatele sale științifice s-au publicat în 1930, în *Buletinul Agriculturiei*⁵⁾.

Numărul speciilor de păsări strânsse într'o zi de Ing. R. Iacobi a fost de 19 — afară de cele găsite moarte (5).

Intr'o a doua noapte a sa⁶⁾, R. Iacobi este de părere că Insula Ţerpilor s'ar preta minunat pentru înființarea unei Stațiuni ornitologice — ceeace nu e de mirare, având în vedere că Drost arătase înaintea sa că Insula Ţerpilor, numită de el Helgolandul Mării Negre, are un pasaj mai bogat decât chiar insula Helgoland.

Între 8—20 Aprilie 1931, am venit pentru a doua oară în Ins-

¹⁾ Über den Vogelzug auf der Schlangeninsel im Schwarzen Meer, Friedländer Sohn, Berlin, 1930.

²⁾ Forschungen über den Vogelzug auf der Schlangeninsel im Schwarzen Meer.

³⁾ Observații asupra frecerii păsărilor călătoare pe deasupra Insulei Ţerpilor, Buletinul Meteorologic, Iulie, 1930 — și Analele Dobrogei, XI, 1930, 1—12, pp. 188—191.

⁴⁾ Contribuții sistematice și zoogeografice la studiul Amphibiilor și Reptilor din România, Academia Română, Memoriile Secțiunii Științifice, S. III, T. VII, Mem. 7, pp. 119—289 (extras pp. 1—171); pentru insulă: p. 202 (= 84).

⁵⁾ Studienfahrt in das Donaudelta, Bul. Agriculturii, vol. I, II, 1—4, Buc. 1930.

⁶⁾ Gedanken zu einer rum. Vogelwarte, Id.

sula Șerpilor, însoțit de Ing. N. Celac, care a fost invitat de mine să execute harta amănunțită a insulei — ce se publică separat.

In acest interval de timp am strâns un bogat material faunistic, în deosebi terestru¹⁾, care s'a determinat în parte de specialiștii din țară și străinătate²⁾, încât lista speciilor cunoscute pe această insulă, a crescut dela 38 (A. Müller) la 193, dacă luăm în considerație și speciile de păsări publicate de R. Drost.

Această schiță monografică, deși aduce unele importante contribuții³⁾, este a se considera numai o modestă sinteză a cunoștințelor noastre actuale privind Insula Șerpilor, cerută pentru *Analele Dobrogei*, la 1 Februarie 1931, de d-l prof. Dr. C. Brătescu, Director al Institutului de Geografie și Decan al Facultății de Științe din Cernăuți, care a făcut toate intervențiile oficiale pentru reușita cercetărilor, acoperindu-mi și parte din cheltuieli.

Mulțumesc, și cu această ocazie, tuturor persoanelor (în primul rând d-lor : Prof. C. Brătescu și Loc. com. R. Herter) ca și tuturor instituțiilor (în primul rând *Comisia europeană a Dunărei*⁴⁾ cărora mi-au înlesnit cercetările, să primească și pe această cale, expresia deosebitei mele grațitudini.

II. STRUCTURA PETROGRAFICĂ ȘI EVOLUȚIA GEOLOGICĂ.

Insula Șerpilor este constituită de sus până jos din gresii și conglomerate quarțoase, pe care le presupune și Peters în Valea Terliței, sub loess, constituind subsolul deltei spre mare.

Aceste gresii și conglomerate sunt foarte variate ca grăunte, însă monotone în compozitie, constând aproape exclusiv din diferite varietăți de quarț.

Așa, de pildă, se găsesc aici gresii fine, constituite aproape numai din quarț, cu foarte rare grăunțe de quarț alb pulverulent, ce poate fi ușor considerat drept feldspat alb caolinic ; gresiile fine alternează sau frec, în acelaș banc, la gresii grosolane sau la conglomerate,

¹⁾ Marea era foarte agitată la această epocă, încât nu s'au putut strângе decât foarte puține animale marine.

²⁾ Aceștia se indică la locurile cuvenite.

³⁾ Ele se indică în text.

⁴⁾ Câteva fotografii mi-au fost puse la dispoziție și de Institutul de Geografie al Universității din Cluj, prin d-l Prof. Dr. V. Meruțiu, Director și Decan al Facultății de Științe — pe care îl rog și pe această cale să primească viile mele mulțumiri.

unele cu foarte mari elemente, deobicei rotunjite, în multe bancuri însă și colțurate, adevărate breccii, cimentate tot prin quarț.

De obicei avem gresii și conglomerate formate numai dintr'un singur fel de quarț, incolor, transparent sau translucid, bine cimentat, trecând la quarțite sau la flint — conglomerate; dar sunt și conglomerate și gresii formate dintr'un quarț mai alb, lăptos și unul hialin incolor sau cenușiu, ceeace dă roaci un aspect de arcoză sau de conglomerat cu mari feldspați; rari sunt grăunțele de alte nuanțe și mai rari de alte roce. În crăpături și golarile rămase între grăunțele și gresiile conglomeratelor, avem cruste sau mici cristale de quarț hialin, care în stare compactă închiagă și elementele.

In unele bancuri de gresii și chiar conglomerate avem nodule de o gresie cenușie-verzue, foarte fină, *uneori chiar argilă*¹⁾, constituită numai din grăunțe de quarț, foarte puțin feldspat și fluturași de mică; la isticmul peninsulei avem adevărate straturi de aceste gresii fine sau argiloase, care din cauza dislocărilor au suferit laminajuri etc. Pe fețele de laminaj, triturarea elementelor s'a făcut și mai intimă, încât roca ia aspectul caolinos foarte fin.

În genere, rocele acestea sunt albe, curate; dar în multe părți (cum de ex. la debărcader, la colțul de NV, la isticm etc.) se observă și infiltrații feruginoase care, nu numai că acoperă stâncile și fețele crăpăturilor cu pojghițe sau cruste de hematită și ocre, dar pătrund chiar în rocă și elemente (mai ales în părțile fin grezoase) ca și cum roca ar fi o breccie sau un conglomerat de quarțuri roșii sau brune²⁾.

Promontoriul dinspre NE (peninsula), este un rest de terasă litorală (de 12 m altit.), bine conservată, prezintând un petec de *terra-rosa*³⁾ quaternar (fig. 1) ce s'a păstrat mai ales în gâțul promontoriului (isticmul peninsulei).

Păstrarea terrei-rosa, cu pietrișuri de quarțite la bază, în gâțul promontoriului, se datorează faptului că gresiile și conglomeratele *lasicice*⁴⁾ ale insulei se îndoiaie chiar aci sub forma unui slab sinclinal, ajungând pe promontoriu aproape orizontale sau chiar bombate (fig. 2).

¹⁾ Mai ales pe râpa dela Sudul insulei; Murgoci, în cele câteva ore că a stat pe insulă, n'a văzut probabil capetele stratelor de argilă ce se termină la această râpă (Pl. II, B), căci altfel n'ar mai fi exprimat îndoială asupra identității acestei roce („uneori poate fi luată drept argilă” pp. 414—416).

²⁾ După G. Murgoci, op. cit. 1912, pp. 414—416.

³⁾ Acest sol a fost determinat ca atare și de d-l Prof. P. Enculescu, după o probă adusă de mine.

⁴⁾ Murgoci, p. 416.

Pentru Murgoci (p. 415) petecul de lehm roșu (*terra-rosa*), păstrat aici pe pietrișuri de quartite sau chiar conglomerate (mai ales la E), ca cele dela baza loessului¹), este un indiciu că toată insula a fost acoperită altă dată cu *terra-rosa* și loess, cu toate că azi loessul lipsește aici, după cât știm, fiind probabil spălat ulterior de către ploi și apele mării²).

În ceeace privește originea sa, se știe că Insula Serpilor este un rest al catenei chimerice (Suess, Mrazec), din care azi nu se mai păstrează decât munții din Nordul Dobrogei și Insula Serpilor — și care catenă se nfinde, în această direcție, dinspre Crimea, prin masivul Măcinului, spre partea nordică a podișului bulgar.

Înănd seama de altitudinea relativ mică a insulei, este aproape cert că în timpul penultimei transgresiuni a Mării Negre, dela sfârșitul Terțiului, Insula Serpilor a fost coborâtă sub nivelul mării.

Într-o ultimă perioadă glaciară ea este acoperită cu loess (dovadă resturile de *terra-rosa* cu pietrișuri de quartite la bază, arătate mai sus), ridicându-se cu mult deasupra nivelului actual al mării.

La sfârșitul Quaternarului, o ultimă transgresiune marină acopere insula aproape complet, spălându-i loessul, într'un timp când Delta

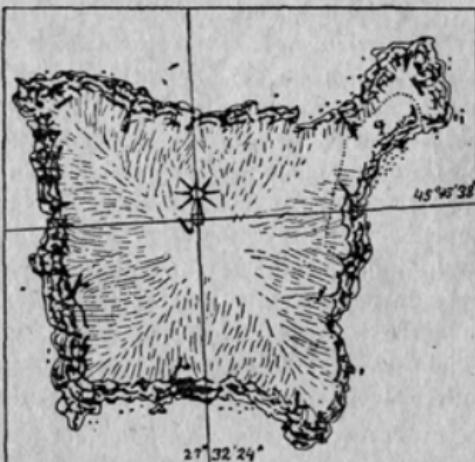

Fig. 1.— Insula Serpilor (1/10.000) q = terra rosa : după Harta Stat. Major și Murgoci.

Fig. 2. — Secțiune geologică prin Insula Serpilor 1 = gresii și conglomerate quartzoase liasice ; q = depozite quaternare (pietrișuri și *terra rosa*) ; d. G. Murgoci.

Dunărei era un liman care se prelungea până mai sus de Isaccea, după care s'a ridicat din nou, lent, devenind uscat în timpuri destul

¹⁾ După cum se vede pe malul mării la Constanța, capul Midiei, Odesa etc.

²⁾ Murgoci, p. 314.

de recente, fapt foarte important pentru începuturile și ritmul biologic al florei și faunei actuale a insulei¹⁾.

Viitorul Insulei Șerpilor e sumbru : mai curând sau mai târziu ea va pieri lent, mâncață de valurile mării, atât la râpe cât și la capuri mai ales, care sunt cele mai expuse. Aceasta în deosebi din cauza numeroaselor strate de argilă intercalate (Pl. II, B.) sau la baza stratelor de gresii și conglomerate quarzoase, care argilă, fiind pe de-o parte înmuiată de apa de infiltratie²⁾ (mai ales după un timp ploios), permite o facilă dislocare și alunecare spre mare a stratelor superioare de rocă dură, pe de altă parte, fiind ușor spălate de valurile mării (ce pe timp de furtună se aruncă cu putere până aproape de baza de sus a insulei), face ca râpele să fie mai ușor mâncate de valuri, pe dedesubt, în formă de peșteri sau brâie longitudinale, la nivelul mării sau chiar mai sus, în dreptul stratelor intercalate de argilă, ajutând și accelerând prăbușirea lor.

Despre asemenea peșteri, care ne arată modul de distrugere, în timp, al râpelor și insulei în general, ne vorbesc atât anticii cât și cercetătorii mai recenți.

Astfel Nordmann, comparând insula în 1841 cu harta lui Kritsky (executată în 1824), constată între altele că „în loc de 3 stânci ieșite din apă, ceau existat în 1824 (la NV), s'a produs o surpare a malurilor, care a schimbat complet aspectul acestui cap” — „la SV, o însemnată deschizătură, provenită (probabil) prin ruperea massei pieritoare;” — „... dintre peșterile amintite de antici n'a mai rămas decât una, spre capătul de SV al insulei, la nivelul mării; este o groă înaltă cât omul, făcută (poate³⁾) de valurile mării“.

Azi nu se mai vede nici această peșteră, iar pe locul ei se poate constata numai un morțan de stânci și bolovani rostogoliti (Pl. IV, A). Sub râpa de E, cu puțin la N de capul SE, se formează în stâncă, la nivelul mării, un nou brâu în care valurile se

¹⁾ Este aproape sigur (dovadă lipsa endemismelor) că viața vegetală și animală foarte recentă a Insulei Șerpilor se năștripează cel mult din epoca post-diluvială.

²⁾ Această apă de infiltratie, care mustește la capătul stratelor de argilă, hrăind o înțregă floră de Alge monocelulare, ia aproape aspectul unui început de svor pe versantul de E, la buza de sus a râpei și ceva sub suprafața insulei, marându-se și prin dezvoltarea deosebită a vegetației.

³⁾ Expediția din care făcea parte Nordmann plecase cu scopuri archeologice fără în cât acesta este aplicat a crede că peșterile făcute de valurile mării ar putea fi săcădate chiar de om!

aruncă într'un ritm liniștit pe vreme bună — și cu o putere formidabilă în timp de furtună, săpându-l de jos în sus.

III. CLIMA.

Insula Șerpilor e situată în zona cea mai aridă a stepelor est-europene.

La Sulina, suma totală a precipitațiilor anuale este de 366 mm¹⁾ — sumă foarte mică, ce ea însăși se repartizează neegal în timpul anului, căzând primăvara și toamna târziu și determinând astfel o vară extrem de secetosă și uscată.

Cu toate acestea nu s-ar putea afirma că seceta îndelungată, lipsa ploilor și a apei în general, ca și uscăciunea aerului, ar fi fenomene caracteristice pentru climatul Insulei Șerpilor, cum s'a afirmat²⁾.

Observații sistematice și metodice ale fenomenelor meteorologice, care nu s-au făcut încă din nenorocire acolo³⁾, ne-ar arăta și alt aspect al chestiunei !

In special primăvara pare a fi anotimpul cel mai ploios al Insulei Șerpilor.

Astfel deja în prima zi a sosirei noastre (7/IV 1931) a plouat puțin la ora 6 p. m. — reincepând însă la 2-a zi (8/IV) dimineața la ora 9 și înănd până la 3-a zi (9/IV); marea a fost foarte agitată și noaptea au trecut păsări migratoare, dintre care multe⁴⁾ s-au oprit pe insulă, din cauza vremei proaste; ploaia a născut apoi cam pe la ora 12 a. m., deși vântul a continuat să bată cu furie dinspre E.

La 13/IV ora 7 p. m. anceput să bată din nou vântul, iar în timpul nopții a burat; pe mare s'a iscat din nou furtuna și au căzut noi păsări.

La 14/IV ora 3 p. m. a reincepuit burnița, care s'a transformat în ploaie adeverată ce a înținut toată ziua de 15/IV și noaptea spre 16/IV până dimineață.

¹⁾ St. Hepites, Album climatologique de Roumanie (Buc. 1900). Pl. XXIV. Régime pluviom. de Roumanie.

²⁾ A. Borza, Observații fitosociologice pe Insula Șerpilor, op. cit. pp. 2—3 (79—80).

³⁾ Acest neajuns, de care s'au plâns toți oamenii de știință, cari au făcut studii pe Insula Șerpilor, s'ar putea ușor remedia prin înființarea unei stațiuni meteorologice, sub conducerea Institutului meteorologic central și prin îngrijirea C. E. D., fără nicio cheltuială în plus, observațiile urmând a se face de cei 3 gardieni ai fâșului, destul de inteligenți pentru aceasta.

⁴⁾ Nu însă toate și din toate speciile care s'au putut observa noaptea din far.

In noaptea de 15—16/IV au venit, intre altele, dinspre Sulina, o mare multime de *Larus fuscus* ce apar intotdeuna imprejurul insulei oridecători este sau se pregătește furtună, dispărând odată cu începutarea acesteia — lucru observat de asemenea și de Dr. Drost.

Seara (16/IV) anceput furtuna care a ținut toată noaptea și a 2-a zi, (17/IV), fiind însoțită de puternice manifestații electrice; un uragan puternic sufla dinspre V, ziua și noaptea, necontenit și enervant, făcând să dârdăie turnul farului și să se agite adânc marea, care tălăzuia până aproape de buza de sus a insulei.

A fost aproape imposibil să părăsim locuința — și coborârea pe versantul vestic întâmpina o îndărjitură și aproape neimaginabilă rezistență din partea uraganului puternic, rece și umed.

In asemenea momente păsările mici și mari (chiar pescărușii) nu sboară, ci preferă să stea nemîșcate pe stâncile și printre stâncile versantului necexpus uraganului năprasnic, încărcat cu spic de zăpadă.

Cel mult, când sunt fugărite, ele sboară la foarte mici distanțe și înălțimi, în tot cazul sub altitudinea maximă a insulei, iar pescărușii se aşeză pe valurile mării, în micile golfuri adăpostite contra vântului!

Animalele mărunte (insecte, miriapode etc.) se vâră mai adânc sub pietre — și nu le găsim ușor pe o asemenea vreme, oricât de minuțios le-am căută.

În noaptea de 17—18/IV n'au frecut păsări migratoare, deoarece călătoria ar fi fost foarte hazardată în asemenea condiții atmosferice.

Urganele nu sunt rare pe Insula Șerpilor. Ele bântuie mai ales iarna.

Astfel, de Crăciun (25/XII 1930) a fost aci o furtună atât de violentă, încât turnul farului, o construcție foarte solidă, s'a cătinat din loc și peretele clădirii de care era lipit, s'a rupt — ca și parăfrâșneful¹⁾.

Tot un uragan a rupt cu câțiva ani în urmă stâlpul drapelului din dreptul Dichețelului, singurul semn de stăpânire românească a Insulei Șerpilor, care stâlp zace și azi la pământ.

Aceste uragane, însoțite de puternice furtuni de mare, se continuă și în Mai. Astfel Dr. Drost ne precizează că la 8 și 9 Mai 1928 a fost furtună mare — iar marea a fost puternic mișcată, când au sosit peste noapte cam 45 exemplare de *Larus fuscus*.

¹⁾ Acest parăfrâșnet s'a reparat de către C. E. D. abia la 18/IV 1931, data plecării noastre din insulă.

Ultima furtună însemnată de Dr. Drost, între 15 Aprilie și 13 Mai 1928, a avut loc la 8 Mai — iar ultima ploaie la 12/V, 1928 (în ajunul plecării sale).

Ceața este deosebita un fenomen meteorologic destul de cunoscut, iarna și primăvara, în Insula Șerpilor, din nenorocire destul de periculos pentru navigația în apropierea insulei — și contra căruia s-au luat unele măsuri.

În 1914, un cargobot englez al Comp. Weston, s'a lovit de stâncile insulei într'o noapte atât de cețoasă, încât nu se putea vedea nici puternica lumină a farului acesteia, care, în nopțiile senină se vede chiar și dela Sulina (45 km) !

Și, în timp ce salvatoarele dela Constantinopol, anunțate imediat, se aflau în drum spre Insula Șerpilor, valurile agitate ale mării au isbit cargobotul de stânci cu atâta furie, încât cheltuelile de salvare și reparatie fiind mai mari decât costul său, vasul (asigurat de astfel) a fost lăsat în părăsire — și resturile sale se văd și astăzi pe coasta de sud a insulei, lângă debarcader (Pl. I, B).

Cam de-a lungi C. E. D., pentru a evita asemenea nenorociri din cauza ceței, a construit pe insulă și un semnalizator cu fulmicoton care se utilizează în asemenea împrejurări; explosibilul necesar se ține într'o magazie vopsită în negru, situată către coasta de Sud.

În unele ierni grele, Insula Șerpilor suferă și cele mai cumplite geruri.

Astfel în iarna anului 1929 a fost un ger atât de puternic, încât marea a înghețat de jur împrejur pe o rază de mai mulți kilometri, insula continuându-se în depărtări printre adevărată banchiză de ghiță care, pentru a fi spartă de spărgătoarele de ghiță dela Sulina, a necesitat un timp foarte îndelungat. Paznicii farului au stat astfel izolați și lipsiți de alimente și combustibil timp de două luni — și dacă nu ar fi economisit proviziile și cărbunii, ar fi murit de foame¹⁾, și de frig.

Însemnări²⁾ metodice asupra fenomenelor meteorologice ale primăverii pe Insula Șerpilor, găsim, pentru 27 zile, la Dr. Drost (op. cit. p. 17).

¹⁾ Astfel trebuie interpretată întreținerea oilor (cam numeroase, ce e drept) în Insula Șerpilor, de care se plâng botaniștii !

²⁾ Cifrele însemnate cu cruce, au fost cefite ceva puțin mai târziu de ora 8., 14 și 19 (apusul soarelui).

IV. SOLUL

După cum am văzut, subsolul Insulei Șerpilor este format din gresii și conglomerate quarțoase tari, de vîrstă liasică.

Pe aceste roce, acoperite de mare și spălate de valuri de mai multe ori, apoi ridicate din nou la suprafață —, cu concursul unei anemice vegetații, mai ales la început, și prin intervenția animalelor

(a păsărilor în primul rând și apoi a animalelor domestice), s'a format solul actual al Insulei Șerpilor.

Acest sol, de o cu-

loare neagră pronunțată din cauza marii cantități de humus ce conține, însă cu o parte din materia organică incomplet transformată, cu structura pulverulentă, fin nisipos și în care adeseori se întâlnesc fragmente nealterate, detasate din roca ce lă supără și din care și are originea, aparține tipului de *sol turbos*, sau *scheleto-turbos*¹⁾ afunci când fragmentele de

Fig. 3. — Repartitia solului în Insula Șerpilor 1 = sol turbos mai gros, cu puține fragmente de rocă; 2 = sol scheleto-turbos subțire, presărat cu foarte multe blocuri de conglomerat; 3 = iviri de stânci, sol numai în crăpături și excavațiuni; d. P. Enculescu.

rocă sunt destul de abundente²⁾.

Grosimea acestui sol variază foarte mult pe suprafața insulei (fig. 3), căci dela simplele localizări din crăpăturile și excavațiunile stâncelor aride ceiese la zi, ajungea avea o grosime chiar de 50—60 cm., cum e cazul pe promontoriul dinspre NE al insulei (fig. 4).

Însă chiar în această parte, pe când în pătura sa superioară, împăslită de rădăcinile plantelor, fragmentele nealterate ale roci sunt mai puține, în adâncime ele devin din ce în ce mai abundente, constituind progresiv un puternic banc de pietriș, ce suportă solul pen-

¹⁾ Proba adusă de mine din partea estică a insulei, în apropierea farului — și examinată de dr. P. Enculescu, este un *sol schelet*.

²⁾ Dr. P. Enculescu, op. cit. 1924, p. 90.

	Timpul	Ziua	15	16	17	18
	ora					
Presiunea atmosferică	8	—	761,5	751,5 ⁺	755,0 ⁺	
	14	767,0 ⁺	759,2	751,0	756,5	
	19	—	757,2	751,5	760,0 ⁺	
Temperatura (Celsius)	8	—	10,5	11,5 ⁺	9,5 ⁺	
	14	7,5 ⁺	11,5	13,5	10,5	
	19	—	9	11	9 ⁺	
Vântul (Puterea în mm/sec.)	8	—	SSV. 6,8	VNV. 4,5 ⁺	NE. 4,4	
	14	S 7,6 ⁺	S. 3,1	SV. 6,4	ENE. 4	
	19	—	SE. 6,4	VSV. 7,2	E. 1,6	
Noapte	—	Cerul deschis	1/3—2/3 acoperit	1/3—4/5 acoperit	Mai mult semință	
Precipitații	—	Zero	Zero	Seară ploaie	Zero	
Vedere	—	Bună	Orizontul aburos	Orizontul aburos	Foarte bună	
Luna	—	—	—	—	—	—
Observații	—	Vânt rece	La ora 22,45 cerul senin; vânt slab dinspre VSV.	—	La ora 19 se vede lumina fară dela Sud	

A P R I L I E

18	19	20	21	22	23	24
55,0 ⁺	766,0 ⁺	761,0	—	—	—	771,0
756,5	766,5	758,5 ⁺	763,5	—	766,5 ⁺	773,0
60,0 ⁺	766,0	—	—	—	—	—
9,5 ⁺	9 ⁺	10	—	—	—	9
10,5	12	11 ⁺	14	—	8,5 ⁺	10
9 ⁺	9	—	—	—	—	—
E. 4,4 ⁺	E. 3,25 ⁺	SSE. 5,65	—	—	—	NE. 4 ⁺
NE. 4,5	SSE. 5,6	SE. 4,4 ⁺	NE. 1,65	—	ENE. 6,85 ⁺	ENE. 5 ⁺
z. 1,6 ⁺	SSE. 7,5	—	—	—	—	—
ai mult senin	Cerul deschis	Cerul acoperit	Deschis dar puțin acoperit	Acoperit	Acoperit	Mai mult acoperit
Zero	Zero	Ploaie din timp în timp	Zero	A plouat de mai multe ori	Ploaie puternică	Zero
re bună	Bună	Nu prea departe	Nu prea departe	Rea	—	Nu prea departe
—	—	Lună nouă	—	—	—	—
ora 19,40 e vede na farului a Sulina	—	—	La ora 6,15 puterea vântului cam IV	Noaptea ploaie și ceată	—	—

	25	26	27	28	29	30	1
	—	759,0	762,0	765,0	766,0	765,0 ⁺	762,0
	762,0	—	762,5 ⁺	767,0	765,0	763,5 ⁺	—
	—	761,0	762,5 ⁺	768,0	—	764,0	—
	—	10,5	10	12	10,5	11 ⁺	10
	11	—	12	14	13	15,5 ⁺	—
	—	10	9,5	9,5	—	10	—
5	ENE. —	ENE. 2,6	SV. 2,85	SV. 1,7	NV. 5,5	ESE. 3,9	SE. 3,0
6	ENE. 8,8	—	SV. 1,0	SE. 1,95	ENE. 2,0	SE. 3,9 ⁺	—
	ENE. —	SSV. 3,6	NNE. 1,5	ENE. 3,2	—	SE. 5,1	—
	Mai mult acoperit	Acoperit parțial	Acoperit parțial	Ușor acoperit	Acoperit parțial	Mai mult acoperit	Mai mult acoperit
	Ploaie din când în când	Zero	Dimineața ceată	Zero	Zero	Mai mult ceată	Dimineața ploaie ușoară
	—	—	Dimineața rea	Nu prea departe	Bună până la mediocru	Mai mult rea	Dimineața bună
	—	Primul pătrar	—	—	—	—	—
	Dimineața furtună, seara senin (stele)	Seara senin (stele)	La ora 22 cerul ușor voalat însă senin	Seara ușor acoperit (stele singurafice)	Seara cerul parțial acoperit	Noaptea ceată deasă	Vântul s'a schimbat ziua spre E ; la ora 23 cerul acoperit dar luminos

1	2	3	4	5	6
762,0	759,5	756,5 ⁺	758,5 ⁺	766,0	767,0
—	758,0 ⁺	756,5 ⁺	760,0	766,5	767,0
—	—	758,0	761,5	767,0 ⁺	766,0
10	11,5	12,5 ⁺	7 ⁺	13	9
—	12,5 ⁺	13 ⁺	10	13	14
—	—	11	8,5	9,5 ⁺	10
SE. 3,0	ESE. 2,5	VSV. 2,1 ⁺	NNE. 7,9 ⁺	NE. 0,8	V. 4,3
—	NE. 3,1 ⁺	NV. 4,0 ⁺	NNE. 5,1	NNE. 1,6	SV. 3,8
—	—	NNE. 4,5	NNE. 1,8	SV. 3,1 ⁺	SV. 8,1
Mai mult acoperit	Acoperit	Mai mult acoperit	Cerul 1/4 până la complet acoperite	Mai mult deschis	Mai mult deschis
Dimineața ploaie ușoară	Ceață ușoară parțială	Ceață și ploaie	Zero	Zero	Zero
Dimineața bună	Vedere foarte bună, intermitent	Dimineața rea apoi bună	Bună	Bună	Bună
—	—	—	Luna plină	—	—
Vântul s'a schimbat ziua spre E ; la ora 23 cerul acoperit dar luminos	Seara cerul acoperit dar luminos	Seara vînt tare	Dimineața fură tună, noaptea lumină de lună foarte intensă	Noaptea foarte senin și răcoros	Dimineața vînt rece, noaptea vînt răcoros

U

7	8	9	10	11	12
768,0 ⁺	762,0	753,0	758,0	764,0	766,0 ⁺
767,5 ⁺	760,0	752,5	759,0	764,5	—
765,5	758,5 ⁺	753,0	760,5	764,0	—
13 ⁺	12	12	14,5	12	13,5 ⁺
14,5 ⁺	13	16	16	16,5	—
11	11 ⁺	12	—	12,5	—
SV. 3,6 ⁺	SE. 10,1	SSE. 12,1	SV. 2,7	NV. 3,1	VNV. 2,0 ⁺
SE. 5,0 ⁺	SSE. 10,5	SV. 10,9	SV. 2,45	S. 1,85	—
E. 11,0	SSE. 10,2 ⁺	SSV. 9,1	VNV. 3,9	SSV. 4,6	—
în acoperit	Acoperit $\frac{3}{4}$ — $\frac{4}{5}$	Cerul aproape deschis	Cerul acoperit $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$	Acoperit $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$	Acoperit
Zero	Zero	Dimineața ploaie ușoară	Zero	Ploaie intermitență	Mai mult ploaie
Bună	Orizontul aburos	Orizontul aburos	Regulată până la bună	Orizontul aburos	Orizontul aburos
—	—	—	—	—	Ultimul pătrar
frumoasă u soare, noaptea vânt puternic	Vreme furtunoasă	Seara vânt slab	Zi cu soare, caldă, seara parțial acoperită, blândă	Vreme cu soare ziua — seara cerul acoperit, noaptea stele	Cerul acoperit în timpul nopții

însulei zăcând în dreptul istmului, spre E, pe peteul de *terra-rosa*¹⁾ menționat de Murgoci ca intercalat între sol și pietriș.

În afara de solul turbos și scheleto-turbos, se întâlnesc, în deosebi pe partea de E și SE a însulei (mai frequentată de păsări), depozite subțiri de guano, născut din îngărmădirea indelungată a excremențelor păsărilor (mai ales a Pescărușilor, cari se găsesc aproape permanent aici, în cel mai mare număr).

In strânsă legătură cu natura și mai ales cu grosimea variabilă a solului, stă aspectul floristic, respectiv faunistic al însulei, vegetația fiind mai abundență în părțile cu solul mai gros, mai săracă unde solul e mai subțire și foarte săracă sau nulă unde solul se întâlnescă localizat numai în crăpăturile și excavațiunile rocelor.

V. FLORA

1. Compoziția floristică²⁾.

Incrângătura Talofitelor. Clasa *Algelor*. Ordinul Cloroficeelor³⁾.

Familia Chlorococacee. 1. *Chlorococcum humicola* Rabenh⁴⁾, pe argile umede, la coasta de Sud a însulei.

Familia Confervacee. 2. *Hormidium flaccidum* A. Br., idem.

Familia Palmellacee. 3. *Stichococcus bacillaris* Naeg., idem. *Licheni*. 4. *Psorotrichia riparia* Arn., pe stânci (B.)⁵⁾; 5. *Rhizocarpa calcareum* Th. Fr., singură sau asociată cu precedenta, acoperind aproape complet stâncile cele mai de sus ale însulei (B.).

¹⁾ O probă luate de mine din istmul peninsulei și studiată de d-l P. Enculescu, arată a fi o *terra-rosa* veche, cu mult schelet, conținând CO_3Ca , adesea concreționat, identică cu aceea care se vede deasupra calcarului, în multe jumături dobrogene.

²⁾ Dupa familiile la formă, ordinea alfabetică; numirile populare după Prodan (op. cit.) și Panu (Plantele cunoscute de poporul român, Buc. 1906).

³⁾ Determinate de d-l prof. I. Grințescu-Cluj; în afară de Chloroficeele de mai sus, s'a determinat și genul *Oocytis*.

⁴⁾ Această algă s'a mai recoltat de pe însulă și de d-l prof. Grințescu, în 1923.

⁵⁾ B = Borza, lucrările citate.

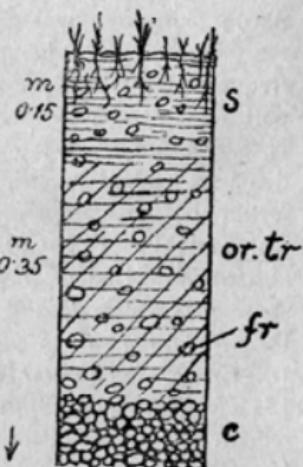

Fig. 4. — Profilul solului turbos din peninsula (1/10) s = sol turbos, negru, pulv. fin nisipos, impăslit de rădăcinile plantelor și cu fragamente nealterate de rocă; or. tr. = orizont de tranziție, galbui-roșcat, nisipos și cu foarte multe fragmente de rocă; c = conglomerate liasice; fr. = fragmente de rocă; d. P. Enculescu.

Incrângătura Briofitelor. Clasa Mușchilor frunzoși. Ordinul *Bryineelor.*

Familia *Bryaceelor.* 6. *Leptobryum piriforme* Schimp., alcătuiește mici pernițe în scobiturile umede ale malurilor nepietroase (B.).

Incrângătura Fanerogamelor. Subincrângătura *Angiospermelor.* Clasa *Monocotiledonatelor.*

Familia *Cyperaceelor.* 7. *Carex flava* L., Rogozul; Zeune (p. 326); Borza n'a mai găsit această specie pe insulă (I, p. 52).

Familia *Gramineelor.* 8. *Agropyron dumetorum* Richt., Pirul, frequentă prin piețușul platoului (B.); 9. *A. repens* Beauv., către partea culminantă a insulei (Z.¹), E.², B.); 10. *Bromus hordaceus* L. f. *simplicissimus* A. & G. (= *B. mollis* L.) Obsiga; abundantă pe platoul insulei, ca iarba dominantă (E., B.); 11. *B. tectorum* L. var. *longipilus* Börb.; element de stepă, în massă pe platou (E., B.); 12. *Calamagrostis epigejos* Roth. f. *flavescens* Grut., sf. *densiflora* Ledeb., Trestia de câmp; în pâlcuri măricele pe platou și pe panta stâncoasă dela Sud (E., B.); 13. *Cynodon dactylon* Pers., Pirul gras; în pâlcuri, ici=colo, mai ales către vârful insulei; 14. *Eragrostis minor* Host., către partea culminantă a insulei (E.); 15. *Hordeum leporinum* Link. f. *pseudomurinum* Tapp., Orzul Șoareciilor, plantă mediterană, pe panta de NV a insulei (E., B.); 16. *Phleum pratense* L., Timoftica (Z.); 17. *Phragmites communis* L., Trestia, pe coasta de N a insulei, într'o mică râpă, în câteva exemplare ce nu se mențin un timp mai indelungat acolo (E.); 18. *Setaria glauca* Beauv., Mohorul, pe partea culminantă a insulei (E.); 19. *S. viridis* Beauv., id.; 20. *Vulpia myuros* Gm., cosmopolită, abundantă în insulă, mai ales către partea culminantă a ei (E., B.).

Familia *Liliacee.* 21. *Ornithogalum refractum* W. K., Lușca, specie paleo=pontică, în pâlcuri mari, de un alb ademenitor, pretutindeni și mai ales pe platoul sudic al insulei (B.), era în florită sporadic încă din ziua sosirei noastre în insulă (8 Aprilie 1931).

Clasa *Dicotiledonatelor.* Subclasa *Archichlamideelor.* Ordinul *Apetaelor.*

Familia *Amaranthacee.* 22. *Amaranthus retroflexus* L., Ștrul sălbatec; pe partea culminantă a insulei (E.).

Familia *Chenopodiacee.* 23. *Atriplex tataricum* L. var. *typicum* Hal., f. *incisum* Gürke și f. *obtusilobum* Beck., Loboda; în partea

¹) Z = Zeune.

²) E = Enculescu, op. cit.

terminală și mijlocie a peninsulei ca și pe marginile insulei (E., B.); 24. *Chenopodium opulifolium* Schrad., *Spanacul sălbatec*; pe coasta insulei dinspre peninsulă (Z., E.).

Familia *Polygonacee*. 25. *Polygonum aviculare* L. var. *erectum* Roth., *Troscotul*; element ubiquist, în apropierea curții farului (B.); 26. *Rumex acetosa* L., *Măcrișul*; într-o depresiune în partea de V a insulei, unde pare a fi fost cândva o grădină de legume (B.); 27. *R. acetosella* L. B. *multifidus* Koch; spre partea culminantă a insulei (E.); var. *tenuifolius* Wallr.; ocupă întinderi mari în cele mai aride locuri ale insulei (B.); 28. *R. patientia* L., *Măcrișul de grădină*, în pâlcuri mici, pe platoul insulei, în apropierea farului (B.).

Familia *Urticacee*. 29. *Urtica urens* L., *Urzica mică*; element ruderal ubiquist, în grădina paznicilor (B.).

Ordinul *Dialipetalelor*.

Familia *Caryofilacee*. 30. *Cerastium pumilum* Curt. subsp. *pallens* Schinz. var. *genuinum* Rouy & Fouc.; *Struna Cocoșului*; în pâlcuri dese, pe platoul înalt al insulei (B.); 31. *Dianthus nardiformis* Ik., *Garoafa sălbatică*; (P—P.¹); 32. *Holosteum umbellatum* L. var. *glutinosum* Czurke f. *parciglandulosum* Schur., *Cuisorita*; abundantă sub stâncile cele mai de sus ale insulei (B.); 33. *Spergularia* (= *Lepigonum*) *media* Pers.; (P—P); 34. *Scleranthus dichotomus* Schur.; *Buruiana-Surpăturii* (P—P.); 35. *Stellaria media* L., *Rocoină*; element adventiv, în depresiunea cu *Rumex* și în grădina paznicilor (B.).

Familia *Crucifere*. 36. *Brassica rapa* L. var. *campestris* Koch. *Rapița sălbatică*; element eurasiac, găsită de B. în curtea farului, azi nivelată și completă curățită; 37. *Capsella bursa-pastoris* Moench.; *Traista Ciobanului*; în partea culminantă a insulei (E., B.); 38. *Draba nemorosa* L., *Flămâncică*; element central-european, în exemplare împrăștiate prin iarbă (B.); 39. *D. verna* L., rară (B.); 40. *Lactuca scariola* L., *Lăptuca*, în partea culminantă a insulei (E.); 41. *Lepidium perfoliatum* L. f. *elatum* Kuntz., *Urda Vacii*; ruderală, stepică (E., B.); 42. *L. ruderale* L., *Păduchernița*, spre partea culminantă a insulei (E.); 43. *Sinapis arvensis* L., *Muștarul de câmp*; specie eurasiacă, adventivă, găsită de B. în curtea farului, azi nivelată și curățită.

Familia *Geraniacee*. 44. *Erodium cicutarium* L'Herit., *Pliscul-Cucoarei*; pe partea culminantă a insulei (E.); 45. *Geranium pusillum*

¹⁾ P—P = Procopianu-Procopovici op. cit. după plantele strânse de G. Brândza și etichetate probabil greșit.

Bouchet, *Ciocul-Berzei*; element eurasiac, ruderal, pe partea culminantă a insulei, în grădina și lângă grădina farului (E., B.).

Familia Leguminoase. 46. *Trifolium arvense* L., *Papanași*; în stepa ierboasă a insulei (E., B.); 47. *T. campestre* Schreb., *Trifoiu de câmp*; element boreal-mediteranean, în stepa ierboasă a insulei (S.¹), B.); 48. *T. parviflorum* Ehrh.; element pontic-mediteran, în stepa ierboasă a insulei (B.); 49. *T. intermedium* Guss. f. *hirsutior* Borza; rassă geografică, specifică Insulei Șerpilor, sau formă ecologică, adaptată la ariditatea excesivă a acestei insulei (B.); 50. *T. subterraneum* L. var. *oxaloides* Rouy; element mediteran, comun în stepa ierboasă a insulei (P.²), B.); 51. *Vicia* sp., *Măzărichia*; pe partea culminantă a insulei (E.); 52. *Malva rotundifolia* L., *Cașul-Popii*; în partea culminantă a insulei (E.); 53. *M. silvestris* L. var. *eriocarpa* Boiss.; *Nalba*; sporadică prin iarba platoului și spre culmea insulei (E., Pa.³) B.). 54. *Epilobium tetragonum* L., *Pufulifa*; în puține exemplare și într'un singur punct, pe versantul sudic (E.); 55. *Portulaca oleracea* L., *Iarba grasă*; în partea culminantă a insulei (E.); 56. *Ruta suaveolens* D. C. (= *Haplophyllum* Biebersteinii Sp.), (*Ruta P-P.*); 57. *Anthriscus scandix* Scop., *Asmauful*; în grădina paznicilor (*A. cerefolium* lipsește, B.).

Subclasa Metachlamideelor.

Familia Boraginee. 58. *Lycopsis arvensis* M. B.; element eurasiac, prin stepa ierboasă a insulei, într'un sănț (B.).

Familia Compositae. 59. *Achillea compacta* Willd., *Coadă-Șoarecelui*; (P-P.); 60. *Anthemis ruthenica* M. B., *Romania*; (P-P.); 61. *Erigeron canadense* L., *Bătrânișul*; pe coasta vestică a insulei, în indivizi izolați, dar destul de numeroși (E.); 62. *Filago arvensis* L., *Flocoșele*; pe culmea insulei și numai într'un singur punct (E.); 63. *Matricaria chamomilla* L., *Mușefelul*; abundantă și amestecată — pe coastele abrupte, către NV — sau în pâlcuri curate pe îngustele pseudo-terase ale marginilor și în scobiturile în care cuibăresc cormoranii și pescărușii (B.); 64. *M. inodora* L., *Mușefelul prost*; pe coasta nordică a insulei, în pâlcuri pure sau amestecate (E.); 65. *Sonchus arvensis* L., *Susaiul de câmp*; pe coasta nordică a insulei (E.); 66. *S. asper* Hill. f. typ. și *S. pungens* Bisch., *Su-*

¹) S. = Săvulescu (1925) op. cit. Borza.

²) P. = Prodan op. cit.

³) Pa. = Marietta Pallis op. cit.

saiul porcesc; mai rară decât precedenta, pe coasta nordică și sudică (E.); 67. *Taraxacum megalorrhizon* H. M., *Păpădia*; specie mediterano-pontică, în indivizi răsleji, pe malul pământos din golful de SV al insulei ca și în stepă ierboasă (B.); este probabil că *T. officinale*, citată de E. pe coasta nordică a insulei, să aparțină de fapt acestei specii. 68. *Tragopogon* sp., *Barba Caprei*; pe culmea insulei (E.).

Familia *Rubiacee*. 69. *Galium aparine* L., *Turița*; specie eur-asiatică, prin locurile umbroase și umede, în crăpăturile de stânci dela marginea insulei, ca și în grădina paznicilor (B.).

Familia *Solanacee*. 70. *Solanum miniatum* Bernh.; în partea culminantă a insulei (E.); 71. *S. nigrum* L., *Zârna*; în pâlcuri și chiar petece mai mari, pe coasta nordică a insulei (E.).

Familia *Valerianacee*. 72. *Valerianella costata* DC., *Fetica*; specie mediterană, în locul cu *Rumex acetosa*, găsită într'un singur exemplar (B.).

2. Asociații.

In Insula Șerpilor vegetația este dispusă, conform condițiilor deosebite de trai, în mai multe asociații distinse de d-l prof. A. Borza (II, pp. 114—115) după cum urmează (fig. 5 și 6):

A) Stepă ierboasă de *Bromus hordaceus* și *longipilus*, care sunt elemente caracteristice dominante, pure (*Brometum*) sau amestecate în proporții variabile, cu elemente de importanță secundară, ce determină faciesuri speciale.

a) *Brometum matricariosum* (cu *Holosteum umbellatum* și mai ales *Matricaria chamomilla*) pe solul pietros de pe versantul estic și nordic;

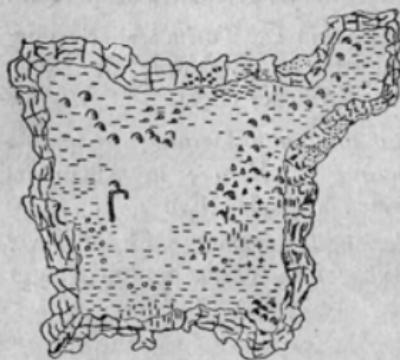
b) *Agropyrefum* (cu *Agropyron*, *Rumex acetosella* și *Atriplex tataricum*), desvoltat mai ales în timpul verii, printre bolovanii platoului;

Fig. 5. — Profil fitogeografic (EV) prin asociațiile vegetale din golful peninsulei : 1 = oglinda mării, cu alge ; 2 = alge (*Cystoseira*, *Enteromorpha*), aruncate la țărm ; 3 = trunchiuri de *Salix*, *Phragmites*, *Typha*, *Trapa* ; 4 = stepă de *Bromus*, *Matricaria*, *Atriplex* ; 5 = stepă de *Bromus* cu *Rumex*, *Taraxacum*, *Malva* ; 6 = stepă pietroasă cu *Bromus*, *Holosteum*, *Matricaria* ; d. A. Borza.

c) *Brometum acetosum* (ad, în afară de ierburi: *Rumex acetosa* la Nord, *R. acetosella*, *Holosteum umbellatum*, *Cerastium pallens*, *Geranium pusillum* și pe *Ornithogalum*) ;

B) *Stepa de Calamagrostis undinacea* (panta și țărmul nordic), amestecată cu *Matricaria chamomilla*, *Holosteum*, *Malva* și *Atriplex* ;

C) Spre Nord, această asociere devine una pură de *M. chamomilla* ;

D) Asociația de *Rumex patientia* ssp. *crispus* (ca element dominant, amestecat în proporții variabile cu *Taraxacum megalorrhizon*, sporadic; *Bromus hordaceus*, *B. longipilus*, *Atriplex* și *Holosteum*, distribuite inegal și accidental), pe panta golfului de Est, crescând pe solul roșu ;

E) Asociația *Algelor chlorophicee*, desvoltată mai ales pe panta ierboasă de *Bromus*, cu subasociațiile și faciesurile : 1 a = *Brometum ornithogae* losum; 1 b = *Brometum cu Agropyron*; 1 c = *Brometum acetosum*; 1 d = *Brometum* (copere stâncile insulei (Pl. VI, A), *Rumex acetosella* și *Atriplex*; 1 e = *Brometum* (stâncile Pichetului), probabil din *tricariosum*; 2 = pâlcuri de *Atriplex* (cauză vînturilor puternice, încărcătaricu); 2 = asociația de *Calamagrostis* (câte cu stropi fini de apă).

Fig. 6. — Repartiția asociațiilor vegetale răpăstioasă dela Sud, pe argile pe Insula Șerpilor (1/10.000) 1 = stepă nustind de apă; 2 = asociația de *Matricaria chamomilla*; 3 = asociația de *Rumex patientia* cu *Taraxacum*; 4 = asociația de *Rumex patientia* cu *Taraxacum*; 5 = bolovani cu detritus vegetal; 6 = stânci acoperite cu *Licheni*; d. A. Borza.

F) Asociația de *Licheni*, care se dezvoltă mai ales în partea de NV (copere stâncile Pichetului), probabil din *tricariosum*; 2 = asociația de *Calamagrostis* (câte cu stropi fini de apă).

3. Originea florei Insulei Șerpilor.

După cum am văzut, Insula Șerpilor se află în echilibru stabilit față de nivelul mării, numai din epoca post-diluvială, încât flora nu poate fi, ca atare, mai veche decât această epocă.

De altfel săracia floristică, relativ excesivă, și mai ales lipsa relictelor (care să ne demonstreze un endemism conservativ, păstrător de forme străvechi, dispărute altădată), sunt constatări foarte semnificative din punctul de vedere de mai sus.

Formele noi (varietăți sau forme ecologice), stabilită sau bănuite în flora acestei insule, nu presupun deasemenea un timp prea lung de evoluție (*Borza*, I, p. 62).

La fârmul golfului de Est al peninsulei, d-l *Borza* a găsit în primăvara anului 1924, mari grămezi de resturi vegetale (unele vii), aduse dinspre Delta Dunărei, de valurile mării (fig. 5), ca: *Salix*, *Typha*, *Phragmites*, fructe de *Trapa natans* etc. Această constatare ne dă oarecare indicii, atât asupra originei florei Insulei Șerpilor cât și asupra căilor de migrație.

Unele semințe de plante ce se găsesc pe insulă (*Matricaria*, *Atriplex*, *Taraxacum*, *Bromus longipilus*, *Malva* și *Calamagrostis*), pot suporta deasemenea foarte bine un transport de câteva zile în apa sărată.

Alte plante, adventive (*Stellaria*, *Capsella*, *Geranium*, *Rumex*), au fost aduse, voluntar sau nu, de către om, cu plantele sale de cultură.

La începutul epocii istorice insula a fost deja acoperită de o stepă săracă, dominată de buruieni.

Corăbierii greci și din Asia mică s-au abătut adesea la insulă, de voie sau de nevoie, precum am văzut, atrași de templul lui Achille, aducând cu ei animale de jertfă sau de hrană, precum de altfel și în zilele noastre, paznicii farului își aduc oile dela Sulina.

Ne putem ușor închipui că în lâna acestor animale sau în fânul și paiele necesare nutriției lor, dealungul călătoriei, se ascundeau diferite semințe de plante mediterane, pe care azi le găsim în insulă (*Trifolium intermedium*, *Hordeum leporinum*, *Rumex acetosella*, *Bromus hordaceus*, *Agropyron dumetorum*).

Vântul și păsările migratoare au putut transporta din Rusia sudică, semințe de plante sud-estice, ca *Taraxacum megalorrhizon*.

Dintre plantele introduse pe insulă, nu toate au avut, de sigur, aceeași sansă de a se încetajeni aici; unele specii au dispărut mai curând sau mai târziu, ne mai fiind observate după un timp oarecare.

Cele dintâi sosite, probabil Gramineele, aduse de om sau păsări, au avut avantajul de a fi lipsite de concurență, cu toate că au avut de luptat cu sărăcia solului și clima insulei, foarte uscată în timpul verei.

Pentru aceste din urmă motive, insula este dominată tocmai de speciile cele mai nepretențioase și mai bine adaptate aridităței (*Holosteum*, *Bromus*, *Rumex acetosella*, *Vulpia*, *Matricaria*, *Agropyron*).

Un caracter specific al florei Insulei Ţerpilor este *variația compoziției floristice în timp*, ceea ce face ca unele plante observate într-o anumită epocă (de ex. 1912), să nu mai poată fi observate după o anumită durată de timp (1923, 1931), afară, bineînțeles, de un număr oarecare de specii permanente, fidele locului.

4. Raporturi fitogeografice.

Analizate din punct de vedere geonomic și fitogenetic, Fanerogamele permanente sau adventive ale Insulei Ţerpilor aparțin, după A. Borza, la 4 categorii:

a) elemente ubiquiste (unele chiar cosmopolite), printre care cităm :

Lepidium ruderale	Erodium cicutarium
Portulaca oleracea	Epilobium tetragonum
Malva neglecta	Taraxacum officinale
Lactuca scariola]	Phragmites communis
Sonchus asper et pungens	Eragrostis minor
Erigeron canadensis	Bromus tectorum
Solanum nigrum et miniatum	Agropyron repens (in parte pontic)
Amaranthus retroflexus	Spergularia sp.
Setaria viridis și glauca	Draba verna
Cynodon dactylon	

b) elemente pontice (unele chiar sarmato-balcanice), printre care :

Malva silvestris var. eriocarpa	Bromus hordaceus
Atriplex tataricum	Holosteum umbellatum v. glutinosum
Rumex patientia	Cerastium pumilum
Calamagrostis epigeios	Valerianella costata

c) elemente mediteraneene (unele chiar mediterano-pontice) :

Lepidium perfoliatum	Vulpia myuros
Trifolium intermedium	Trifolium subterraneum
Rumex acetosella v. tenuifolius	Taraxacum megalorrhizon
Hordeum leporinum	Ornithogalum refractum

d) elemente adventive (legate de plantele de cultură) :

Capsella bursa pastoris	Rumex acetosa
Sonchus arvensis	Stellaria media
Matricaria inodora	Geranium pusillum
M. chamomilla f. debilis	Anthriscus cerefolium
Filago arvensis	

5. Aspectele sezonale ale vegetației Insulei Serpilor,

sunt de 4 categorii :

- a) *Aspectul prevernal* (Aprilie), când mijesc și încep a înflori primele plante anuale, germinate toamna (*Ornithogallum*, *Valerianella*, *Holosteum*, *Cerastium*), imbrăcând insula într'un covor de verdeajă fragedă; acum germinează și plantele anuale de primăvară (*Sonchus*, *Filago*, *Solanum*, *Atriplex*, *Chenopodium*, *Setaria* etc.);
- b) *Aspectul vernal* (Mai), când infloresc și se desvoltă rapid *Gramineele*, împreună cu *Taraxacum*, *Rumex* etc.;
- c) *Aspectul estival* (Iunie—August), când vegetația (afară de *Atriplex*, *Malva* și *Matricaria*) se usucă;
- d) *Aspectul autumnal* (Septembrie—Martie), când plantele anuale de toamnă (*Matricaria*, *Bromus*, *Hordeum*, *Vulpia*, *Holosteum*, *Valerianella* etc.) germinează și hibernează sub zăpadă, în habitus estival.

VI. FAUNA.

1. Compoziția faunistică (fauna terestră)¹⁾.

Încrângătura Viermilor. Clasa *Chetopodelor*. Ordinul *Oligochetelor*.

Familia *Lombricide*. 1. *Allobophora*²⁾ sp., Râma; colectată de mine în solul moale, negru al peninsulei, la 10/IV 1931; specia se apropie de *Jassyensis*.

Încrângătura Artropodelor. Clasa *Crustaceelor*.

Ordinul *Isopodelor*³⁾. 2. *Porcelio* (*Metoponorthus*) *pruinosus* Br.; colectată de mine la 9/IV 1931, în locuri umede, la țărm sau în locuri gunoioase, în exemplare numeroase, foarte comună, de și se cizează pentru prima dată pentru Insula Serpilor; 3. *Chaetophiloscia* sp., colectată de mine la 9/IV 1931, sub pietre, în locuri mai umede, spre țărm, la E și NE, în câteva exemplare (3 ♂ și 9 ♀); specia se apropie de *elongata* Dollf.; genul e mediteran.

Clasa *Miriapodelor*. Ordinul *Chilopodelor*. 4. *Geophilus* sp.; găsit de mine la 9/IV 1931, în exemplare numeroase, pretutindeni

¹⁾ Dela familie la subspecie, ordinea alfabetică.

²⁾ Det. V. Pop, Cluj.

³⁾ Det. A. Demianowicz, Varșovia, prin intermediul colegului M. Ionescu.

sub pietre, sau în solul moale și umed ; 5. *Lithobius* sp., idem, în exemplare rășlețe, sub pietre, în locuri gunoioase ; 6. *Scolopendra cingulata* Latr., *Urechelnița mare* ; în exemplare numeroase, dar izolate, sub pietre sau chiar sub scânduri, în curtea farului, găsită atât de mine în Septembrie 1929 și Aprilie 1931 — cât și de alți autori (N.¹), M.²).

Ordinul *Chilognatelor*. 7. *Glomeris* sp. ; găsită de mine la 9/IV 1931, în exemplare foarte numeroase, sub pietre, la buza de Est a insulei.

Clasa Insectelor. Ordinul *Orthopterelor*.

Familia *Decticide*. 8. *Decticus verrucivorus* L., în partea prăpăstoasă a insulei, în apropierea țărmului, având aripile uzate și evident scurte, pentru a nu fi luate de vânt, ceeace reprezintă o adaptare ecologică la mediul insular (M.) ; 9. *Platycleis* (Metrioptera) *affinis* Fieb. ; în pajiștea de *Bromus* și *Cynodon* (M.) ; 10. *Platycleis* (Metrioptera) *escalerae* Bol. ; rară, în locurile stâncoase, de pe pantă estică a insulei ; element mediteran (M.).

Familia *Oedipodidae*. 11. *Oedaleus decorus* Germ. (= *nigrofasciatus* Auct.), ♂, ♀, rar (M.) ; 12. *Pachytalus migratorius* L., *phasis migratoria* Uv., lăcustă călătoare, câteva ♀ (M.).

Familia *Tettigidae*. 13. *Aiolopus thalassinus* Fabr., 1 ♀ verde (M.).

Ordinul Coleopterelor.

Familia *Carabidae*. 14. *Calathus ambiguus* Paik.³), găsit de mine la 8/IV 1931, pe sub pietre, în exemplare numeroase (14) ; 15. *Calosoma* sp., o elitră (M.) ; 16. *Harpalus seripes* Quens.⁴), sub pietre, în asociație cu *Nitidula* (M.) sau chiar în solul moale, cum a fost găsită de mine la 8/IV 1931 ; 17. *H. vernalis* Duft.⁵), găsită de mine la 8/IV 1931, pe sub pietre și în solul umed ; 18. *Trichocelis* sp. : un singur exemplar colectat de mine la 8/IV 1931, sub pietre, care, după toate caracterele bune ce prezintă, pare a fi o bună specie nouă ; neavând material suficient, d-l Jedlicka nu s'a putut pronunța

¹) N. = Nordmann, v. Murzachevici op. cit.

²) M. = Müller op. cit.

³) Det. Jedlicka, Cehoslovacia, prin intermediul instituției : Deutsches Ent. Institut d. Kaiser Wilhelm-Gesellschaft, director W. Horn, trimis de d-l W. K. Knechtel.

⁴) Idem.

⁵) Idem.

definitiv asupra acesteia ; exemplarul de mai sus a rămas în posesia d=sale.

Familia Coccinellide. 19. *Coccinella divaricata* Ol., foarte comună (M.) ; 20. *C. septempunctata* L., foarte comună (M.).

Familia Dermestide. 21. *Dermestes frischii* Kug., pe lână învechită de oaie (M.) ; 22. *D. undulatus* Brahm., id. (M.).

Familia Nitidulide. 23. *Nitidula carnaria* Schall, id. (M.).

Familia Tenebrionide. 24. *Gonocephalum pusillum* Fbr., sporadic (M.), găsit și de mine la 9/IV 1931¹⁾ ; 25. *Pedinus femoralis* L., comun, pe sub pietre (M.) și în solul moale, găsit și de mine²⁾.

Ordinul Neuropterelor.

Familia Aeschnide. 26. *Aeschna mixta* Latr., foarte rară (M.).

Familia Chrysopide. 27. *Chrysopa* sp., un exemplar observat (M.) ; 28. *Creagris plumbea* Ol. ♂ și ♀ (M.).

Ordinul Himenopterelor.

Familia Myrmicide. 29. *Tetramorium coespitum* L.³⁾ *Furnica*, comună, pe sub pietre și în solul moale ; citată de M. și găsită de mine, în exemplare numeroase, la 12/IV 1931⁴⁾ ; 30. *Solenopsis fugax* Latr., ♀ ; specie mai mult meridională, ducând o viață sedentară, ascunsă, în galerile sale de sub pietre ; strânsă de mine, în mai multe exemplare, la 12/IV 1931⁴⁾.

Ordinul Lepidopterelor.

Familia Noctuide. 31. *Heliothis peltigera* S. V. (M.) ; 32. *Mamestra oleracea* L. (M.).

Familia Nymphalide. 33. *Pyrameis cardui* L., rară, în exemplare deteriorate (M.).

Familia Papilionide. 34. *Pieris* sp., un exemplar observat (M.).

Familia Pyralide. 35. *Nemophila noctuella* S. V. (M.).

Ordinul Hemipterelor. Müller (p. 343) citează aceste insecte („Rhynchota”) fără să precizeze nicio specie.

Ordinul Diptерelor.

Familia Muscide. 36. *Lucilia ruficeps* Meig., 2 ♀ (M.) ; 37. *Musca domestica* L., în clădirea farului (M.) ; 38. *M. vitripennis* Meig. (M.).

¹⁾ Det. W. K. Knechtel, București.

²⁾ Idem.

³⁾ Det. C. Bogescu, București.

⁴⁾ Idem.

Clasa Arachnidelor.

Ordinul Araneinelor. 39. *Evophrys* sp. (M.) ; 40. *Hogna radiata* Latr. (M.) ; 41. *Pholcus* sp. (M.) ; 42. *Pterotricha* sp. (M.) ; 43. *Sitticus* sp. (M.).

Încrângătura Moluștelor.

Ordinul Gasteropodelor. Unicul exemplar, desgropat de mine din solul umed și moale, în Aprilie 1931, s'a spart și n'a putut fi determinat.

Încrângătura Vertebrateelor. Clasa Reptilelor. Ordinul Ophidienilor.

Familia Colubride. 44. *Natrix tessellata* Laur. (= *Coluber hydrus* Pall.), Șearpele de apă ; 15 exemplare colectate de mine la 10 Septembrie 1929, în diferite puncte ale insulei, atât la țărm cât și pe platou, printre buruienile uscate ale gropilor și printre stânci ; majoritatea exemplarelor aparțin formei cu 3 pre-oculare și 4 postoculare (= *hydrus* Pall.), manifestând o puternică tendință de dedublare și multiplicare a plăzilor pileului și chiar a plăcilor

Fig. 7. — Caracterele șerpilor din Insula Șerpilor : a = încreșterea parietalelor la partea lor posterioară ; b = pseudomultiplicarea solzilor pileului prin invaginarea și fragmentarea parietalelor la partea lor posterioară ; c = dedublarea transversală a plăcilor abdominale ; d = dedublarea analei.

abdominale (fig. 7) ; unele exemplare, prinse la țărm, se căsneau să înghită pești destul de mari (*Serranus*) față de gura lor ; citată și de N. și M.

Clasa Păsărilor¹⁾. Ordinul Păsărelelor (= Passeres).

Familia Accendoride. 45. *Prunella modularis* (L.), Brumărița de pădure, câte un exemplar la 17 și 19/IV 1928 (D.²⁾).

Familia Alaudide. 46. *Alauda arvensis arvensis* L., Ciocârlia de câmp ; în afară de forma sudică (ssp. *cantarella* Bp.), se citează în România, se pare pentru prima dată, aci în Insula Șerpilor și această subspecie centrală și nord-europeană (forma tipică), determinată de Stressemann ; printre exemplarele observate, s-au putut distinge și câteva aparținând primei subspecii ; direcția predominantă de mi-

¹⁾ Clasificarea după Ernst Hartert : Die Vögel der paläarktischen Fauna, Berlin, 1910—1923 ; dela familie la subspecie, ordinea alfabetică.

²⁾ D. = Drost, op. cit.

grație: spre NV (D.); 47. *Calandrella brachydactyla brachydactyla* (Leisl.), *Ciocârlia cu degete scurte*; 20—30 exemplare observate între 15/IV—15/V 1928; direcția de migrație: spre NV (D.); 48. *Galerida cristata tenuirostris* Brehm; *Ciocârlanul cu cioc subțire*; un exemplar împușcat la 28/IV 1928 (D.); 49. *Lullula arborea* (L.), *Ciocârlia de pădure*; determinată după strigătul nocturn (D.).

Familia Corvide. 50. *Coleus monedula soemmeringii* (Fisch.), *Stâncuța*; în afară de ssp. *collaris* (Drum.), balcanică, se constată aci, pentru prima dată după cât știm (D.), și această formă sud-est-europeană; direcția predominantă de migrație: SV—NE; un stol de 20—30 exemplare, am observat și eu la 7/IV 1931; în pipota unui exemplar am găsit Coleoptere și iarbă; 51. *Corvus cornix cornix* L., *Cioara cenușie*; văzute cca 34 exemplare între 18/IV și 11/V 1928; sosirea dinspre VSV, plecarea spre E (D.); 52. *C. frugilegus* L., *Cioara de câmp*, în numeroase stoluri (20—30 ex.), totdeauna; în timpul marilor geruri, multe (tinere) mor de foame; direcția predominantă a migrației: SV—NE (D.); un stol de 30—40 exemplare la 8/IV 1931; după spusele paznicicilor farului, Ciorile de câmp vin toamna dela Sulina și pleacă primăvara, iernând deci în Insula Șerpilor.

Familia Fringillide. 53. *Calcarius lapponicus* (L.); această specie arctică și subarctică, locuitoare a fundrei și suprafețelor mlăștinoase de dincolo de limita nordică a vegetației lemnoase, care se retrage toamna spre Sud și mai ales spre Europa orientală, a fost recunoscută de Drost (p. 23), la 10 și 12/V 1928, în Insula Șerpilor; 54. *Carduelis cannabina* (L.), *Câneparul*; în exemplare foarte pușine și izolate, migrând primăvara spre NNV (D.); o pereche, sburând din piatră în piatră, zăriță și toamna, la 22 Oct. 1929 (I.¹); 55. *Carduelis carduelis rumaeniae* Tschusi, *Sticletele românesc*; în timp de 2 zile (17 Aprile 1928) s-au observat 17 exemplare (D.); 56. *C. spinus* (L.), *Scatiul*; 17 ex. observate între 17/IV și 3/V 1928 (D.); un stol de 60—80 ex., odihnind pe tulpi de buruieni, cu ale căror semințe se hrănesc, a fost observat la 22 Oct. 1929 (I.); 57. *Chloris chloris* L., *Florintele*; 4 ex. observate între 26/IV și 10/V 1928 (D.); 58. *Coccothraustes coccothraustes* L., *Boțgrosul*; 4 exemplare între 16/IV—18/IV 1928 (D.); un ex. lovit cu capul de far, în noaptea de 14—15/IV 1931; 59. *Emberiza calandra calandra* L., *Presura sură*; 13 ex. între 15/IV—29/IV 1928 (D.); 60. *E. hortulana* L.,

¹) I. = Iacobi, op. cit.

Presura de grădină : intre 12/IV—7/V 1928, în exemplare puține (D.) ; 61. *E. melanocephala* Scop., *Presura cu capul negru* ; un ex. la 7/V 1928 (D.) ; penitru prima dată în România ; 62. *E. schoeniclus* (L.), *Presura de trestie* ; un ex. la 23/IV 1928 (D.) ; 63. *Fringilla coelebs coelebs* L., *Cinteza* ; în exemplare numeroase, mai ales ♀, dela 17/IV 1928, călătorind spre NNV (D.) ; se introduc și în curtea farului, prințându-se în curse simple, la 8/IV 1931 ; 64. *Passer montanus* (L.), *Vrăbia* ; în puține exemplare (D.).

Familia Hirundinide. 65. *Delichon urbica urbica* (L.), *Rândunica de casă* ; în numeroase ex. între 15/IV—13/V 1928, unele călătorind dinspre SV (D.) ; *Hirundo daurica rufula* Temm. ; sub-specie sud-est-europeană, se citează pentru prima dată în România, aci în Insula Șerpilor, la 30/IV 1928 (D.) ; 67. *H. rustica rustica* L., *Rândunica de câmp* ; între 15/IV—13/V 1928 (D.) ; 68.. *Riparia riparia riparia* (L.), *Lăstunul* ; între 22/IV—13/V 1928 (D.).

Familia Laniide. 69. *Lanius collurio collurio* L., *Sfranciocul roșietic* ; cam 258 ex. între 24/IV—13/V 1928, migrând mai ales spre NV (D.) ; 70. *L. minor* Gm., *Sfranciocul mic* ; cam 86 ex. între 27/IV și 13/V 1928 (D.) ; 71. *L. senator senator* L., *Sfranciocul cu capul roșu* ; cam 3 ex. între 22/IV—2/V 1928 (D.), pen-tru prima dată în România.

Familia Motacillide. 72. *Anthus campestris campestris* (L.), *Fâsa de câmp* ; în puține ex. (Aprilie 1928, D.) ; 73. *A. cervinus* (Pall.), *Fâsa roșie* ; în 20—30 ex. la 1/V 1928 și 20 ex. la 7/V 1928, migrând spre NNV (D.) ; 74. *A. pratensis* (L.), *Fâsa de luncă*, în puține exemplare, migrând spre NV (D.) ; 75. *A. trivialis trivialis* (L.), *Fâsa de pădure* ; cele mai multe ex. (peste 20) obser-vate la 29/IV 1928, săsind dinspre S sau SE și migrând spre NV (D.) ; 76. *Motacilla alba alba* L., *Codobatura albă* ; cam 60 ex. între 15/IV—7/V 1928, migrând spre NNV (D.) ; se văd în mare număr primăvara și înainte de 15/IV (8/IV 1931), ca și toamna (I.) ; dau chiar în cursele *Cintezelor*, din curtea farului ; 77. *M. cinerea cinerea* Tunst. (= *boarula boarula* L.), *Codobatura de munte* ; o ♀ la 15—16/IV 1928 (D.) ; 78. *M. flava flava* L., *Codobatura galbenă* ; între 17/IV—13/V 1928, migrând spre NV (D.) ; 79. *M. flava thunbergi* Billberg (= *borealis* Sund.), *Codobatura nordică* ; 6 ex. între 27/IV—6/V 1928 (D.).

Familia Muscicapide. 80. *Acrocephalus arundinaceus arundi-*

naceus (L.), *Lăcarul mare*; 10 ex. între 22/IV—13/V 1928 (D.); 81. *A. schoenebenus* (L.), *Rogozarul*; cam 30 ex. între 22/IV—13/V 1928 (D.); 82. *A. scirpaceus scirpaceus* (Herm.) (= *strepera strepera* Vieill.), *Lăcarul mic*; 6 ex. între 24/IV—10/V 1928 (D.); specie mediterană (Algeria); 83. *A. palustris* Bechst., *Lăcarul de baltă*; 2 ex. între 27/IV—13/V 1928 (D.); 84. *Erithacus rubecula* (L.), *Măcăleandrul*; între 15/IV—26/IV 1928 (D.); 85. *Hippolais icterina* (Vieill.), *Frunzărija comună*; cam 13 ex. între 3/V—13/V 1928 (D.); 86. *Locustella luscinioides luscinioides* (Savi), *Privighetoarea de stuf*; 4 ex. la 22/IV 1928 (D.); 87. *Luscinia luscinia* (L.), *Privighetoarea mică*; mai târziu decât specia următoare (între 26/IV—12/V 1928), cele mai multe ex. (peste 30) la 11/V 1928 (D.); 88. *L. megarhyncha megarhyncha* Brehm., *Privighetoarea mare*; între 16/IV—12/V 1928, cele mai multe ex. (cam 10) la 23/IV 1928 (D.); 89. *Lusciniola* sp. (D.); 90. *Oenanthe oenanthe* (L.), *Pietrarul cenușiu*; cele mai multe ex. (20, indeosebi ♀), între 27—29/IV 1928 (D.); 91. *O. pleschanka pleschanka* (Lepech.), *Pietrarul negru*; între 23/IV—12/V 1928 (D.); 92. *Monticola saxatilis* L., *Mierla de piatră*; ♂ ♀ la 29/IV 1928 (D.); 93. *Muscicapa albicollis* Temm., *Muscarul gulerat*; 4 ♂ între 18/IV—29/IV 1928 (D.); 94. *M. hypoleuca hypoleuca* (Pall.) (= *atricapilla atricapilla* L.), *Muscarul negru*; cam 89 ex. între 22/IV—13/V 1928 (D.); 95. *M. parva parva* Bechst., *Muscarul mic*; cam 26 ex. între 26/IV—13/V 1928 (D.); 96. *M. striata striata* (Pall.), *Muscarul sur*; cam 73 ex. între 27/IV—13/V 1928 (D.); 97. *Phoenicurus phoenicurus phoenicurus* (L.), *Codroșul de grădină*; cele mai multe ex. între 25—30/IV 1928 (D.); se observă și toamna (Oct. 1929, I.); 98. *Phylloscopus collybita abietinus* (Nils.), *Pitulicea verde*; peste 261 ex. între 18/IV—13/V 1928 (D.); 99. *P. sibilatrix sibilatrix* (Bechst.), *Pitulicea sfârâitoare*; 3 ex. între 24/IV—11/V 1928 (D.); 100. *P. trochilus eversmanni* (Bp.); în 4 ex. la 6/V 1928 (D.), pentru prima dată, în mod sigur la noi; ssp. *russescă*; 101. *P. trochilus trochilus* (L.), *Pitulicea fluerătoare*; cam 114 ex. între 29/IV—13/V 1928 (D.); 102. *Saxicola rubetra rubetra* (L.), *Mărăcinarul mic*; în exemplare numeroase între 16/IV—28/IV 1928 (D.); 103. *Sylvia atricapilla atricapilla* (L.), *Pitulicea cu capul negru*; până la 29/IV 1928, numai ♂, apoi și ♀ (D.); 104. *S. borin* (Bodd.), *Pitulicea de grădină*; în puține exemplare, între 22/IV—13/V 1928 (D.); 105. *S. communis communis* Lath.,

Pitulicea de câmp; cele mai multe ex. (cam 50), la 22/V 1928 (D.); 106. *S. curruca curruca* (L.), *Pitulicea pitică*; cele mai multe ex. (cam 50), la 10/V 1928 (D.); 107. *S. nisoria nisoria* (Bechst.), *Pitulicea cenușie*; cam 18 ex. între 10/V—13/V 1928 (D.); 108. *Turdus merula atterimus* (Mad.), *Mierla neagră*; în pușine ex. între 16—24/IV 1928 (D.); 1 ♀ la 22/X 1929 (I.); 7—8 ex. la 9/IV 1931; 109. *T. musicus* L., *Sturzul roșcat*; 2 ex. între 18/IV—1/V 1928 (D.); 2 ex. la 22/X 1929 (I.); 110. *T. phylomelus phylomelus* Brehm., *Sturzisorul*; cele mai multe ex. la 28/IV 1928 (D.); 111. *T. torquatus torquatus* (Brehm.), *Mierla sură*; 2 ♂ între 20—21/IV 1928 (D.); 112. *T. viscivorus* L., *Sturzul mare*; în pușine ex. între 18/IV—7/V 1928 (D.); în exemplare numeroase la 22/X 1929 (I.).

Familia Oriolide. 113. *Oriolus oriolus oriolus* (L.), *Grangurele* 2 ♂ și 4 ♀ între 1—10/V 1928 (D.).

Familia Sturnide. 114. *Sturnus vulgaris balcanicus* But. & Härms, *Graurul balcanic* (D.); între 10—18/IV 1931, în stoluri de 7—17 ex.

Familia Troglodytide. 115. *Troglodytes troglodytes* (L.), *Ochiul-Boului*; 1 ex. la 26/IV 1928 (D.); 1 ex. la 8/IV 1931, printre stâncile capului de NV al insulei.

Ordinul Cypseli.

Familia Cypselide. 116. *Apus apus* (L.), *Drepneaua*; în câte pușine ex., între 5—11/V 1928 (D.).

Ordinul Caprimulgii.

Familia Caprimulgide. 117. *Caprimulgus europaeus europaeus* L., *Mulge capre*; în câte pușine ex. între 23/IV—13/V 1928 (D.).

Ordinul Meropes.

Familia Meropide. 118. *Merops apiaster* L., *Prigoarea*, în ex. numeroase, între 1—13/V 1928; cele mai multe (50—60) la 10/V 1928; migrația: dinspre SE sau S, spre NV sau N (D.).

Ordinul Upupae.

Familia Upupide. 119. *Upupa epops epops* L., *Pupăza*; zilnic, în câte pușine ex. (maximum 20) între 15/IV—13/V 1928 (D.); 7 ex. de la 8/IV 1931, culegând insecte, mai ales pe platoul estic al insulei.

Ordinul Coraciæ.

Familia Coraciide. 120. *Coracias garrulus garrulus* L., *Gaița*;

în câte pușine ex. (1—2, max. 20) între 27/IV—13/V 1928; Direcția migrației: spre NV (D.).

Ordinul *Pici*.

Familia *Picide*. 121. *Jynx torquila torquila* L., *Cap intortura*; în câte pușine ex. (1—2), între 21/IV—29/IV 1928 (D.); 2 ex. prinse în cursă de mine, la 14/IV 1931.

Ordinul *Cuculi*.

Familia *Cuculidé*. 122. *Cuculus canorus canorus* L., *Cucul*; 1 ♀ la 4/V 1928 (D.).

Ordinul *Striges*.

Familia *Strigide*. 123. *Asio flammeus flammeus* (Pontopp.), *Ciuful de baltă*; în câte pușine ex. (1—2) între 22/IV—12/V 1928; direcția migrației, spre NV sau NE (D.); 124. *Asio otus otus* L., *Ciuful de pădure*; 1 ex. la 29/IV 1928 (D.); 125. *Otus scops scops* L., *Ciuful pitic*; 1 ex. la 29/IV 1928 (D.).

Ordinul *Accipitres*.

Familia *Aquilide*. 126. *Accipiter brevipes* (Severtz.), *Păsărarul scund*; 1 ♀ la 22/V 1928 (D.); 127. *A. nisus nisus* (L.), *Uliul păsărar*; între 20/IV—13/V 1928; direcția migrației: spre NNV (D.). 128. *Aquila heliaca heliaca* Sav. (= *imperialis* Bechst.), *Acvila imperială*; 1 ex. găsit mort pe insulă, la 22/X 1929 de Iacobi. 129. *Buteo buteo* (= *desertorum*) *zimmermannae* Ehmke, *Şorecarul lui Zimmermann*; ssp. sud=estică, observată în 3—4 ex. la 22/X 1929 (I.); 130. *Circus aeruginosus aeruginosus* (L.), *Şorecarul de baltă*; în pușine ex. (1—4) între 18/IV—13/V 1928; direcția migrației: spre NV (D.); 131. *C. macrourus* (Gm.), *Gaia de stepă*; în câte pușine ex. (1—6) între 22/IV—13/V 1928, direcția migrației: spre N (D.); 1 ex. la 22/X 1929 (I.); 2—3 ex. între 8/IV—20/IV 1931; 132. *C. pygargus* (L.), *Uliul alb*; în câte pușine ex. (1—4), între 28/IV—12/V 1928 (D.); 133. *Falco columbarius aesalon* Tunst. (= *regulus* Pall.), *Şoimul de iarnă*; între 22/IV—26/IV 1928 (D.); 1 ex. găsit mort la 22/X 1929 (I.); 134. *F. peregrinus* Tunst., *Şoimul călător*; 1 ex. la 10/V 1928 (D.); alt ex. la 22/X 1929 (I.); 135. *F. tinunculus tinunculus* L., *Vânturelul ruginiu*; între 15/IV—13/V 1928, în câte 1—2, până la 17 ex. (D.); 136. *F. vespertinus vespertinus* L., *Vânturelul de seară*; între 22/IV—13/V 1928; direcția migrației: spre N, NNV, dinspre S, SSE (D.); numeroase ex. la 10/IV 1931.

Ordinul *Gressores*.

Familia *Ardeide*. 137. *Ardea cinerea cinerea* L., *Stârcul cenușiu*; între 18/IV—12/V 1928, dela 1—6 ex. (D.); la 15/IV 1931, 2 ex. au venit dinspre SV și s-au așezat pe coasta de S a insulei. 138. *A. purpurea purpurea* L., *Stârcul ruginiu*; câte 1—6 ex. între 21/IV—13/V 1928; direcția migrației: dinspre SE spre SV (D.). 139. *Ardeola ralloides* (Scop.), *Stârcul galben*; 5 ex. poposinde, la 13/V 1928 (D.); 140. *Botaurus stellaris stellaris* (L.), *Bâtlanul desfătău*; 1 ex. sburând de lângă cisterna esteică a peninsulei, la 18/IV 1931; 141. *Egretta alba alba* (L.), *Stârcul alb*; un stol de 9 ex. la 11/V 1928 (D.); 142. *Ixobrychus minutus* L., *Bâtlănașul*; (D.). 143. *Nycticorax nycticorax nycticorax* (L.), *Stârcul de noapte*; 2 ex. între 24/IV—13/V 1928 (D.).

Familia *Ibide*. 144. *Plegadis falcinellus falcinellus* (L.), *Ibis brun*; 25 ex. la 10/5 1928; direcția migrației: spre VNV (D.).

Familia *Anatide*. 145. *Anas crecca crecca* L., *Rața sălbatică*; 1 ex. la 24/IV 1928 (D.); 146. *A. querquedula* L., *Sarsela*; 5 ex. poposinde, la 1/V 1928, în apele adăpostite ale mării (D.). 147. *A. platyrhyncha* L. (= *boschas* L.); 1 ♂ la 13/V 1928 (D.). 1 ex. bolnav, în buruieni, la 22/X 1929 (I.); 148. *Spatula clypeata* (L.), *Lopătarul*; în câte puține ex. (1—3), între 1/V—10/V 1928, în apele mării (D.).

Ordinul *Steganopodes*.

Familia *Phalacrocoracide*. 149. *Phalacrocorax aristotelis* (= *graculus*) *desmaresti* (Payr.), *Cormoranul lui Aristotel*; această specie a 3-a din România, se citează pentru prima dată la noi, în Insula Serpilor (D.), unde și aci e destul de rară, distrusă fiind de soldați dela pichet, cu armele de război; sp. autohtonă, clocind în insulă este *Cormoranul*, amintit atât de antici cât și de scriitorii moderni — și ar trebui să fie protejat prin lege.

Ordinul *Pygopodes*.

Familia *Podicipide*. 150. *Podiceps cristatus cristatus* (L.), *Corcodelul mare*; câte 1 ex. la 25/IV și 12/V 1928 (D.); 1 perechi la 22/X 1929 (I.); 151. *P. griseigina griseigina* (Bodd.), *Corcodelul cu gât roșu*; în câte puține ex. (1—4), între 25/IV—13/V 1928 (D.). 152. *P. nigricollis nigricollis* Brehm, *Corcodelul cu gât negru*; ex. mai numeroase (15), între 15/IV—13/V 1928 (D.); în câte 2—ex., între 12/IV—18/IV 1931; 153. *P. ruficollis ruficollis* (Pall.), *Corcodelul pitic*; 2 ex. la 26/IV și 1 ex. la 4/V 1928 (D.).

Familia *Urinatoride*. 154. *Colymbus arcticus arcticus* L., *Cufundacul polar*; în numeroase ex., între 15/IV—13/V 1928; direcția migrației: spre N sau NV (D.); 155. *C. stellatus Pontop.*, *Cufundacul cu gât roșu*; între 15/IV—13/V 1928, în câte cel mult 10 ex. (D.).

Ordinul *Columbae*.

Familia *Columbide*. 156. *Columba oenas* L., *Porumbelul vânăt*; în pușine ex. (1—2), între 1—13/V 1928 (D.); 157. *C. palumbus palumbus* L., *Porumbelul popesc*; în ex. pușine (1—5, până la cel mult 25), între 15/IV—13/V 1928 (D.); 1 ex. la 22/X 1929 (I.); în câte 3 până la 20 ex., între 10—15/IV 1931, mai ales pe platoul ierbos dinspre V; 158. *Streptopelia turtur turtur* L.; în numeroase ex., peste 100, între 9—13/V 1928; direcția migrației: spre NV și VNV (D.).

Ordinul *Limicolae*.

Familia *Burhinidae*. 159. *Burhinus oedicnemus oedicnemus* (L.), *Fluerarul mare*; între 16/IV—13/V 1928, în câte 1—10 ex. (D.); 160. *Glareola pratincola pratincola* (L.), *Ciovlica de mare*; între 2—10/V 1928, în câte 1—5 ex.; direcția migrației: spre NNV, N, NNE (D.).

Familia *Charadriide*. 161. *Arenaria interpres interpres* (L.); pentru prima dată în România, pe insulă, între 20—29/IV 1928; ssp. nordică (D.); 162. *Calidris alpina* (L.), *Fugaciul de munte*; det. după voce (între 10—12/V 1928) (D.); 163. *C. feruginea* (Brünn), *Fugaciul roșietic*; după voce (13/V 1928) (D.); 164. *Capella gallinago gallinago* (L.), *Becațina comună*; 2 ex. la 23/IV 1928 (D.); 165. *Charadrius dubius curonicus* Gm., *Prundărașul de râu*; între 7—13/V 1928; direcția migrației: spre NNV (D.); 166. *C. hiaticula* L., *Prundărașul gulerat*; între 6—12/V; direcția migrației: spre NV (D.); 167. *Haematopus ostralegus* L., *Ostrigarul*; după voce, în noaptea de 2/3/V 1928 (D.); 168. *Limosa limosa* (L.), *Fluerarul cu coada neagră*; 1 ex. în noaptea de 23/24/IV 1928 (D.); 169. *Lymnocryptes minimus* (Brunn.), *Becațina mică* (= Surda); 1 ex. la 1/V 1928 (D.); 170. *Numenius arcuatus* (L.), *Culicul mare*; în pușine ex. între 3—10/V 1928 (D.); 171. *Philomachus pugnax* (L.), *Bătărușul*; zilnic câte 7—8 ex., fiindu-se de preferință pe versantul coloniei de pescăruși, între 23/IV—4/V 1928 (D.); 172. *Scolopax rusticola rusticola* L., *Sitarul*; 2 ex. la 23/IV 1928 (D.); 1 ex. în buruieni, la 22/X 1929 (I.); 8 ex. la 7/IV, 2

ex. la 9/IV 1931, împușcate de mine; 173. *Squatarola squatarola* (L.), *Ploierul argintiu*; după voce, la 11/V 1928, spre NV (D.); 174. *Tringa erythropus* (Pall.), *Fluerarul negru*; 1 ex. între 22—27/IV 1928 (D.); 175. *Tringa (= Totanus) glareola* L., *Fluerarul de mlaștină*; între 5—13/V 1928; direcția migrației: spre NNV (D.); 176. *T. hypoleucus* L., *Fluerarul de munte*; între 20/IV—9/V 1928, în câte 2—10 ex.; direcția migrației: spre NV (D.); 177. *T. nebularius* (Gunn.), *Fluerarul cu picioare verzi*; între 23/IV—10/V 1928; direcția migrației: spre VNV (D.); 178. *T. ochropus* L., *Fluerarul de pădure*; după voce, între 28—29/IV 1928 (D.); 179. *T. totanus* (L.), *Fluerarul cu picioare roșii*; între 20/IV—1/V 1928 (D.).

Ordinul *Lari*.

Familia *Laridae*. 180. *Chlidonias leucopterus* (Temm.), *Chirighița cu aripi albe*; la 10/V 1928, cam 50 ex. pe mare, în apropierea țărmului (D.); 181. *C. niger niger* (L.), *Chirighița neagră*; 1 ex. la 7/V 1928 (D.); 182. *Gelochelidon nilotica nilotica* (Gm.), *Rândunica râzătoare*; 2 ex. la 29/IV 1928; direcția migrației: spre NV (D.); 183. *Larus argentatus cachinnans* Pall., *Pescărușul argintiu*; subspecie staționară (Pl. V A), care clocește în 2 colonii separate între ele, pe platoul sudic, dar găsindu-se și prelungindeni la coasta insulei (D.); toamna (22/X 1929) încă se mai observă pe insulă (I.); însă în iernile grele, *Pescărușul argintiu*, despre care fac mențiuni toți scriitorii vechi și noui („*Pescărușul alb*”), el însuși ar părăsi insula, după spusa paznicilor, ducându-se pe litoralul mării.

Astă primăvară (1931), pescărușii insulei au inceput să-și construiască cuiburile lor simple, la 18/IV, după încreșterea furtunelor; tot la această dată s'a găsit și primul ou.

Numărul de ouă¹⁾ dintr'un cuib este de 3 și dacă sunt culese de paznicii farului (ceace aceasta se întâmplă regulat), pescărușii pot oua din nou, în cuiburile părăsite de semeni, de cel mult 3 ori câte 3 ouă, după care mai fac, a 4-a oară, un ultim ou mic.

Luat și acesta, pescărușii clocesc o piatră ovală, pe care paznicii, drept mulțumită, au grija umană de a le-o pune în cuib!

Dacă estimăm, în medie, numărul femelelor la cel puțin 200 și înmulțim cu 10 ouă ($3 \times 3 + 1 = 10$), cifra ouălelor pescărușilor de pe insulă este aproximativ de 2.000, din care cel mult 10%, ascunse

¹⁾ Oul de pescăruș e aproape cât oul de gâscă, de culoare brună, cu mici pete închise; e un aliment delicat, foarte gustos și ar conține iod.

prin râpele inaccesibile lăcomiei omului, scapă neculese, formând baza perpetuării speciei, în ciuda împrejurărilor !

În consecință, se culeg anual de către paznicii farului dela Insula Șerpilor ca și de către lucrătorii comisiei europene a Dunării, ce vin periodic aici, cam 1.800 ouă, ce se mănâncă de către dânsii, sau se vând *cu lăzile* la Sulina !

Aceasta, bine înțeles, fără nicio autorizație, pe care de altfel n'ar fi nimeni în drept s'o dea — și călcându-se chiar mai multe articole din legea pentru protecția¹⁾ vânătorului și reglementarea vânătoarei ! ;

184. *Larus fuscus fuscus* L., *Pescărușul negrinos*; *Drost* constată că în tot timpul sederei sale la insulă, se opreau aici exemplare izolate sau în perechi, din această specie, amestecându-se printre pescărușii din sp. precedentă ; la 8 și 9/V 1928, când a fost furtună și marea foarte agitată, numărul pescărușilor din această specie a crescut în prima zi la 45, scăzând a 2-a zi la 20; acest lucru l-am constatat și eu : după o zi de furtună, au venit 5 ex. în noaptea de 13—14/IV 1931 și s'au văzut ziua sburând de-asupra țărmului insulei, aproape de valuri și mai mult în dreptul golfului estic al pensulei ; se fineau la distanță de pescărușii din sp. precedentă, și numai rar sbrâu printre aceștia ; la 16/IV 1931 au apărut din nou câteva exemplare, pentru a dispare peste o zi ; la Sulina erau în mare număr și e posibil că pe timp de furtună, să vină mai ales de aici.

185. *Larus marinus* L., *Pescărușul negru*; 1 ex. la 7/V 1928 (D.).

186. *Sterna sandvicensis sandvicensis* Lath., *Rândunica mică de mare*; în câte 2—4 ex. între 27/IV—10/V 1928 (D.).

Ordinul *Alectorides*.

Familia *Rallide*. 187. *Crex crex* (L.), *Cârsteiul comun*; în câte 1—3 ex. între 10—13/V 1928 (D.).

188. *Porzana parva* Scop., *Cârsteiul mijlociu*; 1 ♀, s'a lovit cu capul de far în noaptea cu furtună, de 8—9/IV 1931 ; 189. *P. porzana* (L.), *Cristeiul pestriț*; exemplare lovite cu capul de far, în timpul nopții 22/23 și 23/24/IV 1928 (D.).

190. *P. pusila intermedia* (Herm.), *Cristeiul pitic*; 1 ex. la 9/IV 1931 ; 191. *Gallinula chloropus chloropus* (L.), *Găinușa*; exemplare lovite cu capul de far, noaptea, între 20/IV—13/V 1928 (D.) ; id. 8—9/IV 1931.

¹⁾ Protecția acestei subspecii ca și a *Cormoranului* de mai sus, elemente sud-estice, rare și clocitoare la noi, ar trebui să formeze una din preocupările de căptenie ale Consiliului permanent al Vânătoarei, care are cam prea puțin timp pentru aceasta.

Familia *Gruide*. 192. *Anthropoides virgo* (L.), *Cocorul mic*; câte 1—2 ex. între 26—28/IV 1928 (D.); în primăvara anului 1931, au poposit pe insulă, la 9/IV, după o noapte de ploaie și vânt, 50 ex., (Pl. V B), dintre care, la 11/IV rămasese 3, plecând și acestea în noaptea de 11—12/IV 1931; 193. *Megalornis grus grus* (L.), *Cocorul mare*; între 1—12/V, în câte 1—4 ex. (D.).

Familia *Otidide*. 194. *Otis tarda tarda* L., *Dropia*; se poate considera deasemenea o migratoare a Insulei Șerpilor, după afirmația paznicilor, cari au arătat lui *Drost*, pene din această specie, împușcată aci; *Heinroth* (cit. *Drost*) arată de altfel că și în ființul Odesei se găsesc adesea, în timpul *pasajului* de toamnă mai ales, *Dropii* lovite sau chiar moarte prin diferite accidente.

Ordinul *Galli*.

Familia *Phasianide*. 195. *Coturnix coturnix coturnix* (L.), *Pitpalaca*; între 15/IV—13/V 1928, în maximum 90 ex. (23/IV 1928) (D.); 3 ex. în buruieni, la 22/X 1929 (I.); 1 ex. împușcat de mine la E de far, la 9/IV 1931.

2. Asociațiuni.

Cu tot numărul cel mare de specii, din care am văzut că se compune fauna Insulei Șerpilor, variabilă ca aspect și compoziție, în timpul anului, ea nu e încă suficient cunoscută și noi cercetări vor aduce cu siguranță noi specii¹⁾; de aceia ar fi oarecum hazardat a se căerca de pe acum o împărțire amănunțită a ei, pe zone.

Totuși, de la prima vedere ni se impune o împărțire simplă, destul de net caracterizată: 1. *Zona litorală* (a mărei perioadă insulare și a stâncilor submersi și emeriți); 2. *Zona malurilor și râpelor*; 3. *Platoul*, cu pajiștele de Graminee (*brometum*), Chenopodiacee, stânci acoperite cu Licheni, gropi cu bălării și gunoaie etc., care oferă tot atâtea condiții deosebite de existență pentru faună, constituind tot atâtea subasociații faunistice.

1. *Zona litorală*. Pe oglinda apei plutesc păsările aquatice care caracterizează pe insulă sau de jur-imprejurul ei (Corcodei, Cufundaci, Găște, Raje diverse, Cormorani, Pescăruși etc.); printre stâncile submersi sau emeriți trăiesc șerpi (*Natrix tessellata* Laur.) hrănindu-se cu pești de țărm; sub stânci sau printre stânci, în apă, în crăpătu-

¹⁾ În excursia Congresului fitogeografic internațional s'a mers o zi (15 Iulie 1931) și la Insula Șerpilor, cu care ocazie domnii W. K. Knechtel și M. Ionescu au și descoperit câteva Arthropode necitate încă în Ins. S.

rile și anfractuoșitățile stâncilor, în apropierea coastei sau mai departe, găsim Midii (*Mytilus galloprovincialis* Lmk.), forma de coastă (6–8 m. adâncime) și de fund (20–30 m.) ca și forma *Mytilus minimus* Poli. Pe cochiliile acestora, infestate cu *Balanus*, găsim Briozoare (*Membranipora*) și Viermi (*Spirorbis*, *Vermilia*) ; între 8–20/IV 1931 am găsit, la țărmul peninsulei : *Actinia equina* L., *Aurelia aurita* M. Edw.

Vara se găsesc, mai ales printre pietrile din jurul peninsulei, următorii Crabi : *Xanto rivulosus* Risso (= *Thalitrus montagii* la Nordmann) sau Crabul de țărm ; *Carcinus* (= *Cancer*) *moenas* Leach. sau Crabul de iarbă ; *Pachygrapsus marmoratus* Stimp. (= *Grapsus variegatus* la Nordm.) sau Crabul de piatră, foarte agil ; *Eriphia spinifrons* Herbst sau Paguria.

Printre pești cunoaștem genul *Serranus*.

Mai la larg sburdă din valuri cele 3 Delphinide : *Delphinus delphis* L.¹), *Phocaena relicta* Abel, și *Tursiops truncatus* Mont.

A doua specie, endemică pentru Marea Neagră, este cea mai comună în jurul insulei și pe distanță Sulina=insulă, ținându-se în mare număr după pilotină, dela Sulina până la locul de ancorare al acesteia, în apropierea țărmului insulei.

Altădată, în 1841, frăia, după spusele lui Nordmann, în apropierea coastei acestei insule, chiar *Foca cu burta albă* (*Monachus albiventer* Bodd.) care azi e restrânsă, după cum se știe, la litoralul Coastei de argint, de unde căteodată, foarte rar însă, înaintează de-a lungul țărmului mării până aproape de gurile Dunării.

Aștel în 1877 o asemenea Focă a fost prinsă cu cărligele de Moruni tocmai la Sf. Gheorghe ²), un alt exemplar a fost prins în 1913, în lacul Zaton.

Mai recent, prin 1923, un exemplar Tânăr a fost prins în plasa (italianul) dela Agigea=Constanța, altul bătrân și greu până la 150 kg., fiind văzut la 3 Octombrie 1923 de către pescarii dela Agigea ³).

2. În zona malurilor mai umede, găsim pe sub pietre *Isopode terestre* (*Porcelio*, *Chetophiloscia*), *Miriapode* (*Geophilus*), printre

¹⁾ După culoarea albă a pântecelui, pe care am putut-o distinge din valuri, e probabil că unele exemplare aparțin subspeciei *mediterraneus* Loche.

²⁾ Gr. Antipa, Pescăria și pescuitul în România, Buc. Ac. Rom. 1916.

³⁾ I. Borcea, Données sommaires sur la faune de la Mer Noire, Ann. Scient. de l'Univ. Jassy, T. XIV, 1926–27, p. 548.

pietre și pe solul umed *Limicole* (*Sitari* mai ales, cari preferă verșantul estic și nordic), *Stârci* etc.; în subzona râpelor, *Pescarușii* dorm sau se odihnesc în scobiturile stâncilor; pe pietrele late ale râpelor, acoperite în parte de iarba, găsim Lăcustea *Decticus verucivorus*, care prezintă aripile evident scurte pentru ca să nu fie luată și dusă de vânt (adaptare ecologică); tot în părțile râpoase ale insulei, mai ales spre E, trăește Lăcustea *Platycleis escalerae*, element mediteran.

Celelalte Lăcuse preferă păsunile platoului (*brometum*), chiar când sunt arse de arșița verei, evitând însă locurile în care cresc Chenopodiacee, încă verzi în August (M.); aceasta se explică probabil, prin frequentarea acestor locuri de către șerpi, cari le mănâncă; în Septembrie însă și aceste locuri sunt frequentate de lăcuse: Chenopodiaceele sunt uscate și nu mai oferă suficient ascunziș pentru șerpi; poate că e vorba și de hromocromie.

Şerpi neascunși, traversând o potecă, o pășune, sau stând încolăciți printre pietre, la soare, se observă mai rar; în general ei trebuie căutați prin bălării, la suprafața platoului și mai ales în gropi, unde se strâng în câte 4—5 ex. mari — și de unde se scot cu destulă greutate, pentru că se întâmpină o mare rezistență din partea acestora. Prin păsunile de *Bromus* găsim cele mai multe *Insecte* și *Nevertebrate* în genere, ascunse în solul umed și moale în timpul primăverii, scobit pre tutindeni în acest anotimp de către miile de ciocuri mai scurte sau mai lungi ale păsărilor, în deosebi Cocori (pl. V, A), Pupeze, Fringilide, Muscicapide etc., fugărite de Răpitoare (*Circus*, *Falco* etc.).

Sub pietre găsim *Scolopendra*, *Glomeris*, *Calathus*, *Harpalus seripes* și *vernalis*, *Tetramorium* și *Solenopsis*, cele 2 furnici ale insulei; pe lâna învechită, lăsață de oi, printre buruieni: *Dermestes fritschii* și *undulatus*, *Nitidula*; printre stâncile platoului de Vest se ascund Răpitoarele nocturne; în locurile gunoioase, în gropi, sub pietre, printre dărâmături de cărămidărie veche, găsim *Păianjeni*, *Miriapode* etc.; în colțul de SE al insulei este zona de clocire a *Pescarușului argintiu*, ocupată aproape exclusiv de această pasare.

3. Aspectele sezonale ale faunei.

Aspectele sezonale ale faunei sunt de 3 feluri: a) vremea caldă (vara); b) vremea rece (iarna) și c) timpul migrațiilor (primăvara și foamna).

a) Primul aspect e caracterizat prin *predominanța Orthopterelor*; multe din celelalte Nevertebrate estivează, introduse în sol sau crăpăturile stâncilor; numărul păsărilor, ca specii și indivizi, e *mic*; printre acestea există întotdeauna *Pescarușul argintiu* și *Cormoranul lui Aristotel*;

b) Al 2-lea aspect e caracterizat prin *pustietate*; Nevertebrtele au pierit, persistând prin ouă, sau hibernează adânc în sol; numărul păsărilor, ca specii, este *minim*; Ciorile vin toamna, de peitoralul mării, ca să hiberneze în parte aici, plecând primăvara; în iernile grele chiar *Pescarușul argintiu* părăsește provizoriu insula;

c) Al 3-lea aspect e caracterizat printr'o *mare abundență* de păsări *migratoare*, atât ca număr de specii (74 intr'o zi) cât și ca număr de indivizi (1.300 intr'o zi); acest caracter maschează pe celelalte, mai ales că șerpii și nevertebratele n'au ieșit încă (primăvara) sau încep să intre în hibernație (toamna).

4. Originea faunei terestre a Insulei Șerpilor.

Animalele ce compun fauna terestră a acestei insule sunt, din punct de vedere al mobilității, de 3 feluri: a) bune *înotătoare* (șerpi); b) bune *sburătoare* (păsări și unele insecte); c) animale cu *mijloace reduse de locomoție* (restul faunei).

Se pare deci că aceste 3 categorii de componente ale faunei Insulei Șerpilor, au ajuns aici, prin migrații accidentale, fie *activ*, prin propriile lor mijloace, pe *calea aerului* (*Păsările și Insectele bune sburătoare* ca *Lăcustele*, *Odonatele*, unii *Fluturi*) sau pe calea apei (*Şerpi*) — fie *pasiv*, cu fragmentele vegetale vărsate de Deltă (*Râme*, *Melci*, unele *Miriapode*, *Furnici*, *Coccinelide*, *Păianjeni* etc.) sau cu obiecte umane ca bărci, lemn de foc, provizii de hrana, etc. (*Scołopendra*, *Carabide*, *Tenebrionide*, *Dermestide* etc.); tot cu barca sau cu pilotina au putut să vină din Deltă: *Muștele* etc.;

Nimic nu îndreptățește părerea (M.) că s'ar afla pe Insula Șerpilor și unele resturi de colonii autochtonе, păstrate aici din timpuri geologice: *lipsește endemismul* iar evoluția geologică recentă a insulei, ne permite să cred că fauna (ca de altfel și flora, v. B.) *sa actuală nu a existat mai înainte de epoca post-diluvială*.

5. Raporturi zoogeografice.

În ceace privește fauna, Insula Șerpilor are raporturi geografice cu Europa centrală, nordică și mai ales cu cea sud-estică și sudică.

Animalele terestre ale acestei insule aparțin în parte faunei *balto-sibirice* (*Diptere*, *Coleoptere*, *Lepidoptere*), în parte faunei *ponto-sibirice* (cele mai multe *Orthoptere* și *Neuroptere* (M.).

6. *Migrațiunile Păsărilor.*

După cum am văzut, dintre păsările care se pot observa în Insula Șerpilor, în interval de un an, numai *Larus argentatus caschinnans* Pall. care formează aci o colonie puternică (Pl. V, B.) și *Phalacrocorax aristotelis desmarestii* Payr., în câteva perechi, rămase de pe urma vandalismului soldaților dela Pichet, sunt păsări staționare și *clocitoare* aci; în unele ierni grele, chiar și acestea părăsesc provizoriu insula.

Toate celelalte specii sunt migratoare, iar cifra speciilor care se pot observa zilnic, ca și numărul indivizilor diferitelor specii în toiul migrației, sunt cu totul impunătoare.

Aștel la 10/V 1928, cifra sp. observate a fost de 74 — și, după cum mărturisește însuși Dr. Drost, șeful stațiunii ornitologice dela Helgoland, o asemenea cifră nu s'a înregistrat până acum, într'o singură zi, la nicio stațiune ornitologică cunoscută; la Helgoland, unde există deasemenea un puternic pasaj, cifra cea mai înaltă a speciilor care s'a înregistrat într'o zi (în Aprilie 1924), a fost de 50 !

Timp de aproape o lună, cât a stat în Insula Șerpilor (15/IV—13/V 1928) Dr. Drost a putut determina, cu toate, 146 specii, exclusiv europene.

Dintre acestea, repartizate pe categorii de origine,

a) o parte își au originea în Sudul și Sud-estul Europei:

<i>Calandrella brachydactyla</i>	<i>Carduelis carduelis rumaeniae</i>
<i>Galerida cristata tenuirostris</i>	<i>Emberiza melanocephala</i>
<i>Plegadis falcinellus</i>	<i>Oenanthe pleschanka</i>
<i>Ardeola ralloides</i>	<i>Accipiter brevipes</i>
<i>Glareola pratincola</i>	<i>Anthropoides virgo</i> etc. ;
<i>Sturnus vulgaris balcanicus</i>	

b) altă parte, destul de mare, își au originea în Europa centrală;

c) o parte mult mai mică, își au originea în Estul Europei (*Coloeus monedula soemeringii* etc.);

d) altă parte, mai numeroasă, își au originea în Europa nordică și chiar arctică :

<i>Anthus cervinus</i>	<i>Squatarola</i>
<i>Motacilla flava thunbergi</i>	<i>Tringa erythropus</i>
<i>Turdus musicus</i>	<i>T. nebularia</i>
<i>Falco columbarius aesalon</i>	<i>Colymbus arcticus</i>
<i>Colymbus stellatus</i>	<i>Calcarius lapponicus</i> etc.

La unele specii pasajul este foarte regulat :

<i>Lanius</i>	<i>Streptopelia turtur</i>
<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	<i>Coturnix</i> etc.
<i>Hirundinide</i>	

La câteva s'a găsit chiar o ordine de pasaj (după vârstă, sex etc.) :

<i>Saxicola rubetra</i>
<i>Luscinia megaryncha</i> etc.

Multe specii, călătoare noaptea, sosesc adesea în timpul zilei, aterizând obosite.

La unele specii, momentul din zi al pasajului este mai mult sau mai puțin constant (*Merops apiaster*). Diferențele între momentele de sosire în timpul zilei, depind adesea de direcția pasajului : specii care sosesc dintr-o direcție în care ţărmul este aproape, sosesc de vreme, pe când altele, a căror direcție indică o coastă mai îndepărtață, sosesc mai târziu (*Hirundinide*).

Treceri de păsări s-au notat aproape din toate direcțiile, dar mai ales dela SE, S, SV — spre E, NE, N și mai ales NV (fig. 8).

Unele specii prezintă oscilații de direcție ; totuși se poate preciza o direcție predominantă : *Ciorile*, deși oscilante, se îndreaptă mai ales dela SV spre NE ; *Fringilidele*, *Laniidele*, *Hirundinidele*, trec de obicei spre NV.

Majoritatea speciilor trec transversal Marea Neagră, pe un drum de peste 500 km. Se poate constata deosemenea că pe timp de furtună nu toate păsările aterizează pe insulă, în deosebi cele mici, care se pare că tocmai prin micimea lor înfruntă furtuna mai ușor, oferind vântului o suprafață mai mică.

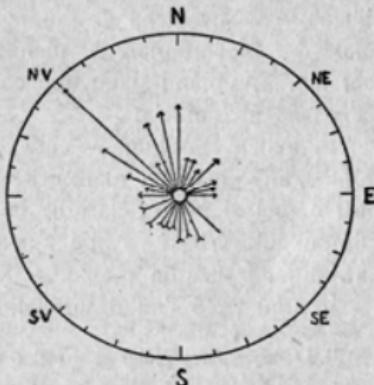

Fig. 8. — Direcțiile migrației de primăvară a păsărilor pe Insula Serpilord. R. Drost.

Așa de ex., în noaptea de 8—9/IV 1931, a fost sănă și ploaie, când s-au putut observa din far păsări migratoare în diferite mărimi, dela *Rallide* la *Cocori*.

Ziua am găsit moarte, prin isbire cu capul de far, câteva *Rallide* (*Gallinula, Porzana*), însă n' am putut vedea nici un singur exemplar viu, pe toată înăfunderea insulei. Din contră *Cocorii*, păsări nari și mai grele, se opriseră într'un număr impunător (într'un câtepeste 50 de capete).

VII. OMUL.

1. *Vestigii ale trecutului.*

Din vechiul templu al lui Achille, menționat de vechi scriitori greci și romani, azi nu se mai vede nimic!

De altfel chiar pe la 1823, pe timpul când insula era explorată de *Kritsky*, acesta găsise numai urme, baza, după care construise planul templului.

Acest templu avea o înăfundere foarte mare; forma era pătrată, fiecare latură având o lungime de 29, 87 m,

Un zid dela N la S și împărțea în 2 jumătăți egale, dintre care cea dela V era împărțită la rânduri în 3 părți egale, și aveau o lungime de 14, 93 m pe o lățime de 11, 93 m.

In partea de E a templului se afla sanctuarul lui Achilles (*Filostrat*); e însă foarte probabil că dispoziția templului a variat în decursul timpului (*Köhler*).

Templul și construcțiile Leucei se reduceau, pe câte pare, la architectura veche elenă și anume a epocii cyclopeene, și urme fiind formate din blocuri mari de piatră, puțin cioplite și fără tencu, din calcar alb, semânând și cu alte construcții cyclopeene care au găsit în Thesalia și Thracia.

În spatele templului — care pare a fi fost un frumos monument de artă¹⁾, împodobit cu marmură albă²⁾ —, au existat și camere, pentru oracol și pentru darurile ce se aduceau eroului; în tot cazul, pe timpul lui *Kritzki* se mai puteau distinge urmele a puțin 2 ziduri, puțin ieșite din pământ.

In anul 1828 s'au desgropat, din apropierea zidurilor, numeroase

¹⁾ Descrierea templului și urmelor sale la *M. D. Ionescu*, Doctria în pragul veacului al XX-lea, Buc. 1904 pp. 315—316.

²⁾ O tablă de marmoră albă zace și azi, acoperită cu inscripții grecești, la intrarea principală a curței farului.

fragmente de marmoră și de calcar, ca și unele bucăți dintr-o cornișe frumos și cu îngrijire lucrată.

Însă deja cu 14 ani înainte, la 1814, după cum afirmă Köhler, căpitanul unei corăbii italiene luase din Insula Serpilor „les morceaux les plus considerables et un chapiteau de colonne aussi en marbre blanc“ (Murzachevici, II p. 414).

La 1839, în urma deciziei guvernatorului militar din Basarabia, P. I. Teodorev, archeologul P. O. Soloviev făcând cercetări în insulă, a găsit multe resturi vechi, blocuri de marmoră (unul cu inscripții), câteva bucăți de cornișe, monede și alte obiecte mărunte.

La 1840, Sideri, un comerciant din Ismail, aduse din Insula Serpilor câteva table de marmoră, o inscripție de câteva litere, monede și obiecte mici.

La 1841, Murzakevici nu mai găsea nici baza zidurilor, ci numai blocurile acestora, așezate în stânjeni cubici, gata de utilizat pentru construcție; pe un bloc a găsit și o inscripție.

În ceeace privește aceste inscripții, găsite până acum în legătură cu Templul lui Achille din Insula Serpilor, ele sunt 3 mai principale: una (aflată la Muzeul archeologic din Petersburg), pe calcar alb, conține cuvintele: „Menestratos Olbiopolitanul a ridicat o statuă lui Achille“; o a doua, găsită pe fundul unui vas de pământ (colorat în negru, cu gâtul și mânerele galbene), conține cuvintele: „Glaucus din Possidia, pe mine m'a inchinat lui Achille stăpânitorul insulei“; o a treia, cea mai lungă (aflată la Muzeul archeologic din București), cu toatecă e din Olbia, are și referințe la insulă.

Tot în insulă s'au mai găsit (și se află azi în muzeul dela Odesa) următoarele resturi antice: un fragment dintr'un vas frumos, lucrat de Epictet, fiul lui Ikosthenos; o statuă mică de pământ, reprezentând un copilaș, și câteva jucării de lut; mai multe inele de fier și câteva de bronz; în inele au fost puse pietre fără preț și chiar sticle colorate, având pe ele, reprezentate în relief, zeități ca: Serapis, Iupiter, Diana, Pallas, Apolo, Marte, Mercur, Hygia, Victoria etc. sau chiar animale ca: lei, iepuri, tauri, câini, păsări etc.; 6 arșice; mici statuete reprezentând oameni; un cocoș; cuie de fier și de bronz; pietricele colorate, pentru coliere; agrafe; ace cu gămălie; o olană de pe acoperișul templului; o amforă și 8 vase de diferite mărimi, toate de o factură ordinară¹⁾.

¹⁾ Murzachevici, op. cit.; p. 415; M. D. Ionescu, op. cit., p. 317.

Cercetările făcute până la 1850 au descoperit și o mulțime de monede, peste 2.000, dintre care cam 600 s-au curățat de rugină și cetei, publicându-se de către *Murzachevici* (III, f. 2, 1853); unele descoperite mai de mult, fuseseră publicate deja de *Mionnett*¹⁾ și *Blarenberg*²⁾.

Toate prezintă și o mare importanță geografică, arătându-ne orașele cu care Olbia, metropola Leucei, avea raporturi comerciale.

Monedele publicate de *Murzachevici* (v. *Ionescu*, p. 317) sunt din următoarele locuri: Megara Siciliei (2), Tyras (5), Callatis (5), Dionysopolis (3), Istros (3), Markianopolis (6), Nicopolis (2), Tomis (29), Anchial (3), Bizanțiu (5), Adrianopolis (1), Heraclea din Bithinia (3), Heraclea din Ionia (1), Mesembria (1), Nicea (1), Odessus (4), Ferae (1), Pylos (1), Amastris (2), Nicomedia (2), Tios (6), Adramythium (1), Lampsac (2), Abydos (1), Efes (1), Insula Chios (1), Prusia (1), Cyzic (4), Apollonia din Caria (1), Patara (1), Perga (1) — sau aparțin următorilor șefi de stat: Lisimac (1), Roemetalches (2), Inismeus (regele Callipizilor³⁾) (1), Chamitus (3), Ilios (1), Kesmagaku (2).

Pe lângă aceste monede grecești, romane și callipidice, s'au mai găsit și unele tătărești, turcești și poloneze, iar după spusele necontrolabile ale paznicilor farului, s'ar fi găsit, cu ocazia reconstruirii acestuia din 1922, și o monedă de pe timpul lui Ludovic al IV-lea (?)

Azi, în mijlocul micii peninsule a Insulei Șerpilor, în locuințele „Ruine“ pe harta Statului major 1/100.000, nu se mai observă la suprafața solului decât o mulțime de cioburi de ceramică veche, dar încă roșii, fiind neconținut spălate de ploii. Tot aici se găsesc și bucăți de cărămidă veche, utilizate în parte (ca și cioburi și unele pietre de aici), atât pentru împodobirea primitivă a mormintelor și în special a celui de pe peninsulă, cât și la construirea zidurilor înconjurați cele 2 grădini ale paznicilor farului.

Deducând după starea șanțurilor și gropilor, care par a fi realizate pe peninsulă în dreptul acestor „ruine“, putem conchide că s'au mai făcut aici și alte săpături archeologice, dela *Murzachevici* încoace. Cele câteva fragmente dintre cele mai caracteristice, luate

¹⁾ Description des medailles antiques, grecques et romaines, op. cit. M. D. Ionescu.

²⁾ Choix de médailles antiques d'Olbiopolis etc. id.

³⁾ Callipizii s'au născut din amestecul Elenilor cu Scitii și Traci, în apropierea orașului Olbios.

mine (cioburi, mânere, gâturi, funduri)¹⁾ sunt de amfore probabil greceşti, fără a prezenta însă nici-o inscripție²⁾.

Ele seamănă perfect cu aceleași părți ale *amforelor întregi*, găsite una în com. Vlahii, jud. Constanța, și alta în com. Dăeni, jud. Tulcea, aflătoare în Muzeul regional al Dobrogei, dela Constanța, unde am avut ocazia să le văd în vara anului 1931.

Cred deasemenea că nu este exclusă o apropiere ce s-ar putea face între epoca acestei ceramice și aceia a architecturei templului, față de care prima nu poate fi în nici-un caz mai veche.

* * *

În timpurile noastre, în afară de persoanele atrase de mirajul inepuizabil *științific* sau *archeologic* al insulei, și în afară de acelea ce abordează insula de plăcere (*turiști*) sau de nevoie (*pescari*, *emigranți* etc.), ce sosesc intermitent sau accidental și rămân aci o durată mai lungă sau mai scurtă de tempor, populația umană a Insulei Serpilor este formată în deosebi de personalul farului și acela al pîchetului militar.

2. *Personalul farului* (Pl. VII, B).

Este compus din 4 persoane, de 4 origini diverse: Nord-Est, Sud, Sud-Est și Vest!

Deobicei una din aceste 4 persoane este mai întotdeauna în concediu, prin rotație, câte o lună de zile, pentru a-și vedea familia dela Sulina.

Ștefan Petrov, gardianul-șef, de originea rusă-bulgară și *Vasile Iona*, de originea grecă, sunt de 12 ani pe insulă, în serviciul Comisiei europene a Dunării.

Al 3-lea gardian, *Dumitru Curteanu*, e numai de 5 luni și a fost trimis dela farul Sf. Gheorghe, unde funcționase 3 ani.

Cel de-al 4-lea, *Rahmi Ilias*, de originea turcă, este de 5 ani pe insulă și când am sosit noi (7 Aprilie 1931) el tocmai pleca în concediu la Sulina, fiind înlocuit de *Curteanu*.

Acești gardieni locuiesc în camere separate, în impunătoarea clădire a farului, reconstruită de C. E. D. în 1922, în care au la

¹⁾ Aceste fragmente s-au încredințat, pentru studiu, Dr. lui prof. A. Lambrino.

²⁾ După spusele paznicilor, un asemenea ciob s-ar fi descoperit și luat de curând de către comandantul unei grupe de cercetași veniți în excursie.

dispoziție o mare bucătărie comună, o mare cămară comună cu despărțituri speciale, un atelier, magazii, cupor de pâine etc.

Trei camere, dintre care una a fost ocupată de Dr. R. Drost în 1928, sunt goale¹⁾.

În afară de munca oficială de îngrijire și bună funcționare a farului²⁾, gardienii au destul timp ca să se ocupe și cu dealele gospodăriei, să cultive zarzavaturi (varză, porumb, cartofi, pătrunjel, ceapă, pătlăgele vinețe, roșii, pepeñi) în cele 2 grădini din fața și dosul farului, să scoată midii din mare cu ciorpacele (prăjini lungi de 4–5 m având la capăt un inel de fier cu diametrul de 30 cm, de care inel e legală o retea groasă, conică), să prindă pește³⁾, să culeagă cele 3 rânduri forțate de ouă de pescăruși (care muncă obositore ține dela 22 Aprilie până în Iunie, fără încrezere!), să împuște (fără permise de port=armă și vânătoare și nesocotind epociile rutului și clocirei, reglementate de Legea vânătorului) sitarii, porumbeii sălbateci și celelalte păsări migratoare comestibile, toată primăvara și toată toamna, să cosească iarba și să facă chiar clăi de fân, ca pe orice moie particulară, din cele 17 ha ale Statului, propuse odată a se păstra ca rezervație științifică.

De animalele lor domestice (oi și păsări de curte), cari trăiesc în perfectă libertate, păscând și ciugând nestângene, pretutindeni, aproape că nu se îngrijesc! Cel mult le dau apă din când în când! Pentru acest motiv ele au devenit aproape sălbaticice, dar priindu-le libertatea și iarba succulentă și sărată a insulei, prosperă, se îngrașă și se înmulțesc de minune!

Dacă însă aceste animale domestice (printre cari 31 oi, cu cei 19 miei ai lor, repartizate la 3 gardieni), sunt foarte utile când celealte alimente se termină și timpul defavorabil nu permite aprovizionarea la vreme, cifra prea mare a oilor în deosebi, mi se pare prea urcată — fiind seama de vegetația interesantă a insulei ca și de

¹⁾ Două din aceste camere au fost ocupate de noi, în timpul ședercii la insulă; aceste 2 camere ar putea fi folosite exclusiv pentru scopuri științifice și ar fi de datoria Stațiunii zoologice dela Agigea să intervină pe lângă C. E. D. ca să i-le pună la dispoziție pentru asemenea preocupări. De această părere este și Dr. Drost (corespondență particulară).

²⁾ Farul se aprinde la apusul soarelui și se slinge la răsăritul său; funcționarea sa normală e supraveghiată noaptea de cei 3 gardieni cari fac cu rândul (3 schimburi).

³⁾ Peștele e prins mai mult de pescari streini cari, poposind pe insulă, le dăruesc și lor din el, sau le vând.

principiul modern al ocrotirei monumentelor naturale — și întru nimic justificată, în afară de lăcomia proprietarilor lor¹⁾.

Restul zilei gardienii și-l petrec dormind sau făcând căte-o cafea, pentru a se întreba de oboseala nopții trecute și a se întări pentru aceea a nopții ce vine.

Unii citesc literatură (mai ales în orele lor nocturne de veghe în far) și printre cărțile lor am găsit și lucrări mai bunele.

Dealtfel gardienii farului dela Insula Șerpilor sunt oameni inteligenți și capabili, năzuind un viitor mai bun pentru copiii lor ce învață la școlile din Sulina, îngrijiți de mamele rămase acasă²⁾.

Cu toate acestea, sau poate tocmai de aceea, dacă între ei gardienii farului formează o mică familie, apropiată și strâns unită prin aceleași griji, interese și nevoi, trăind în bună înțelegere și manifestând unul față de altul chiar oarecare afectie și compătimire la suferință, însă având fiecare cămara sa separată și sub lacăt, gătindu-și adesea fiecare numai pentru sine, față de străini, oricare, au suficientă rezervă și neincredere, neajutându-i bucuroși la nevoie, sau facând-o cu gândul exclusiv la căstig.

Acești gardieni, izolați de atâtă vreme de lume, evită par că lumea, vorbesc puțin și încet, fiind mai mult niște firi meditative și având adesea niște gânduri foarte clare despre viață.

Izolare a făcut din ei niște indiferenți, niște fataliști, un fel de călugări ai insulei, cari primesc, cu aceeași figură fără expresie, atât bucuriile cât și nenorocirile.

Apa de băut și de spălat, întrebunțată atât de personalul farului cât și de acela al pichetului, este apă de ploaie care se strânge în cisterne³⁾, 4 la număr, câte una de-o parte și de alta a peninsulei a treia în partea de N a insulei, sub stâncile pichetului și a patra, cea mai importantă, în curtea farului.

Când începe să plouă, se lasă să se scurgă pe jghiaburi și

¹⁾ Constrâns de imprejurări, din cauza infârzierii pilotinei, am făiat în ajunul Paștelui un miel al gardienilor pe care mi se ceruse 300 lei și care la București costa cel mult pe jumătate!

²⁾ Un amănunt duios: bănuind data aproximativă a sosirii pilotinei pentru a ne lăsa, unul din gardieni a oprit toți porumbeii și sitarii cea putut prinde sau împușca, cu câteva zile înainte, îea curățat și sărat — și îea încrezător unui matelot pentru a-i duce copiilor la Sulina.

³⁾ Cisterne sau puțuri săpate în stâncă, existau și pe timpul templului, în dosul și față acestuia; relatate și de Ionescu (op. cit., p. 306), azi nu se mai observă.

burlane tot praful și necurătenile de pe acoperișul clădirii și apoi printr'un dispozitiv simplu de schimbare a cursului apei, aceasta ia direcția cisternei din mijlocul curței.

Apa culeasă astfel de pe acoperișul clădirii, e destul de bună la băut, rece și gustoasă, fierbând deasemenea foarte bine alimentele și folosind tot atât de bine la spălatul rufelor.

3. *Personalul Pichetului militar* (Pl. VII, B).

E compus dintr'un număr variabil de soldați marinari, cari au însărcinarea de a observa și nota toate vasele care trec pe lângă insulă și direcția acestora.

Astfel în Aprilie 1931, când am fost noi pe insulă, personalul Pichetului era constituit dintr'un fruntaș (șeful Pichetului) și 3 soldați (în afară de 2 pedepsiti), toți din Divizia de mare, Baza navală Sulina.

Printre arestați se găsesc câteodată chiar criminali ordinari, cari sunt în stare să se fugărească, pentru nimic, cu arma în mână, toată insula, cum s'a întâmplat acum 2 ani când, se zice, un soldat ar fi și înebunit de groază !

De aceia șeful Pichetului are întotdeauna grija de a ascunde armele soldaților la gardienii farului !

Nu înțelegem de altfel care e rostul acestor arme pe insulă, care ar rămâne absolut neutilizabile în cazul unui bombardament inamic — și cu care soldații nu fac altceva aici decât să se amintesc unul pe altul, sau să disfrugă pe rând ultimele exemplare de *Phalacrocorax aristotelis desmarestii* Pall. (Cormoranii lui Aristotel, pe care soldații îi numesc „*Crocodeii*“ !), în unica lor stațiune cunoscută în România !

Pichetul este instalat în aripa dreaptă a clădirii farului (spre Nord).

4. *Repercusiuni sociale moderne și perepești.*

Marile evenimente și prefaceri sociale moderne au avut răsunet și asupra Insulei Șerpilor. Astfel, farul acesta, care data din 1842, a fost bombardat și distrus de Germani la 1917, pentru a fi reconstruit de C. E. D. la 1922.

Cam în același timp a fost înecat de către minele germane un torpilor rusesc, care venea să aprovizioneze pe soldații ruși aflați pe

insulă¹⁾), iar resturile acestui torpilor, scufundat la Nord de insulă, se găsesc și azi acolo.

Acum 9 ani, 32 de emigranți ruși Wrangheliști, bărbați, femei și copii, încărcăți în bărci cu ceau putut scăpa de teroarea bolșevică, au ancorat și au stat pe insulă, din cauza furtunei, 4—5 zile, după care au plecat mai departe, spre Varna și Constantinopol, căutându-și liniștea pierdută!

După vreo 3 ani, prin Iunie 1925, o barcă mare cu Wrangheliști, făcând drumul întors, dela Varna spre Odesa, acosta din nou la Insula Șerpilor, ai cărei oaspeți rămâneau 7 zile!

Altădată, acum 6 ani, o barcă cu 2 marinari greci, porniți dela Tuzla spre Constanța, a fost împinsă de furtună spre Nord și isbiță de stâncile insulei.

In istmul peninsulei se află mormântul unui pescar rus, înecat pe timp de furtună și găsit mort la țărm.

VIII. IMPORTANȚA INSULEI ȘERPILOAIE.

1. *Importanța climato-balneară.*

S-a zvonit că Insula Șerpilor ar avea excelente proprietăți curative, mai ales în ce privește bolile de plămân. Un soldat marină, venit aici bolnav de plămâni, după cum a mărturisit el însuși la cazarmă și după cum a fost crezut de superiori, s-ar fi întors complect sănătos, după o sedere de mai multe luni de vară pe insulă!

Dacă zvonul acesta conține și o parte mai mare sau mai mică de adevăr, putem fi siguri că soldatul n'a fost prea grav bolnav de plămâni. Pe de altă parte, aerul Insulei Șerpilor a fost și este într-adevăr foarte curat, liniște berechet, alimente dela Sulina din belșug, băi de mare oricând și muncă de loc, încât nu este de mirare că soldatul s'a întors la cazarmă mai zdravă și mai sănătos decât venise, după o sedere relativ scurtă. Înțând seama de aceste considerente și gândindu-se probabil și la Insula Șerpilor a Mării Nordului: Helgoland, stațiune climaterică balneară germană de lux, C. E. D. plănuise cândva a construi aici, și anume pe peninsula, un hotel-pensiune, pentru funcționarii ei.

Însă vânturile năprasnice și neregulate, care bat îngrozitor de foamna până în primăvară, greutatea de aprovisionare și mai ales cheltue-

¹⁾ Săpând la peninsula, gardienii farului au găsit 3 schelete umane pe care leau îngropat în 3 morimente, pe platoul insulei, la Sud de far; aceste schelete aparțin, după nasturii de metal descoperiți lângă ele, unor soldați ruși.

lile construcției, au fost desigur tot atâtea motive pentru ca să se renunțe la realizarea acestui proiect.

Cu toate acestea se pare a se fi renunțat cam prea ușor, penetrând Insula Serpilor întrunește, cel puțin vara, condițiuni admirabile de stațiune climaterică-balneară de primul rang.

Căci, după cum se știe, climatul maritim în general, mai puțin la țărm și mai mult în largul mării, formează un complex de condiții, pe care nu le găsim în altă parte : zilele ploioase sunt vara puține sau de loc, temperatura este aproape constantă, aerul mării, adus de adierile vântului, este bogat în oxigen și ozon (de 3 ori mai mult ca atmosfera uscatului) și încărcat cu săruri (cloruri, bromuri de sodiu etc.).

Razele ultraviolete sunt deasemenea foarte abundente, unele venind dela soare, iar altele fiind reflectate în toate direcțiile, ca de niște enorme oglinzi, de nisipul sclipitor al plajei ca și de imensa întindere de apă a mării.

ACTIONEA razelor ultra-violete e multiplă și dintre cele mai bine-făcătoare : microbicidă, analgeziantă, rezolutivă, eliminatrice, cicatrifiantă și tonică.

Aerul marin însuși, din cauza compoziției sale, posedă proprietăți oxidante, remineralizante și stimulante ; pofta de mâncare e mare și respirația se face mai ușor.

ACTIONEA combinată a razelor și vântului excita pielea, producându-i vitamine.

Forța musculară e mare în urma excitației psihomotrice și a glandelor cu secreție internă. Greutatea corporală crește.

Helioterapia se recomandă în : spasmofilie, rachitism, debilitate, anemie, tulburări de menstruație, reumatisme cronice, artrite blenoragice, obezitate, diabet, gută, neurastenie, supurații cronice, tuberculoze ganglionare, adenopatii tracheo-branșnice, tuberculoze osoase și articulare, peritonite tuberculoase, tuberculoze genitale, anale, renale, dermice și afecțiuni ginecologice.

In străinătate helioterapia și climato-terapia marină în general se face adesea pentru condițiile fizice de mai sus, călătorind cu vaporul în largul mării, pentru ca pacientul să fie expus cât mai mult climatului marin, aerul fiind pe mare mult mai curat ca pe țărm, soarelé mai puternic și climatul mai uniform.

Tratamentul helio-marin făcut în largul mării, indeplinește toate

condițiile cerute, dăr e deobicei greu realizabil din cauza scumpeței sale¹⁾.

Un mare hotel, cu o terasă largă și un restaurant curat, clădit de Stat sau de o societate particulară în Insula Ţerpilor, pe locul vechiului templu al lui Achille de pe peninsulă, deservit cu cele necesare (dela Sulina, unde viața e destul de ieftină), zilnic (în 3 ore de drum) sau săptămânal, de un vaporăș, ar fi cel mai potrivit templu înălțat de către contemporani, sănătății sociale, menit să continue celebritatea celui al lui Achille, a cărui faimă a străbătut până la noi, dealungul a mai mult de 27 de veacuri !

2. *Importanța farului.*

Dacă cele 17 ha de sol ale Statului, ce se întind deasupra Insulei Ţerpilor, nu au atras în nici-un fel atenția guvernelor noastre și a Ministerului de Domenii în special (pentru care insula e aproape inexistentă), în vederea unei utilizări practice a lor, importanța farului din Insula Ţerpilor (Pl. VI, B), pe vreme senină, este imensă din punct de vedere practic, ferind vapoarele de a se ciocni de stâncile submerse și emerse din jurul ei.

Totuși, am văzut că pe timp de ceață, lumina farului nu e de nici-un folos și atunci se întrebunează dela o vreme semnalizarea prin explozii de fulmicoton.

Dacă în primul caz²⁾ se poate comunica întrucâtva cu Sulina prin semnale luminoase convenționale, deși lumina farului deabia se distinge, în al 2-lea caz orice posibilitate de comunicație este întreruptă și am fost martor când, din cauza unui accident survenit unui gardian, s-au făcut în zadar, nopți întregi de-arândul, semnale luminoase celor dela Sulina, cari nu răspundeau.

In asemenea imprejurări o nenorocire (imbolnăvirea sau rănirea gravă a unui gardian sau marină, naufragiul unui vapor etc.) ale cărei urmări fatale s'ar putea evita printre un mijloc eficace de comunicație — poate fi dezastruoasă !

3. *Importanța strategică.*

Din punct de vedere strategic, Insula Ţerpilor reprezintă un important avant-post, care oricând ar putea da alarmă la apropierea flotei dușmane, pentru ca aceasta să fie primită la larg de flota noastră.

¹⁾ Dr. Horia Slobozianu, Băile de soare și climatul marin, Buc. 1925, p. 25.

²⁾ Chiar și în acest caz neatenția și neglijența paznicilor farului dela Sulina fac deobicei să nu se poată comunica nici pe această cale !

Dar dacă soldaților noștri marinari, ce formează personalul pîchetului insulei li s'au dat arme cu care n'ar avea ce face în cazul unui bombardament și cu care distrug pe rînd toți *Cormoranii* (de o specie rară, existentă la noi numai în Ins. S.), ce sălășluesc sporadici printre stâncile râpelor și ale căror piei jupuite tapetează gunoiul din fața pîchetului, s'a uitat a li se da și un cât de modest aparat de *radio-telegrafie*¹⁾, care ar fi fost mai util decât toate armele și cartușele ce aceștia au stricat până acum pe păsările migratoare ale insulei și fără de care pîchetul militar de pe Insula Șerpilor este o instituție comică ! Cu atât, mai mult, cu cât stâlpul drapelului național, trîntit la pămînt de o furtună, deja de multă vreme, nici azi n'a fost ridicat, de rușine cel puțin, dacă nu din mândrie națională sau necesități patriotice !

Și aici ca în atâtea alte locuri, am lucrat cu jumătăți de măsuri, cu toate că aici mai mult decât oriunde ar fi trebuit să lucrăm cu măsuri foarte întregi !

Imi fac doar o datorie patriotică de a aduce această tristă situație la cunoștința Ministerului de Război, care nu știe probabil ce se petrece la Insula Șerpilor, postul cel mai avansat al său de informație în drumul bolșevicilor !

4. *Importanța științifică.*

Insula Șerpilor este insuficient studiată din punct de vedere științific (geologic, paleontologic, floristic, faunistic, meteorologic etc.); noi cercetări vor aduce în mod sigur noi și interesante contribuții științifice.

Pe această insulă s'ar putea crea o stațiune meteorologică (prin îngrijirea Institutului meteorologic central), foarte necesară pentru cercetările ecologice, care ar urma să fie deservită de gardieni.

Tot aici s'ar putea face și o stațiune ornitologică, Insula Șerpilor fiind un punct de pasaj și oprire a păsărilor migratoare mai important chiar decât insula Helgoland (*Dr. R. Drost*), a cărei stațiune ornitologică este celebră în lumea întreagă.

Această stațiune ornitologică de pe Insula Șerpilor ar trebui să fie o anexă a stațiunii zoologice maritime dela Agigea, în care s'au făcut cele mai importante lucrări românești asupra faunei Mării Negre (*Prof. I. Borcea*).

¹⁾ Se afirmă că un asemenea aparat s'ar afla neutilizat și acoperit de praf într'un depozit militar dela Sulina !

Rezumat

Așezată cam în dreptul Sulinei, la 45 km. spre ENE de aceasta, între $45^{\circ} 15' 53''$ lat. N și $30^{\circ} 14' 41''$ long. E, la cam 3 ore de navigație pe Marea Neagră, Insula Șerpilor, încă aproape puștie, are forma unui patrulater neregulat, prezentând o mică penisulă spre NE, având un perimetru de 1973 m. (ce se poate călca în 40 minute), o suprafață de 17 ha și o altitudine maximă de 40 m.

Această insulă stâncoasă poate fi abordată pe la Sud și pe de-o parte și alta a gâțului peninsulei.

In antichitate se numia *Leuce* sau *Achillea*; în evul mediu: *Selina*, *Cacearia*, *Isola Rosia*, *Nisi*, *Rubra* etc.; în secolul al XV-lea *Phidonisi* (= Ophidonissi) de către Greci, *Ilan Adassi* de către Turci, iar dela 1879, când a trecut în posesia României: *Insula Șerpilor*, ceeace însemnează și în celealte limbi.

Se pare că primul scriitor ce face mențiune despre Insula Șerpilor este *Aretinos din Millet* (777 a. Chr.); după acesta, cei mai mulți scriitori (navigatori, geografi, naturaliști, istorici, literați, filozofi, particulari), au preocupări mitologice, vorbind cu foții despre Achille și templul său, care a existat aici.

Prima notă științifică asupra insulei se publică la 1827 în Rusia, de către *Köhler*; dintre persoanele care au studiat metodic insula, dela *Köhler* spre noi, sunt de citat mai ales: *Kritsky* (1830), *Murzachevici* (1844), *Murgoci* (1911), *Enculescu* (1924), *Borza* (1924–1930), *A. Müller* (1927), *R. Drost* (1928) etc.

I. Structură petrografică și evoluție geologică. Insula Șerpilor este constituită din gresii și conglomerate quarțoase, de vîrstă *Iiasică*; promontoriul dinspre NE este un rest de terasă litorală (12 m. altit.), prezentând un petec de *terra-rosa* quaternar, cu pietrișuri de quarțite la bază, păstrat într'un sinclinal, ceeace pare a fi un indiciu că altădată toată insula a fost acoperită cu *terra-rosa* și *loess*, spălat ulterior.

Ca origine, Insula Șerpilor este un *rest al catenei chimerice*; la începutul quaternarului ea suferă câteva transgresiuni ale Mării Negre, devenind uscat de-abia după epoca diluvială, ceeace ne-o indică atât unele fapte geologice cât și lipsa endemismelor în flora și fauna ei.

Insula Șerpilor, mai mare și cu altă configurație la margini, în timpurile istorice, va pieri mâncată de valurile mării, atât la râpe cât

mai ales la capuri, din cauza numeroaselor straturi de argilă bazale și intercalare, spălate de valurile mării sau înmunate în apa de infilație, dealungul crăpăturilor roci dure, înlesnind astfel alunecarea și dislocarea acesteia.

II. Clima este excesivă: vara foarte caldă și secetoasă, iarna foarte rece; ploile și vânturile bat furtunos în tot timpul rece, de toamna până primăvara târziu.

III. Solul (în afară de micul petec de *terra-rosa*) este *turbos* sau *scheleto-turbos*, având pe-alocurea un strat subțire de *guano*.

IV. Flora (terestră), compusă după cunoștințele actuale, dintr'un număr variabil de 72 specii și varietăți (dintre care 5, ale lui *Proco-pianu-Procopovici*, nesigure și neprobabile), majoritatea *Fanerogame* (toate, afară de 6 Criptogame) și lipsită de elemente lemnoase, prezintă puține asociații și faciesuri edafice de *stepă ierboasă*; pe argile se desvoltă *Chloroficee*; pe stânci, o bogată vegetație de *Licheni*.

In ceea ce privește originea, elementele floristice componente s-au comportat ca și față de un acoperiș de casă pustie: semințele lor au venit de unde să nimerit și cum au putut, pe valurile mării, prin aer (anemochoric sau prin intermediul păsărilor), în lâna animalelor domestice, printre semințele comestibile, sau în fânul adus de către om, dela N și NE, dela V și mai ales dela S; multe din speciile componente sunt ubiquiste; vegetația prezintă aspecte deosebite dealungul anului: prevernal, vernal, estival și autumnal.

V. Fauna e compusă, după cunoștințele noastre *actuale* dintr'un număr variabil de 193 sp. și ssp. (terestru) cunoscute, marea majoritate (151) păsări, dintre care numai 2 sunt specii staționare, celelalte fiind cu toate migratoare; această faună prezintă asociații și diferențe în zona *litorală* (a mărei peri-insulare, a stâncilor submersi și emeriși), zona *malurilor și răpelor*, zona *platoului* cu pajisurile de *Bromus* etc.

În timpul verei predomină insectele (Orthopterele); în timpul ierniei nevertebratele și șerpii hibernează în sol și crăpături de stâncii iar dintre păsări doar ciorile se mai văd; primăvara și toamna (timpul migrațiilor dela S spre N și dela N spre S), predomină păsările, în mare număr, până la 74 sp. și 1.300 indivizi într'o singură zi, mai mult chiar decât în celebra insulă Helgoland.

Ca și flora, această faună a populat Insula Șerpilor prin migrații accidentale ale speciilor componente, fie activ (autochoric), pe calea

aerului (bune sburătoare) sau a apei (bune înnotătoare), fie pasiv, cu fragmentele vegetale vărsate de Delta Dunării — sau cu vehicule (bărci etc.) sau alte obiecte umane.

Lipsesc resturile unei faune autochtonе vechi, care să se păstreze din timpurile geologice îndepărтate — și aceasta se explică prin transgresiunile quaternare ale Mărei Negre, suferite de insulă și prin repopularea recentă (postdiluvială) a faunei actuale; dovezi; lipsa endemismelor.

Păsările migratoare care poposesc în Insula Șerpilor, își au originea fie în Sudul și Sud-Estul Europei, fie în Europa centrală, estică, nordică (și chiar arctică).

Migrațiile de primăvară au direcția mai ales spre NV; speciile mijlocii nu aterizează nici pe timp de furtună.

Fauna litorală a Insulei Șerpilor are, după cât se știe aproximativ azi, aceeași compoziție ca și aceea a litoralului dobrogean, bine cunoscută prin importantele lucrări ale d-lui prof. I. Borcea; în zona litorală a insulei găsim în plus șearpele de apă (*Natrix tessellata* Laur.), inofensiv, care se găsește și pe platou și dela care se trage numele insulei, atât în românește cât și în grecește, turcește și rusește.

VI. Omul. Pe locul vechiului templu al lui Achile, citat de antici și studiat în amănunte de cercetătorii ruși, situat pe promotoriu și aparținând architecturei epocii *cyclopeene*, nu se mai văd astăzi nici „ruinele“ însemnate pe harta Marelui Stat Major 1/100.000, afară de câteva resturi de ceramică (amfore), probabil din aceeași epocă, ce se găsesc atât la suprafața solului cât și în șanțurile și gropile recent săpate; pe lespezile de marmoră, ce împodobeau templul, s'au găsit și inscripții; s'au mai găsit aci, între alte obiecte, peste 2.000 de monede, ce-au arătat, la cefire, orașele cu care Olbia, capitala Leucei, avea legături comerciale.

Azi, în afară de populația fluctuantă a cercetătorilor (naturaliști și archeologi), a turiștilor, pescarilor etc. cari sosesc aci întâmplător, rămânând puțin timp, populația umană a Insulei Șerpilor este formată din personalul farului (4 gardieni, dintre cari unul în concediu, pe rând și la trei luni odată) și personalul Pichetului Insulei Șerpilor (2–3 soldați, 1 fruntaș, care e șeful Pichetului, și 1–2 pedepsiji, foști din Divizia de mare, Baza navală Sulina).

În timpul războiului mondial (1917) farul, clădire ce datează din

1842, a fost bombardat și distrus de un vas german de război, fiind reconstruit la 1922 de C. E. D.

VII. Importanța Insulei Șerpilor. Aerul insulei e foarte curat, lipsit de praf, puternic ozonificat, liniștit și plăcut în timpul verii — iar acțiunea combinată a acestuia și a razelor ultraviolete, abundente și puternice la țărmul insulei, ar putea fi cu folos exploatață de un hotel-pensiune pentru curarea, prin helioterapie și băi de mare, a numeroase boale.

Importanța cea mare a Insulei Șerpilor o formează azi farul, ce semnalează vapoarelor pericolul stâncilor submerse și emerse din jurul ei.

Din punct de vedere strategic, această insulă reprezentă un important avant-post spre E, care oricând ar putea da alarmă, în mod foarte eficace, dacă ar avea mijloace rapide și sigure de comunicație (*radiotelegrafie*), la apropierea flotei dușmane, pentru ca aceasta să fie primită la larg de fiota națională.

Armele soldaților marinari, cu cari aceștia ucid *Cormoranii* (de o specie existentă la noi numai în Insula Șerpilor), nu servesc la nimic, mai ales în cazul unui bombardament!

În Insula Șerpilor Statul, prin Institutul meteorologic central și prin Stațiunea zoologică dela Agigea, în înțelegere cu C. E. D., care a apreciat întotdeauna inițiativele de natură științifică, ar putea înființa 2 instituții de mare importanță științifică și națională: o stațiune meteorologică, necesară studiilor ecologice și una ornitologică, insula fiind unul dintre cele mai importante puncte de migrație din Europa, după cum a constatat și D-l Dr. R. Drost, savantul director al celebrei Stațiuni ornitologice dela Helgoland.

București, 8 Septembrie 1931.

DIE SCHLANGENINSEL. Monographische Skizze.

Zusammenfassung.

Die Schlangeninsel liegt ungefähr Sulina gegenüber, 45 km ONO von diesem entfernt, zwischen $45^{\circ} 15' 53''$ nördlicher Breite und $30^{\circ} 14' 41''$ östlicher Länge, etwa 3 Stunden Schiffahrt auf dem Schwarzen Meere. Sie ist noch beinahe vollkommen öde und hat die Form eines unregelmässigen Vierecks. Nach NO weist sie eine kleine Halbinsel auf. Ihr Umfang beträgt 1973 m (und kann in 40 Minuten

umschritten werden). Ihre Oberfläche ist 17 ha und ihre grösste Höhe 40 m.

Diese Insel ist im Süden und jederseits der Einschnürung der Halbinsel zugänglich.

Im Altertum hiess sie *Leuke* oder *Achillaea*; im Mittelalter: *Selina*, *Cacearia*, *Isola Rosia*, *Nisi*, *Rubra*, u. s. w., im XV-ten Jahrhundert nannten sie die Griechen: *Phidonisi* (= Ophidonissi) und die Türken *Ilan Adasi*. Seit sie im Jahre 1879 unter die Herrschaft Rumäniens kam, heisst sie *Insula Serpilor* (Schlangeninsel). Die Namen in anderen Sprachen haben die gleiche Bedeutung.

Der erste Schriftsteller, der die Schlangeninsel erwähnt, scheint *Aretinos von Millet* (777 v. Chr.) zu sein. Nach ihm beschäftigen sich die meisten Verfasser (Schiffer, Geographen, Naturwissenschaftler, Geschichtsschreiber, Schriftsteller, Philosophen, Privatpersonen) mit der Mythologie der Insel, indem sie alle von Achilles und seinem Tempel, den es hier gegeben hat, sprechen.

Die erste wissenschaftliche Note über die Insel wird im Jahre 1827 in Russland von *Köhler* veröffentlicht. Von den Verfassern, die von *Köhler* bis zu uns die Insel methodisch untersucht haben, sind besonders: *Kritsky* (1830), *Murzachevici* (1844), *Murgoci* (1911), *Enculescu* (1924), *Borza* (1924—1930), *A. Müller* (1927), *R. Drost* (1928) u. s. w. zu erwähnen.

I. Die petrographische Struktur und geologische Entwicklung.
Die Schlangeninsel besteht aus Sandsteinen und quarzigen Konglomeraten, aus dem *Lias*, der nord-östliche Vorsprung ist der Rest einer Küstenterasse (12 m Höhe) und weist einen Flecken *Terra-rosa* aus dem Quaternär, mit Quarzschorter am Grunde auf, der in einem Sinklinal erhalten ist, was ein Hinweis darauf scheint, daß die Insel einst ganz mit *Terra-rosa* und *Loess* bedeckt war, die später abgewaschen wurden.

Als Ursprung ist die Insel ein Rest der cymerischen Kette; am Anfang des Quaternärs erleidet sie einige Transgressionen des Schwarzen Meeres; zu trockenem Land wird sie erst nach dem Diluvium, was uns sowohl einige geologische Tatsachen als auch das Fehlen der endemischen Formen in Flora und Fauna anzeigen.

Die Schlangeninsel war noch in geschichtlicher Zeit grösser und von anderer Gestalt. Sie wird verschwinden, da die Wellen des Meeres sie sowohl an den Steilküsten, als besonders an den Vor-

sprungen abnagen. Diese Zerstörungsarbeit wird bedeutend gefördert, da am Grunde und zwischen den Schichten der harten Gesteine Tonschichten eingelagert sind, die durch das Meer ausgewaschen, oder durch das durch die Sprünge des harten Gesteins eingesickerte Wasser aufgeweicht werden und so das Abgleiten und die Dislokationen der letzteren erleichtern.

II. Das Klima weist grosse Gegensätze auf, der Sommer ist sehr heiß und trocken, der Winter sehr kalt, und die ganze kalte Jahreszeit über, vom Herbst bis zum späten Frühling, ist Regen und stürmischer Wind.

III. Der Boden ist (ausser dem kleinen Fleckchen Terra-rosa) torfig oder skeletisch-torfig, und hat an manchen Stellen eine dünne Schicht Guano.

IV. Die Pflanzenwelt (des Festlandes) besteht, nach den heutigen Kenntnissen, aus einer variablen Anzahl von durchschnittlich 72 Arten und Varietäten (von denen 5, des Procopianu-Prokopovici, unwahrscheinlich und unsicher sind); die Mehrzahl sind Phanerogamen (alle, ausser 6 Kryptogamen); helzbildende Pflanzen fehlen und sie weisen wenige Pflanzengesellschaften der Grassteppe auf.

Auf dem Ton entwickeln sich Chloroficaen, auf den Felsblöcken eine reiche Flechtenflora.

Was den Ursprung dieser Pflanzen anbelangt, so haben sich die zusammensetzenden Elemente gerade wie einem leeren Hausdach gegenüber verhalten. Ihre Samen sind hingelangt, von wo und wie sie konnten: auf den Wellen des Meeres, durch die Luft (anemokorisch oder durch Vermittelung der Vögel), in der Wolle der Haustiere, oder sie wurden von Menschen zwischen den essbaren Samen und dem Heu gebracht, von N und NO, von W und besonderes von Süden; viele der Arten sind weitverbreitete. Die Vegetation bietet während der Jahreszeiten verschiedene Anblicke: Vegetation des Vorfrühlings, des Frühlings, des Sommers und des Herbstanfangs.

V. Die Tierwelt wird nach unseren heutigen Kenntnissen von durchschnittlich 193 (terrestren) Arten und Unterarten zusammen gesetzt, die grosse Mehrheit Vögel (151), von denen nur 2 stationär sind, die übrigen sind alle Wandervögel. Diese Fauna weist verschiedene Tiergesellschaften auf: die der Küstenzone (des inselumgebenden Meeres, der unter- und eingetauchten Steinblöcke), die

Zone der Ränder und der Steilhänge, die Zone der Inseloberfläche mit den Bromuswiesen usw.

Im Sommer herrschen die Insekten (Orthopteren) vor; im Winter überwintern die Wirbellosen und Schlangen im Boden und in den Felssprüngen. Von den Vögeln sieht man nur noch Krähen.

Im Frühling und Herbst (zur Zeit der Wanderungen von S nach N und von N nach S) herrschen die Vögel vor, bis zu 74 Arten und 1.300 Individuen an einem einzigen Tage, mehr noch als auf der berühmten Inseln Helgoland.

Sowie die Flora ist auch die Fauna durch zufällige Wanderungen der zusammensetzenden Arten auf die Insel gelangt, sei es aktiv (autokorisch) auf dem Luftwege (gute Flieger) oder auf dem Wasser (gute Schwimmer), sei es passiv, mit Pflanzenstücken, die aus dem Donaudelta ins Meer geführt werden, oder mit Fahrzeugen (Kähnen usw.) oder anderen menschlichen Gegenständen.

Es fehlen Reste einer alten, bodenständigen Fauna, welche sich aus vergangenen geologischen Zeiten erhalten hätte, und dieses erklärt sich durch die quaternären Transgressionen des Schwarzen Meeres, welche die Insel zu leiden hatte und durch rezente (nachdiluviale) Wiederbevölkerung durch die heutige Fauna. Beweis hierfür ist das Fehlen von Endemismen.

Die Wandervögel, die auf der Insel rasten, stammen entweder aus dem Süden und Südosten Europas, oder aus dem Mittel-, Ost- oder Nordeuropa (ja sogar aus dem arktischen Europa).

Die Frühlingszüge haben besonders die Richtung nach NW. Die mittelgrossen Arten rasten nicht einmal bei Sturm auf der Insel.

Die Küstenfauna der Schlangeninsel hat, wie weit man heute ungefähr weiß, die selbe Zusammensetzung wie die der Dobrudschaküste, welche durch die wichtigen Arbeiten Herrn Prof. I. Borcea gut bekannt ist. In der Küstenzone der Insel finden wir außerdem die Würfelnatter (*Tropidonotus tesselata Laur.*) eine harmlose Schlange, die auch auf der Oberfläche vorkommt und von welcher der Name der Insel sowohl im rumänischer, als auch in griechischer, türkischer und russischer Sprache stammt.

VI. Der Mensch. Auf der Stelle des alten, auf der Halbinsel gelegenen Achillestempels, den die Alten erwähnen und den die russischen Forscher genau untersucht haben und der der *cyclopeenen* Zeit angehört, sieht man heute nicht einmal mehr die „Ruinen“ die

auf der Generalstabskarte 1/100.000 angegeben sind, ausser einigen Scherben von Tongefässen (Amphoren), wahrscheinlich aus derselben Zeit, die sich sowohl auf der Oberfläche des Bodens, als auch in den unlängst gegrabenen Gruben und Gräben vorfinden. Auf den Marmorplatten, die den Tempel schmückten, fand man auch Inschriften. Man fand hier, ausser verschiedenen anderen Gegenständen, auch über 2.000 Münzen, die beim Lesen die Städte gezeigt haben, mit welchen Olbia, die Haupstadt Leukes Handelsverbindungen hatte.

Heute besteht ausser der fluktuierenden Bevölkerung aus Forschern (Naturwissenschaftler, Archäologen) Ausflüglern, Fischern usw. die zufällig und nur für kurze Zeit herkommen, die Bevölkerung der Insel aus dem Personal des Leuchtturms (4 Wärter, von denen immer einer auf Urlaub, der Reihe nach, jeder einen Monat nach drei Monaten), 2—3 Soldaten, ein Gefreiter, der Kommandant der Feldwache, und 1—2 Sträflinge, alle aus der Marine-Division, Baza navală Sulina.

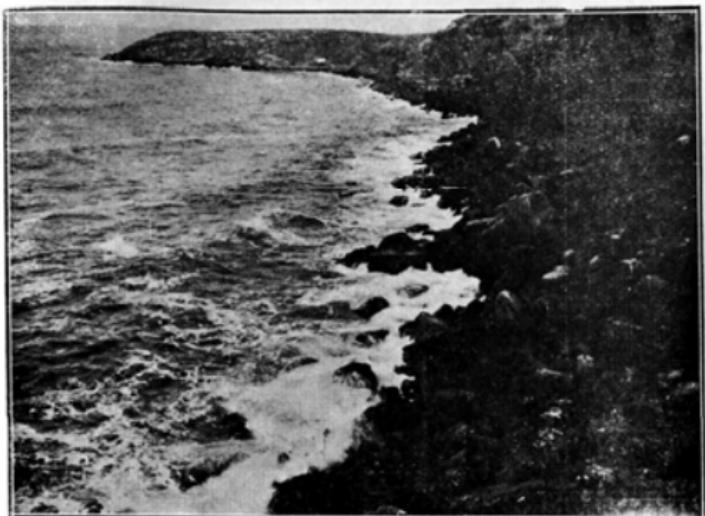
Zur Zeit des Weltkrieges 1917 wurde der aus dem Jahre 1842 stammende Leuchtturm von einem deutschen Kriegsschiff bombardiert und zerstört, jedoch 1922 von der C. E. D. (Europäischen Donau-kommision) wieder aufgebaut.

R. I. Călinescu

Bukarest, 8. September 1931.

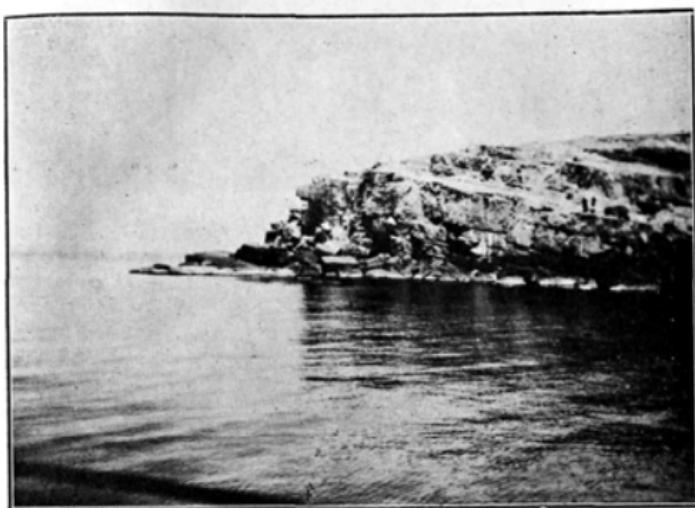
Planșa I.

A. Latura nordică a Insulei Serpilor. Vedere luată dela capul nord-vestic; în fund peninsula. Clișeu R. I. Călinescu.

B. Latura sudică a Insulei Serpilor. Vedere luată dela capul sud-vestic; în fund capul sud-estic; în planul întâi, resturile cargobotului englez, lovit de stânci din cauza cetei, în 1914. Clișeu R. I. Călinescu.

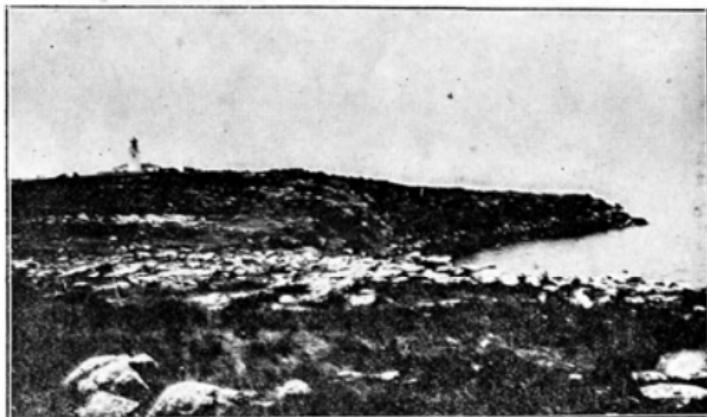
A. Capul de sud-vest al Insulei Serpilor. Vedere luată de pe vapor.
Clișeu Inst. de Geogr. Cluj.

B. Râpa sudică a Insulei Serpilor. Alternanță de strate de rocă dură (quarzite și conglomerate liasice) și moale (gresii și argile, în parte spălate).
Clișeu R. I. Călinescu.

A. Golful de NV al Insulei Serpilor. Văzut dinspre latura nordică a insulei spre peninsulă; în planul al 2-lea cisterna și o barcă pescărească. Clișeu R. I. Călinescu.

B. Golful de NV al Insulei Serpilor. Văzut dinspre peninsulă spre latura nordică a insulei; în fund, capul de NV al insulei. Clișeu Inst. Geogr. Cluj.

Planșa IV.

A. Peșteră litorală, prăbușită la capătul sud-vestic al Insulei Serpilor.
Clișeu R. I. Călinescu.

B. Porțiunea nord-vestică a Insulei Serpilor. Vedere luată din far; în fund peninsula.
Clișeu R. I. Călinescu.

A. Platoul sudic al Insulei Șerpilor. Vedere spre capul sud-estic; în fund Cocori.
Clișeu R. I. Călinescu.

B. Platoul sudic al Insulei Șerpilor în apropierea capului sud-estic. Locul de odihnă
și nidificare al Pescărușilor. Clișeu Dr. R. Drost.

A. Stâncile pîchetului pe Insula Șerpilor, acoperite de o bogată vegetație de Licheni.
Clișeu Inst. de Geogr. Cluj.

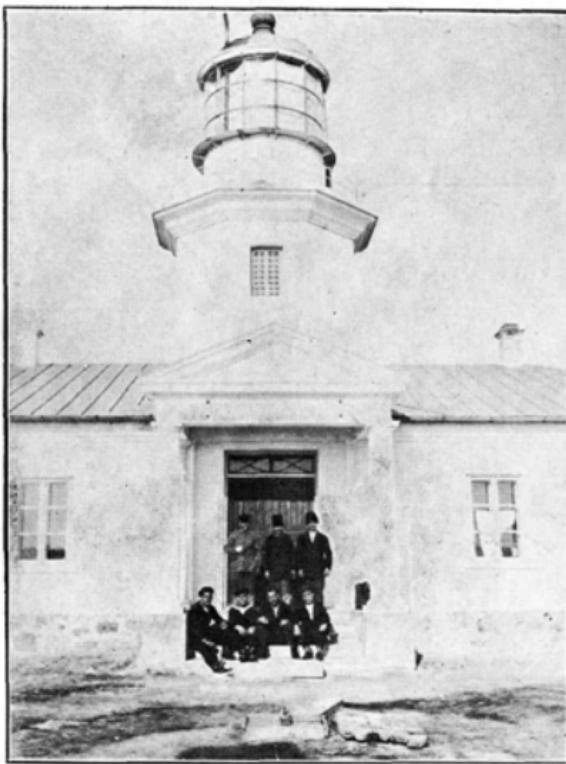

B. Farul din Insula Șerpilor. Vedere dinspre Est. Clișeu Dr. R. Drost.

Planșa VII.

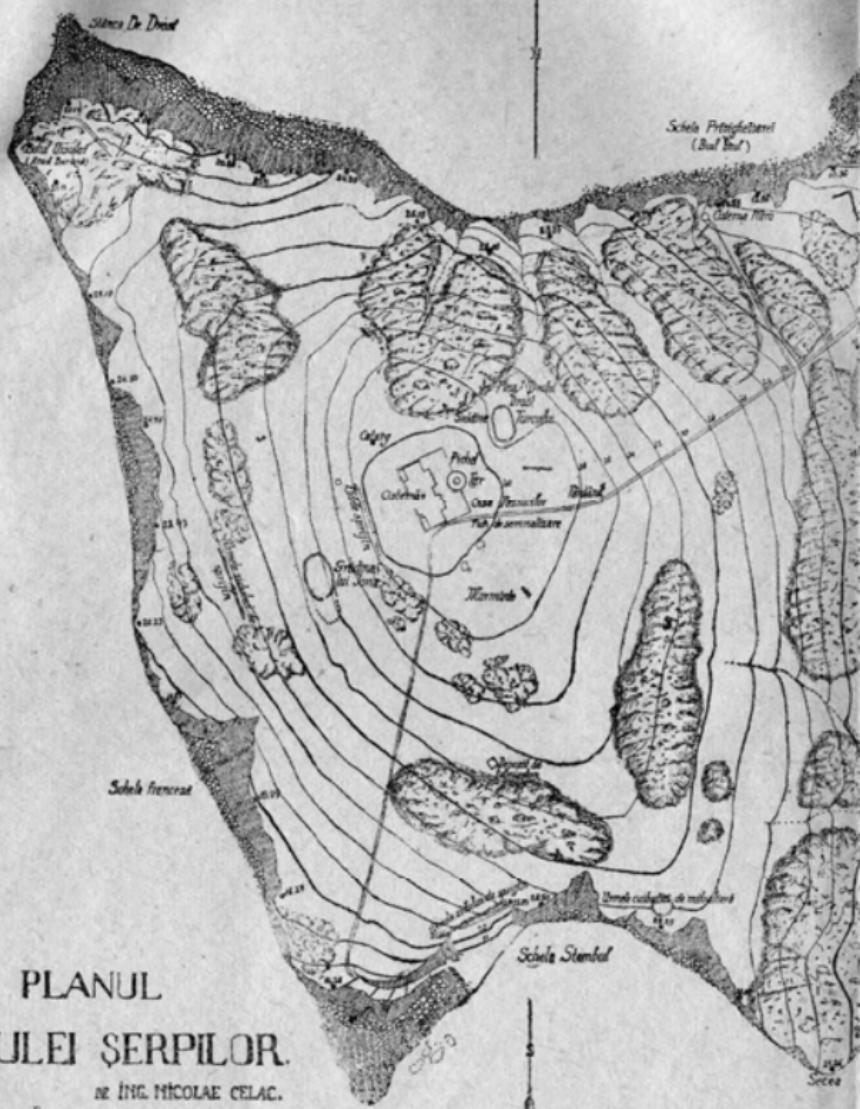

A. Insula Serpilor. Vedere de ansamblu. Clișeu Inst. de Geogr. Cluj.

B. Populația umană a Insulei Serpilor. În planul I, personalul pîchetului; în planul al II-lea, personalul farului; farul văzut dinspre Vest; în față, cisterna de apă din mijlocul curții. Clișeu R. I. Călinescu.

Biblioteca Iași
Proiect AFCN

PLANUL INSULEI SERPILOR.

de ING. NICOLAE CELAC.

Seara

Echela 1:20000

Sprebă lărgirea arealului 15 la 75 a.

Sprebă mulțimea distanțelor 12 la 65 a.

Câteva note privitoare la toponimia Insulei Ţerpilor.

Insula Ţerpilor (turc. = Ilan Adâ; grec. = Fisdonisi) are întreaga toponimie în limba turcească. Aceasta se explică prin faptul că paznicii farulul insulei — construit de Ruși la 1842 și distrus de vasul de războiu „Breslau” în 1917 — au fost Turci din Sulina, care își aveau aici, pe insulă, toată gospodăria lor.

Informațiuni asupra toponimiei mi-au procurat bătrâni paznici Vasile Ionă și Stefan Petrof, precum și bătrâni turci Elias din Sulina.

Pentru planul insulei am întrebuităt numurile trasăse în românește, însojite de cele turcești.

La început mi s-a părut că unele numiri n'au nici o legătură cu insula, cum este *Chiiaț Hané*, numele golfului dinspre NE., care însemnează „fabrica de hârtie”. Explicarea acestui nume este foarte interesantă: coasta estică a insulei este cea mai expusă vântului dinspre NE., care provoacă furtuni mari pe mare; valuri uriașe sunt impinse dinspre larg și sparte de pietroaiele și piatrărișul de pe târm, producând o spumă foarte abundantă, pe care vântul o ridică și o poartă în aer ca pe niște pete ce de hârtie albă. Eu însuși am observat acest fenomen în timpul sezerii mele pe insulă.

Schela Stambul mai poartă și numele românesc „la vaporul inecat”, fiindcă aici se găsește un vapor grecesc naufragiat la 1909, a cărui proră este jumătate sub apă.

Capul Secea, punctul cel mai sudic al insulei, și-a avea numele, după o legendă din partea locului, a unei Cazacii Zaporozieni — din cetatea Secea — care odihneau pe insulă, când treceau cu bărcile lor spre Turcia.

Lângă capul *Botul Ursului* (turc. = Aiud Burună) se află o piatră foarte frumoasă, de formă cubică, cu latura de 1,50 m, aşezată pe alte două pietre mai mici. Această piatră era locul de odihnă favorit al drului *Rudolf Drost*, ornitologul german, care a petrecut trei luni pe insulă, lăsând celor care îl au înconjurat cele mai plăcute amintiri despre dânsul. Paznicii îl spun acestei stânci „piatra lui Drost”, iar eu am fixat pe planul insulei numele: *Stâncă Dr. Drost*.

Grădinile de pe insulă poartă numele celor care le îngrijesc.

Lângă *Grădina Turcului* se află, deteriorată de intemperi, plasa de metal, de care s'a servit drul Drost pentru prisă sări pentru încăere.

Bătrâni paznici m'au informat, că în vecinătatea fântânii de lângă cărăra spre schela *Privighetoarei*, precum și în regiunea depozitului de fulmicoton „sună pământul”. Verificând, am avut și eu impresia că sub primele straturi geologice s'ar găsi niște pesteri. Rămâne ca lucrul acesta să fie verificat de specialiști.

Ing. Celac.

MIHAIL I. PRICOPIE

ȚIGANIADA LUI BUDAI-DELEANU

POEMĂ EROI-COMICĂ ÎN 12 CÂNTURI

CUVÂNT ÎNAINTE

Fără 'ndoială că *Tiganiada* este o mare operă a veacului XIX. Scrisă cu titlul : „*Tiganiada, sau Tabăra Tiganilor, poemation eroic-comico-satiricu, alcătuit în doaoșprezece cântece de Leonachi Dianeu în anul 1800*“, de către un om care studiase îndelung și profund tot ce omenirea produsese în acest gen, ea ar fi fost „capăt și 'ncepătură“ unei întregi evoluții literare, fericită poate pentru mai târziu.

Dar a rămas un simplu manuscris în mâinile pioase ale familiei, care foarte târziu îl trimite lui Gh. Asache la Iași (1868). De-abia la 1870, Papiu Ilarian pomenește ceva despre această operă, dar în treacăt *).

La 1877 Teodor Codrescu o publică în *Buciumul român*, dar nu a fost remarcată nici mai târziu. Poezia evoluase, limba asemenei, iar *Tiganiada* apărea ca o lespede de marmoră ale cărei frumoase reliefuri le ascundea mușchiul celor trei sferturi de veac, atât cât stătuse în umbra sălfărelor.

A o face să strălucească în lumina orbitoare a poeziei vremurilor de față, este o lucrare foarte grea, de bună seamă. Dar am socotit că nici nu mai trebuia să rămână aşa numai ca un document al unei epoci întunecoase. De aceea am cercat să pun la 'ndemâna marelui public, pentru care va forma o lectură plăcută, cât, mai ales, a fineretului școlar, care trebuie să cunoască tezaurele de frumusețe ale trecutului.

Pe aceștia din urmă i-am avut în vedere. Interesul pentru ei m'a călăuzit.

De aceea :

Am păstrat, cu rare excepții, versul de 11 silabe, cu strofele de câte șase versuri. Am respectat cu sfînțenie acțiunea în întregul ei, cât și ideile autorului. Nu am schimbat decât unele cuvinte care mi s-au părut că exprimă mai clar ideia. Acolo unde versul a fost,

*) O. Densușeanu, Literatura română modernă, vol. I, pag. 120 și urm.

din punct de vedere al formei, frumos, cu tot veșmântul său arhaic, l-am păstrat. S'au păstrat și toate expresiile pitorești.

S'au redus unele cânturi în mod remarcabil. Dar acestea, prin faptul că se referă la paranteze foarte diluate și fără nici o legătură cu acțiunea, vin în ajutorul operei: acțiunea este mai închegată.

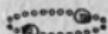
De altfel, au fost rezumate numai la strictul necesar, ca să nu rupă continuitatea povestirii.

S'au redus la simple aluziuni unele pasagii care, prin conținutul lor prea obscen, puteau face opera neaccesibilă fineretului școlar.

Cinstea de a se da la lumină această strădanie a subsemnatului, revine neobositului om de cultură care este D-l C. Brătescu și vizguroasei reviste „Analele Dobrogei“.

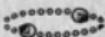
10 Noembrie 1931.

Mihail I. Pricopie
Profesor la liceul din Tighina.

CÂNTUL ÎNTÂIU

*Creștinii către Lună vor să sboare
Cu spiritele lor infierbântate ;
Pe eretici condamnă în soboare . . ,
Dar Turcul țară după țară bate !
Vlad Vodă=Tepeș doar, cu mintea trează
In contra lor și pe Tigani armează.*

1. Invocafie.

Tu, muz' a lui Homer, ce=odinioară
Cântași a broscărimei bătălie,
Să=mi cântă și mie, fii dar bunisoară,
Ce s'a 'ntâmplat în mândra Muntenie
Când a'narmat Vlad Tepeș Vodă'n silă
Viteazea Faraonilor prăsilă.

Și spune cum au vrut ei să=și așeze
Un crai pe=o fară'ntinsă cu moșie,
Și cum încis=au armele viteze...
Ba și'n ce chip, cu multă bărbătie,
Au cutezat să meargă la bătaie
Când au crezut că Turcii vor pe ei să=i taie.

Și-apoi cum prin gâlceavă mult amără,
— Că nu prea nărăveau să stea'mpreună, —
Toți cari încotro se'mprăștiară,
Uitând de Crai, de Tară și Cunună ;
Dar toate=acestea dânsii le făcură
Din neagra, diavoleasca 'ndemnătură.

Măcar că dușmanul acesta mare
Al neamului uman, acest Satana,
În iadu'ntunecat etern cuibar își are, —
Măcar că foc nesfîns îi este hrana,
El tot se furișeaază căte=odată
Și lumea râsvrăind=o, se desfată.

O, tu, hârtie blândă, răbdătoare,
Tu care duci cu=aceiași voe bună
Cuvântul înțelept și=l rabzi sub soare
La fel cu nebunia di'mpreună,
Te rog să'nduri și versurile mele,
Că nu și s'or părea aşa de grele !

Să zică cine vrea ori căte știe !
Eu ca'neleșteful Solomon voiuzice :
In lume toate=s doar o nebunie...
Iar dintre noi acela e ferice
Ce=i mai pușin scrântit și care'ncepe
In nebunia lui a se pricepe.

Voi ascultați cu stăruință
Cum lucrurile fur' atunci pe lume,
Când murga Faraonilor sămânță,
Neprincipându-se prea mult la glume,
Gândind cu dinadinsul la domnie,
A îndrăznit să intre'n bătălie.

2. *Turcii cuceresc Constantinopolul.*

Frumoasa Constantinului cetate
Căzu în mâni spurcate *agarene*¹⁾)
Fiind că Grecii nu putură bate, —
Mai drag stând dânsii pe saltea de pene.
Cătau război cu gura pe'n frecute,
Dar nu gândeau la săbii și la scute !

Al Romei domn²⁾), cu fulgere în mâna,
Lega și deslegă în bunăvoie,
Sezând vârtos pe stâncă lui păgână :
Se bucura văzându-l la nevoie
Pe fratele Bizantin, se'njelege,
Fiindcă-i da Sultanul altă lege.

Zbucnise'ntre creștini grozavă ceartă, —
Preoccupați de-o mare socoteală :
Ziceau, o parte, Luna că-i deșeartă,
Iar alii dovedeau, mai cu tocmeală,
Că'n ea, din contra, oameni sunt grămadă !
De'aici se prinse-o foarte mare sfadă.

Căci se punea la urmă o'ntrebare :
De sunt acolo oameni și nu vite,
Ființe ca și noi, puteau vor oare
Să fie acele suflete osândite,
De'ndată ce, acolo'n lumea lor,
N'or fi avut și ei Mântuitor ? . . .

Dar Turcul dușman, îngâmfat în sine
De multele victorii luminoase,
El, futuror crăiilor creștine
Surpare și pieire'n veci jurase ;
Cu mari armate, crunt-intărătate,
Scălda în sânge fări apropiate.

¹⁾ Agarene = turcești.

²⁾ Jupiter.

Ba aştepta o zi mai norocită
Să intre iute'n Tara Românească
Şi s'o răpuie, căci neconcenită
Şi-acolo vrajba sta să crească ;
Iar Turcul socotea cu n'telepciune
Că alifel nici n'o va pușea supune.

Aşa stau lucrurile europene
Când se ntâmplă această minunată
Istorie sub zările muntene,
Aşa cum este limpede'nsemnată
La **Cioara**¹⁾ 'n hronicul pe pergamină ~
Deci cată s'aibă 'ncredere deplină ! . . .

3. Vlad Tepeş se declară duşman al Turcilor.

Vlad-Vodă cel avan pe-aceea vreme
Era stăpân în Tara Muntenească ;
Un mare Domn demn să se cheme !
Nu dinfre-acei Stăpâni ce vor să-si crească
Averile și cărora de țară
Nu le mai pasă, chiar de-ar fi să piară !

Ci mai vârtoș la muncă însuși stete,
Diregător al trebilor muntene,
Nu căuta de sine pe'ndelete,
Ci zi și noapte, fără pic de lene,
El nu visa decât obștescul bine
Orânduind legi drepte și creștine.

Silință puse mai întâi de toate
Pe tinerii Munteni ca să-i deprindă
Cu armele de dânsii nepurtate
Şi taina mânuirii lor s'o prindă :
Sub steag să meargă și la rând să stee,
Pe scurt : cum trebuie-un război să dee ! . . .

Apoi văzând că fără de credință
Culeg spurcatele turcești armate
In lume prețuindeni biruință
Şi pe creștini au inceput a-i bate, ~
S'a hoțărât, cu furie crescândă,
Să capete asupra lor izbândă.

¹⁾ Mănăstire în Ardeal.

Deci împotrivă le stătu la toate :
Cerând haraciul, nu vru să le dee,
Voia cu sabia să le arate
Că Vlad e om voinic și nu femeie !
Și cum că un popor cu bărbătie
Supus la altul nu putea să fie.

Iar Vlad era pe vremile acele
Un căpitan de mare vrednicie,
Știind ale armatelor tocmele
Și pricepând a luptei măiestrie.
Iar pe de-asupra el ura de moarte
Tot ce sta'n umbra Otomanei Poarte.

Dar lumea n'a fost nici odată bună :
Vrând pe norod să-l scoată la o cale,
La rânduială s'apucă să-l pună.
Și-a lungit, pentru toate ale sale
Cumplite osteneli și grele trude,
El mai mult rău ca bine își aude.

Așa fu și cu Vlad odinioară :
Mulți îl făceau tiran, și câte multe
Scorniră, doară-l vor făcea de-o cară !
Că doară-doară țara n'o să-l mai asculte,
Ci mai vârtos păterea-i s'o distrame
Crezând aceste clevetiri infame.

Dar el cu sufletul curat se știe,
Și având și mari podoabe dela fire,
N'a căutat această mișelie,
Ci tocmai chiar și cu a sa peire
Voia să mantuie o scumpă țară
De răul jug turcesc și de ocară.

Deci și-a făcut armate neînvinse,
Și având în cer incredere deplină,
Păgâne gloate mari îndată prinse,
Și multe alte le pisă în tină ;
Iar pe cei prinși cu moarte de-a lor teapă
Ii prăpădi, trăgându-i chiar în țepă.

Treizeci de mii de Turci tâlhari aproape
El prinde într'o zi și mi-i omoară
Și n'a lăsat pe nimeni să-i îngroape,
Ci corbilor îi părăsi afară,
Mâncare proaspătă, mâncare=aleasă.
Deci Turcu'n pace=o vreme țara=i lasă.

Si cât domni în Tara Muntenească
Vlad Vodă, n'au mai întins mâna
Ca înainte vremi s'o jefuiască,
Nu le era, vezi bine, la'ndemâna
Să fie trași ca oile'n frigare ;
Nici chiar Alah n'ar fi aflat scăpare !

4. Mohamed II vine însuși contra lui Vlad Vodă-Tepeș.

Sultanul deci, gândind că nu prea-s glume
Acele ce făcuse Vlad în țară,
Il prinse-o furie fără de nume :
Să-l facă un ghiaur de-aşa ocară ? !
Hain fiind în inima-i păgână,
Iși puse singur iataganu'n mâna.

Era pe la Sânzenii, către toamnă,
Când soarele să scapete începe
Si peste flori rugina este doamnă, —
Păsunea s'a uscat pe deal și'n stepe
Si vitele se'ntorc mai grase-acasă,
Iar omul nu mai cată umbra deasă.

In astă liniște un bucium sună...
„Vin Turcii, vin potop și-s câtă iarba,
„In sânge vor moșia s'o supună !“
Boerii triști se scăpină în barbă,
Cucioanele mânuje albe-și frâng,
Cu boabe mari de lacrimi plâng.

Dar Vlad cu inima lui neinfrântă
Cu oastea-i de voinici pe Turci așteaptă ;
Pe el nimica nu'l mai însăimântă,
Ci totul rânduind, el se îndreaptă
In contra păgâneștilor armate
La sânge de creștin întărâtate.

5. Vlad socotește că Tigani ar putea fi Turcilor de folos.

El duce'n munți mii care cu bucate ;
Femei, copii, moșnegi făr' de putere
Se duc lăsând în voia sorșii sate...
Si toate câte sărquinja cere
Spre apărarea țării, Vodă face, —
Dar lui un singur lucru nu-i prea place.

Pe acele vremi în Tara Muntenească
Era belșug cuprins de proastă lae,
De viață fuciurie figănească,
Ce nici cu arme bune la bătaie,
Nicăi altfel n'aducea folos în țară,
Ci mai vârtos era o grea povară.

Chitise Vlad de mult o rânduială
Cu aceste lăi de robi să facă ;
Cîntămpină prea mult căteală ;
N'au vrut boerii asta să se facă,
Ba popii au strigat și sus și tare
Că ei trăiesc pe-a robilor spinare.

Lăsase freaba pe-ală zi mai bună.
Dar Vodă Vlad acuma se socoate
Că vremea e sosită ca să pună
La bună rânduial' acele gloafe, —
Măcar că ele n'or putea să ajute,
Ci dela rău să fie strâns finute.

Tiganii au adesea minji istețe,
Ei drumurile'n munji știau pe toate
Și lesne-ar fi putut să dea povește
Vrajmașilor ce-ar fi trecut prin sate.
Cu drept cuvânt aceasta i se pare
Lui Vodă Vlad a fi greșeală mare.

Prin ei el ar putea cădea'n robie
Pe veci de veci, deoarece Sultanul
Ar fi aflat tot ce doria să știe, —
Că'n totdeauna-i mult fricos Tiganul,
Și-apoi de vină nu e numai frica :
El n'ar putea să făinue nimica.

6. *Vlad Vodă face oaste din toată Tigănia.*

De-acestea vrând să se ferească dară,
Găsi o mijlocire minunată :
Să strângă toți Tiganii de prin țară
Și-alcătuind cu dânsii o armată,
Departate, într'un loc retras s'o fie, —
Și tot ce s'ar petrece să nu știe.

Poruncă de te deci, în orice parte,
Țiganii la un loc să se adune,
Dela *Cetatea Neagră* nu depară,
Între *Alba* și *Flămânda*, precum spune
Pe scurt la Cronic și pe larg Hârțoaga.
Găsită'n mânăstirea din *Zănoaga*.

Destul că, peste pușintele zile,
Acolo toată Tigănamea'ntinse
Buluc de corturi pline de copile.
Apoi încinse armele ne'nvinse
Și toată cioroiasca lor armată
Jură lui Vlad credință necurmată.

Si Vodă zise : fiecare ceată
Să iasă mai în față, la priveală,
Să vadă Tigănamea cum e-armată
Și-apoi, cum trebuie, cu rânduială
Să treac'aşa gătiți de lungă cale
Pe sub privirile Măriei-Sale.

O, sfântă Muza !... Pieptul fă-mi-l tare
Și arămește-mi cât mai bine glasul,
Să cânt a cetelor înflăcărare,
Pe când viteze ridicără pasul, —
Vrând mai presus de neamul lor să fie,
Să-i poată lumea fine'n vrednicie !

Intăi și'n fruntea tuturor purceasă
Chiar *Guliman* cu cetele-i ne'nfrânte :
Vestigi ciurari și buni feciori de casă ;
Amar de cel ce-ar vrea să-i înfierbânte !
Trei sute-s, număraji mai pe'ndelete,
Dar fără danci, făr' de muieri și fete.

Purtau pe umăr arme'ngrozitoare :
Furcoaie groase, mari și lungi, de șastră,
Având la vârf ojele lucitoare ;
Iar fi svârlit pe dușmani de pe vatră
Cu multă ușurință hăt-departe...
Și-atunci să fi văzut la capuri sparte !...

Cât despre Voievodul lor... e mare !...
E *Guliman*, voinicul treaz mereu.
De nu s'ar prăpădi, din întâmplare,
In luptă se va bate ca un leu.
Ca și-alții mulți el n'o să stea pe spate,
Ducând doar grija trăistii cu bucate !

Indată'n urma lor mergeau nainte,
Armați și'n rânduri întocmite bine,
Zlătarii de inele și de ținute,
La număr două sute... Insă cine
Ii duce și le este lor povașă?
E Tânărul *Parpanghel*, mândră față!

El doară se'nrudea în dreaptă sprijă
Cu *Zânadel*, al cărui nume mare
Și-a căruia strălucitoare viață
Domnise'n țara Soarelui-Răsare.
Deci moșii lui dintru'nceput domniră
Pân' ce'ntr-o zi regatu-și prăpădiră.

Căci *Gingis-Kan* cu hoardele-i barbare
Bătu pe'un *Zânadel* și mi-l supuse;
Acest învins avea o ţiitoare...
Un vechiu strămoș de-a lui *Parpanghel* fuse
Feciorul ei și-al unui rege mare!
Și-avea talent cu multă'mbelüşgare:

Că cel mai bine el cânta din gură,
Și la lăută mân' avea isteașă,
Se pricepea la orice 'nvățătură, —
Încât plăcea boerilor de viață.
El decât toți zlătarii e mai mare
Și mândru merge'n față lor călare.

Iar dup'aceia cei urmău în spate,
Mergând la rând tot câte șase-șase
Și toți cu fețe supte și-afumate,
Venea la urmă gloata ce rămase
In pielea goală-goală-golișoară
Lucind sub zări ca un peniș de cioară.

Purtau, drept arme, grele buzdugane
Și ghioage groase, bine țântuite, —
Că toți erau voinici, groși la ciolane,
Cu părul încâlcit, bărbi răzvrătită,
Cu haine lungi sau scurte, învârstate,
Când rupte'n mâncăi, când croite'n spate.

Cu pașii rari, formând a treia ceată,
Inalții căldărari și ei veniră,
Toți cu căciuli și barba afumată.
Tăria mânei lor pe toți ii miră:
Ei pot făia'n arămuri ca'n șindrile
Și pot răbda de foame patru zile.

Drept arme bune ei purtau ciolane
De cal sau bou, dar bine ferecate.
Ce-ar fi tocata ei tivdele dușmane ! . . .
Erau conduși cu multă demnitate
De *Balaban* cel mândru ca un pașă, —
Din moșia strămoși tot neam de bulibașă.

A patra ceată, care vine'n urmă,
Sunt groși ferari ce au baroase,
Să cărbunari ce sfada nu și-o curmă.
Drept arme aceștia poartă niște coase
Pe niște drugi puternici aşezate
Să în chipul lănciilor ferecate.

In fruntea lor, *Drăghici*, un om cuminte,
Bătrân, căci veacuri multe el văzuse,
Dar nu-i lipsea din gură nici un dintă,
Să un fir de păr din cap lui nu-i căzuse ;
A șaptea oară să-a luat muiere
Să încă tot se mai simțea'n putere !

Avea taman trei sute oameni ceata,
Aleasă pedestrime, fiecare
Mergând voios și orcad de luptă gata . . .
Purtau cu dânsii lucruri de vânzare :
Cu șife, foarfeci, secere și zale, —
Duceau doar lipsă numai de parale.

Venir' apoi în șiruri, cum se cade,
Toți Lingurarii cu securi pe spate ;
Sunt bine imbrăcați ; cu barba-rade, —
La brâu ei duc tăiease barde late,
Putând cu ele ori ce lemn să tae,
O armă de temut și la bătaie.

Povața lor cea bună, vrednic jude,
E *Neagul*, căruia-i plăcea dreptatea ;
De mulți ani însă dreapta lui n'aude.
E cel mai strașnic meșter de covate,
De scafe, de căușe și cuiere,
De linguri, de răvare și tăiere.

Au cine poate spune cum se cade,
Ce mult nălțată lume-acuma vine ?
Oh, Apoloane, tu, iubite bade,
Soptește-mi ce să zic să fie bine,
Că fără de înaltașii inspirare,
Să spun ce văd, nu cred că sunt în stare !

Venea'nt'o ceată de aproape-o mie
Băiașii, — aurari li se mai spune ;
Ei au cea mai distinsă meserie.
Armura lor curat că e minune :
In stânga, lăncii bine ascuțite ;
In dreapta, scurte săbii oțelite.

Pe aceștiia cu multă fală-i duce
Io Tandalèr, un barosan, cu care
La luptă nu vrea nimeni să s'apuce,
Așa-i de inimoi ! ... Așa-i de tare ! ...
In viața lui el n'a știut de spaimă, —
Că-i văr cu dracu, lumea îl defaimă ...

La urmă'n cete groaznic välmășite,
Mergeau Lăieșii și Golejii droaie,
Armați cu ghioage groase nestrujite,
Cu pari de gard, cu bețe ori cu maie ;
Femeile purtau copii în spate,
Sau goi de tot, sau goi pe jumătate.

Pe dânsii *Corcodel* avea poruncă
Să-i îndrumeze'n bună rânduială ;
El cel mai bine bobii îi aruncă ;
Prin vrăji ce știe, oameni mulți înșeală ;
Ori cine ce-ar fura, el totul știe,
Căci e tocmit la diavol cu simbrie.

7. *Vlad Vodă vorbește Țiganilor.*

In cronica din Cioara-i lips'aice, —
In schimb în pomenita mult Hârjoagă
Ni se păstrează'ntreg, printre un „se zice“,
Cuvântul spus de Vlad la oastea'ntreagă,
Când, după ce mi-i aşeză'n cunună,
Le-a fost grăit această vorbă bună :

„Ia'n ascultați, voi, cioare blestemate !
„Din voi făcut' am armie măreță,
„Cu arme tari și care cu bucate !
„Să nu-mi stați Pică-pară-mălaiajă,
„De vreji să căpătați din parte-mi toate :
„Moșii, pășune și bogate sate !

„De-acuma'n colo, ca pe toși țăranii
„Din mândra și bogata noastră țară,
„La fel vă voi avea pe voi Tiganii,
„De nu-mi veți face obrazului ocară ! ...
„Deci trebuieie, pe lângă alte cele,
„Să știți aceste vorbe ale mele :

„Pe drumul : *Bărbătești spre Inimoasa*,
„Acolo este un loc, *Spăteni* se chiamă ;
„Acolo Tigănamea, zdrențoroasa,
„Va făbără, dar va lua de seamă
„Ca nici un pic, în viață, nici odată
„Dela porunca mea să nu s'abată !

„Să știți că Turcii sunt acuma'n țară,
„Că peste tot ei safele le pradă ...
„Dacă fugiși, v'asteapt' o soarf' amară ! ...
„Ci mai vârtoș să făbărâți grămadă
„Pe ei și cu cerească nflăcărare, —
„Căci alifel nici n'aveji scăpare ! ...

„De aceea eu, ca iubitor părinte,
„Stăpân al fării, v'am dat vouă arme
„Să v'apărați, de veți avea și minte,
„Ca nu cumva dușmanul să vă sfarme !
„De-ar ști că Tigănia-i nearmată,
„Pe toși el v'ar distrugе dintr'odată !

„Luaiți aminte bine fiecare,
„Că alifel vi s'agață prin cojoace
„Ne'ndurătoarele păgâne ghiare.
„S'atunci ... ce veți putea voi face ?
„Deci, dacă Turcul vrea ca să vă bată,
„Să nu'nlemniți cu gura larg căscată !

„V'am înzestrat cu fel și fel bucate :
„Legumă, vite, mult belșug de poame,
„Trei mii slănine bine afumate,
„Să nu răbdăți în tabără de foame !
„Zăr mult, și lapte acru, și răchie,
„Ca mult mai dragă oastea să vă fie !

„S'am pus pe lâng'acestea și făină
„De mămăligă, care multe sute,
„S'aveți belșug la prânz ca și la cină,
„S'io mie căzi cu urdă bine umplute, —
„Deci, veți lua cu voi de sărg aceste
„Să veți pleca de-aicea fără veste.

„Incingeji-vă armele viteze
„Si voinicește mergeți înainte ;
„Dar nimeni dintre voi să nu cufeze
„In urmă a rămâne... ţineși minte :
„Acela cată negreșit să moară,
„Ucis fără de milă ca o cioară ! ..

8. *Tiganii cer apărare contra hofilor.*

Atuncea într'o gură gloata zisă :
„Om multămi prea mult Măriei-Tale,
„Dar mai vârtos de toate pentru clisă ¹⁾ ...
„Să vie numai hăia cu cealmale,
„Să dee ochi cu-a noastră Țiganie,
„Să-i facem noi tocana'n băălie ! ..

In urmă apucă Drăghici voroava :
„Prea luminate Domn ! .. In țara toată
„Tisa răzbătut în ori ce colțuri slava !
„Nu cred că este cineva să poată
„Călca poruncile Măriei-Tale,
„Nici cătuși de departe să te'nsale !

„Dar, să ne ierși, Măria-Ta ! Se zice
„Că de tâlhari sunt drumurile pline, —
„Noi... n'am voi s'avem cu dânsii price...
„Am vra să sim cu toată lumea bine ! ..
„Ni-i frică, zău, să nu ne ciopârjească,
„Sau chiar ucigă, laia tâlhărească ! ..

„Rugămu-ne Măriei-Tale foarte
„Ca să ne dea pe drum o bună pază,
„Oșteni dă hăi ce frică n'au dă moarte !
„Să nu se piarz'o hoaste-așa vitează...
„Să... dac'ar hi domnească hândurare,
„Ho doi sutari oșteni ajung îmi pare ! ..

Lui Tepes-Vodă nu-i păru streină
Această rug'așa de țigănească ;
La drept vorbind, ea fu de sfaturi plină ;
Deci, el a rupt din garda lui domnească
O sută călăreji ca să-i petreacă
De zor pân' dincolo de Valea-Seacă.

¹⁾ Slănină.

In cântece de drâmbă și alăută
Plecată Tigănimăea cu ale sale,
De-oșași fiind întocmai petrecută
Pân' dincolo de hotărâta vale.
Deci, iată ce Hărțoaga povestește,
In cronică însă nu se pomenește.

9. Vlad hărțuește pe Turci.

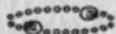
De-acumăncolo cele ce urmează
In cronică la fel sunt însemnate ;
Deci, ori și cine va putea să crează
Acestor întâmplări adevărate
Ce se vor povesti de-acu'nainte, —
De nu cumva și cronica ne mințe.

In timpu' acesta însă'nințară
Dușmanii din izbândă în izbândă.
Dar Vlad cu oastea arse totu'n țară.
Turceasca oaste a rămas flămândă.
Iar dac'o ceată dintre ei prindea,
De-adreptul negrei morți o trimetea !

Precum un lup flămând sub tufa deasă
Se târâie pe ascuns și ceasuri zace,
Iar când prin față-i trece turma grasă,
Pe cea mai bună dintre dobitoace,
De-o vede c'a rămas însingurată,
Asupră-i sare și-o sfâsie'ndată, —

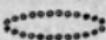
Așa și Vlad urmează oastea mare
Și, dacă vede cete despărțite,
Pe ne-așteptate peste ele sare
Din locuri bine-ascunse și dosite.
Așa el sfarmă truțele păgâne,
Că nici un Turc în viață nu rămâne.

Sultanul nicăeri Român nu vede,
Dar nici de cetele pierdute știe ;
Mereu nainte, neoprit purcede
Spre Capitala ce-i și ea pustie.
De-aceasta se miră Sultanul foarte,
Dar nu mai vră să meagră mai departe.

CÂNTUL AL DOILEA

*Un biet strein cu mintea tulburată
Pornește'n larga lume'n pribegie, —
Iar Tigănamea noastră înarmată
Trimite lui Vlad Vodă o solie
Să-i ceară lui o cale mai scurtată
Și câte trei popasuri dintr'odată.*

1. *Becicherec Iștoc.*

La ce slujește capul când nu-i minte ?
Că răul tot pe cap atunci s'abate.
Să cugeji bine și să fii cuminte,
Altfel te duce vântul ce te bate
Și ai sorți să cazi adânc în rătăcire,
Să nu-ji mai afle nimenea de știre.

Becicherec Iștoc din Urum-Haza
Râvnea la mari isprăvi de vitejie ;
Din Murez l-a pornit odată piaza,
Așa chiar cronicul din Cioara scrie.
Mânat de soartă'n Tara-Muntenească,
El se'ntâlni cu-armata țigănească.

Era baron și avea moșii întinse,
În piept simșea că-i nobil cum se cade ;
Un dușman însă ură-asupră-i prinse
Și spuse : harba și musteața și rade,
De nu i-o sta'n puteri să-i dovedească
Lui Iștoc că-i de viață cioroiască.

Deci merse-acasă : „Tată, mie-mi pare
„Că nu tu m'ai născut, ci poate-un crai,
„Sau cine știe poate ce Domn mare,
„Că nu mă trage aja spre mălai, ~
„Și pentru mămăligă n'am plăcere ;
„Doar gura mea numai plăcintă cere !“

„Haci morre mo !“... Bătrânu-i spune-aparte ;
„Haci mo !... Că doarră nimenea nu știe
„Că Bunul tău era cărpaci dă ciurre spară !...
„Dăstul că-ji las eu hastă nemeșie !...
„Să-ji facă flioanca haia nespălată
„Să nu mai întreba cin' fi-a fost tată !...“

„Nu trebuie să știe hastă lume
„Că eu cântai la Curte¹⁾-din vioară...
„De-o hi să morr, eu am să spun anume
„Că viața noastră e din haia jară,
„Iar pielea dacă niști precum se vede,
„E că din Negru-Vodă ea purcede !“

¹⁾ Curtea împărătească de la Viena.

„Hei, fătul meu ! . . . Ii știi p'alde Vintilă? . . .
„Ei, cari acum se fin dă viță mare, —
„Bunică-său cerșea pă uliți milă ! . . .
„La Curte însă, printr'o hântâmplare
„A prins acolo slujbă'n pitărie . . .
„Să'n urmă l-a plătit c'o boerie ! . . .

„Hurmașii lui acumă, se'njelege,
„Ei zâc la foși că neamul lor purcede
„Din Balambir, întâiul mare rege
„Al Hunilor ! . . . Deci, după cât se vede,
„Tot nemeșul va căuta să se rudească
„La ho famelie aşa domnească . . .

„Dă ce și-a noastră nobilă prăsire
„Să n'o luăm să noi dă hă-dăparte ? . . .
„Dă spița noastră foși or să se mire ! . . .
„Măcar că nu știu eu prea multă carte,
„Nepoți să strănepoți or crede doar pe moșul
„S'or ști că Negru-Vodă li-i strămoșul !

„Că eu, când stam în Țara Muntenească,
„Am auzit de la Români odată
„Că Negru fu famelie crăiască
„Să s'a născut dă'n viță luminată, —
„S'a fost viteazul hăl mai mare,
„Domn liber dă la munji să pân' la Mare !

„Numai aşa va crede fiecare,
„Văzându-ne cu pielea tuciurie,
„Că neamul nostru început iși are
„La Negru-Vodă, și-o spun hasta jie,
„Iar tu s'o spui vârtos la hăia foși,
„Copii în de copii și strănepoți !“

2. *Prin citit Becicherec și-a tulburat mintea.*

Deci Iștoc n'a putut decât să credă
Povestea asta bine însăilită.
Mai demn de-așa strămoș ca să se vadă,
El totu-și pregăti de drum și'ndată
Se duse la Tismana'n Mănăstire
Ca să se'nobileze prin citire.

Citi Psaltimea toată și năt'r'o toamnă
Știu pe din afară multe leasuri ;
La cânt simția natura căl' îndeamnă ...
Cânta de-o dată'n câte șase glasuri ! ...
Dar mai vârtoș citea'n Alixandrie
Isprăvi de strălucită vitejie.

Cu acestea'n mintea lui s'amestecară
Zeci de povești pe care le-aузise
Cântate de orbeți la târg de țară ...
Pe acestea el le avea la sine scrise !
Viteazul Mărza și Iovan, Iovița
Cel drăgostit cu Ana crâșmărița.

Apoi Novac, Baba-Novac cel tare,
Și Roman, cum și Goia nerănitul
Și mii de alși viteji de neam, pe care
Lui i-i cântase Danciul, mult vestitul.
Aceaști voinici juraseră să poarte
Un crud război cu Turcii pân' la moarte.

Și se visa făcând năzdrăvăni,
Prin munți și nori că se luptă cu zmeii ;
Aprins de nchipuite dușmani,
Visa că'n peșteri se luptă cu leii ...
Sfios în ceas de pace'nchidea geana
S'o vază pe Ileana Cosânzeana ...

Gândea la o iubită Anghelină,
O fată scumpă ce i-a fost răpită ...
Dar nu-i găsea ei nici un pic de vină !
Cu gândul cald și inima rănită
O aşteptase mult de-aunci încoace ...
Mai e ? ... Și unde-o fi ? ... Și ce-o mai face ? ...

Gemea 'ntr'ascuns, sărmanul, de durere,
Iar pieptul tot simțea că-i numai rană ;
Ar fi plecat prin lume și'n tăcere
Ar fi zdrobit o soart' aşa dușmană,
Care-i ascunde visul drag sub ceajă ...
Ades gândea să plece chiar din viață ! ...

Da'n urmă se'mpăcă și'n gând își puse
Să nu se mai însoare niciodată ;
O viață singură și tristă duse
Pân' ce o vreme prea ne'ndupăcată
Ii înflori pe tâmpile albe fire ...
Dar mintea lui rămase'n rătăcire.

3. *Becicherec pleacă în căutarea Anghelinei.*

La ori ce fapt Iștoc era un om cuminte ;
O boală'n pieptul lui adânc e'nchisă,
Ce nimeni nu i=o va fi scos din minte :
Credea că Anghelina lui e'nchisă
De-un zmeu într'o puternică cetate
Din care numai el o poate scoate.

Adânc însierbântând a sa gândire,
El s'a convins că doar prin vitejie
Va'nvingea zmeilor drăcească fire ;
Citise bine și'n Alixăndrie
Cum Alisandru s'a bătut cu racii, —
Și doar aceștia=s mai răi ca Dracii ! . . .

Și cu furnici și câte alte bale ! . . .
Pe toate astea el, sau cu putere,
Sau și cu sfat le-a fost urnit din cale.
Acestea se'nvârteau mai cu placere
Prin mintea lui și-aşa destul bolnavă.
De mult doria să facă o ispravă.

Neconenit gândeau la cum s'ar face
Erou cum fură cei de odinioară, —
Un scut puternic, za și coif să'mbrace
Și rătăcind aşa din fară'n fară,
Și lupte dând cu raci și cu furnice,
Pe regi streini din tronuri să-i ridice.

Acum prilejul se ivise bine,
Căci prin Tigani el auzi cuvântul
Că Turcul cel puternic tocmai vine,
Că nimenea nu i=a curmat avântul . . .
Deci toate șapte inimi și le-aprinse
Și'n mare grabă armătura=și prinse.

Intâi cămașa grea de za și-o pune, —
Pe care tată=său o cumpărase
La un telal în vremuri vechi și bune ;
Se vâră'n umbra chivărei mișoase ;
Ce fu purtată la încoronare
De craiu Iorgovan cel Mare.

De-a stânga'ncinse-o pală ruginită
Ce stase-un veac sub străsin' aruncată ;
Era în teacă fare'nțepenită
Să de rugină peste tot mâncată,
In ce privește marea-i greutate,
Un om mai slab de-abia-zar fi duso'n spate !

Această spadă o purtase Hanul
Intr'un război pe care'n munți îl dase ;
Dar, rupt de'nvins, a trebuit, dușmanul,
Cu oaslea-i moartă, spada'n câmp s'o lase.
De cineva din fărna dezgropată,
Baronului pe-o pipă-i fuse dată.

Această armătură minunată,
Cu multă greutate și-o'ntocmise.
Cu lancea și cu scutul, dintr'odată,
O mare greutate se ivise.
O lance și-un figan i-ar fi făcut,
Dar ce te faci în luptă fără scut ?

Cum gânditor stătea'n bucătărie,
Frângându-și mintea fel și chip să facă,
Ii sare'n ochi capacul de tipsie
Pe care-l meșterește și-l îmbracă
Pe cotul stâng, în timp ce'n dreapta fine
O lungă lancie călită bine.

4. *Sluga lui Iștoc ar vrea să'mpedice expediția.*

Avea o slugă foarte credincioasă,
Cu numele de Bucur și pe care
De mic copil în slujbă și-l luasă ;
Era un om mărunt, dar foarte tare
Să mai cu seamă meșter la cuvinte ;
La seama lui avea prea multă minte.

Baronul, deci, i-a fost strigat îndată :
„Hei, Bucur, adă Ducipalul'ncioace !
„Apoi și tu de drumuri lungi te gata !“
Dar Bucur îl privește mult și tace
Să'n urmă-și pună palma veste gură,
Privind mirat la vechea armătură.

Zâmbind şiret în urmă zise : „Bine !...
„De nu mă'şel, ca ceia din poveste
„Vom trepăda prin multe ţări streine,
„De zmei spurcaji să mânfuium neveste !
„Cu aceste arme-aşa de'nfricoşate,
„Ce zmei ?... Pe draci ii poşi, stăpâne, bate !“

Becicherec Iştoc e mândru'n sine ;
La vorbele lui Bucur nu ia seamă,
Ci cată să se'mpodobească bine,
Voios priveşte scutul lui de-arămată, —
Ii place mult !... Işi face Bucur cruce
Şi trist de tot se'ntoarce şi se duce.

„Nu-i bună asta“-şi zise el în sine ;
„Iar duhurile rele-l împresoră !...
„Săracu !... Zău, nu-mi pare bine !...
„Aşa ţâncit n'a fost decât odinioară !...
„Sau poate pe-Anghelina vrea s'o cate...
„Pe capul meu acestea-s mari păcate !

„Da' cum să pot pleca de lângă tine
„Mult scumpa şi mult dulcea mea Sâmzeană ?...
„Să plec şi să te las ?... Ba nu !... Mai bine
„Ja să mă'ntorc la el să-i spun curat
„Că mâini cu fine eu voi fi'nsurat !...“

„De mă sileşte el să plec de-acasă,
„La cea dintâi prăpastie adâncă
„M'arunc în ea !... De viaţă nu-mi mai pasă !...
„Ori capul mi-l zdrobesc de prima stâncă !...
„Stăpâne dragă, tu să ştii aceasta,
„Că pe-ai tău suflet voi lăsa năpasta !...“

„La urma urmei, dacă e, stăpâne,
„Şi freaba de-i cu-adevărat zorită,
„Fă tu ca nunta noastră să s'amâne
„Şi eu sunt gata'n ori şi ce clipită
„Să te urmez nu numă'n ţări streine,
„Da' merg şi'n cer, şi merg şi'n iad cu fine !“

Cuprins de visele-i infumurate
Ce zice sluga el de-abea'njelege ;
Cu greu din teacă spada el şi-o scoate :
„Sâmzeana cui mi te-a adus în lege !“...
Lui Bucur uşa nu-i mai pare largă,
Cu-atâta grabă către grajd aleargă.

5. *Becicherec și Bucur pornesc la drum.*

Zăcea în grajd un armăsar bătrân
Al cărui păr din vremuri se rărise ;
Cu greutate mai rodea la fân,
Dar Iștoc Ducipal și l poreclise.
Așa în vechile istorii scris e
Că Alisandru calul și l numise.

Pe acesta Bucur înșeuat l'aduse
Să atunci stăpânul n'a mai zis nimică, —
Ci lucrurile lângă ţea le puse ;
Si prinse lancea'n mâna sa voinică
Si s'aruncă pe cal apoi vârtos . . .
Dar Ducipal și lasă capul jos !

Iar Bucur se sui pe o iapă sură
Pe care'n vremuri vechi o călărise,
Pe când o dragoste fără măsură
I-a dus la Anghelina la mpeșit . . .
Un sfert de veac trecu din vreme,
Dar Sura n'a putut să mai se'nfreze.

Ca unui cavaler din vremi uitate
Baronul Iștoc scut și lance-i dasă, —
Iar Bucur cu priviri înlăcramate
Plânghea : „Rămâi, Sâmzeano, sănătoasă !“
Luară'n lung Hațegul de-a călare
Si s'au trezit la munjii din hotare.

6. *Tiganii n'au spor la drum.*

A sta cât mai pe aproape de bucate
E grija Faraonilor în viajă ;
Ziceau că nu merg ei pe nemâncate,
De oarece simt amețeli și greață.
Iar după ce mâncau, puneau pricină
Că după masă trebuie hodină.

Așa de-abia făceau pe zi o milă.
De aceasta se ngrijă Drăghici odată ;
El îl chemă la sine pe Ciurilă, —
Si cum spre tihna ziuă fuse dată :
„Ia du-te moo, să strâgă să s'adune
„Toți Vozii, toate fețele mai bune !

„Că lucruri mari ham eu dă zâs să multe
„Sâ sfaturi le voiu pune dinainte,
„De-or vrea hăi Voevozi ca să m'asculte, —
„S'er să m'asculte d'au o jârr dă minte !“
Ciurilă mi se'ntoarse spre mulțime
Strigând s'auză'ntreaga Tigănie :

„Tot homul, moo, s'auza și să știe
„Că moș Drăghici să tip la voi mă mâna :
„Toți Voevozi'n cort la el să vie,
„Cu ei să toată față care'i mai bătrână !...
„Că multe hare dânsul să vă zică !...
„Hai iute mooo !... Grăbiși moo... Tu'l pă chică !“....

7. Vorba căldărarului Ghiolban.

Cum s'auzi strigarea'n Tigănie,
Se și'ntocmi o mare adunătură :
Era de față murga boerie
Să toți acei bătrâni cu barbă sură.
În rânduri dese stără jos turcește,
Iar moș Drăghici cam astfel le grăește :

„Voi toți, bărbați și oameni d'omenie !
„Dă mult am vrut ca să v'aduc aminte
„Dă helea care'mi îmblă'n cuget mie,
„Iar dintre toate ha de mai nainte
„Imi pare că ar hi ahastă treabă :
„S'o cam tulim la cale mai dăgrabă !

„Că dac'om tot umbla durmind pă cale
„Cum o făcurăm noi cam pân' hacuma,
„Aducem supărări Măriei-Sale
„Să apoi ne tae, mooo !... Mâncăv'ar ciuma !...
„Ne faie, mo, de-ar hi să înțeleagă
„Că voi durmisi cu săptămâna'ntreagă !

Aici Ghiolban, un căldărar, începe,
Măcar că moș Drăghici nu terminasă :
„Toți cei ce vor de-arșiă ca să crepe,
„Grăbească-se, că mia nici că'mi pasă !...
„Doar n'o să merg aşa, de'a'nădușâta,
„Să tot mai hie Vodă înc' atâta !...

„Iar dacă vreji să faceți cum oiu spune,
„Să știi c'om nimeri-o mult mai ghine :
„Să ne-arătăm lui Vlad cu plecăciune
„Zâcându-i că puterea nu ne fine
„La drum aşa de lnnng, să se'mbuneze
„Si calea spre *Spăteni* să ne-o scurteze !

„S'arate Vlad a sa domnească milă, —
„Să facă el aşa încât să fie
„De-aici pân' la Spăteni numai o milă ;
„Si să-l rugăm să deie slobozie
„Să facem numai trei hodini odată !”
Aicea vorba lui a fost curmată,

Căci *Avel* a strigat cu gura toată :
„Ahăsta-i sfat mo!... Ahasta-i minte !”...
Intreaga lume-acolo adunată
A lăudat o vorb' aşa cuminte.
Indată deci cu tojii aşezără
Ca solii să pornească până'n seară.

Si tot atuncea ei mai hotărâră,
Aşa cum moş Drăghici fu de părere,
Ca tot să meargă, dar aşa o jără ;
Si ca să fie drumul cu placere
Si'ndemn să aibă negrele armate
Au pus nainte care cu bucate.

Bătrâniii socotiră 'nțelepțește
Că gloatele silite doar de foame
Vor căufa să meargă bărbătește, —
Flămândul pântece să și-l întrame.
Mărețul sfat cu aceasta se și sparse ;
Tot insul către cortul lui se'ntoarse.

8. *Vlad ascultă ruga Țiganilor.*

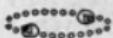
Chiar în aceeaș zi plecă solia ;
A fost făcută ea din două feje
Cum nu mai avusese Țigănia
La gânduri și cuvânt istețe :
Intăi fu *Gârdea* cel cu gura strâmbă,
Apoi *Găvan*, bun cântăreț din drâmbă.

Făcură bieții cale multe zile
Pân' ce dădură doar printr'o întâmplare
De străjile lui Vlad lâng'o mowilă.
Ostașul i'ntrebă : „Ce vreji voi cioare ?“
Iar dacă dela ei cuvântul auziră,
Spre Tepes-Vedă-i și povățuiră.

Acesta cu puține vorbe zise :
„Infoarcefi-v'acasa'n bună pace !
„Si ziceți că'ntr'a mea poruncăi scris e
„Că chiar de-acolo, unde-acum a zace
„Spre hodinie mândra Tigănie,
„Pân'a'n Spăteni o milă va să fie !“

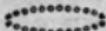
Cu-acest răspuns bun, falnică solie
Cât mai în grabă înapoi purceșe
Drept către înarmata Tigănie,
Ce, dela locul unde rămăseșe,
Departă-acum mergea pe apucaate,
Că nu vrea să rămâie de bucante.

Când auziră vorba milostivă,
De chiot plină fu înfreaga zarez ;
Strigau cu mic și mare de-o opozitivă,
Pătrunși adânc de-o bucurie mare ;
În ziua aceia pân' târziu pe satră
Tot în adins băură și mâncără..

CÂNTUL AL TREILEA

*Zeița răului, Urgia, vede
Acstea toate și mi se'ntărâtă ;
Pe dată la Satana se repede,
Din Iad îl scoate iute și amărâtă
Armata țigănească î-o arată . . .
Rău lui Parpanghel cărțile î-arată ! . .*

1. *Urgia se'nfurie și cere ajutorul Satanei.*

O, dacă oamenii ar ști că cine
E sincer, neviclean și cu dreptate,
Și nu poftăște altor de cât bine, —
Acela are-a vieții bunătate !
Dar omul numă'n rău vrea să se'ntreacă
Și'n van o viață cată s'o petreacă.

N'ar fi bătăi și mai puțin războaie,
Nici pizmă, clevetiri, sau dușmănie . . .
Nici om pe om n'ar sta să mai despoie
De viață, de parale, ori moșie !
Nici n'ar striga țăranul cu plânsoare
Că Domnii beau din crunta lui sudoare ! . . .

Ar fi murit *Urgia* blestemată,
Aceea ce pe oameni răi ii face !
Ea pune jar pe mintea'nferebântată
Și'omoară'n inimi ori ce pace, —
Ea viață noastră'o face mult amară,
Tot ea de timpuriu ne și doboară.

Acolo sus, în noapte, hăt departe,
Într'un văzduh cuprins de'ntunecare,
E un pământ, aşa e scris la carte,
Din *Căpcăuni* și mai în depărtare ;
Se dau acolo lupte necurmate
Pe câmpuri largi și'n veci de veci uscate.

Acolo zâna cea mai rea clocește ;
Ea sfâsie'n bucăți ce-i cade'n mâna,
Topind pe'acele ce nu păcătuește,
Pe viscole rusești ea e stăpână.
Balauri și alte fiare'nveninate
Slujesc etern pe'această Răutate.

In jurul ei pământu-i fără roadă,
Căci ploii de cad, pe dată ele'nghiajă.
Prin aer zboară păsări mari de pradă
Care se luptă greu în neagra ceață
Plutind sub zări nemerniciei . . .
Aceasta-i țara tristă a Urgiei.

Privind de sus, din cuibul ei, la toate,
Văzu că'n zări departe se'narmase
In contra Turcului acele gloate
Cu sulițe, măciuci, ori coase.
Dar n'a surâs când a văzut Urgia
Că ţine rânduială Tigănia.

In spate-și prinse aripi de furtună
Să ca un fulger drept în Iad coboără ;
Pe unde trece řueră și tună,
Incât pe Draci i'mpinge și-i doboără.
In fața lui Satan ea stă semeajă
Și-l mustră și-l amenință pe față :

„Satan spurcat, tu ești al meu părinte !
„Sunf față dreaptă fa și-a nebunie !
„Dar unde-ji e nebiruită minte ?
„Cum poți răbdă atare mișelie ?
„Tiganii contra Turcului se scoală,
„Iar tu te-apuci pe-aici de zbenguală !

„Te'ntinzi și caști chiar fără nici o grija,
„In timp ce Vlad pe Turci baſjocurește ;
„Cu tunul le vorbește'n glas de schijă
„Si'n ţepe creștinești și schinguește !
„Ba lași și pe Tiganii să-i înarmeze,
„Din ei să facă suflete... viteze !

„Il lași pe Tepeș-Vodă mult în pace ?
„Sub ochi, să ſtii, iți va sfârma coranul !
„Si fără Turci cu Iadul ce vei face ?“
A fierb în pieptul lui Satan catranul :
„Sunt tot Satan, acel ce-odinoară
„Pe Dumnezeu cercat-a să-l doboare !“

2. *Satan vede ce se petrece în Muntenia.*

Din Iad Urgia s'a ſintors pe dată,
In vreme ce Satana ca un vânt,
Sau ca din arc o slobodă săgeață
Sbură de-a curmeziș către pământ.
Si oamenilor s'arătă afară
In chip de fum amestecat cu pară.

Iar după ce a lumii răsuflare
Spre Necurat fâșni să-l izgonească,
Gândi c'ar fi mai bine la răcoare ;
În fel și chip chiti să isbândească :
Să vadă tot ce'n lume se frământă,
Dar făr' a fi zărit de straja sfântă.

Știa Satana bine că, afară
De ceata ingerilor păzitoare,
Care'mprejurul lumii veșnic zboară,
Mai e și Sânt-Ilie, care are
Asupra lui o pază foarte bună
Și=ori unde=l vede'ndată=l și detună.

Deci, își ascunse oasele=i păgâne
În pâclă neagră, soare să nu=1 vază,
Căci este scris în cărțile bâtrâne
Că n'ar putea să sim'o caldă rază ;
Astfel ferit, sbură prin înălțime
Vicleanul Tartor nevăzut de nime.

Cum vulturul care=i silit de foame
Iur împrejur până la nouri sboară,
Ochește câmpi, păduri, grădini cu poame,
Cătând cu de-amăruntul, doară=doară
Va oblici o mortăciune'n zare,
Ori alt vânat să=1 aibă de mâncare, —

Așa Satana'n rele împetrită
A și zvâcniit de=odată'n înălțime ;
Ca fulgerul văzù intr'o clipită
Pământul din ocean până'n Rusime ;
Privi pe oameni mâncători de pâne,
Dar și pe Căpcăuni cu bot de câne.

De=acolo el văzu nenumărată
Turcească gloață cum prădează
Si cum Muntenia o arde toată
Si nimeni împotrivă nu cutează ;
Se bucură vicleanul foarte'n sine
Si moarte jurui la oști creștine.

Spurcatul Tartor pricepu de'ndată
Cam unde Țigănamea ajunsese.
El o văzù pe drumuri deșirată,
Dar fruntea de Spăteni s'apropiase.
Pe=Ucigă=1 Toaca firea rea l'imbie
Ca să le facă lor o mișelie.

3. *Satana-și bate joc de Tigani.*

Era'ntr'o zi sortită la hodină
Tiganii pâlcuri stau pe lângă vetre ;
Cu vorba lor domoală și senină
Bâfrâniștii stau de sfat pe lângă setre.
Grăiau de vremuri vechi de vitejie
Și mai cu seamă despre bătălie.

Chiar *Vodă Guliman* avea cuvântul
Și sfătuia'n deplină ncredințare
Că, dacă ei făcură jurământul,
Va trebui să ţină pază mare
Și lucrurile astfel să'ntocmească
În cât pe Turci de tot să-i prăpădească.

„Mo, oameni buni, nu credeți c'ar hi ghine
„Că, pân'a nu păși noi mai departe,
„Să ne harmăm cum să cuvine ?
„Că n'om putea noi ști dă'n care parte
„Vrajimașul vine !... Cată a ne teme !
„Să ne gândim la luptă mai dă vreme !

„Va trăbui s'avem d'ahăi călare,
„Dă parte'nainte să purceadă,
„Să vad'anume în ce parte oare
„Păgânul taie, spânzură și pradă
„Și apoi să dea'napoi cât pot dă tare
„Ca să ne dea la timp înștiințare.

„Noi hăștiiia cu tabăra hea groasă
„Atunci știind că vin ei într'acoace,
„Noi s'apucăm la fugă sănătoasă
„Si'ncolo să gonim cu bună pace,
„Cât ne=ar mai fine slabele picioare !
„Aşa scăpa=vom noi dă la strâmtore !“

Atunci *Răzvan* — fierarul — mi se scoală
Și'ntr'astfel gura largă și-o deschide :
„Ahăsta e curată Fală=goală !
„Să zău !... Mai bine gura și-ar închide !
„Ne=armărăm noi cu=atâta îndrăzneală
„Și=acum să dăm noi dosul la fereală ?

„Eu cred că n'om avea'ntr'altfel putere
„Fără dă cât aşa: sau a ne bate
„Pântru hăi danci și pântru hea muiere,
„Sau numai pântru scumpele bucate,
„Sau să svârlim a noastre harme crunte
„Si s'o tulim goi=goișori la munte !“

Si mai avea ceva Răzvan să zică,
Dar linguraru *Vlaicu*-a râde'ncepe
Si glasul său puternic și-l ridică:
„Eu nici un chip nu pociu pricepe
„Ahâtea câte vi se'nvârt pă'n minte,
„Că parc'aveți o boală d'a hierbințe !

„Dă Turc nici vorbă nu-i acu să vie
„Si iacătă-i pă unii că se gata
„A o tuli cu multă vitejie, —
„Iar alții mi se curcănesc îndată
„Si vor să taie'n dușmani ca și'n clisă !
„Da sunt ahestea toate numai visă !

„In ce chip am venit noi pân'aice,
„Aşa să mergem dară și d'acie ;
„Iar dacă cineva cu multă price
„Ne=ar fiine calea mai cu vrăjmăsie,
„În totdeauna va să ne păzească
„Ha răgulă a noastră figănească !

„Să ne plecăm adică hălui tare,
„Să'ngenunchem cu multă rugămintă
„Dac'om vedea că=n fugă nu-i scăpare ;
„Iar dac'or da năvală d'a hierbinte
„Si dac'or hi ei mai puțină laie, —
„Să stăm vârtoș cu dânsii la bătaie !“

„Mă bată Dumnezeu dă nu e bine
„Ce spuse *Vlaicu*, hasta=mi sta pă gură !
„Da mie'n gânduri și=altă ceia=mi vine !“
— Vorbi și *Gogu*, cel cu barba sură —
„Da, oare, oameni buni, noi ce ne=om face
„Făr'dobe, făr'de surle=asa răgace ?

„Că n'avem steag, da n'avem nici povașă !
„Dar făr'dă bucium mie mi se pare
„Că nu e nici o tabăra=ndrăzneașă !
„D'ahestea=ntăi să faceji însemnare,
„Iar helelalte=asa să hie
„Cum zâse *Vlaicu* mai pă dăscălie !

„Numai d'o răgulă, ahea mai buna,
„Tot țigănească să v'aduc aminte :
„Zâc să călătorim în totdeauna
„Mai până păduri, că vorba nu ne minte
„Când zice : paza bună te ferește
„De h'o primejdie, Doamne ferește ! ...”

„In chipul hăsta vom vedea departe
„De vin păgânii hăia cu putere ;
„Iar noi din tufă n'om gândi la moarte !
„Dară pe câmpuri, dup'a mea părere,
„Ca iepurile la fugă de-a îndinde,
„Gonacii Turcului tot te vor prinde ! ...”

Tot Guliman eră s'o mai înceapă,
Că sfatul tot, el încă nu-și spusese :
„Ahestea toate nu plătesc o ceapă ! ...”
Dar vorba numai ce din gură-i iese,
Că din văzduhurile'ncefășate
Spre el privi Satan cu răutate.

Se slobozi mai jos și dintr'odată
Se prefăcu'ntr'un corb avan de mare,
Făcu de-asupra lor o iute roată,
Apoi fâșni'ntr'o neagră fulgerare
Spre Guliman ce sta intins pe iarbă
Și-i cufuri sadea'nsurita-i barbă.

Si cronicănd mereu cărrr !... clonc !... îndată
Pieri, se șterse dintr'a lor vedere.
Dupa'ntâmplarea asta minunată,
Mult timp au stat Țiganii în făcere ;
Apoi, ștergându-și barba, Guliman
Îl pomeni de mamă pe cronică.

Toți au rămas cu gurile căscate
Si ochii pironiți în sus la stele
Până ce Drăghici, cu multă greutate,
Oftă adânc și suspină cu jele :
„Hei, moo !... De mult m'am fost temut de-a hasta
„Ca nu cumva să dea pă noi năpasta ! ...”

Drăghici era pe vremurile acele
Cel mai bătrân din toată Țigănia ;
Ce se'ntâmpla în clipe-asa de rele,
El tâlcuia cu toată bucuria.
În el cinsteau profetul cel mai mare
Si vorbei lui dădeau încredințare.

„Am auzit, mai zise el îndată,
„Eu dă la Dada, Dumnezeu să-l ierte,
„Că multă nevoiñă o să pată,
„Ba chiar cu moartea poate să se certe
„Ahăl pă capu cui se spürca doară,
„Ori numai croncănește-așa o cioară !

„Pântru ahaia, să luafă aminte
„Ca nu cumva d'aha bătaie
„Dă care sfătuirăji voi nainte
„Lui Guladel prea bine să nu-i pae
„Să vrea pîn arătania cerească
„Dă ho primejdie să vă ferească.

Dar *Neagu*, cel cu mintea mai subjire,
Iși încruntă sprâncena dintr'odată
Să zise-a bea ferindu-și o zâmbire :
„Si Dumneata... ia rogu-te, înceată,
„Badeo Drăghici, a ne meni tot rele
„Să-a ne mai descântă mereu belele !

„Ahaia știm noi doar și fără fine,
„Că hăluia pe-a cărui creștet șede
„O cioară sau un corb, nu-i merge bine !
„Crezi poate că vorbești unei cirede ?
„Ahaia poate să te-asculte doară, —
„Noi n'am mâncatără ceapă dă cioară!...“

4. *Tiganii află că Romica a fost furată. Cearta începe.*

Zăgan ursarul vine'n fuga mare,
Cu ochii largi și gura înspuimată ;
Abea-și mai fine deasa răsuflare
Să speriat la toată lumea cată.
El vru ceva să spuie, dar din gură
Atât putu : „Vaileu !... Ce'ntâmplătură !“

Murgia gloată fu ca și'impetrîtă
Să-a stat cu gura cât un pumn căscată
„Romica ne-a fost chiar acum răpită !
„Romica lui Răzvan ne-a fost luată !“
Să toți se ridicară plini de jale,
Dar *Tandaler* ii așinu din cale.

„Lăsați să meargă hăia, de le pasă
„Că s'o hi dus cu h'un ţingău, pă care
„L'o hi iubind Romica ha frumoasă !
„Da'ce s'avem cu fetele fugare ?
„Să nu tăiem noi sfatul nostru'n două,
„Aşa fel Tandaler grăeşte vouă !“

Dar junele *Parpanghel* se repede :
„Tu latră, Tandalere, ca un câne,
„Că toată lumea tot un fleac te crede
„De n'ai să dovedești ce zici, păgâne !“
Aşa grăind, îşi prinse buzduganul
Şi ameninţă cu furie Țiganul.

Băiaşul vru mai bine să-i arate
Cu pumnul lui solid de cât cu vorba
Cum că Parpanghel n'ar avea dreptate,
Dar mulţi Țigani sărind, stricără ciorba ;
Parpanghel sta cu ghioaga lui de-aramă
Gătit să facă din Tandaler zeamă.

Toţi ceilalţi oameni între ei stătură,
Căci altfel unul se făcea piftrie.
Sudalmile curgeau potop din gură :
„Tâlhar de câne ! ... Las'că-ji fac eu ţie !“
Zicea Tandaler ; „Vino, mo, încoaee,
Ciorroi spurcat, hea moarte dacă-ji place ! ...“

Aşa dintr'o mai de nimic scântee
S'a şi scornit o mare vâlvătaie ;
Pentru-o frumoasă, Tânără femee,
Doi mari viteji mai-mai ca să se taie.
Apoi, Zlătaşului venind în minte
Zăgan cu-a lui teribile cuvinte,

Gândi să meargă iute după fată,
Şi-apoi cu ea să se întoarcă iară
Şi-aici, fiind de fajă lumea toată,
Pe Tandaler să-l facă de ocară ;
Cu ea să facă'n urmă cununie,
Care-ar putea şi fără popi să fie.

5. *Satan mânghie pe Parpanghel.*

Satan prin uneltirile-i violene
Pe Faroni din drum voi s'abata ;
Ştiind că plac ale Romicăi gene
La mulţi Țigani, o'nvălu pe fată

In ceața lui și, fără fi văzut,
Din tabără cu ea a dispărut.

Pe lângă tabără, mai către spate,
Era un codru care te'nfioară.
Năluci zburau în nopți intunecate
Infricosând pe cei ce'ntârziară.
Iar cel ce'nfârzia prin el vr'odată
leșea cu mintea'n veci intunecată.

Acolo Dracul pe Romica duse;
Iar când adânc în codru ea a stat,
Din jururi ceața i se desfăcuse
Si s'a frezit într'un frumos palat,
Așa de mândru și de'mpodobit
Incât eră și hornul aurit.

Această lips'a ei din Țigănie
Făcu pe mulți să tremure 'de frică.
Dar tu, nemângâiat Parpanghel, tie
In viață nu fi-a mai tihnit nimică!
Te-au mistuit durerile nespuse,
De când Romica, draga ta, se duse!

El o cătă prin tabără și afară,
Prin luncă și prin multe dumbrăvioare;
Sărmanul rătăci'n fârzie seară
Pân'se muiară bietele-i picioare.
In fârnă se trânti cu jale mare
Si seamă vru să-și facă'n desperare.

„Vaileo, ursită neagră și păgână!“
Striga Parpanghel mult înlácrămat;
„Cum de-mi răpiși iubita vieții zână?
„Si dacă soarele mi l'ai furat,
„La ce-mi mai lași a zilelor dulceață?
„La ce'n zădar să-mi crut ahastă viață!

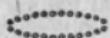
„Oh, draga sufletului meu, Romică,
„Oh, scumpă dă neasămuit copilă,
„Ca fraga proaspătă și mai dulcică
„Dă căt o furturea... și mai cu milă
„Dă căt o melușea, mai blândișoară,
„Mai netedă dă căt o oglingioară!

„Mult mai oftată dă cât umbra verii,
„Mai dragă mult ca vremea ha senină,
„Mai luminoasă dă cât steauă serii, —
„Înfinde-mi, tu, Romico, gura plină,
„Romico scumpă, fii tu bunăsoară
„Sî pe Parpanghel nu-l lăsa să moară!...“

Săracul, s'ar fi dus de adrept la moarte
De-sar fi avut măcar cușit la sine!
Dar fabăra eră aşa de parte
Si n'avea la'ndemână nici un spine,
Nici nu era'mprejur vre'o apă lată
Să saie și să piară'n ea pe dată.

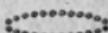
Si după ce cu lacrimi chinu-și stinse,
Dorind zădarnic moartea mult amară,
Pe iarbă cât putu mai mult se'ntinse.
Iar somnul cel mai dulce despre seară,
Ce pace dă la ori și ce jivine,
L'acoperi cu aripi mari și line.

Si cum dormea, Safana'ncetinel
Prin vrăji drăcești l'a și mutat îndată
Sub coperișu-aceluiaș castel
În care sta mult căutata fată;
Si se trezi în zori de dimineață
Cu draga lui Romică braț'a'n brață!

CÂNTUL AL PATRULEA

*Lui Vlad mulți sfinti în ajutor i=aleargă ;
Din cortu=i o bătrână vrăjitoare
Pe draci ii săngeră sub vargă.
Satan ii prins de=o spaimă mare,
Căci fu descoperit de Sânt=Ilie ;
Și Sân=Mihaï s'avântă'n bătălie.*

1. *Sfinții ajută lui Vlad.*

O, fericite vremuri de altă dată,
Când însuși Dumnezeu venea pe lume ;
Cu bunătatea lui nezdruncinată,
El nu lăsa nevoia s'o sugrume.
Bătrâni tești credeau în lucruri sfinte
Și cerul il aveau mereu în minte.

Scăzuse luna pentru-a treia oară
Și iarăși luna se făcuse plină ;
Dușmana oaste jefuia barbară,
Dar totuși, Vodă Vlad nu i se'nchină.
De multele robiri și de cruzime,
În țara nu mai rămăsesese nime.

Ci numai Țigăniminea înarmată
Se strecura prin aste vremuri grele ;
Întreagă, cu nimica vătămată,
Scăpase din atâfea rele.
Era ntr'o zi de vară mult senină,
Când Sfinții stau în țara lor divină.

Doar Sfântul Spiridon, dintr'o ntâmplare,
Atent privi'n Muntenia s'o vadă :
„Valeu ! ...“ Strigă odată aşa de tare
Încât toți sfinții s'au făcuf grămadă.
„Ce-i Spiridoane ? ... Ce mi te'nfioară ?“
Din toate părțile ei l'intrebară.

„Oh !“ zise el, „dar nu veДЕji ce este ?
„Perită Tara mea cea Românească !
„Aceasta-i pentru voi o tristă veste !
„Au cine'n lume-acum să ne cinstească
„De piere țara cea mai creștinată
„Cum n'a mai fost în lumea astă toată ?“

Toți sfinții cată'n jos și mult se miră
Când văd câmpurile de dușmani pline
Și foarte triști din capete clătiră,
Iar Sân Nicoară, cugetând în sine,
A slobozit din buzele lui sfinte
Acesta mari și n'șelepjești cuvinte :

„Mult Cuvioșilor, mie îmi pare
„Că nu e vreme să zăcem pe spate,
„Sau să-i jelim pe cei ce-s la strâmtoire !
„Bisericile noastre sunt surpate
„De-acum potop spaimântător de câni !
„Să-i ajutăm cu fapta pe Români !

„De-acum singur, Spiridoane, doară
„Va trebui să-i iei tovărăsie
„Pe Gheorghe și Dumitru și coboară
„Să-i ajutați lui Vlad în bătălie.
„Așa gândesc: ar fi cu mult mai bine
„Să nu lăsați nimic de azi pe mâine.

„În clipa asta căte-și trei veji merge,
„Că de-ași întârzia, va fi'n zădar.
„Dumitru și cu Gheorghe pot s'alerge,
„Fiind călări, ori cât de iute ; iar
„Per pedes tu, cum scrie la canoane
„S'o iei hai-hai, Prea sfinte Spiridoane !“

Fiind Sân-Gheorghe și Dumitru față,
Au tresărit la vorba lui Nicoară.
Sân-Spiridon simți la suflet grecă :
Războiul nu-i plăcuse-odinoară !
Avea o inimă aşa de blândă,
Că n'ar fi'avut plăcere de izbândă.

Sân-Gheorghe'ndată sabia și-o'ncinse
Si-și puse zaua lui nestrăbătuță
Si coiful, scutul, — armele-i ne'nvinse ;
Întăi cu drag pe toate le sărută,
Nu pentru că ar fi fost aşa frumoase,
Ci pentru că de mult nu le purtase.

Si Sân-Dumitru grabnic se'narmează,
Si căt ai fi clipit au fost călare :
Dumitru'ncălecă pe-o iapă brează,
Iar Gheorghe murgul fără-de-astămpărare.
Aceste animale minunate
Aveau puteri cerești și-aripi în spate.

Făcându-și fie care căte-o cruce,
Prea Sfinții călăreji pe loc plecară ;
Iar Sfântul Spiridon înceț se duce,
Mergând în jos pe aceea străveche scară
Pe care Iacob, rătăcit de casă,
În timpul nopții numai o visasă.

Dar calea i-a părut îndelungată
Pășind încet-încet, din spăță n spăță ;
Măcar că nu fu până la funci călare,
Dar să fi fost aşa o măgăriță,
Un pui de-asin, se socotea în sine,
Ar fi putut călători mai bine !

„Si, o, minune ! ... Iată ! ... Ce zăreste ?
O măgăriță dinspre mâna dreaptă
Venea spre el grăindu-i omenește :
„Prea Sfinte Spiridoane, ia'n așteaptă,
„Si de voești să mergi ceva mai fare,
„Nu mă'ntreba nimic, ci sui călare !

„Eu sunt asina lui Valaam, cea care
„Văzând un inger care'n drum căzuse,
„Ferit u'm'am să-l calc aşa'n picioare.
„—Pe vremi povestea lumea o știuse ! —
„De la funci trăiesc o viață necurmată,
„Iar ceru-mi dete vorba drept răsplăta !“

Sâns-Spiridon nu pierde-un pic de vreme,
Ci'ndată el s'aruncă pe-a ei șale.
Străfulgeră văzduhu'n jur și gême,
Dar Sfântul nu vedea nimic pe cale, —
Aşa de iute măgărița zboără
De adreptul către Munteneasca Țară.

2. *Brândușa află vești de la fiu-său Parpanghel.*

Brândușa, lui Parpanghel bună mamă,
Până târziu își așteptă feciorul ;
Cum nu'l văzu venind, ii fuse teamă
Că i s'a prăpădit cumva odorul.
Dar dânsa e vesită vrăjitoare :
Putea să scoată dracii din vâltoare !

Ba ea putea să-i pun'ori ce să-i facă :
Să-i mute munți să-i sece mări de ape,
Pe oameni în jivini să mi-i prefacă,
Ori văi prăpăstioase'n munți să crape, —
Într'un cuvânt era fărmăcătoare
Cum nu'i găseai pe lume=asemănare.

Bătrâna vrăjitoare, vrând să știe
Pe unde fiul ei iubit rămâne
Și dacă și Romica va să vie, —
Imi prinse două fermecate frâne
Făcute numai din destrămătură
Să-asupra lor șopti ceva din gură.

Si cum sfârși ciudatele cuvinte,
Desodată douăngrozitoare boale
Ca din pământ ii steteră nainte:
Aveau guși mari ca niște negre foale
Să-ayeau aripi cu solzi de fier pe spate
Si niște coade lungi, încârligate.

Le puse baba'n frâele de lână
Si desenă în fărna o căruță,
Si cu toiaugul ei vărgat din mâna,
Pe tartori baba groaznic ii asmuță.
Într'astă teleguță făr'de roate,
Pe jos și'n aer peste tot străbate.

Iar dracii fug mai iute de cât vântul,
Așa precum strigoaica hâdă-i duce;
Ei într'un ceas înconjură pământul, —
Speranța însă babei nu-i străluce.
Odorul negăsindu-și, baba'n urmă
Această nebunească fugă curmă.

În râpă neagră, în adânc coboară
Să-acolo dracilor le scoate frâul,
Le face semn din ochii ei să piară,
Apoi își scormonește-o clipă brâul,
Scoțând din el un fluer fermecat
Și'n el prelung de trei ori a suflat.

Cu mult mai iute chiar ca'ntr'o clipită
Puzderie de duhuri necurate
Din toate părțile veneau grăbite.
Iar baba prinse-a blestema și-a bate
Cu o nuia de sânge descântată
Pân'ce toți dracii s'au rugat: „Înceată!

„Că tot ce vrei și om face, numai zi-ne
„Dorința ta de hârcă blestemată!...“
Iar ea le spuse: „Dacă până mâine
„Pe fiu nu-l am și fata ieri furată,
„Si pe-amândoi întregi, nevătămași,
„Va fi vai vouă, draci împelișați!...“

Cu zumzet surd și năbușit de-albine
Puzderia de draci se risipește;
De rele duhuri lumile sunt pline.
Mult timp Brândușa nu se socotește,
Ci peste cap odată se repede
Și'n chip de pricolici apoi purcede.

Din pricolici ia chip de lup și cată
Prin tufe și copaci, dar nu și găsește.
Și cum în forma cea dintări s'arată,
În trișcă sufl'odată voinicește,
Iar dracii negri iarăși o'nconjoară.
„Mi i-ați găsit?...“ întreabă baba iară.

Iar ei răspund: „ Feciorul tău c'en viață
„Si cu Romica împreună sede
„Într'un palat de casă prea măreață,
„Pe care nimeni dintre noi n'o vede,
„De oare ce o forță mult mai mare
„Ca noi cel ce i-a'nchis acolo are !“

„Atunci Brândușa mi s'a'ntors acasă
„Si multe gânduri iau trecut prin minte.
La urmă toate la noroc le lasă, —
Ori ce va fi, de-acuma înainte
Ea nu se va mai teme de nimică
De'ndată ce-i băiatul cu Romica.

3. *Satan amăgește pe Tigani.*

Ea deci se'ntoarse liniștită'n sine
Si merse drept în tabăra murgie
Ce clocotea cu sfezile-i hâine.
Câjiva voiau pe foși în loc să-i fie,
Iar alii ar fi vrut să meargă'ndată
Țiind porunca lor de Vodă dată.

Tiganii cei bătrâni, în bună parte
Voiau să meargă cât mai de degrabă,
Cu nici un preț n'ar fi voit să'ntarte
Pe Domn cu o zăbavă fără treabă.
De aceea se iscă grozavă sfadă,
Întreaga Tigānime stând grămadă.

Câjiva strigau că numai penfr'o fată
A unui prost fierar, nu se cuvinte
Să zăbovească falnica armată;
Iar alții răspundeau că ori și cine,
De stă pe loc, își face-o datorie,
Ca să se știe de-i Romica vie.

De bună seamă c'ar fi fost bătaie
De nu sosea chiar într'acea clipită
Un bland călugăr; iar pornita lae,
Văzând această față prea cinstită
Să căutând la dânsa cu mirare,
Cu totul și-a uitat de'ncăerare.

Doar *Bontea cu Ignat* s'au prins de chică,
Ei amândoï doreau frumoasa fată.
— „Dă-mi drumul mo!... Aha!... Ti-i frică?...“
— „Lasă-mă tu, mo, cioarră blestemată!...“
Mustrându-se aşa, se'ndepărta, ră,
Pân'ce'n dureri de'odată se lăsară.

Atuncea, mângâindu-și barba lungă
Călugărul bland gura și-o deschide:
„Oh, fiilor, ajungă-vă!... ajungă!...
„Să știi că moartea ochii vi-i închide
„De-ați face-un pas!... Vă paște nefericea!...
„Nu trebuie să mai plecași de-aicea!...“

„Aicea numai vezi găsi norocul!
„Curând-curând vedea-vezi ce s'alege
„De-acești Români, dar voi să finești locul!
„Vă'ncredințez pe creșineasca-mi lege
„Că până mâni, sau cel mult poimâni seară,
„Nici un Muntean nu va rămâne'n țară!“

Dar nu sfârși această cuvântare,
Când dintr'un nou negru Sânt-Ilie
Trosc-trosc! il fulgeră aşa de tare
Încât căzu din tabără mai mult de-o mie.
Călugărul pieri ca o ispătă
Cu barba-i lungă'n flăcări mistuită.

Pe toți Tigani-i doborâse frica,
Măcar că n'a fost vr'o nenorocire;
Ci, făr'să zică nimenea nimica
Cu toți s'au dus în corturi în neștire
Să au adormit cu suflete-amorțite,
Că prea dădură peste ei ispite.

Călugărul cel bland era Satana,
Dar Sânt-Ilie i-a trimis săgeata;
Ca'ntr'un vîrtej se risipi dușmana.
Acum și Sân-Mihai își strânse ceata
Luând și artileria cerească,
Pe dușmanul cel crunt să-l biruiască.

Luată cruci de viață dădătoare,
Ceasloave mari și evanghelii sfinte,
Mătănii, moaște, mii de sărindare,
Un post curat cu rugă lui ferbinte,
Agheazmă, paraclise și molifte
Si tot ce face rău spurcatei lifte.

Cu acestea toate, fără de zăbavă,
A mers Mihai cu oastea la bătaie
Cântând lui Dumnezeu un imn de slavă;
Satana însă, ca o rea potaie,
Văzând că nu-i de glumă, lumea lasă
Si sub pământ s'a dus, în Iad, acasă.

4. *Sân-Spiridon strică dragostea lui Parpanghel a Romicăi în palatul vrăjit.*

Satan produce multă tulburare
La fete și neveste mai cu seamă.
Pe când Parpanghel vră să se omoare,
— Făcea de nu-i era de piele teamă! —
Au cine-ar fi putut atunci să credă
Că'n brațele iubitei va să șeadă? ...

Satana fete și feciori adună,
De-aici știind că pot urma și rele...
Pe când Romica se visa, nebună,
Că mestecă pe tavă floricele,
De-odată tava ii scăpă din mâna
Si par că se făcu lâng'o fântână.

Pe când în somn Romica-i afundată,
Si Tânărul Parpanghel se trezește.
Privește'n jururi vrem'ndelungată
Si nu n'țelege unde se găsește.
Dar nici nu poate ochilor a crede
Că strânsă lângă el Romica șede.

Si n'a pufuș luptă prea mult ispitei,
Si-o sărută... Ce flăcări în privire!
„Romico dragă!...“ zise el iubitei,
„Ești moartă?... Sau în nesimțire?“
Romica însă cu nroșită față
L-a prins pe Tânăr într'a sale brață.

Ale Romicăi buze ard ca focul,
Dar nici Parpanghel nu eră de gheață;
În sine și binecuvântă norocul...
Iar fata, suspinând, și ascunde față...
„Ce vrei Parpanghele?... Oh!... Vai de mine!“
Dar tot mai tare-l atragea spre sine.

Atunci trecu Sân-Spiridon prin aer
Pe măgărija lui Valaam călare,
Cu chică-i albă'n urmă ca un caer,
Văzu pe drac ferbând păcatul mare,
Făcu din înălțime semn de cruce
Si, iată!... Tot palatu'n fum se duce!

Parpanghel se trezi' ntr'o neagră baltă
Cu mult noroi și groaznic puturoasă;
Cu mare caznă pe un mal se saltă.
În vremea asta și Romica-i scoasă,
Asina chiar, cu-a cerurilor șture,
O duse'n depărtări la mănăstire.

Astfel Țiganul, dup' atâta trudă
Se răcori chiar bine în băltoagă;
Murdar de fină grea, cu haina udă,
El tremură de frig; privirea-i joacă
De spaimă și osteneală'ndelungată
și clănjenște gura larg căscată.

5. *Sân-Spiridon s'arată lui Vlad Vodă..*

Mihai, cu ceata sa de sfinți, călare,
A dat o raită nevăzut prin țară;
Luând păgâna oaste'n cercetare,
Nu tocmai prea departe o aflără
Stând la odihnă'ntr'o vâlcea ferită,
Cam lângă Țigănia mult vestită.

Vlad Vodă sta cu bună rânduială
Să sfătuia'n divan ce trebuiește;
De-o dată ca din pământ ieși'n iveală
Patronul care pe Români ferește,
Sân-Spiridon, și-așa fără de veste
Le zise clar cuvintele aceste :

„Zic : Pace vouă și la'ntreaga țară!...
„Să nu vă fie frică : veți învinge!
„Veți da păgânul în curând afară!
„Tu, Vladă Vlad, te scoală și te'ncinge!
„Sân-Gheorghe și Dumitru sunt cu fine,
„Dar cată să te porți în luptă bine!

„Eu, Spiridon, rămân aici acasă
„Pân'ce pe toși vrăjmașii îi veți bate,
„Tocmind o țară încă mai frumoasă
„Și ridicând din nou distruse safe!“
Iar după ce grăi așa cuvinte,
Prea Sfântul o luă ca'n zbor nainte.

Cucernicii boieri adânc făcură
Vâzând ei o minune-așa de rară.
Apoi nenumărate cruci făcură
Să de bătut metănii s'apucără.
Dar ia să ne'nturnăm un pic în urmă
Să prindem bine a lui Iștoc urmă.

6. *Drumul lui Becicherec Iștoc.*

Becicherec din drum nu s'abătuse,
Dar nici nu scoase un cuvânt din gură.
Doară'ntr'o vale zăpăcit stătuse,
Căci dase peste-o mare'ncurcătură :
Cărarea lui se desfăcuse'n două ;
Sta deci nehotărât într'amândouă.

Și'ntoarse capul către Bucur, care
Dormea pe cal cu fața într'o parte :
„No, Bucure!... Pe'aici cum și se pare?
„Aici vom fi, de sigur, prea departe
„De nobila și scumpă noastră casă,
„Dar țara astă așa-i că-i mai frumoasă?“

— „De bună seamă că-i grozav frumoasă!“
Răspunse el cu genele lipite;
„Dar ce-mi văd ochii? Lemne lungi și groase
„Și stânci enorme'n drumuri prăvălite...
„Oh! Ce jivini or fi pândind pe-aice...
„Se poate biata piele să ne-o strice!“

— „La asta mă gândeam și eu acumă!
„Dar, după câte mie mi s'arată,
„Suntem în țara zânelor!... Ci numă
„Eu... zău, mă mir că nu văd nici o fată
„Pe care-as întreba-o cam pe unde
„Cel zmeu pe Anghelina mi-o ascunde!“

— ... De-o fi aşa, e vai de noi, stăpâne!
Ii zise sluga supărătă foarte;
„Uitași?... Aceste blestemate zâne
„De oameni chipești se'ndrăgesc și moarte!
„Dar ce-i mai rău, e mintea că le-o'ncheagă
„Și-apoi le sug puterea lor întreagă!

„Ba le și ia a ochilor lumină,
„Le fură inima adevărată
„Sîn locul ei un putregai anină, —
„Ori că le las-o minte strămutată,
„Iar cel care-o scăpat, și de nu moare,
„Dar nici că va putea să mai se'nsoare!

„S'o șterpelim, stăpâne, de pe-aice,
„Ca nu cumva să ne'ndrăgeasc'o zână;
„Nu doarme dracul, vechea vorbă zice
„Sîi bine să fugim de-aicea până
„Avem de parte noastră clipe bune, —
„Altfel... un putregai în piept ne-or pune!“

— „De ce-mi însiri aşa cumplite rele?“
Baronul i-a răspuns cu supărare;
„Să știi că-i vai de capul tău, mișele!
„De-acum încolo soarele-mi răsare
„Si mândra raz'a lui va fi lumina,
„Ce-mi va aduce'n braje pe-Anghelina!

„Aceste zâne toate știu și-or spune
„Cam unde Puiul meu se necăjește,
„Iar dacă nu vor vrea cu chipuri bune,
„Vor zice ele'n silă, puterește!...
„Va fi cu musai să-mi mărturisească, —
„Aşa și Dumnezeu să mă trăiască!“

Zicând acestea ochii și-i ridică,
Musteața lungă nășurând pe deget,
Continuând apoi mai mult să zică:
„In scopul ce-mi propun sunt fără preg
„Cum armele-mi nu prea vor ști de șa
„Să nu-mi glumească, viața de lisi drag

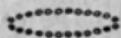
„Nu trebuie viteazul să se teamă
„Cu ori ce dușman musai a se bate!
„De nu, atunci om de nimic se cheamă
„Deci: cel ce vrea să'nfulice bucate
„Si de-o potrivă mie'n minte nu e,
„Acela contra mea să nu se pue!

„In fața noastră calea e dublată.
„Pe care-om merge noi la zâne-acasă?
„În dreapta una-i largă și umblată,
„În stânga una strâmtă, coljuroasă...
„Hai, Bucure! Cum socotești? Ia spun
„Că poate ai acumă gânduri bune!”

Și Bucur mi se'ndreaptă greu din sele
„Așa precum eu văd, drăguț stăpâne,
„De vrei s'ajungi la zânele acele,
„Om nemeri cu mult mai drept, de-on
„Această cale care-i mai bătuță,
„Pun rămășag cu una la o sută!

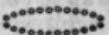
„Aceasta-i cale mult mai desfătată,
„De care ce ea printre munți apucă,
„E calea zânelor adevărată!
„Iar ceia, strâmb' aşa ca o nălcă,
„Pe ea să meargă pot strigoii doară
„Când noaptea de pe munți în văi coboa

Baronul aprobată, porni pe dată,
Mai mult nici un cuvânt nu mai grăe;
Iși fine fruntea'n ceruri ridicată;
Cu mâna'n șold, el merge voinicește
Cătând cu bună seamă'n ori ce parte
De nu e cineva ca să-l întarfe.

CÂNTUL AL CINCILEA

*Becicherec cu un balaur luptă
Și-aflând o zână-i cere ajutor;
Cu Bucur cearta lui e ne'ntreruptă.
Parpanghel bea din fermecat izvor
Și arme de voinic viteaz găsește
In timp ce'n codrul tainic rătăcește.*

1. *Becicherec luptă cu balaurul.*

De n'ar fi pană, nici n'ar fi scrisoare,
Aceste'nșiruirii de slove mute
Care deschid și lumii viitoare
Secretul vremilor de mult trecute ;
N'am fi știut de Iștoc, omul care
N'avu pe aceste lumi asemănare.

El, după ce prin munți și văi adânci
Mersese iute zile'ndelungate,
Stătu'ntr'un loc și'n sus privind la stânci
Barbar de'ngrămădite și crăpate,
Lui Bucur ii strigă aşa de-o dată
In cât sări cu fața'nlăcrămată :

„La adă-mi sulița și scutu'ncoace,
„Iar tu fă bine armele și-apucă !
„Vezi colo un balaur cum se coace
„Si cum la soare dinții și-i usucă ?...“
Făcând întocmai dup'a sa poruncă,
Spre fieră Bucur ochii și-i aruncă.

Nu prea departe se găsea o stână ;
Din ea se coborâse-o gospodină ;
Mergea să scoată apă din fântână,
Mergea cântând o dragoste senină ;
Iar o pisică, ce cu ea venise,
Pe-un carpen verde, doborât, sărise.

Când trunchiu-a fost tăiat, dintr'o ntâmplare,
Căzu cât fu de lung, pe-o mare stâncă,
Si cum era verzui, lucea în soare
Ciudat și se părea să fie încă
Mai mult decât balaur sau jivină,
Cu-acea pisică stând pe rădăcină.

Si cum se zbenguia cu botu'n soare,
Părea cu mult mai mare și mai groasă.
Deci Bucur dă Baronului crezare :
„Drăguț Stăpân, să mergem iar acasă !
„Ne sfarmă fiara asta pe-amândoï
„Si e păcat de-așa voinici ca noi !“

„Destul !“ a zis Becicherec : „mișele,
„Să nu crâncnești o vorbă două oară !
„Sai jos și tine caii de zăbele
„De vrei să fii cu inima murdară !“
Aşa zicând, el de pe cal sări
Şi'ncet, mai mult pe brânci, se târâi.

Ferindu-se un zgomot să producă,
El sulița o'ntinde voinicește ;
Pe Bucur ametelele-l apucă ;
El scoate capul, când și când privește
Şi'n sinea lui cu totul sincer crede
Că nu motan, ci crunt balaur vede.

Acum Becicherec s'alăturase
De-un pom, de unde îi venea aproape ;
Pe lance mânilor și le'ncleştase,
Chifind dihania să nu o scape.
Cu lancea lui cât o prăjină lungă
Crezu că pân'la cap o s'o străpungă.

Dar când se repezi, nenorocire !
Cu zdruncin mare a căzut lunganul.
Un „valeu“ crunt a străbătut în fire . . .
Cu miaunat grozav sări motanul.
Iar Iștoc strigă : „Bucure, ferește
„Că drept la fine-acuma'nemerește !“.

Voinicul Bucur nu putu răspunde,
Spre coada cailor el se retrage,
Aiurea ne având mai bine unde
Mai la fereală bună să se bage.
Iar fata, auzind dela fântână,
Ulciorul plin și l-a scăpat din mâna.

Iar când zări și chivăra cea mare,
Peptarul de ojel și lancea lungă,
În lături ca o căprioară sare
Și cată'n grabă cât mai sus s'ajungă
În fața unei peșteri de pe-aproape,
De-asupra unor mari și-adânci vârtoape.

Și cum sta sus pe piatra colțuroasă,
Infricoșată spre voinic privește ;
Dar când acesta o văzu frumoasă,
Că nu e zână, nici că se'ndoeste,
Știind prea bine că pe stânci înalte
Nu locuesc femei de celelalte.

Deci el s'apropie pe cât mai bine
Putea, ca vorba lui să o'njeleagă ;
Asvârle crunta lance de la sine
Și-așa vorbi, duios : „Oh, zână dragă,
„Tu care ești aicea păzitoare,
„Ascult'a sufletului meu plânsoare !

„Eu sunt Becicherec din Urum-Haza,
„Baron de Turda, îns'a noastră spijă
„De la nceput purcede din viteaza
„Lui Negru-Voevod măreață viță, —
„Si chiar din fata lui cea mai frumoasă :
„Așa spun cărjile ce-avem acasă !

„Dar n'am folos de această mare slavă,
„Căci nu-mi fu dat'o viață fericită !
„In loc de miere am mâncat otravă
„Si multă răutate-mi fu sortită,
„Silindu-mă să pribegesc de-acasă,
„Cătând în van fetița mea frumoasă.

„Pe când eram flăcău, odinioară,
„Aveam și eu drăguță pe o fată,
„Pe o copilă gingășă de țară . . .
„Pe fața-i rumenă și mbujorată
„S'amesteca și trandafir, și crin,
„Si'n ochii ei zâmbea un cer senin . . .

„Avea o gură gingășă de floare,
„Mărgăritare-avea, nu dinți, în gură !
„Mânuțe albe, pline, rotungioare,
„Si plină'n trup, nălțuță la statură.
„Nici zorile n'aveau aşa privire,
„Si soarele râvnea a ci zâmbire !

„Pe aceste odore mi l-a răpit și-l duse
„Un zmeu pizmaș, pe cine știe unde ! . . .
„De atunci îndur mereu dureri nespuse
„Si ncerc, umblând, doar-doară voi pătrunde
„In țara unde-o fi și-a mea copilă . . .
„Te rog din suflet, Zână, fierzi milă . . .

„Fii bună, Zânișoară, și-mi arată,
„Fii bună cel puțin cât ești frumoasă !
„Si dacă ai iubit în viaț'odată,
„Arată-mi unde-i fericita casă
„In care Anghelina locuște,
„Si-arată-mi Smeul care mi-o păzește !“ . . .

2. Bucur vorbește închipuitei Zâne.

O vreme Bucur, ne-aузind nimica
Și toate'n jur părându-i liniștite,
Cu toate că'l cutremurase frica,
Privi' mprejurusi lungi clipite
Să mersé ncetișor spre-al său stăpân,
Făcându-și cruce și scuipând în săn.

O mare bucurie îl cuprinse
Când a văzut stăpânul că-i trăește;
Că, stând plecat, cu vorbe dinadinse
Spre-o zân' adevărată se jelește.
Voinic el sare de pe iapa-i brează
Și-alături de stăpân îngenunchează.

Baronul dacă și-a sfârșit cuvântul,
El inima-și luă în dinți și zise :
„Mărită Zână, căreia pământul
„Acesta i se'nchină, pare-mi-se,
„De n'ai avea o inimă' mpefrită,
„Ai să ne-ažuji mafa și nesilită !

„Cum vezi, stăpânul meu nu știe șagă,
„De nici un fel de zână nu se teme
„Cât are'n mâni o sulijă întreagă . . .
„Mai bine să-l ajuji mafa din vreme
„Să spun să n'aștepți să te mai silească,
„Atunci nimica n'o să-ji mai fihnească !“.

„Taci, boule !“ . . . ii zise cu mânie,
Stăpânul. „Ce te-amesteci tu în treabă ?
„Cin' te-a'nvățat această măgărie ?
„Cum de vorbești când nimeni nu te'ntreabă ?“.
Afuncea Bucur iar spre cai ferește
Și'ncet stăpânului aşa-i șoptește :

„Ia lasă-mă, că șliu ce fac, stăpâne !
„Ca să priceapă ea că n'avem teamă
„De nici un soi de fete, sau de zâne,
„Că sânge roș avem în trup, nu zeamă !
„Măcar să ne-arătam la gură fare
„De n'om putea să facem lucru mare !“.

3. Zâna sperie pe Bucur și bucură pe Becicherec.

Cum ceștiu'ntre ei aşa se ceartă,
Copila nu știa ce să se facă ;
Era'ngrijată că prin stâncă spartă
Ar fi putut ușor la ea să treacă
Cel mai subțire și cu lancea lungă
Și-ar fi putut s'o prindă ca'ntr'o strungă.

Dar ea fiind vicleană și isteață,
Văzu în ce le stă lor nebunia ;
Cum „Doamnă Zână“-i tot ziceau în față,
Nu vră să le mai strice bucuria ;
Si se purtă cu ei curat zânește,
Iar în răspuns cam astfel le grăește :

„Grea jale te lovi, o, drag jupâne !
„Dar Dumnezeu la mine te trimise,
„Eu toate și pe rând fi le voiu spune,
„Căci eu le știu de rost, că parcă-s scrise :
„Să știi că Anghelina cea frumoasă
„Tot mai trăește și ncă-i sănătoasă.

„Nici umbra unui Zmeu nu fi-o păzește,
„Ci ea se află într'o mănăstire,
„Acuma-s ani de când te tot jelește,
„Că nu-i dăduși din parte-ji nici o știre !
„Deci du-te bărbătește înainte
„Si toate ce fi-am spus, le ține minte !

„Curând vei da de sfânta mănăstire,
„Că nu-i de-aici atâta de departe,
„Dar pentru marea mea bunăvoie,
„De această slugă să-mi faci mie parte.
„Cum izbândești, să mi-l aduci la mine
„De vrei să-ji fac să meargă totul bine !“

Așa vorbi copila, iar viteazul
Becicherec la Bucur aspru cată ;
Dar Bucur ii arătă'ntreg necazul
De care inima-i e apăsată.
Si zâna le pieri într'o clipită
Sub tufă deasă rămânând pitită.

Când bietul Bucur înțelesе bine
Că Zâna-l vrea, fu prins de-o spaimă mare :
Pe cap tot păru-i spin de mărăcine
Și-l trec fiori de groază prin spinare.
Apoi durerea grea la plâns l'imbie
Și el vorbi cuprins de duioșie :

„Vai, măicuilița mea, la ce pe lume
„Mă mai născuși tu, ăracan de mine !
„La ce degeaba mi-ai mai pus un nume ?
„Că mult era, măicușă, mult mai bine
„In scalda cea dintăi de mă'necai,
„Cu fașa'n leagăn de mă sugrumai“.

Apoi cu ciudă mare și ocară
Se n'țoarce spre stăpân și-așa ii zice :
„Ți-am spus eu doar și poate-a mia oară
„Că zânele pe oameni vor să-i strice !
„La ce m'ai fost adus pe-aici, Stăpâne,
„Ca să m'arunci de viu pe mâni păgâne ?

„Să mă răpui dar... inima te'ndură ?
„De aceasta am slujit eu ție ?
„M'arunci pe drumuri ca pe-o stârpitură ?
„Nu-mi faci destul cu marea-ji nebunie ?
„Aceasta-i mulțumirea ta, Jupâne ?
„Dar trebuie să știi că eu nu-s câne !“

Ba încă Bucur ar fi spus mai multe,
Că vrea să-și verse-acuma râンza toată ;
Becicherec nu vră să-l mai asculte :
„Ia strâng-ți limba groasă, mă, și cată
„Cu cine stai de vorbă tu, mă câne !...
„Neam păcătos !... Valah infect !... Române !...

„Nu știi că mi-s baron de viață doară,
„Iar tu, Român plouat, iobag la mine ?
„Că dacă vreau iobagul meu să moară,
„Imi poate cere seama ori și cine ?
„Nu știi că legea noastră glăsuiește
„Că poate face Domnul ce voește ?

Atunci mânia oarbă-l învinsese
Și Bucur sta cu capu'ntr'o ureche ;
Din ochii crunji săgeți spre Iștoc iese
Și sare par'că-i apucat de streche,
Sau par'că ar fi fost împuns cu sula !
Și cu necaz puternic își trânti căciula.

„de-i... Na!... Că dacă e pe-atât,
„cauți alii nebun să te slujească!
„orice să-mi fie hotărât
„după legea ta cea nemeșească.
„nu-s Ducipal, nu-s nici Suran,
„om sadea, măcar că n'am *dolman!*¹⁾

„bine să mă duc de voie bună
„la cea frumoasă zânișoară,
„iar pe jar de-ar fi ca să mă pună
„bine e decât să treer fară.
„urma urmei tu, ca mulțumită,
„mă vei vinde ca pe-o simplă vită!“.

Bherec văzu c'a mers departe,
Bucur puse-o tufă sub picioare.
Se deci, luând-o pe-altă parte :
„lași aici?... Si dacă nu te doare,
„asă inima s'o faci?... Haina!...
„dește-te la mama ta, Tindina!

„părăsi acum la bătrânețe,
„ar muri de-o jale ticăloasă
„nd că tu de zâne pădurește
„i îndrăgit și fi-ai uitat de casă!
„eană, sărmănică, ce-ar mai plângе!
„bună seamă'n lacrimi se va sfângе!“.

Bucur însă l-a slăbit porneala
Soaznica mânie-l cam lăsase;
Cine sta făcându-și socoteală,
O clipă doar se'nfierbântase,
I bine, sau de este rău să stee,
Vic frumos cu slujbă la femei.

C auzi de scumpa lui Sânzeana,
Igând grozav, abea putu să'ngâne :
„ce mă'mpingi pe-o caleasa dușmană?
„ce-ai vrut să mă vinzi aici la zâne?
„asta m'ai luat de lângă casă?
„runci ca pe-o custură netăioasă?“.

„ zise Iștoc din cealaltă parte,
„fii copil! Să ne'mpăcăm! Hai, vină!
„eu fi-oi da de slobozire carte
„id om află pe mândra Anghelină!
„cum sunt nobil, ai să vezi, fărtate,
„oi face și boer pe jumătate!“.

¹⁾ Haina = tată de nobilii maghiari.

Cu aste vorbe-așa de mari și clare,
La slujba lui se'ntoarse Bucur iară ;
Becicherec îi dă încredințare
Că nuel va vinde. Ei apoi plecară
De-adreptul prin păduri mereu mai dese
Precum frumoasa zână le spusese.

4. *Parpanghel se'ntâlnește cu voinicul Argineanu.*

Parpanghel toate câte se'ntâmplase
Prin amintire iarăși le trăește.
Sfia că sub un palfin se culcase,
Si-acum vedea că'n baltă se trezește.
Aceasta n'o putea el s'o priceapă :
Cum de-a căzut pe nesimſite'n apă ? ...

Fiindcă celealte lucruri, toate
Ce se'ntâmplară'n palat cu Romica
Nu se'ndoia c'au fost curat visate,
Gândind, îl prinse dintr'odată frica,
Deoarece văzu aievea că spre sine
Un călăreț voinic în goană vine.

Era cumplit armat și sta călare
Pe'un cal porumb ca șoimul și mai iute !
Si-mi alerga voinicul pe cărare
Ca un viteaz cu nobilă virtute !
Strângând cu dreapta spada vitejește,
Părea că dup'un crunt dușman zorește.

Tiganul când văzu o spadă goală,
In gură vorba-i îngheță pe dată,
Iar părul, îmburzit i se răscoală ;
Ar fi fugit... dar cum să se'ncumeată ?
Ostașul însă l-a văzut din vreme :
„Ori cine-ai fi tu, stai și nu te teme !

„Asupra celui care n'are armă,
„Nu se va slobozi o spadă scoasă.
„Degeaba nimeni capul nu i-l sfarmă !
„Dar nu văzuși pe-o Tânără frumoasă
„Cum chiar pe aceste drumuri alerga
„Cu doi păgâni în goană după ea ? ...“.

Tiganul biet, cu mintea'n fierbântată
De câte însuși lui i se'ntâmplase,
A zis : „Drag Coconăș, văzui pă dată,
„E drept pă Tânăra hea mai frumoasă,
„Mâncaș-aș calu, zău, să-ji spun deschis,
„Nu știu dă fu haievea ... ori... h'un vis !...“.

Voinicul din aceste mici cuvinte
Văzu că cioara încă tot visează ;
A stat o clipă cugetând în minte,
Dar armăsarul sare și nechează,
Frământă rău zăbalele'nspumate,
Dă des din cap și din copită bate.

Era voinicul Argineanul, care
Băgase groaza'n foată păgânișmea.
Văzând că Mohamed cu oaste mare
Venea ca să distrugă creștinimea,
Lăsă acasă Tânăra soție
Și hotără pe Turci în loc să-i ţie.

De trei ori se lovi'n păgânatate
Si largă cale'n ea putu să-și facă ;
Ploua imprejur cu trupuri sângerate
Atunci când sabia-și scotea din teacă.
Dar ostenind, pofti la umbră deasă
Si s'abătu'n pădurea răcoroasă.

Dar din păcate soarta lui amară
Il duse la pădurea fermecată.
Sub un stejar bătrân el se scoboaără,
Când Argineanu vede dintr'odată
Cum doi păgâni gonesc dup'o copilă
Ce se ruga dup'ajutor și milă.

Si neștiind că nu-i decât nălucă,
Indată după ei cât poate aleargă,
Acuș-acuș ii pare că-i apucă,
Dar capul când voi ca să li-l șteargă,
Ca printre'un farmec foși cei trei pieriră :
Deaceea stă pe loc și mult se miră.

5. *Isvoarele fermecate schimbă firea lui Argineanu și-a lui Parpanghel.*

Un fag umbros era, nu prea departe,
Sub el curgea un șopot la răcoare :
In două ramuri însă el se'mparte
Curgând în altă parte fiecare.

Intr'unul apa-i bună și dulcie,
Intr'altul, dimpotrivă, e sălcie.

Un om de bea din cel din mâna dreaptă,
Un duh înalt îl împresoară'ndată ;
Aşa de mult cu mintea se deșteaptă,
Incât mai sus decât spreouri cată,
Pe loc preschimb' un iepure fricos
In leu ne'nvins, viteaz și inimos.

Dar apa ceea de pe mâna stângă
Puterea sufletului o potoale,
Il face pe om cu mintea mult nătângă,
Iar firea dârza, trândavă și moale.
Si unul și altul, tot asemeni mic,
Curg între Parpanghel și'ntre voinic.

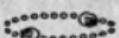
Acesta vede recea apă clară,
Si, cum era voinicul frânt de sete,
Către isvor cu dinadins coboară
Si bea din stânga. Cu mișcări încete
Dezbracă armele și calu-și lasă
Si merge de se pierde'n umbra deasă.

Parpanghel la isvorul drept se pleacă,
Scufundă palma și o soarbe'ndată ;
In clip'aceea chiar, pe fața-i seacă
Se și văzu schimbarea minunată.
In ochi privirile-i se'nflăcără,
Slăbite mâni puternic se'ncordară.

Frumos la chip, dar crunt la'nfăjișare,
El simte'n minte'o istețime rară.
Drivind pe sine hainele murdare :
„Că nu deaheste, ci deahele dară
„Se cade eu să port acum !“ și-arata
Spre armătura colo aruncată.

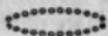
Cu grabă cele două râuri frece
Si toată armătura o și'mbracă ;
Gânde că nu s'ar teme nici de zece
Când greaua spadă și'o trăgea din feacă ;
Dar dacă se mai și sui călare,
Simți că nici de-o oaste frică n'are.

De-aici se'ntoarse fără de zăbavă
Spre drumul bun, voind să iasă
Din fundătura ceea de dumbravă.
Despre Romica... de demult uitasă,
Dar i-aminti de dânsa o'ntâmplare,
Pricinuindu-i astfel jale mare.

CÂNTUL AL ȘASELEA

*Tiganii sfătuesc și voinicește
Ei spun să nu se ducă ori și unde.
Muntenii însă îmbrăcați turcește
Dau peste dânsii... Neicu le răspunde.
Parpanghel plângă-a lui iubită moartă,
Iar Iștoc și cu Bucur tot se cearță.*

1. *Tiganii sfătuesc.*

Sunt mulți la plită ? Ciorbele-s sărate !
Prea multe moașe de-s, copilul pierie !
Iar dacă-s doctori mulți, bolnavul pate !
Aceasta este-a ntregii lumi părere.
Cu drept cuvânt, deci, s'ar putea chiar zice
Că nici belșug de sfat nu-i prea ferice !

„Mai bine una bună !“ e cuvântul
Străbunilor, și socoteau prea bine,
Căci, ori de când va fi pământul,
Rău n'au fost cele bune și puține,
Cîntotdeauna cele rele multe ;
Cel ce nu vrea să creaďă, să n'asculte !

Tiganii toți grămadă s'adunase
A doua zi de dimineață iară ;
Nu vru nici unul sfada să și-o lase
Din zori de zi și pân' târziu pe seară.
Și nu putură să se hotărască
Să stea pe loc, ori să călătorească.

Cei mulți ar fi voit pe loc să șeadă,
Dar împotrivă foarte mulți strigăra ;
Către Spăteni îndată să purceadă
Ii îndemna Drăghici a mia oară !
Doar Neagul contra e și sfătuеște
Pe loc să stea și'ntr'ast chip le grăește :

„Să mergeți voi pă'n toată hastă țara,
„O locuire-așa mai dăsfătată
„Cum n'am avut noi nici odinioară,
„Ca hasta n'ajি găsi !... Deci, dă-s bucate,
„Eu zâc să rămânem cu toți aice
„Si să trăim o viață mult ferice.

„Că... dec !... Am să vă spun eu cu drăptate
„Că drumul lung, zău ! mia nu-mi prea place !
„Mi s'a urât cu-afâta trăpădate !
„Mai bine e să stăm aicea'n pace
„Cât timp nu ne urnește nici o silă
„Si ne priește-a cerurilor milă.

„Deci tabăra aici rămâne foată
„Să-așteaptă neclintită pân' ce, dară,
„Vă trece hastă vreme tulburată
„Să iar se va infoarce pacea'n țară.
„Iară de-atuncea'ncolo va să hie
„Așa cum numai soarta noastră știe!“

2. *Tiganii sfătuiesc cum trebuie să se lupte cu dușmanii.*

Aceste vorbe Neagu de le spuse,
Cu toții într'un glas le aprobară.
De-acurmezișul doar Drăghici se puse,
Zicându-le'ntâmplări de-odinoară,
Rugând să fie ale lui Vlad cuvinte
Să crede'n sfatul unui om cuminte.

Dar într'un glas strigătoră toși : „Aici,
„Aici cu toți vom sta!“... și-i astupără
Cuvântul înțeleptului Drăghici.
În urmă ei pe *Bratu*-l ascultător,
Căci își deschise rostul vitejește
Să-șa precum urmează-i sfătuiește :

„Amu, vedeji... se poate să se zică
„Prea bine că sunteți la înimoasa,
„Că, precum văz, nu vă mai taie frica!
„Da'n ori și care loc vă fie casa,
„Voi să sedeji aşa cu bună pază...
„Vă fie mintea totdeauna frează.

„Că până ieri voi furăji niște cioare,
„Dar azi voi sunteji oastea lăudată
„Lui Vodă Vlad, hăl ce vă dă mâncare!
„Să dacă y'a dat harme bune, cătă
„Ca să vă socotiji pe cât mai bine
„Să să nu-l dați odată de rușine.

„Da eu am să vă zic aşa pe față
„Că n'ai avut nici când o rânduială,
„Să tot vorbiști și până dimineață!
„Voi n'ai văzut că dușman duh vă'nșală?
„Tot lungul zilei gura nu vă face,
„Dar să'ncheiaji ceva... nu prea vă place!

„Că Vodă arme de v'a dat, îndată
„Va trebui cu ele-a vă deprinde.
„Cred... arma nu vă este dată
„De stăpânire ca s'aveji ce vinde, —
„Ci ca s'aveji cevașilea în mâna
„Când veji luptă cu oastea hea păgână !

„Drăpt să vă spun... că eu... dintr'a mea parte,
„Eu o dădeam de la nceput la dracul
„Pă scula hasta care-aduce moarte,
„Dă Dada dacă nu mi-ar fi, săracul !
„Că doară-l știi și voi : bătrânu-i tare
„S'afără dă ce-i dau, el hrană n'are !

„Cu-adevărat dorința dă vă duce
„Să'ncingeți armele, ia spuneți dară :
„Cum trăbuie o harmă să s'apuce ?
„Că... deh !... Să nu vă faceți dă ocară
„Când veji da ochi cu oastea cea dușmană, —
„Si să vă taie-aşa ca la tocană !“

Atuncea iute se sculă'n picioare
„Și falnic *Boroșmândru* prinde graiul :
„Măi frațiilor, că mie mi se pare
„Că dacă n'ar avea țepușe scaiul,
„N'ar fi aşa de-avan !... Țepușa face
„Să hie hirea lui aşa pungace !

„La oameniarma e ca și țepușa ;
„Acel ce are mâna bine-armată,
„Ori cui el poate să-i arate ușa !
„Si biruie'ntr'o luptă'ndelungată
„Acela ce se simte-armat mai bine
„Si-a cărui armă vreme lungă ține !

„Zâc doar că'ntâi de-o armătură bună
„Să ne'ngrijim și cât mai dă degrabă !
„Da' mie dă dămunt p'in cap imi sună
„Că s'ar putea să facem bună trabă
„Si să ne-armăm aşa mai... vitejește, —
„Ei, iată, *Boroșmândru* sfătuеște :

„Ori ce țigan să-și aib'o săbioară
„Si'n mâna stângă... știi : o sulă lungă,
„Vârtos cu dreapta taie și omoară,
„Iară cu mâna stângă tot să'mpungă !
„Să aibă la'ndemână fiștecare
„Gătit un laț dă frângchie mai fare.

„Că dacă va vedea că nu se poate,
„Decât s'o ia mai sănătos la fugă,
„S'arunce lațul în vrăjmașe gloate
„Și-apoi, zmuncindu-l, știi, vârtos, să fugă ;
„Pe h'un vrăjmaș cu fes să mi-l trântească
„Și pân' la tabără să-l târnosească.

„Cum dar vă place-a mea părere ?
„Și ce-aveți împotriva ei a zice ?“
Acuma *Dragomir* cuvântul cere,
Dar se scornește și un pic de price,
Căci Bratu'n vorba lui tot stăruiește.
La urmă *Dragomir* rânji mânzește.

Iar *Dondu*, un țigan cu fruntea lată,
Un lingurar ce știe multe, zise
Tot mângâindu-și barba-i afumată :
„Dec !... Boroșmândru taie'n Turc ca'n clise !
„Ba vrea să-l târnosească pân' acasă
„Pă hăl cu harmătură mai frumoasă.

„Da'... fraților, ahestea toate multe
„Câte-ași horbit amu... nu fac o zală !
„Da' dacă Țigănia vrea s'asculfe,
„Oiu spune cum să faceți rânduială,
„Da știți, o rânduială aşa, pă dăscălie,
„Ca să puteți învinge'n bătălie !

„Zâc : Să săpați în jur dă Țigănie
„Tot nește groape d'alea mari și-afunde,
„Că Turcii d'or veni cu repezie,
„Orbiș să cad' acolo, să s'afunde
„Ca lupii cari tot imblă după pradă !
„Da gropile... vedeți ?... Să nu se vadă !

„Dec !... Trăbuie să fie-acoperite
„Cu mult frunzar, cu pae și nuele,
„Să nu mai poată fi deosăbite,
„Să cad' acela ce-ar călca pă ele !
„D'ăji face-aşa, să știți cu bună seamă
„C'aicea'n Țigănie n'avem teamă !“

Dar iată că și *Tandaler* se scoală :
„Ahasta crede Dondu că-i bătaie !
„Să-și puie capul la muiere'n poală,
„Iară vrăjmașul hăl păgân să saie
„In groapele lui Dondu chiar orbește !
„Zău, fraților, că Dondu bâiguește !“

3. *Dau Turcii.*

Un strigăt groaznic răsună de-o dată :
„Dau Turcii păste noi !... Păgânii !... Iacă !“
Să sfătuirea fu pe loc curmată.
Tot insul într'acolo tocmai pleacă
De unde vine vuetuł mai mare . . .
Să se vedea păgânii Turci călare !

Ci Vlad era, cu călărime aleasă ;
El, ca să poată spiona mai lesne
Pe Turci, curat furcește se'mbrăcasă
Din vârful capului și pân' la glesne ;
El hotărâse anume să se abată
Să pe la Tigănița înarmată.

Tigani, când pe Turci venind văzură,
Au fost cuprinși de-o spaim' aşa de mare
Incât li se lipise limba'n gură ;
Crezând că nu vor mai avea scăpare,
Cu totul despre arme își uitară
Să toți fugeau spre tufa mai deseoară.

Dar cum vedea că nu mai e'n putință
Să fugă prea departe să s'ascundă,
Ori care mai cu multă năzuință
Să'n mare grab' acolo mi s'afundă
Unde zărea grămadă că-i mai mare
Să unde alșii se'mbulzeau mai tare.

Că oile'n ocol se fac grămadă,
Cu tipete cumplite ei s'adună
Să ochii și-i închid ca să nu vadă
Cum Turcii iute vin ca o furtună, —
Acuș-acuș de dânsii or să deie
Să dulcea viața lor or să le-o ieie !

Iar când vrăjmașul fu aproape'n față,
Cu toții la pământ se și plecară ;
Să mânele'ntinzând, cerșiră viață
Să fața'n lăcrămată și-o plecară.
„Vaileu !... Vaileu !“... răcnea grămadă ; „iaca,
Se pierde Tigănia !... Vai !... Săraca !“

Doar *Neicu* într'acele clipe grele,
El, care fuse'n ţări deosebite
Şi care'n minte avuse multe socotele,
Cercat fiind şi de mai mari ispite, —
El strânse doi bătrâni şi bărbăteşte
Păgânilor cam astfel le vorbeşte :

4. *Neicu cere'ndurare.*

„Domnilor Turci, deh ! ... Să vă fie milă
„Dă Tigănia noastră, că-i săracă !
„Că nu dă voe bună, ci dă silă,
„Ca doar mai rău cumva să nu petreacă
„A trăbuit cu harme să se'mbrace, —
„Zău, dă nevoie ! ... Nici n'avea ce face !

„Iertaţi-ne şi lunişoara să v'ajute,
„Mulfi ani Memet al vostru să trăiască !
„Uitate hie helea vremi, trecute !
„Că zău ! ... Si Muhamet să ne trăsnească
„Dac'om avea o vină intr'ahasta ...
„Ci iacă : au căzut pre noi năpastă !

„Tot Vodă-Vlad a hăstora-i de vină,
„Lui, Dumnezeu hăl mare să-i plătească !
„El ne-a băgat aşa de rău în tină !
„Dar biata noastră vijă ţigănească,
„Să ştii, trăia cu foată lumea'n pace !
„Si zău că bătălia nu-i prea place !“

Văzând atâtă lipsă de ispravă
Si-atâtă ţigănească mişelie,
Vlad-Vodă porunci : făr' de zăbavă
Intreaga oasťa gata să se tie
Si când s'or da semnale de bătaie,
Să scalde crud în sânge'ntreaga laie.

Tiganii, când au înțeles aceste,
Au şi slăbit la inimă de frică :
Ici unii leşinără fără veste,
Iar alţii colo ca trăsnijii pică, —
Si unii plâng cu adâncă suspinare,
Si gem cumplit cu toşi 'n gura mare.

In voia tristei soarte ei se lasă ;
Doar singur Neicu încă firea-și ţine,
Cei drept, cu față galbenă și frasă ;
Din când în când trăgând adânci suspine,
El înc'odată pliscul și-l deschise
Și'n toată desnădejdea tot mai zise :

„Deh ! ... Nu vă lăcomiți la Tigănie,
„Că numai Dumnezeu îi știe traiul !
„Avereoa noastră toat' a voastră hie,
„Vă dăm cămașa dă pă noi și straiul,
„Dar voi să ne lăsați ca mângâiere
„Doar viața ... copilașii dragi ... muiere ...

„Sfîți că Tiganii și la voi, săracii,
„Trăiesc ca vai dă ei, numa dă'n milă,
„Că fac și slujbe și plătesc haracii.
„Da' noi făcurăm hasta numa'n silă !
„Să ne ierbați acumă doar odată
„Si să vă ierte Maica preacurată !

„Si ce folos de-acolo doar vă este
„De ne-ași lua și dulcișoara viață,
„Si de-ar rămâne bietele neveste
„Cu hăi dănciuci mititeluși în brață ?
„Noi om muri, de-i scris aşa, dar ele
„Purta-vor după noi o lungă jele“

Vlad Vod' acumă însă nu mai poate
Mai mult să steie fără să zâmbească ;
Si râd cu el siragurile toate
Cu hohote de-această figănească
Înfăptuire-așa de minunată,
Încât ii merse fama'n lumea toată.

5. *Tiganii se văd păcăliți.*

Iar Neicu tot ar mai fi vrut să zică,
Vlad Vodă însă l-a curmat : „Văd dară :
„Sunteți mișei și oameni de nimică !
„Cu-acest curaj luptați voi pentru țară ?
„De ce v'am dat eu care cu bucate ?
„Văd c'ași rămas tot cioare blestemate !

„Am să vă iert eu și de această dată,
„Dar, de se va întâmplă și-a doua oară,
„Voiu frage'n ţeapă Tigănia toată !
„Vă spun : aceasta glumă nu vă pară !
„Vlad Vodă Tepeș este acel ce zice,
„Acel ce stă cu voi de vorb' aice !“

Ca dintr'un somn Tigani se treziră
Si cunoșcur' atunci înșelământul.
Ori care dintre ei adânc se miră :
Muntenii... cum de și-au schimbat veșmântul ?
In timp ce Tigănește se miră de aceasta,
Tot bietul *Neicu*-și mai înalță creasta :

„Să ierfi, Măria Ta, dar... n'avem vină !
„De-am fi știut că nu sunteți păgânii ...
„Nici Benga nu credea că pot să vină
„Pă noi, cu fes furcesc pă cap... Români !
„Avurăji parte, zău, d'o bună soarte,
„Că altfel se putea întâmpla chiar moarte !“

Vlad Vodă a râs cu inima curată
De această figănească nătângie
Pe care el o prevăzuse toată.
In urmă porunci lor cu fările
Cât mai degrabă drumul să-l apuce
De vor să le mai dea ceva să mbucue.

6. *Parpanghel află despre soarta Romicăi.*

Parpanghel, îmbrăcat în haine bune,
Cu arme de viteaz, înflăcărat,
Strunindu-și calul cu porniri nebune,
Pe lâng'un sânge a descălecat.
Voia să-și taie-un băjt, dar în făcere,
Din tufă ieșe-un glas de grea durere :

„Să nu mă frângi, te rog !... Mă lasă'n pace !
„Aici dorm eu, Parpanghele iubite !
„Trupșorul dragei tale-aicea zace !
„Tu vei ajunge vremuri fericite
„S-o dragoste mai bună mi te-așteaptă, —
„A fost cu mine soarta prea nedreaptă !

„De Boroșmă când fusei răpită,
„L-am pohto și steie-o fără soară
„Să mai răstoalea sub răchită, —
„De-o dată Tă preste noi coboară,
„Iar Boroșmă m'a lăsat pe mine
„Pe seama eliște mult haine !

„Iubitul meu care numai fie
„Si doar lui măndru dat-am voie...
„Știi adică... măndra-mi feciorie...
„Luară ei înăși'n nevoie,
„Mă nătinseră los ca și pe față
„Pân' ce-amas aicea fără viață.

„Apoi o măștr'aripată,
„Trecând pez, o văzui că-mi face
„O groap' adă, fără de lopată,
„Ca nu cum fiară d'a rapace
„Să-mi roază osuț dintr'ale mele,
„Făcu să creștuță de nuiele !“

Cu adâncă și dureros, ascultă
Parpanghel vitei rea nămplare ;
Rămase că-năși și vreme multă
Simji că iniț zvâcnește fare.
Să'n urmă, mind indurerat,
Un râu de lacrimi a vărsat.

„Tu ești, Ră dragă, mult dorită ?
„Vaileu !... lu !... Of !... Ticălos dă mine !
„Ce groază mai fu a ta ursită !
„La ce să-dinui viață fără fine ?
„Ci firul zilacum l-oiu rupe,
„Că vreau să groapă să ne-astupe !“

Zicând acea sabia și-o scoase
Si vru gălă două să și-l taie ;
Cu farmec și însă i-l legase
Brândușa, și lui, iar în războaie
Nimica nu la ca să-l atingă, —
N'ar fi putut om ca să-l învingă !

Deci sabia îneca la vale.
Ca peste-oșă nestrăbătută ;
Parpanghel pierdu sub greaua-i jale
Si mult fingeră și rămase mută.
Cu inima umn, nimic nu simte...
La urmă și-a ieșit din minte.

Strângându-și bine calul, el aleargă
Atâtă cât în lat și'n lung se vede,
Cruciș și curmeziș câmpia largă, —
Ici stă pe loc, iar colo se repede
Cu ochi sălbateci, parc'ar fi o fieră,
Răcnește, spumegă turbat și zbiară !

Când vede-o tufă, strigă de departe :
„Ia stați, fălharilor fără de lege,
„La toți am să vă dau o crudă moarte !
„Voi, suflete păgâne și pribegie !
„Dar, de-mi redați voi iarăși pe Romica,
„Vă 'ncredințez că nu vă fac nimică !“

Deci, nebunia'n capul lui puiază ;
Și'n urmă, și'nainte i se pare
Că vede pe Romica, dar cu groază
De dânsul iute fugă pe cărare,
Și-ori cât la fugă calul și'ntrește,
Iubita-i fugă și mai bărbătește.

Din goana lui ferbinte se trezește
Si strigă cu durere : „Dulce Zână,
„Nu mai fugi !... Un pic mai zăbovește,
„Eu sunt iubitul tău, tu-mi ești stăpână . . .
„Să mergem iar la Țigănie-acasă,
„Așteaptă-mă, Romica mea frumoasă !

Ce rău ai pus piciorul p'astă cale
Parpanghele !... Nu merită o fată
Atâtă plâns nebun și-atâtă jale !
Dar cred că este vremea, de-astă dată,
Pe Iștoc să-l vedem cum vitejește
Cu Bucur prin păduri călătorește.

7. *Păfaniiile lui Becicherec.*

Viteazul nemeș, Iștoc, merse iară
Intreaga zi călând vr'o mănăstire ;
Dar Bucur nu mâncase pân'pe seară
Si la stomac simțea o grea lihnire.
Sfârșit de foame, chinuit de sete,
Ne mai putând răbdă, pe loc el stete.

„Și-așa către stăpân vorbi cu jele :
„Mergi sănătos, Jupâne, mergi cu bine !
„Eu nu mai pot ! Cum s'au sfârșit cu-a mele
„Sărmane zile, 'ărăcan de mine !
„Ori, ce păcate m'au adus pe-aice
„Să-mi termin zilișoarele voinic ?“

— „Ce-i, Bucure, cu fine ?... Ce te doare ?“
— „O foame grea la inimă mă frângé !
Si mațele în mine ard și-mi pare
Că Oltul setea-mi n'ar putea-o stârge !“
Si'n iarba căde fără de vârtute !
Iar Iștoc sare jos, vrând să-i ajute.

Din fericire își aduse-amintea
Că ntr'o desagă a luat de-a casă
Un bulgăr greu : pogace de plăcinte,
Ba și rachiul într'un clondir luasă !
Deci, repezindu-se la cal, pe dată.
Dă jos desaga și cu grabă cată.

I'ntinde'ntăi clondirul : „Na, sărâce
Si bea de-aici și vezi de mi te'nframă !“
Apoi ii dă dărapul de pogace
Pe care și-l legase'ntr'o năframă
Dar, cum era cu mațele-opărîte,
Din sticla cu rachiul mereu înghită.

Nici nu gândeau băutul să-l incete
Pân'nu va fi golit cu totul vasul,
Până'ntr'atâta fuse fript de sete.
Acum Becicherec își strâmbă nasul :
„Ho, mă... Nu mai gândești să-mi lași și mie ?“...
Și abia de-i smulse sticla cu rachie.

„Eeeeh... chiu !“... Si Bucur face-o strâmbătură
Cu fața nlăcrămată de rachie ;
Cu palmele se șterge-apoi la gură,
Simjind în suflet mare bucurie.
Vârlos și grabnic mâncă din pogace,
Iar gura vorbăreață nu-i mai tace.

„Drăguț stăpân !... Hei !... Cum o să se duca
„In largul astei lumi a noastră faimă !
„Credeai balaurul ca o nălucă
„Să fugă el de noi cu-atâta spaimă ?
„Eu mă temeam că vine să ne'mbuce,
„Dar el pieri ca diavolul de cruce !

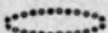
„Ce rău îmi pare mort că nu rămase !
„Mi-l jupuiam aşa cum se cuvinte
„Şi-apoi topiam şi cărnurile-i grase, —
„Untura mi-o purtam colea cu mine;
„De te-ai fi uns cu ea pe la picioare
„Ti se făceau ca pana de uşoare !

„Că nu-s solomonar, au cine-ar zice ?
„Ce teamă le-ar fi fost la foii de mine !
„Făceam la grăie, ca să nu se strice,
„De piatră, seceră, ori ploi haine !
„Mi-as fi umplut o pung' aşa rotundă“
Dar Nemeşul pe gânduri se cufundă.

Cu Zâna'n vorbă până ce se dase
Si până ce pe Bucur să-l împace,
De groaznicul balaur îşi uitase !
Si-aceasta'n inimă ce rău îi face !
De ce nu l-a gonit el mai departe
Ca să-i fi dat desăvârşită moarte ?

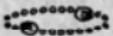
Deci dânsul, către Bucur, cu măhnire
Se'ntoarse şi grăi aşa : „Vezi dară
„Ce mi-ai făcut cu-a ta ndărătnicire ?
„Eu mă'ntorceam după balaur iară,
„De nu-mi smintea cu-avana-ji văicăreală !
„Tu, boule, făcuşi să-mi uit de bală !“

Si iar o lungă ceartă se'ncepuse
Si se iscă'ntre ei o şi mai grea gâlceavă ;
Aminte Bucur iarăşi îşi aduse
Că poate fi vândut făr' de ispravă :
„Mă poşi, stăpâne, ca pe-o vită vinde !“
Aceasta Bucur n'o putea cuprinde.

CÂNTUL AL ȘAPTELEA

*Becicherec și Bucur iar discută ;
Făcut acum boer pe jumătate,
Cu diplomă tocmită ntr'o minută,
Și Bucur pe Stăpân din greu îl scoate.
Tiganii însă și au uitat de frică
Și'n vitejie armele ridică.*

1. *Bucur ajunge boer.*

Noblețe sfântă și adevărată,
Tu care ai coborât azi în bordee,
Nu-i cu puțință vremea de-aflată dată ;
Căci meritele tale nu se nchese
Cu niscaiva hârtii sau pergamine
Și n'ai la bază vrednicii streine !

Noi știm că lucrurile încâlcite
Întră stăpân și sluga lui rămase !
Zicea baronul că iobagiș vite,
Iar Bucur asta nu putea s'o lase ;
Cu mult curaj îi spuse drept în barbă,
Că n'a văzut iobag să pască iarbă.

— „Stăpâne, asta nu-i deloc dreptate,
„De-i vorba să mă faci să-mi pierd sărita !
„Vă pot iobagii oare duce'n spate
„Cu aceeași nesimjire ca și viața ?
— „Noi v'am supus prin luptă pe vecie !
„E drept să duceți și mai grea robie !“

— „Dar ce suntem acuma noi de vină,
„Strămoșii dacă n'au știut să lupte ?“
— „Sunteți Valahi și minte'aveți pușină
„De ce-ași purtat răsboaie ne'ntrerupe
„Și nu v'ati fost supus de bunăvoie ?
„Purtați de-acum și jugul de nevoie !“

— „Dar rogu-te, cu drept să-mi spui, stăpâne,
„Ce-ar fi de vine unul ca să-ji zică
„Așa ca din senin : știi tu, jupâne,
„Că un strămoș de-al tău luă de chică
„Pe unul din strămoșii mei ? ... Hei, iacă,
„De-acela mâna mea acum te freacă !

„Să-așa vorbindu-ji el, să mi te bată
„Știi, sănătos ! Ori bine'ar fi, cu cale ?“
Baronul nu putu răspunde'ndată.
— „Hei, Bucure !... vorbești tot d'ale tale !
„La vârsa asta n'ai un pic de minte !
„Indruși mereu dobitocești cuvinte !

I una tot ce spui și alta este
lobia care și la prunci rămâne !
Dar tu, Valah, poși ști ce' nseamn' aceste,
Când nici nu poși cefi măcar ?“ — „Stăpâne“,
Spus mâhnit iobagul ; „dracu știe
Ce carteau legii voastre ne mai scrie !“

Le-o dată, dintre tufe și nuele
Le sare'n faț'un călăref năpraznic.
Le trup voinic lucesc armure grele,
În mâna dreaptă fine'un paloș groaznic.
Baronul stă spre el cu fața' ntoiarsă
Iabia de-și duce mâna către cioarsă.

Le strigă el : „Tâlhari fără dă lege !
Cum mi v'a dat arhanghelul în mâna !
Să-mi dați iubita, că de nu, s'alege
Din stârvul vostru praf doar și fărână !“
Ins'a lui Iștoc spadă mult vestită
Nici nu ieși din teaca-i ruginită.

Proteivnicul îi dețe-o lovitură
Puternică în chivăra mișoasă
Tăindu-i peste fund o largă gură.
Iar pân'ce Iștoc sulița să-și iee,
Veni și Bucur ajutor să-și dee.

Cu paloșul izbi odată bine
În însipumatul cal chiar peste șale.
Nu-l mai puțu nici călărețul fine :
Focos, mușcând într'una din zăbale,
Le-a dus pe-o staș de departe, fără voie,
Scăpând pe Iștoc de la grea nevoie.

Baronul cată lung și mult se miră
De-acest curaj, dar mai ales de fuga
Prin care cal și cavaler pieriră.
Și'n timp ce către cer se' ndreaptă ruga,
Alături Bucur nu mai contenește :
De cruci și multe sfinte pomenește.

Cu ochi duioși spre dânsul Iștoc vine,
Cu dragoste lovindu-l peste spate,
Ii zise : „Astă-mi place !... Foarte bine !
„N'o voi mai da nici pentru o cetate
„Pe-o slugă care este-așa vitează,
„Incât și contra zmeilor cutează !...“

Dar celăla rămâne gură cască,
Apoi zbucnește'n râs prelung de-o dată ::
„Tâlharul, și-a făcut o gură'n cască !“
Baronu-și drese chivără pe dată
Si iar și-a'ntors privirile duioase
Grăind cam astfel slugii credincioase :

„Eu mult mă tem ca nu cumva să fie
„Acesta zmeul cel hapsân ce fine
„Pe scumpa Anghelină în robie !
„De=aceasta a sărit aşa la mine
„Să-a vrut ca să=mi doboare biata viață,
„De nu=l goneai cu mâna ta'ndrăzneață !

„Măi Bucure, stai drept ! De=acum nainte
„Nu ești iobag, ci chiar fecior de curte . . .
„Și pentru c'arătași atâta minte,
„Să porți dulamă peste haine scurte !
„De=acuma'ncolo te numesc fărtate,
„Fiindcă ești boer pe jumătate !“.

Iar sluga mulțumi cum se cuvine,
Si dup'un gât mai strașnic de răchie,
Iși înșeuară caii și mai bine
Si iar purceseră'n călătorie.
Au mers mereu nainte pe cărare,
Mai mult per pedes, mai puțin călare..

Ciudata soartă vru s'ajungă'n locul
Pe care Țigănamea poposise,
Când, prin tufiș, avu din nou norocul
Să vadă cavalerul cel lovise
Tăindu-i chivără mițoasă'n două.
El prinse pala'n mânilor amândouă.

Si făntuind pe dușmanul din față,
Cu ochii înroșiti de răzbunare
Se hotără să nu=l mai lase'n viață.
Dar Ducipal, soldit, abia de sare,
Așa că cel voinic ce forfecă'n nucle.
A dispărut pe drumuri și mai grele..

2. *Tiganii luptă cu Turcii adevărați.*

Vlad Vodă și cu ceața-i prefăcută
În bună pace pe Tigani lăsase.
Dup'o nămplare-așa de neașteptată
Mai tot cioroiul împetrît rămase.
De și prea multe-ar fi avut să zică,
Uitară totul în grozava frică.

Târziu de tot li se înoarše iară
Curajul cel uitară după ușe;
Când călărejii mult se depărtaără,
Cu prafu'n cap, iar alții cu cenușe,
Ca iepurii scorniși, așa ieșiră,
Uitând avana frică ce-o pășiră.

Mușui atuncea rupse-așa făcerea :
„Dă ce nu mai veniși hacuma'ncioace,
„Vitejilor, să v'arătași puterea ?
„Dar vouă, păcătoșilor, vă place
„Ca să veniși furiș, cu nșelăciuni
„Să speriați pă pruncii dă'n făciuni !“

La aste vorbe Țigănamea foată
Curajul cel mai mare'n inimi prinse ;
„Ia mai veniși, bătu-v'ar să vă bată !“
Dar Vlad cu-ai săi de mult din zări se stinse,
Iar altul nimeni nu veni, pe care
Să-și poată slinge râvna lor cea mare.

O, de-ar fi curaj, de-ar fi virtute
Cu vorbele ai doma'n măsură,
O, câte zeci de oameni, câte sute
S'ar bate crâncen numai printr'o gură !
Și-acel'ar fi viteazul cel mai mare
Care-ar avea și gura cea mai tare !

Omar Paşa în vremea asta vine
Cu mulți ostași păgâni să iscodească,
Așa cum la războaie se cuvine ;
Dar dete peste oastea țigănească.
Un bun prilej acumă li s'arăta
Tiganilor ce vrură să se bată.

3. *Tiganii, crezând că-i tot Vlad, dau năvală.*

Când au văzut Țiganii de departe
Că dau spre dânsii ostile barbare,
Au fost cuprinși ca de fiori de moarte
Sîr'au tremurat sub greaua nspăimântare.
Ci Boroșmândru glasul și l ridică;
Un sfat baros cu mult curaj răspică:

„Tot omul să m'audă și nțeleagă
„Că peste noi Vlad-Vodă iarăși vine,
„Ca să mai facă doar aşa o sagă, —
„Dar fiți bărbați, și să vă fineji bine!
„Să nu mai dați napoi cu una-două,
„Că nu vă scoase cioara ieri din ouă!“

Această vorb'a mers din gură'n gură
Sîr'a străbătut întreaga Țiganie,
Fiind la toți o bună ndemnătură;
Strigau încât cei morși puseau să'nvie.
Ori care'n repezeală se narmează
Sîr'n luptă fiecare'ntâi cutează.

Sîr'n timp ce se gătesc pe apucate,
Aproape chiar de ei Omar sosise;
Privind foiala țigăneștei gloate,
El își opri armata și trimise
Câjiva să i s'aducă lui nainte,
Să-i cerceze numai din cuvinte!

In vremea astă laia cea voinică
Le și ieșise întru'ntâmpinare;
Părea că n'ar fi cunoscut ce-i frica,
Atâta fu curajul lor de mare!
De vuiete, de vorbe și strigare
Puternic clocoți întreaga zare.

Si năvălind cu toții dintr'o parte
Spre Turci, au fost și gata să-i lovească;
Parpanghel ins'apare și i desparte,
El care'n rătăcirea'ni nebunească
Sărea din întâmplare ici și colo,
Ca dup'o clipă să dispară'ncolo.

Iar Tu cînd zărir' atâta gloată
Că vienția lor și cu fătie,
Si pe neanu'n haina-i fermecată,
Nici slupta n'a mai vrut să fie,
Ci întrăpîtă s'au întors și'ndată
Fugirile marea lor armată.

Parpăl însă după ei alungă,
Dar ce clipă mult nenorocită !
Sărincare peste-o râpă lungă,
Căzuicul fără de ispita
Cu cu jos în bală puturoasă,
În fin calu-i fuge, nici nu-i pasă !

4. *Becicherei peste Tigani.*

Din și iată, cel din Urum-Haza
Sontăc pe Ducipal sosește ;
Măca și-a luat el foată paza,
Hainneu, pe care-l urmărește,
Ca un farmec i-a perit de-o dată
Și-a în zădar mereu îl căță.

Cu și după zmeu, nici nu zărise
Că inconjurat de murga laie
Si și Bucur chiar îl potinise,
Și-anjau cumplit că vor să-l taie
In cînd pe loc nu va răspunde
Ce le-oameni sunt, și sunt de unde ?

Frăț biet, n'avu ce să mai facă ;
Stăt timp cu mintea zăpăcită ;
Acum toate le băgase'n teacă !
Dacă ideia fericită
Că zic'o vorbă foarte bună
Ceil s'ar mai zice și minciună :

„Secutier la omul cela mare
„Păcă hăt=culo=le vedeji nainte ;
„Pau-i groaznic de cumplit și fare !
„Căl cuprinde furia fierbințe,
„Ez oști întregi, nenumărate !
„Ez balauri și cu zmei se bate !

„Si de mai vreji ca încă să se fie
„De gât a voastre negre căpăjâne,
„Ori care'n fața lui plecat să fie
„Si să-l cinstiți cu sare și cu pâne, —
„Dar asta pân'ce foana nu-l apucă !
„Altfel vă sfarmă capul ca perso nucă !“

In timp ce astfel Bucur se fălește,
Patronul lui înfr'ajutor nu-i vine,
Ci spada și-o învârte voinicește
Si de departe glasul-i tună : „Cine
Să stea'mpotrivă mea îl mâna piaza !
Eu sunt... Becicherec... din... Urum-Haza !“

Iar la ciudata lui îmbrăcămintă
Si mult mai minunata-i armătură,
Si mai ciudat sunar'a lui cuvinte.
Nici vorbă că Tiganii foși crezură
Poveștile ce Bucur le'nșirase.
Foși dau napoi, drum liber ca să lase.

Plecându-și capul, ei îngenunchiară,
Ba s'au rugat și pentru ierăciune;
„Iertați să fiți din parte-mi de-astă dată,
„Fiindcă văd a voastră plecăciune !“
Le-a zis viteazul : „Mergeți dar cu bine !
„Fărtate Bucur, stai mai lângă mine !“

In urma lui balaurii se miră
De o făptur'asa de minunată ...
Si cum și ceialalți Tigani sosiră,
Cei ce-au gonit a lui Omar armată
Si cari'n socoteala minșii proaste
Credeau c'au alungat munteana oaste, —

Si ei privesc cum Nemeșul se duce
Si unul spune altui la ureche :
„Cum tava dă aramă-i mai străluce !
„Ce barosană-i chivăra ha veche !
„Si ce cumplit d'avan o hi'n mânie !
„Când nu se teme el dă nici o mie“.

Așa din ochi prelung il petrecură
Pân'ce pierdu prin tușele vecine ;
Apoi cu strănică chiuitură
Sârbătoriră biruința bine ;
Iar dac'ajunseră în Tigănie,
Au desfundat o bute de răchie.

5. *Tiganii sfătuiesc iarăși.*

Acel la care ţine mult norocul
Dormind ii cade para bună'n gură !
Al lui a fost, de bună seamă, jocul ;
Tiganii însă nu o pricepură,
Căci tocmai când Omar cu'a sa ordie
Voia s'omoare'nfreaga Țigănie,

Vlad Vodă și cu-armata sa voinică,
Ieșind fără de veste, ii năvale ;
Pe mulți din ei ii taie și-i dumică,
Pe-Omar îl strâmtorează într'o vale
Sîl bate-așa de rău, încât rămâne
Cu mai nimic din oștile păgâne.

Tiganii însă au crezut nainte
Că ei pe Vlad la sigur îl bătură.
Acum și Dragomir și-aduce aminte
Că bine-ear fi să le mai dea o gură.
Văzând că ntreaga laie îl privește,
Ridică pliscul sus și-așa grăește :

„Tâgani viteji ! ... Eu zâc : întăi dă toate
„Ar trăbui o lege să s'aseze,
„Dă trăbue noi sălnic a ne bate
„Cât timp avem în cap să noi minși trez !
„Ahasta oare n'ar putea să hie
„Să-si alibă să țăganul o domnie ?

„Dă ce dar Vod'aice ne trămisă ?
„Dă ce ne-au pus și harma la spinare ?
„Dă ce ne-au dat potop mălai să clisă ?
„Ahasta trabă ... știți voi cum îmi pare ?
„Eu cred că noi suntem aicee
„Ca lor să nu le facă Turcii price !

„Ahăști păgâni cari-au venit în țară
„Sâ rău dă'n orice parte-o năpădiră,
„Nu pântru noi haicea se'ndesară,
„Ci pântru Vlad și-ai săi Munteni sosiră !
„Ei cată dar războiul să'l înceapă,
„Că ei p'atâția Turci i-au tras în țeapă !

„Acum... ia zâceji voi curat: au cine
„E-așa nebun și-atâta fără minte,
„Incât să-si bagă'n suflet ditai spine?
„Ori care dintră voi să ia aminte:
„In Turci a da năvală cu fărie
„Ar hi pă noi curată nebunie!

„A ne scula noi preste stăpânie...
„Că nici aşa nu prea ni se loveşte!
„Ar hi din partea noastră mişelie
„Să tăbărâm pe hăl dă ne hrăneşte!
„Ori într'un fel, ori haltul dac'om face,
„Vaileu-valeu de-a noastre piei sărace!

„Aşa dar nouă nu ne mai rămâne
„De cât să ne chivernisim în pace,
„Grijindu-ne dă astăzi până mâne
„Să nu lipsească gurii dă mâncare!
„Si să lăsăm războaiele cumplite
„Pă sama neamurilor odihnite!

„Da'ce foloase vom avea d'aciea
„Dă birue ori Turcul ori Munțeanul?
„Pă noi doar numai cazna să robia
„Ne-așteaptă, căci aşa-i sorită Tâganul!
„Haici ca și'n hea țară păgânească
„El tot va trăbui ca să slujească!

„Dec!... Eu socot c'ar hi aşa mai ghine,
„Ca să ne fragem noi în sus la munte,
„Să n'așteptăm aicea Turcul care vine
„In săngisorul nostru să se'ncrunte!
„Cetatea Neagră cred că este locul
„In care ne vom aștepta norocul!“

Când Dragomir își termină cuvântul,
Tăcură toți îndelungată vreme, —
Deplin rostindu-și astfel crezământul!
Si alții începură să se teme
Că Turcii ar putea să năvălească,
Să nece'n sânge șatra figânească.

Se ridică și Balaban cu grijă
Si cam într'astfel rostul și deschise:
„Acel ce n'are mintea mult ponivă
„Va ști ce-i dă făcut acum, nu vise;
„Acela trăbuie să și'nțeleagă
„Că Vodă Vlad cu noi făcu doar șagă!

„Au ... socotirăți voi că el nu ști
„Cu ce putere mare Turcul vine
„Ca să ne puie țară sub robie ?
„Sî dacă Vodă ne-a vrut nouă bi
„Dă ce ne-armară fără noastră ve
„Dă cât ca să ne bage la nevoie ?

„Când Turcii vor voi ca să loveas
„Înțâi să stea Tâgamul la năvală !
„La dosul nostru vor să se fereasc
„Sî'n urmă, fără nici o osteneală,
„Pă Turcii rău slăbiți d'a noastră te,
„Ușor să-i poată bate ... știi ... iute !

„Să-mi zâceți voi ! Da pântruce s' de ?!
„Dă ce nu-i nici picior dă om în
„Toți au fugit, dă nu să știe unde
„Ducând cu ei potopul dă bucate
„Văzut-ai voi, mergând amar dă
„Cumva găină, om, sau dobitoc ?

„Cum dar ați vrea să nu putem rede
„Că nu suntem mânași curat la m
„Ca niște boi ... mișelnice cirede
„Oh !... Oh !... Cumpliă și amarăte !
„In două susfletul mi să dăspică
„Dă mare jele ... dă bănat ... dă.

„Dar ascultați și sfatul meu cum
„S'alegem doi bărbăți dăni cei cu :
„Să meargă ei și să ne-aducă vest
„Vor hi dăparte Turcii înainte ?
„Iar d'om vedea cumva că nu-s de,
„Noi s'o sparlim pă dată'n altă pe

„Că dă n'om face-așa, pierim dă
„Nici n'om putea găsi altcum scăi
„Cât dăspre Vlad ...“ aici strâmb bot,
„Să lupte el cu gura lui ha mare,
„Da nu să-nșele biata Tâgănie ...
„Dă are'n susflet pic dă omenie !“

Când Balaban aceste vorbe zise,
Iși șterse nădușeala de pe frunte
Privind cum adunarea le primise ;
Iar Voevozii, toți cu bărbi cărunte
Au întărit cu semn din cap sau g
Bătrâna și-nșelecapta'nvățătură.

Ci numai Tandaler cu semetie
S'a mai sculat : „O, cât sunteji fricoși !
„Se vede că sunteji dăń... Tâgănie !
„Că mult mă mir dă voi, cărunții moșii,
„Cum ascultărăți cu așa răbdare
„Vorbind dă frică și dă spăimântare ?

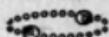
„Noi să fugim ? Dar încotro ? Sâ... unde ?
„Da pântru ce ? Sau poate vă e friiică ?!
„Acel ce trămură, să poate ascunde !
„E codrul ici ! Da... căruia voinică
„In sănișor o inimă îi bate,
„Ahăla stă pă loc atât cât poate !

„Au n'ajî văzut cum am luat izbândă
„Pă Turcii cari au vrut ca să ne taje ?
„Iar de-a gândit el, Vodă, să ne vândă
„Doar penfru nește cară cu mălaie,
„Să-i dovedim Tâganul că nu zboară !
„Sâ nici nu este pui dă căprioară.

„Dar mie-mi vine, frajilor, în minte
„O horbă mare... mare cât un munte ;
„Eu să v'o spun în două-trei cuvinte !“
„Si Tandaler se scăripină la frunte :
„Să zâcem cum că Vlad bătut să hie,
„Că Turcii pune-or țara la robie.

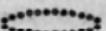
„Au cine va domni p'această glie ?
„N'ar fi păcat să stea așa'n neștire ?
„Aici s'alegem locul dă moșie
„Si-un Reage, știi, mai mare pă oștire.
„Si-apoi să hotărâm să se numească
„Cum va să hie : Tarră Tâgănească !“

Cum Tandaler își termină cuvântul,
Ce fu primit cu mare bucurie,
Scornind în fineri mai ales avântul, —
Bâtrânnii... cată rostul lor să-l fie ;
Ei stară multă vreme la'ndoială,
Ne'având încredere'ntr'asa tocmeală.

CÂNTUL AL OPTULEA

*Pe Tartăruł din Iad Urgiașl roade ;
El sfătuie'n soborul ce'l adună
Pieirea creștineștilor noroade.
Toți dracii însă au crezut mai bună
Vicleana lui Mamona socoteală
Ca dreapta Belzebutului năvală.*

1. *Satana adună pe draci.*

Depart'e'n mări șoimanul soare
Apune poleind frumos ostroave ;
Grozav de neagr'a nopți' nvelitoare
Scoboară peste câmpi și prin dumbrave ;
De munca zilei grele, obosită,
Somn dus adoarme lumea nesfârșită.

Ci treze sunt dihăniile răpitoare
Și oamenii ce'au cugetele rele ; —
Un lup ar vrea să prindă căprioare,
Iar buha'n negre tufe păsările.
Inspăimântat de orăcăit de broaște
Sărmanul iepure nu poate paște.

Era pe vremea când întâiaș dată
Cântau prelung cocoșii de cu seară
Si când, călări pe stuf sau pe lopată,
Spre Retezat strigoi și draci scoboară, —
Când umblă duhurile păcătoase
Ce strâmbă ale oamenilor case.

Odihn' aveau doar duhurile bune.
Ci numai spiritele blestemate
Umblau prin lume după nșelăciune.
Sortite's duhurile necurate
Si'n ziua de razi, ca și odinoară,
Să umble'n timpul nopții pe afară.

Paceastă vreme tocmai, în afundă
Si neagră peșteră, în Iad, Satana
Iși scoase capul din zmolita undă ;
Cu ochii verzi privi' mprejur, firana,
Si apoi poporul său de draci l'invită
Să spurge legea, cum e'a lor ursită.

Iar Tartorul prin asta se desfată,
Precum un crai tiran după bătaie
Când vede oastea dușmană'njunghiată,
Când, beat de sânge cald, noroade faietă
Si e măhnit atunci când nu mai poate
Să'nece'n sânge neamurile toate.

Satana socotîndelung în sine
Cumplita lui din ceruri scăpătare
Și pentru veci pierdut divinul bine, —
Apoi gândi la reaua lui de astăzi stare
Și afunci răcni cu ciudă și urgie,
In cât clăfi stâncoasa temelie.

Holbându-și ochii crunji, a zis : „Vai mie
„Cu această viajăsa nesuferită !
„Mai bine-aș fi murit în veșnicie
„Decât să rabd o viajă înjosită !
„Potopul fericirilor pierdute
„Mă chinue și astăzi greu... O, du-te !

„O, pieci din ochii mei barbară soarte !
„Și'n luptă nu-mi fuși tu dușmană oare ?
„Nici biruință nu mi-ai dat, nici moarte !
„Mă lași în cumpăna chinuitoare !
„Dar ... sunt Satana ! Sus ! cu bărbătie !
„Dușmane Savaot, fi-arăt eu ție !“

Așa chelăläind, el urlă lară
Si Iadul tot răsună'n greul muget.
Cumpliții diavoli chiar se'nspăimântară !
Voind să știe al Safanei cuget,
Boerii Iadului veniră'ndată
Și'n juru-i s'așezără'n largă roată.

2. Soborul mai marilor Iadului.

Privi'mprejur puternica Satană
Si cercetă'ndelung pe cei din față.
In piept tresare inima-i avană
Văzându-și boerimea lui semeață.
Apoi cu glas de câne care moare
A zis aşa, mușcând cumplite ghiare :

„Voi, soji necredincioși ursitei mele,
„Protivnici ai înaltelor lumine
„Din jara ce e dincolo de stele, —
„V'aduceți voi aminte-acum prea bine
„De ziua ceia groaznic de cumplită
„Când neagră-mi stăpânire-a fost stârpită !

„M'au biruit, ce-i dreptul, în bătaie,
„Dar nu-s răpus!... În noapte ne-aruncără,
„În fumuri de pucioasă și'n văpaie,
„Răbdăm nestinsa zmoalci pară...
„Prin mii de ani ne paște aceeași spaimă:
„E Savaot și-a cerurilor faimă!

„Voi știi că singura-ne mânăiere
„E să lucrăm cu cea mai neagră ură,
„Ciupind mereu ceresa lui putere!
„Să nu-l iertăm, că nici el nu se'ndură!
„Dar, după câte mi se pare mie,
„V'afii cam lăsat cuprinși de trândăvie!

„La poartă nu mai văd să dea năvală
„Cu mia suflete ca'n altă dată,
„Si ne rămâne borta asta goală!
„Ne-a fript pe noi căldura ei fierbinde:
„Va trebui să mai cercăm odată
„A'nfrânge crâncen oastea luminată!

„Am fost pe lume și-am văzut pământul!
„Tot ce se'ntâmpl'acolo... zău, nu-mi place!
„Creștinii vor să-și ia din nou avântul
„In contra fărilor furcești sărace!
„De'nvîng creștinii, ce mai fristă soartă!
„Un suflet nu ne va mai bate'n poartă!

„Priviți! Vă jur pe Iadul meu fierbinde:
„Creștinătatea nfreagă va să piară!
„Vom pune la cercare-a noastră minte:
„Păcat, urgie, boale, crime grele, —
„Pe scurt, acestea-s dorurile mele!"

Răspunse Belzebut, hățmanul mare
Al oștilor întunecimiei sale:
„Întunecate Doamne, mi se pare,
„Cred, lucrul cel mai bun de pus la cale
„E să lăsăm acestea pe'ndelete;
„Dar azi să strângem noi a noastre cete.

„Știu din iscoade bine'ncredințate
„Tot ce-i pe drum ca să se'ntâmpeln lume:
„Vlad-Vodă cel muntean ar vrea a'l bate
„Pe omul nostru, Mohamed anume!
„Dar, după câte-am auzit, se zice
„Că sfinții vor pe Turci de tot să-i strică!

„Nici nu-i frumos ca să lăsăm noi dară
„În voia lor pe cei de-a noastră parte !
„Cu oaste să purcedem noi afară
„Și pe creștini să-i potopim cu moarte.
„De sigur, dacă Mohamed învinge,
„Din lume toți creștinii se vor stinge !“.

— „Imi dai, hatman nevrednic, bună știre,
„Dar neagra mintea mea ar vrea să știe :
„Etern fidela Iadului știre,
„Cum poate sprijinită ca să fie ?
„Pe față și cu forță învederă,
„Sau înfrâscuns și nu chiar dintr'odată ?

Aici se scoală Mâmona cel Mare,
Cel mai bogat visernic al Satanii.
Pe seama lui sunt multele comoare
De sub pământ, tot aurul, toți banii.
„Tot Iadul, zise el, prea bine știe
„Ce aduce nalta mea dregătorie !

„Plecat e omul către lăcomie,
„Că-l roade egoismul lui cel mare.
„De acilea izvorăsc păcate-o mie :
„Răscoale, vinderi, furturi, înșelare,
„Omoruri crunte, strâmbă judecată,
„Minciuna grea și camăta urcată.

„Azi numai auru-i stăpân pe lume !
„Prin el eu cumpăr inimele toate !
„Asvârl în jur cu fel și fel de sume
„Si mijlocesc tot felul de păcate.
„Silesc pe unul Patria să-și vândă
„Si-l pun pe-un altu'n contra lui la pândă.

„Pe bani dau popii darurile sfinte
„Si pentru bani miniștrii fac războaie ;
„De-i pui un pumn de aur înainte,
„Cel mai puternic împărat se'ndoae !
„Cu bani orbesc a omului prăsilă
„Si-o pun să stea'ntr'a Iadului topilă !

„In cât privește îns'ajutorința
„Lui Mahomed și a turceștei gloate,
„Eu... drept vă spun : nu-i bună socotința
„Lui Belzebut și cred că nu se poate !
„Gândiți că cel ce are'n mâna slava
„Să facem tot ce vom pofti lăsa-vă ?

„Ce poate ajunge marea ta'ndrăzneală
„În fața unei forțe înmiită ?
„Nu vîtejii ! Măiastră socoteală
„Va trebui să fie folosită !
„Deci nu pe față dăm ajutorare,
„Ci tot pe ascuns, ba și cu grija mare !

„Aici mă jur : rușinea mea să fie
„De nu voiu izbândi prin bani a face
„Mai mult cât Iadu'ntreg prin voinicie !“
Zicând aşa cuvânt, Mamona face ;
Se scoală Asmodeu, prelung rânjește
Și uitându-se'mprejur, aşa vorbește :

3. Vorbesc Asmodeu, Moloh și Velial.

„Sunt sfetnic tainic al Slușiei Sale
„Si-s cel mai diplomat în neagra țară.
„Si banu-și face'n lume bună cale,
„Nu-i pot făgădui valoarea ; dară
„La om virtutea-i și mai fare încă,
„Toți i se pleacă'n adorare-adâncă !

„Mamona, da, va face toate,
„Dar numai celor prinși de lăcomie,
„La suflete de'avere însetate !
„Regret dar că Mamona tot nu știe
„Că oriși cât s'arunci cu bani în vânt,
„Nu poși să faci prea multe pe pământ.

„Ascunse curse ... da ; Înșelăminte...
„Cu intrigi și cu sfaturi prea violene
„Să-i surpe unii p'ăi ce sunt cuminte,
„Iar alii s'ajute ostile-agarene !“
Acel ce'n Iad polijia o face,
Burlosul Velial, nu poate tace :

„Mustrez pe aceia ce-au vorbit nainte !
„Temeiul său și-l laudă oricare, —
„Al altuia n'ar face'un bob de linte !
„Cu toții vă'nselaj, pe cât îmi pare,
„Căci vrednicia voastră împreună,
„Nu despărțită, nu, aşa e bună !

„Uniți să fim cu toții și'n bătaie
„Să nu intrăm cu forță'nvederată !
„Ci mergem din odaie în odaie,
„Cercând pe om : ce=anume il desfată,
„Iar dup'această chipul cel mai rău
„Vom murdări ce=i sfânt în gândul său !“

Moloh, ce peste dezmiereștri e mare,
S'a ridicat să=și spui-e=sa sa părere :
„Eu nu'neleg această 'nfrigurare !
„Când oamenii sunt morți după plăcere,
„Ei cad în lațul dulce=al dezmiereștrii
„Și toți la rând vor fi supuși pierzării !

„Prin măestrii plăcute, prin ispite,
„Prin măguliri, prin gădiliri, momele,
„Prin zâmbete și glume îndrăznite,
„Prin mii de neșteșuguri de=ale mele
„Să umplu Iadul voiu avea putință !
„Aceasta nu=i supraime biruință ?

„Si Velial, cel peste băutură,
A zis : „De față eu cred așa că este !
„Noi nu suntem pe=a cerului măsură
„Să dăm fățiș ! Aceasta e poveste !
„Pe careva de=roade la spinare,
„Acela poate face și=o'ncercare !

„Ați vrea s'o patem fără nici o freabă ?
„Ei ... hai să zic la fel, anume cum că
„L'om doborâ pe Mihail în grabă !
„Ilie însă fulgere aruncă ! ...
„Veji crede vei că el să rabde poate,
„Să doborâși a cerurilor gloate ?

„Un tunet azvârlit din înălțime,
„Si iar cădem în gropile cu smoală,
„Ba chiar sub Iad, la mile adâncime !
„Zic dar : noi treaba s'o lăsăm domoala
„Si să lucrăm ca de=obicei : în faină,
„Schimbându=ne pe cât mai des la haină !“

Acum și Velfgor cuvânt apucă,
El care=i domn credințelor deserte :
„Eu nu=l opresc pe nimeni ! Să se ducă
„Acel ce vrea cu cerul să se certe !
„Dar la'mpărtiști, acela, după mine,
„In mod egal cu noi nu poate vine !

„Când unul crede sincer într'o lege
„Pe care cea mai bună o socoate, —
„Il sap furis și dânsul, se njelege,
„Din calea adevărului s'abate !
„Aşa de bine-l măsluiesc la minte,
„In cât se face rău cu cele sfinte !

„Să nu disprejuim dar toate=aceste,
„Că=s mari foloase ce le=avem în mâna !
„Altfel... nenorocire nouă este !
„Nu luptă dreaptă=i peste noi stăpână !
„Acet pericol pentru noi e mare !
„Deci eu vă rog să nu=i mai dați cătare !“

Safana i=a privit cu suferință
Și-a zis: „Destule sfaturi prea violene
„Ce Turcilor nu dau ajutorință !
„Ca să v'ascult... drept spun : îmi este lene !
„Vreau grabnic biruinje cât mai grele !
„Fac dar pe pofta inimioarei mele !

„Hai mane Belzebut, vezi de=mi adună
„Din mii de duhuri cele mai viteze,
„Să fie=aproape=o legiune bună !
„Curând să fie gata să=mi urmeze“...
Tăcând Satana, drăcăria toată
Cât ai clipi din ochi fu'mprăștiată.

4. *Tiganii au terminat bucatele.*

Când sfatul figănesc fu mai fierbinte,
Cu mare spaimă Corcodel aleargă,
Zicându=le în câteva cuvinte
Că de mâncare botul să și=l șteargă,
Cum că rămân cu buzele uscate,
De oare ce n'au mai rămas bucate.

„Că bine stați aicea pă burice
„Si sfătuifi aşa cu gura goală !
„Da n'ajă văzut ? Trecutără p'acie
„Dulăi ducând colaci !“.... Mai toți se scoală,
Nici unul însă nu putea să credă
Că fu'n bucate=asa de mare pradă.

„Lăeții și Goleții sunt dă vină !“
Ziceau acei din cete rânduite ;
„Ei lezau mâncat ... punea=li=s'ar pă splină !
„Atâtea clise râncede și zară
„Dă să putea hrăni o'ntreagă ţară !“

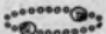
Iar Tandaler, dorit de'ntăietate,
Lui Corcodel ii zise sus și tare :
„Dă cine=au fost bucatele furate ?
„Tu ești Tâgan ?... Tâlhar dă drumu'mare !
„Nerușinat lăeț !... Ce, crezi tu dară
„Că vei scăpa c'o horb'aşa usoară ?

„Dă ce n'ai spus tu, mo, mai de cu vreme
„Că merge la sfârșenie bucata ?
„Dar las ! Acuș-acușa te vei screme
„Să scoji pă gură ce=ai mâncat... Fii gata !...
„Alegem unul dântre noi mai mare
„Sâ vai atunci dă groasa ta spinare !“

I=avântă Corcodel privire=amară
Sî-i spune printre dinți, rânjind : „Dă tine,
„Dă n'ai cerca să te mai urci pă scară,
„Mo Tandaler, eu cred c'ar fi mai bine !
„Da cine te=za mânătară, mișele,
„Să=ji bagi tu nasu'n trăburile mele ?“

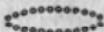
Intreaga golănime'ntărâtă
Jur=împrejurul lor se și'ndesase ;
Aproape fură gata să se bată, —
Până=nir'atâa cearța'naintase !
Dar s'auzi de=odată, nu departe,
Strigări de surle, dobe, vuiet mare !

„Fugiți ! Fugiți !... Tot insul care poate,
„Că iată, vine Turcul și ne taie !“
Strigau bâtrânnii către cele gloate.
Dar îngrozita și'impetriza laie,
In loc să=și cete'n grabă o scăpare,
Rămase fără grai, fără mișcare

CÂNTUL AL NOUlea

*Asupra Turcilor Vlad dă năvală ;
Sultanul pe=unde=l duce ochii merge.
Satanei, după ce=a făcut răscoală,
Arhanghelul Mihai o palmă=i șterge.
Făcură și Tiganii un război, —
Dar s'au luptat cumplit cu niște boi.*

1. *Vremile de gloriei au trecut.*

Trecură anii când vr'o strâmbătate
În lume nimeni nu'ndrăznea a face ;
Eroi salvau afunci ţări apăsate
Sub jugul barbarilor prădace,
Când pentru munca lor ne-asemănăta
Nici nu gândeau căcar să ia răsplată.

Era această vreme mai cinstită.
Cum s'au pierdut tocmeleile acele !...
Dar astăzi lumea noastră-i stăpânită
De miliarde de cumplite rele.
Tu, omule, de-acestea ești de vină,
Fiindcă'n primul rând nu caji lumină.

Iși dete cerul minte și virtute,
Întâia la'ntuneric să-ji lumine,
A doua la nevoie să-ji ajute ;
Dar tu-ji faci lanjuri groase'n jur de fine
Să-ji dai virtutea la tirani în mâna,
Ca fruntea să și-o plece'n grea ţărână.

Coconii duc o viajă'n trândăvie ;
Pe haine mândre cât și pe cocoane
Iși risipesc înfreaga avuție,
Dar fug din fruntea unei legioane
Atunci când gloanțele roesc cu mia :
Li-i teamă să nu-și piardă scăfărlia !

Un coif în cap și-o sabie în mâna,
Un piept ne'nvins, un scut în mâna stângă,
Virtute veche, inimă română ...
Acestea numai vor putea să frângă
Ale robiei lanjuri asasine
Ce-apăsa greu în ţările creștine.

2. *Vlad bate cumplit pe Turci.*

Era'ntr'apus, când astrul intră'n zare
Și când copacii umbre lungi aruncă
Gătind amurgului senin răcoare ;
Vlad Vo'd'a răspândit atunci poruncă
Să iasă oastea'n semnul crucii sfinte
Și-apoi tiptil să meargă înainte.

Iar după ce ieșiră la lărgime,
El oastea și-o'mpărți în trei coloane :
Pe lături puse bună călărimă,
La mijloc stând pedestre legioane.
În văzul tuturor apoi se scoală
Verbind cam ce să facă'ntr'o năvală.

Alese'n urmă oare care sute
De-oșteni voinici, deprinși în lupte grele
Și pricepând a luptelor virtute,
Având și surle, tobe, finichele,
Mergând pe după tabăra turcească,
La timp din spate să o năvălească.

Aceștia, din semn când s'or pricepe
Că la coloanele orânduite
Puernica năvală va începe,
Să facă ei din părțile dosite
Pe cât mai mare sunet și strigare,
Să-i credă Turcii căs armată mare.

Străbat cărări ascunse și tăcute
Sub priceputa Domnului povăță ;
Acesta nici nu fură pricepute
Pân'nu le răsări o strajă'n față,
Pe care'ntr'o clipit'o răsturnară,
Apoi pe Turci în grabă'mpresurară.

Cei dinăuntru n'au simțit nimică
Despre-o năval'atât de tăinuită,
Dar când simjiră fier creștin că pică,
Grozava Turcărimă adormită
A prins a muge cu adânci suspine
Că răsunau și văile vecine.

Prin Turci a mers curând această veste :
„Turceasca tabără-i înconjurată ! . . .“
În fugă doar scăpare de mai este !
Ori ce păgân de fugă dar se gătă !
Se'nvălmășesc ca viermii fără minte
Și fug avan, scuipați de foc fierbinte.

Cereștii călăreji se arătară
Către-a văzduhurilor înălfime
Cu săbii lungi de luminoasă pară ;
Și glasuri răsunau'napoi mulțime
Și surle de război nenumărate,
Că parc'ar fi și-acolo mari armate !

Vâzând Sultanul nostru astea toate,
Izbânda-și uită, jalea îl pătrunde,
Ciubucu-și sparge, fața crunt și-o bate ;
Nici unul din supuși nu-l poate ascunde !
Sărmanul, cearcă doar atât : să scape
Sau sub pământ, sau poate chiar sub ape.

Cu greu adună două sau trei cete
Și se strecoară printre acia parte
Pe unde poate merge pe'ndelete,
Să scape, de se va putea, de moarte.
Așa Sultanul a scăpat cu viață,
Lăsând lui Vlad victorie măreță.

Dăgâna tabără fugi'n risipă,
Căzând pe drumuri fără conteneire ;
Rânjesc cei morți, rânișii gem și țipă,
Dar Vlad îi fine'n strânsă urmărire ;
Strigând oștirii sale încâlzițe,
Gonește pe-a fugarilor copite.

3. *Vin Dracii în ajutor.*

Satana și cu castea sa'ndrăzneață
Ca o furfună mâniaf sosește ;
De Turci i-ascunde într'o deasă ceață
Și de peirea grea îi ocrotește.
Dar spumegă de ciudă și mânie
Văzând că lui sosire-i prea târzie.

Dar și Arhanghelul Mihai avuse
Din timp înștiințare despre toate
Și-anume de la străjile ce puse,
Cum că Satana, gloatele-alungate
Nu numai că le apără, dar vine
Să năpădească oștile creștine.

Cu mult curaj în contra lui purcede ;
Iar când vrăjmașului îi fu în față,
O luptă crâncenă'n văzduh se vede.
Cu inima voinică și isteață,
Armata îngerească arme prinde
Și-o groaznică bătaie sus s'aprinde :

Mii paloșe de foc, nemuritoare,
Lucesc și răni aduc nevindecate
Și ciopârțesc drăceștile ciopoare ;
Cu fulgere cerești greu încărcate
Mii tunuri vars'a cerului văpaie
Și tremură pământul de bătaie !

Ci ne'nvîngând la'nfâia lovitură
Teribilele cete'ntuneocoase,
A se'ndoi de luptă începură.
Satana însă cușitoiu-și scoase
Și-apoi scrâșnind, aşa răcni de tare
In cât păru pământul că tresare !

Și'n urmă năvălind cu silnicie
Asupra cetelor de cer sfințite,
Nici unul drumul nu putu să-i ţie
Și nici la luptă dreaptă să-l invite ;
Ci toți fugind, în lături se feriră
Și toți sub sfântul scut se sprijiniră.

Atunci Arhanghelul Mihai, când vede
Această a Satanei cufeazăre,
La ea ca fulgerul mi se repede
Și bine-i șterge-o palm'asa de tare,
Incât Satana îi căzu'nainte
Ca o fantasmă fără pic de minte.

„Nu-i vrednic un fâlhar murdar ca tine
„Să-mi surce armele nemuritoare,
„Ci palma-i pentru suflete haine !“
Și-așa zicând, îl și călcă'n picioare ;
Apoi frumos i-a prins în mâni copita
Și-a dat cu negru-i leș de-a asvârlita.

Acum și-un foc de tunuri se deschise
Ce'mprășția cu mia sărindare,
Sfăștanii și tămâie, paraclise
Si moaște sfinte... și-altele, de care
Se tem aceste spirite-osândite.
Topită-i gloata'n câteva clipite.

Câșiva pieriră'n vânt, câșiva'ntr'o sfâncă,
Iar cei mai mulți prin bâルși se pitulară ;
Câșiva intrară într-o groap'adâncă,
Iar c ea mai de pe urmă cefioară
Nu fuse chip să scape de război
De cât băgându-se'ntre niște boi.

4. *Tiganii pornesc la luptă.*

Din toate celea pân'acum cântate
Cu multă ușurință se'nțelege
Ce'nseamnă zgomotele'ncrâncenate
Ce pe Țigani i-zau îngrozit în lege ;
Tot codrul s'a umplut de negre gloate,
Că nu știau ce nenoroc se poate.

Dar Tandaler striga cu voinicie :
„Răzbuiu-i mooo !... aicea foarte !
„Cu harma după mine toți să vie !
„Sau dăm dă biruință, sau dă moarte !
„Mai bine să murim cu toții pă'ndelete
„Dă cât să fragem foame grea și sete !“

Cu aceste vorbe inimă-și luară
Și-așa precum putură, rău sau bine,
In câteva clipite se'narmără ;
Dar pe picioare-abia de se pot ţine,
Căci ei au scârbă de bătăi și sânge...
In piept părea că inima le plângе.

Dar Tandaler i'ncuraja din gură,
Căci se temea să nu-i doboare frica.
Dar când cu arma'n mâna se văzură
Credeau că nu le pasă de nimica.
Scojându-și spada crâncenă din teacă
Le spuse Tandaler aşă să facă :

„Cătaji la mine, mo !... Luați aminte !
„Acum suntem cu toții înarmați,
„Deci trăbuie să socotii'nainte !
„Dă ce ?... In care parte ?... Ce cătaji ?...
„Să nu mai zâceji mâne sau poimâne
„Că Tandaler lătrat-a ca un câne !

„Copii cer ca să le dați mâncare
„Și cătră voi cu jale mare strigă,
„Dă socotesc că nici nu e scăpare
„De cât să ne găsim dă mămăligă ;
„Că gura pruncilor dă pă tăciuni
„Nu poate fi hrănita cu minciuni !

„Tâganu care vra să mai trăiască
„Să vie după mine'ntr'un noroc !
„Numai că trebuie să se păziască
„Aşa cum maică-sa-l păzi de foc !
„Iar dac'o da spre noi păgâna gloată
„Să nu'nlemeasca unul dintr'odată !

„Iar de-oiu strâga eu dă la frunte,
„Să-şi aibă tot Tânzanul arma gata !
„Vrăjmaşu să tot hie cât un munte,
„Da voi să daşi mişto, d'a dărâmata !
„Să nchideji ochii şi să daşi pă moarte,
„Cruciş şi curmeziş în ori ce parte !

„Cu ochi'nchişi mai bine-i a te bate,
„Că n'ai să caji duşmanului în faţă,
„Nici nu te temi de harme'nfricoşate
„Şi nici d'o cătătură prea'ndrăzneaţi,
„Nici vezi p'acel ce lângă tine pică
„Şi pân'la moarte n'ai să ştii dă frică !

„Da să răcnişi şi să strâgaşi dânsură
„Pă cât vă ţine hăl grumaz dă fare !
„Aiasfa este bună'nvăştură,
„Că dă tot şapte inimi la oricare.
„Pă duşman însă rău il spăimânteaază
„Şi-a stârui la luptă nu cutează !“

Cum Tandaler sfârşi cu'nvăştura,
Înfreaga laie merse după sine
Strigând în gura mare: „Ura ! ... Ura !“ ...
E drept că merg ei către rău sau bine,
Se ţin de Tandaler ca dup'un tată,
Dar inima în piept li-i îngheţată.

Au trepădat aşa pân'mai pe seară ;
Nici oameni şi nici sate locuite
De drumul lor îndelungat n'aflără ;
Dar gurile sărace, hămesite,
Nu mai puteau nimica să vorbească
Şi nici picioarele să mai păsească.

Mergând aşa cu silă bărbătească,
Au fost ajuns într'o pădure deasă.
Aici s'au învoit să poposească.
Tot insul, ostenit, domol se lasă
Pe iarba verde'n umbră şi răcoare,
Ştergând cu mâna fruntea de sudoare.

Dar n'a frcut un ceas și jumătate
Din somnul umbrei dulci și liniștite,
Când, vuiete adânci și nfricoșate
Pătrund în inimile adormite;
Si tocma'n ceasurile cele scumpe
Din nou odihna dragă li se rumpe.

Dar ci, în loc să fugă'ntr'altă parte,
Au mers, din contra, foarte bărbătește,
De unde zgomotul venea mai foarte.
Chiar însuși Tandaler se pomenește
Că, tulburându-se de tot la minte,
In loc să dea'npoi, fugea'nainte!

Si s'au trezit că, pe la Miază-Noapte,
Zdrobiți de-o alergare îndelungă,
Au dat și peste pomi cu roade coapte
Muljime, că putea la toși s'ajungă ;
Răgaz beleauă însă nu le defe
Să și stâmpere pârdalnica de sete.

Din frunte Tandaler de-odată strigă :
„Stați mool!... Voinicilor!... Si dafi dă moarte!...
„Vrăjmașul vine ca să ne ucidă!“ ...
Cei de pe-aproape-aud, cei de departe
Nu știu ce este'n primele ciopoare
Si toși se'nvălmășesc cu'nfrigurare.

5. *Tiganii dau luptă.*

In rându'ntăi începe grea bătaie,
Dar o bătaie groaznică și tare ;
Inchide ochii Tandaler și taie
In cele patru părți... Si i se pare
Că singur el cu groaznica lui spadă
Doboară mii de Turci într'o grămadă.

Tiganii tot se ţin mai cât pe-aproape,
Inchid din ochi și luptă vitejește.
Mergând orbiș, căjiva mai cad prin groape,
Dar alii dau nainte voinicește.
Si cum ei nu știuă nici unde sănt,
Mai toși se și treziră la pământ.

Ce mare nenoroc atunci avură
Să deie peste dracii din cireadă !
Loviji ca și de streche boii fură
Și, dând prin laie, o făcu grămadă.
Doar singur Tandaler mai stă'n picioare
Lovind cu voinicească'nfrigurare.

Dar se trezi c'un taur de Moldova,
Iar Tandaler voind să-i scrie'n frunte
Cu spada lui cea ruginită slova,
El se trezi izbit de coarne crunte
Și aruncat cu'avânt grozav spre stele,
Încât gândiră toși că-i dus de iele.

Căzând se și cutremură pământul ;
O clipă mândrului voinic îi pare
Că sufletul din zbuciumatul, frântul
Trupșor al lui, acuș... acușa sare ;
Și-l năpădi pe nas izvor de sânge,
Iar de dureri nici nu mai poate plângе.

Măcar că vitele înspăimântate
Din drumul lor în goană se'ntorsese,
In urmă mult timp gloafele bărbate
Dădeau în vânt tot lovitură mai dese.
Simjind în fine cum că'n gol loviră,
Puțin câte puțin din ochi clipiră.

Și Vedă Guliman păji rușine :
Cu'avânt s'a repezit din depărtare
Veind să taie dușmanul mai bine,]
Să-l toace'n bucătele de mâncare,
Dar rămânând deșartă lovitura,
Căzu pe față, ba'și zdreli și gura.

Si peste el căzură mulți grămadă,
De oare ce de el se'mpedicără.
Atuncea se'ncepu'ntre dânsii sfadă,
Dar, cunoscându-și graiul, se sculară
Și, deschizându-și ochii și mai bine,
Văzură fuga oșilor haine.

Atuncea *Parnavel* cu gura mare,
Acela care'n toată Tigănia
Cânta, striga, zbiera mai tare,
„Stați mooo!“... strigă de tremură făria ;
„Stați mooore mooo !“... a doua oară țipă ;
„Ui mooo !... Am pus vrăjmașul în risipă !“...

In jurul lor Tiganii toși cătară,
Ori Parnavel adevarat va zice ?
O clipă steteră și răsuflără,
Dar se născu'ntre dânsii iarăși price :
Câșiva voiau napoi, câșiva'nainte,
Deci nu se mai pufeau lovi'n cuvinte.

Afuncea Tandaler de jos se scoală
Să zice : „Așultați acum la mine,
„Voi cari vrere=aji la muiere'n poală
„Să hodiniți, și voi la cari spine
„Nu v'au intrat în hăl picior ca mie,
„Ca să vă sature dă bătălie !

„Aș socoti că astăzi ne=ar ajunge
„D'atât amar dă trudă și osteneală ;
„Văzurăfi dar cum a putut s'alunge
„Vârtutea noastră groaznica năvală ?
„Dar vlaga noastră e de mult topită ...
„Să nu mai zădărâm nici o ispătă !

„Da nici nu cred c'om poate merge=acasa
„Pân'ce nu se va face bine ziua,
„Fiindcă am slăbit în frup și'n osă
„Că parc'am fi bătuși trei zile'n piuă !
„Au... n'ar fi dar dă sute ori mai bine
„Un somn să=i tragem ici... că se cuvine ?

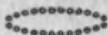
„De vreți, ne=om trage mai în ha pădure
„Și=om fi ascunși ca nimeni să ne știe,
„Iar mâni, de=o vrea și Domnul să se=ndure,
„Domol ne=om trage către Tânărie,
„Si socotesc că om află mâncare,
„Că mie, zău, dă hasta mi-i mai tare !” ...

Acest cuvânt la toată gloata place ;
Tiganii toși în codru adăstară,
Dar focuri se temură mult a face,
Să nu mai dea de ei vrăjmașul iară !
Visând ca porcul ghindă'mbelșugată,
Au adormit cu gura larg căscată !

CÂNTUL AL ZECELEA

*Pe laia murgă Asmodeu o'nșeală ;
Mamona pe Munteni îi ispitește,
Iar Mohamed căzu la grea smînteală.
Când Hriza'n cânt pe Arghir îl proslăvește,
Ca sol de pace Asmodeu revine
Sînșeală boerimea foarte bine.*

1. *Tiganii cred că ei au bătut pe Turci.*

Zădarnic omenirea noastră plângé
Cum că în toate ale ei smintele
Tot Dracul e de vină, căci constrângé
Pe om la strâmbătate și la rele.
Dar cercetând de aproape lucrul bine,
Pricina însăși de la oameni vine.

De nu ar dare omul ascultare
La cea dintăi cercare diavolească,
Tot Iadul și cu armata lui cea mare
Nu ar putea nici când să-l biruiască ;
Lucrăm sub forța voii dinadinse
Și totuși zicem : „Numai Dracu'mpinse !“...

Averi streine omul dacă vede,
Dorindu-le cu adâncă'nfrigurare, —
Când Tânărul la fată se repede
Și stă cu ea 'ntr'o lungă'mbrăjișare, —
Trupeasca poftă un monah de-și stinge,
Toși zic la fel că Dracul ii împinge.

Nu fuse-asa'n sărmana Tigănie !
De toate-acestea ea nici nu visase !
Dar tainica Satanei măestrie
Ince-înceț către ispite-o frase,
Iar cu ascunsele-i înșelăminte
I-a fulburat pe toși la minte.

Când Tandaler și cu voínica ceată
Iesi din a pădurilor desime,
Văzu câmpia'ntreagă sămănătă
Cu leșuri dese peste tot, mulțime !
Și nici nu le venea măcar să credă
Că ei au fost tăiat așa grămadă !

Tiganii însă începur' a-și spune
Tot ce'n ajun făcură'n vitejje ;
Lui Tandaler i s'a părut minune,
Dar nu crezu că s'ar putea să fie
Acestă zise chiar minciuni, dar nice
N'află pe cineva 'mpotriv' a zice.

In timpul acesta iată că sosește
Un Turc armat, pe un negru cal călare ;
Gonește către dânsii voinicește
Si, fără le mai face o ntrebare,
Indată cei de față gura și cască
Si le vorbește în limba țiganească :

2. Asmodeu făgăduiește Țiganilor stăpânirea Munteniei.

„Vitează egipceană rămășiță !
„Tu viș a Faraonului slăvită !
„De vechi eroi prea Tânără mlădiță !
„O, dragă Țiganie, azi cernită !
„Prin mine, solul său umil, trimite
„Sultanul nostru scump urări cinstite !

„Solemn el vă promite har și pace
„In urma bătăliei de cu seară,
„Când crunt băturaiți oștile fugace, —
„Munteni ce-au vrut poporul să vîl piară !
„Cătaji aici ! Vedeți voi ce mulțime
„De-ostași ași doborât din Muntenime ? . . .

„Nu v'amăgiști, văzând voi pe câmpie
„Și multe leșuri turce mprăștiate !
„Este-a lui Vlad această șmecherie,
„Sunt oști de-a lui, furcește îmbrăcate,
„Că Vodă Vlad ar fi dorit prin ele
„Pe Mohamed, ca și pe voi să-nșele !

„Munteni sunt dar acei pe care
„Iași biruit ; deci fișii cu voie bună !
„Că veți avea belșug și de mâncare,
„Precum și-a biruinței grea cunună :
„Vă dă Sultanul vouă țara ntreagă !
„Cu voi în pace pentru veci se leagă !

„Așa Sultanul vouă poruncește :
„Mergeți acasă în bună rânduială,
„Zvârliți baroase, sulițe și clește,
„Iar cum ajungeți, faceți o tocmeală
„Urcând din voi un Vodă pe moșie,
„Că țara ntreagă a voastră va să fie !

„Colea mai jos, de-aicea nu departe,
„Veji da de taberi de curând lăsate ;
„De-aici cât vezi putea vă face și parte
„Din haine, vite, scule ori bucate,
„Si ducești cât putești de mult acasă !“
Așa vorbind, în grabă Turcu-i lasă.

De bucurie chiuir' odată,
Apoi cu joc și cântec începură ;
Iar tabăra'ntr'o clipă fu prădată.
Ducând încet o grea încârcătură,
Spre tabără s-au dus ; de voie bună
Si depărtările puternic sună.

3. *Mamona ispitește pe Munteni.*

Satana oștile turcești oprise
Și învăluindu-le 'ntr'o deasă ceajă,
Mai multă vreme le ținu inchise.
Munteana oaste-atâta de'ndrăzneață
Putu ușor momită ca să fie,
Trezindu-i poftă pentru bogăție.

Văzând Mamona palma'nfălcărată
Pe care Sân-Mihai Satanei șterse,
Nu stete mult pe gânduri, ci de-o dată
Pieri din ceata lui și iute merse
Ca fulgerul în tabără română
În chip de-ostaș cu față mai bătrână.

Se'nvălmăși prin cetele gonace,
Apoi tună cu glasul lui odată :
„Stați, frajilor, și m'ascultați în pace !
„Turceasca oaste fugemprăștiată
„Si nu-i speranță undeva să steie
„Cu noi o luptă nouă să mai deie !

„Ne-ajungă dar cu-atâta vitejie !
„Lăsați Turcimea asta'nvolburată
„Să fugă forțele cât pot să-i fie !
„In ăstimp, dintr'o tabără bogată
„Tiganii noștri vor fura de toate,
„Iar noi să stăm cu buzele umflate ?“...

Tăcând, ostașul cel bătrân arată
Muljime de arginți și lucruri scumpe ;
La prad' aşa dorită invitată,
Armata'nfreagă rândurile și rumpe ;
Ori unde vrea se duce fiecare
Dând Turcilor puțință de scăpare.

4. *Viziunea lui Mohamed.*

Sultanul Mohamed, cu greutate,
Scăpă furiș prin tabăra română,
Iar cum ajunse'n larg, din drum s'abate
Și fuge încotro norocu-l mâna ;
Dar obosit, stând susțelul să-i iasă,
Spre somn s'ascunde 'nir'o pădure deasă.

Din toți ai lui doar un arap rămase ;
Ceilalți căzură fără de puțere.
Odihna dulce'n brațe o luase,
Când auzi suspin de-amarnică durere.
Sultanu'ndată capul și-l ridică,
Dar l-a trăsnit pe loc o mare frică.

Cu față descompusă de'ngrozire
S'a 'nfors de la vedenia amară.
Căci se făcea că dintr'un nor subțire
S'arată *Hamza*, cel ce=odinoară
Trimis la Vodă Vlad drept capagiu,
De=acesta fuse tras în țeapă viu.

Cu față ca pământul colorată,
Cu ochi=adânci și barba rău sbârlită,
Cum din văzduh Hamza-Paşa s'arată,
Pe Mohamed cu degetu-l invită
Și pune'n glasu-i multă stăruință ;
Sultanul merge fără de voință.

Iar după ce făcură pași trei sufe,
Spre umbră mâna înfinzând arată
Și'n urmă ca prin farmec fuge iute.
Si ce vedenie înflorată ! ...
Un câmp imens de larg, cu țepi muljime
Și'n ele'n spasme se sbătea Turcime ...

Sultanul prins de scârbă și de greață
Slăbi la inimă și la picioare, —
Și ameșind, el cade peste față;
Iar fără veghea cea sărguitoare
A credinciosului harap, Sultanul
Ar fi rămas întins ca și bușteanul.

Ci negrul îl trezește și-l ridică,
Apoi luându-l și de subțioară,
Il duce de la locul plin de frică
Și-l pune într'un strat de iarba iară;
Puterea cu balsam î-o întărește
Și iarăși vremuri mari îi sorocește.

5. Boerul Dănescu, dușmanul lui Tepes, petrece.

In aste vremi mulțimea diavolească,
Imprăștiată peste tot în țară,
Voia ceva măcar să dobândească
Pentru cu greu cercata lor ocară.
Deci, născocind drăcească șmecherie,
Cereau să se întăreasă la domnie.

Vicleanul Asmodeu minciuni scorește;
Hain, trădări urzește și le'ntreamă;
Boerilor din țară le șoptește
Că trebuie de Turci să aibă teamă; —
Iar pentru Vlad făcù sfârșire mare,
Gătindu-i o teribilă vânzare.

Era'ntre cei boeri, Dănescul, unul
Ce vrea pe tronul țării să se vadă,
Pizmaș și rău cum nu mai fu nici unul.
Acum stătea la chef cu o grămadă
De cuconiș și coconi, pe care
Ii veselia cu vinul în pahare.

Iar Hrizea, cântăreț la bune mese,
Ce dragostele fetelor frumoase
Știa să cânte'n stihuri alese,
El desfăța privirile focoase.
O fânără ce fu de doruri frântă,
Ii zice : „Hrizeo, pe Arghir ni-l cântă !“

Iar cântărețul, suspinând din strune,
Incepe-așa cântarea' flăcărată :

„O, care-i cel ce poate bine spune
„Cât fu iubirea voastră de curată ?
„Măreața ta, Ileană, pătimire ?
„Si doru-ji nesfârșit de ea, Arghire ?

„Coboară-mi-te, muză drăgăstoasă,
„Si cât mai bine adă-mi tu aminte
„De-a Ilenuței dragoste frumoasă
„Si de dorința lui Arghir fierbinte !
„Să-mi amintești ce dor și-amar pășiřă,
„Pân'ce târziu de tot iar se'ntâlniră !

„Flăcău, Arghir umbla prin ţări streine
„Si pretutindeni întreba prin sate,
„Dar în zadar l-au zguduit suspine,
„Căci n'a putut afla în ce cetate
„Se află draga lui : și mic, și mare,
„N'au fost știut să-l pună pe cărare.

„In vale-adâncă obosit ajunse ;
„De-obidă grea-i e mintea tulburată.
„Amară jale inima-i pătrunse ...
„El de pe cal ușor coboară'ndată,
„Din teacă-și scoate săbioara luce,
„Mâneru'n jos, iar vârfu'n piept l-aduce.

„Dar cum ridică ochii către stele
„Si glasu'ntr'un suspin amar deschide,
„El plângă : fintă a dorinței mele !
„Ileana mea, de-ai ști că azi se'nchidă
„Iubitul tău Arghir cu zid de moarte,
„Cum te-ar măhnii de rău această soarte !

„Dar poate nici în vremuri viitoare
„N'ăi ști de soarta mea nefericită !
„Au cine poate, cer, să te'nfioare ?
„Ci numai voi doar, stânci ne'nsufleșite,
„Priviți acum și daj-i socotință
„Că pân' la moarte i-am păstrat credință !

„Umblai ţări mari și multe după fine,
„Dar azi cărarea-mi văd pe veci curmată !
„Sosind în locuri rele și streine,
„Speranța-mi pierd de-a te afla vr'odată ;
„Dar fără fine să mă'ntorc spre casă
„Cumplita mea iubire nu mă lasă.

„Rămâi, iubito, veșnic sănătoasă
„Sî, dacă vei afla odinioară
„De moarțea mea atât de dureroasă,
„Să plângi și pentru mine-o lăcrămioară,
„Zicând : Să nu-l apese greu pământul,
„De somn ușor să-i facă parte sfântul !

„Așa zicând, era ca să-si afunde
„In pieptul gingga spada ascuțită,
„Dar glas știut urechea î= o pătrunde :
„Arghire ! Vai ! Ce faci ?... Sî'ntr'o clipită
„Ii cade nemilosul fier din mâna,
„Iar el se află'n față cu o zână.

„Era Ermina, draga-i protectoare
„Sî'n totdeauna înțeleaptă-i zână ;
„Ea-i fuse'n multe rele păzitoare,
„Condus fiind de nevăzută-i mâna,
„Ea l-a urmat tot timpul nevăzută
„Si sare'n astă clipă și-l ajută.

„I-a zis : Nu trebuie să mergi la moarte !
„Să nu hrănești gândiri aşa de slute !
„Te-apăsa greu barbara vieții soarte ?
„Dar unde este marea ta virtute ?
„Când eu de mic copil și-am fost povăță,
„Cum te-ai gândit să-si curmi o dulce viață ?

„Nu știi că n'ai plăcere la dulceață
„De n'ai gustat amar ? Si dup'o zi 'norată,
„Cu vînt și ploi, cu negură și ceață,
„Un soare și mai luminos s'arata !
„Să cazi strivit sub gânduri înjosite,
„Când zilele-ji răsar mai strălucite . . .

„Deci sus ! Arghire ! Încă te așteaptă
„Necaz amar și lungă oboseală,
„Dar tu și cu virtutea ta 'njeleaptă
„Vei birui, de vei avea 'ndrăzneală !
„Nu stă norocul într'un loc anume,
„Ci este călător în larga lume.

„De te-ai afla cândva 'ntr'o grea cercare,
„Gândește și la sfaturile mele ;
„Avântă-te cu multă cutezare,
„Dar uită-! uită-! gândul morții grele !
„De porți cu fine cugete curate,
„Să știi că poți curând intra'n cetate !“

6. Dănescu bârfește pe Vlad Vodă.

Dar Hrizea nu putu cânta 'nainte,
Curmat fiindu-i cântul de-o'ntâmplare ;
În gât rămase cântec și cuvinte,
Căci a venit un sol în adunare
Si-o mare'mbucurată veste-aduse :
Pe Turci Vlad Vodă Tepeș ii bătuse !

Cu toți s'au bucurat, ci doar Dănescul
Mâhnirea lui abia și-o stăpânește ;
Iar după ce plecat-a și domnescul
Trimis, el singur nu se mai sfiește,
Cî'nșiră vorbe grele și amare,
Râzând de-această biruință mare !

Iar Asmodeu ajât' a lui mânie,
Spre defâimare dându-i socotință ;
Bogat fiind și mare'n boerie,
La toți ceilalți boeri afla credință.
Cu cei de față un divan aşează
Si-așa Dănescu lor le cuvântează :

„Măcar că, dragi prieteni, vi se pare
„Această biruință prea frumoasă,
„Dar socotesc eu, fără supărare,
„Pe noi ne-așteapt' o soartă păcătoasă !
„Vai nouă'n urmă!... Pronia cerească
„De-un rău aşa de mare ne ferească !

„De sigur, am învins și Turcul fuge,
„Iar Vodă e'n triumf ! Muntenii saltă
„Si pregătesc păgânilor lânțuge !
„E'adevărat că biruința-i naltă !
„Aceste bucurii sunt însă grele,
„Că merg și'ntr'alt chip gândurile mele !

„Voi știi ce greutate țara trage
„Fiindcă Vodă și-o oaste'ntreagă ?
„Când a război pe dealuri surla rage,
„Au cine plugul în pământ mai bagă ?
„Si cine poate-și mai griji de viață,
„Când fiecare-și duce capu'n brajă ?

„Aşa trăim de ani de zile' ncoace :
„Tot lupte mari și adânc primejdioase !
„Toși fierii se sting... iar țara zace
„Pustie... plină de grămezi de oase...
„Și cine-i cel ce duce astă vină ?
„Jupâni boeri, nu noi suntem pricină !

„Ci Vodă Vlad, care'ntr'a lui trufie
„Sultanului puternic dușman este !
„Pe Turci el îi ajăta la mânie,
„La rele și mai mari de cât aceste !
„Nu, pentru noi, boeri, nu este șagă,
„Ci bagă la pericol țara'ntreagă !

„Să nu v'aud că dac' am face pace
„Cinstiit cu Turcul, asta-i proastă treabă !
„De când știu eu, de zeci de ani încoace,
„In treburi de-astea Vodă nici nu'ntreabă,
„Ci face tot din capal lui și doară
„Prostia lui tot pește noi coboară !

„Au cine merge și pe Turci îmbie
„Cu mult bănet să-l puie domn în țară ?
„Si cine jăfuiе ca'nt'o pustie
„Puind atâtea dări ce ne doboară ?
„Si cine focul vrajbei îl aprinde ?
„Românul !... Cel ce pân' și țara'și vinde !

„Puteau-vom noi cu Turcii să ne punem ?
„Avem noi oare-așa de mari putinje
„Pe-ai Asiei stăpân ca să-i supunem ?
„N'ajung la asta mi de biruinje !
„In fața lor suntem făr' de-o crotire,
„Cel mult ne-aducești altă năvălire !

„Fiți siguri, Mohamed în primăvară
„Va fi aici cu oastă și mai mare !
„Si credeți c'om putea să-l batem iară ?
„Odată dacă n'om nai fi în stare
„Să'nvingem, dăm te zile neferice,
„Iar țara n'o putea să se ridice !“

Sosește-un sol al ostilor zdrobite :
„Cinstiți boeri, cu țace și iertare !
„Tot ce vă spun vi sunt adeverite
„De Mohamed înțomai în scrisoare,
„De nu veți crede date ce voi spune !“
Zicând aşa, Firmanul față-l pune.

Prin el Sultanul futuror da pace
La cei ce fug dintr'a lui Tepeş parte
Şi pocăişi la el se vor întoarce ;
Iertare de robie şi de moarte
Da celor cesar admite ca să fie
Un frate de-al lui Tepeş în Domnie.

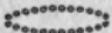
Ba solul groaza'n ei putu să bage
Zicând că oastea-i numai risipită,
Iar nu zdrobită, că'napoi se frage,
Ca'n urmă, cu putere indoită,
Să dea o şi mai groaznică năvală.
Aşa pe foşi boerii solul ii înşeală.

Siretul Asmodeu fu cel de faţă ;
Firmanul lui... scrisoare plăzmuitoră !
Cam ce să facă pe boeri i'nvăţă,
Ba încă şi mai mult, el ii invită
Să facă între ei o legătură
Şi s'o întărească prin iscălitură.

CÂNTUL AL UNSPREZECILEA.

*Sultanul vru să-și facă singur silă ;
Satan refugiu-și cată într'o mănăstire
Luându-și chip de ginggașă copilă,
Făcând intre monahi o grea'nvrajire.
Vlad Vodă Tepeș merge'n pribegie,
Iar Tandaler chitește la Domnie.*

1. *Mohamed e desesperat.*

La bun noroc și'n zile fericite
Ori ce nebun își poate firea fine ;
Dar ia să mi-l arunci în mari ispite,
Ca nici o treabă să nu-i meargă bine,
Să afunci s'arate el aceeași fire
Neschimbătoare și'n nenorocire !

Acela-i om, ce minte neclintită
Și'n veci statornicie neschimbată,
Și inimă la vreme norocită,
Ca și'n nenorociri adânci arată :
Acela, cerul dac'ar sta să cază,
El își păstrează, totuși, mintea frează.

lar cel ce-și fine firea'n zile bune
Si nu-și găsește capu'n clipe grele,
Și'ntreaga lui nădejde'n moarte-și pune,
Acela-i dintre suflete mișele !
Nu-i vrednic el bărbat să se mai cheme
De'ndată ce'n nevoi cumplite gême.

Luând boerilor din Sfat scrisoare,
Satana Asmodeu zbură'n pădure,
Găsind pe Mohamed la grea strâmtoare.
Nu mai afla chip nou spurcat să'njure
Norocul său și soarta lui barbară
Ce i-au adus pe cap aşa ocară !

Ci, biruit în urmă de măhnire,
Un cuget foarte greu în minte-i vine :
Să-și rupă ale vieții sale fire !
„Aman ! ...“ a zis el, prea scârbit în sine ;
„Sultan ca mine'nvins... ca mine... care
„A fost învingător pe-uscat și mare !

„Sub pasul meu a tremurat o lume !
„Si-acuma'nvins de-o oaste-așa de mică...
„Să pierd atâta slavă și renume...
„Dar nu va fi ! Nici vreau ca să se zică
„Așa, căs biruit de-un... ori și cine !
„Sultan Mehmet a fost învins de sine !

„Eu nu-mi doresc să cad în mâni streine,
„Cuțit strein nu-mi curmă-a vieții astă !
„Ci singur sting a ochilor lumine !
„Eu singur vreau să ies din astă viață !“
Zicând aceste vorbe-așă duioase,
Curbatul iatagan din teacă-l scoase.

În clipa'n care fu să se omoare
Atunci și dracul Asmodeu sosește :
„Sultane, stai ! Vezi ce-i aci'n scrisoare
„Și-apoi, de vrei, să mori împărătește !
„Mai bine tristul cuget și-l îndreapătă,
„Căci mâine biruința te așteaptă !“

Vicleanul dup'aceasta îl și-nvață
Cam ce să facă și ii spune toate ;
Sultanul de plăcere-aproape 'ngheiață,
De bucuria celor întâmplate.
Apoi, cu grabă, pe cărări știute
Purcede către-ai lui cu pasul iute.

În urmă dracu-și ia infâjișare
De bland călugăr și pe-ascunsă cale
Și-apoi zbură în graba cea mai mare
De-adreptul către-acea umbrătă vale
În care s'adunase de-astă dată
Ne'nvinsa Faraonilor armată.

2. *Satana la Mănăstire.*

Satana, dacă se văzu căzută
Sub palma lui Mihai, se scoală
Și gândul de bătaie și-l strămută
Și rușinat de-atât de vana-i fală,
Făr'să mai dea la nimenea de știre,
A și țuștiit-o către-o mănăstire.

Luă dar chip de Tânără copilă
Și cu smernie bătu'n portiță,
Rugându-se pentru-ajutor și milă :
„Sunt, zise ea, copil de bună viață,
„Dar Turcii năpădindu-ne aseară,
„Pe mama, tata și pe frați tăiară !

„Eu singură scăpai, nenorocită,
„Fugând doar prinț' a negrei nopți scutință !
„Înfometată s' foarte și obosită,
„Căci, alergând cu toată mea silință,
„Mult rătăcii pe-aicea prin pădure
„Pân'ce dădui de-aceste ziduri sure.

„Deci... dac'aveți o inimă creștină,
„Scăpați-mă de moarte și urgie,
„Lăsați-mă să mor... dar fără vină,
„Decât să intru'n cea mai grea robie...
„Să-mi pierd și curăția de fecioară...
„Oh ! Soartă jalnică și mult amară !“

Așa vorbea cu lacrimi mincinoase
Și tremura trupșorul plin de grajii,
Încât și de canoane își uitase
Când au privit mai lung la dânsa frajii.
Priveau când părul slobozit pe spate,
Când pieptul dezgolit pe jumătate.

Înțelegând cel mai bătrân părinte,
Egumenul Gherontie, îndată
A zis să-i aducă lui 'nainte,
Zicând, măcar că vorba e de-o fată,
Dar față de nămplări cum sunt aceste,
Se cade a primi'n locaș neveste.

Bătrânul pe copilă deci o duse
Și singură o 'nchise 'ntr'o chilie ;
În urmă frajii ceasurile și spuse,
Fiindcă timpul fu pe la chindie.
La cină, după multe ploști golite,
Chiliile rămaser' adormite.

Când vremea îns' ajunge'n miez de noapte
Și vraja dracului pe lumi se'ntinde,
Când zboară prin văzduh ciudate șoapte,
Păgâna poftă'n trupuri când s'aprinde,
La fraji s'a fost trezit o rea pornire,
Care făcu să-și iasă toși din fire.

Gorgonie băuse trei ocale,
Dar gândul nu-și luă dela fecioară.
Prin noapte el păși încet, agale
Și nesimțit pătrunse'n chilioară ;
Săria din pieptu-i inima fierbinde
Și sângele iuște'n vine sfinte.

Dar când s'ajungă la mai bine,
De-un tropot nou răsună chilioara :
El vede-o matahală 'ncet că vine
Călcând ca'n străchini și 'nchizând uscioara ;
„Ce ești tu, bă ? Ești om, ești drac, nălucă ?“
Șopti prin dinți și apoi de piept l'apucă.

Sosise *Gherman*, pivnicerul, care,
Mânat de-acceaș poftă la chilie,
Venia cu și mai multă 'nfrigurare ;
Prea mult la vorbe-acesta nu se'mbie,
Ci-i trage-o palmă bună peste față,
Încât căzu Gorgone fără viață.

Atunci *Partenie* taman sosește
Să peste dânsii lin deschide ușa ;
Pășind ușor, de *Gherman* se lovește ;
Să cum foși trei se trag de bărbi acușa,
Hop *Ștefan*, *Iosafat* și cu *Nichita*,
La rând i-aduce și pe ei ispita.

Gorgonie pe *Gherman* îl supuse,
Nichita sta cu pumnul sări lovească ;
Scăpând de *Gherman*, celălalt se duse,
Da'n fugă nu putu să se ferească,
Ci'n grabă'l puse pe *Ștefan* pe spate ;
Acesta din picioare prinse'a'l bate.

Așa stau lucrurile încurcate
Când se făcu lumină în chilie ;
Gherontie simjise-aceste toate
Și-o clipă marfor fu la bătălie.
„Oh ! Sfinte cer ! Ce-i fiilor aiasta ?“
Dar ochii lui bătrâni priviau nevasta.

Și nu știa 'ntr'asa nerânduială
Ce are dânsul mai întâi a face :
S'acopere femeia ce sta goală,
Sau pe monahii învrăjbiți să'mpace ?
Deci stete mult cu mintea îndoită,
Cu ochii duși spre fata dezgolită.

Pe-acolo tocmai în acea minută
Sân-Spiridon domol trecea spre casă ;
Văzând el o 'ntâmplare-asa de slufă,
Spre sfânt locaș ca fulgerul se lasă
Și cum făcu de-asupra fetei cruce,
Pieri'n puhoiul negrelor nălucă.

Mirați monahii de minunea asta,
De jos s'au ridicat făr' de putere.
Toși se 'ntrebară : „cum pieri nevasta ?“
Iar fratele Nichita, cu durere,
Le povesti că'n viață nu odată
L'a ispiti Satana'n chip de fată.

3. Cum luptă Vlad.

Vlad duce'n lupt' armata mijlocie
Fiind din toate=aceea mai aleasă !
Văzând pe Turci învinși, el nici o măestrie,
Ca să-i zdobească și mai mult, nu lasă.
Cu oastea'n rânduri bine închegate
Cum poate=ajunge pe dușman, îl bate.

Ca un șuvi de munte'n primăvară,
Când soarele zăpada o topește,
Învinge'n drumul lui ori ce povară
Si'n forță înmiită o zbughește
Si totu'neacă, surpă și prăvale
Si nu e forță să=1 opreasca'n cale, —

Așa și Vlad ne'nvinsul se repede
Cu'a sale cete neînsământate
Si frânge, taie tot ce'n față vede,
Răstoarnă, surpă, calcă și strâbate,
Si nu e nici virtute, nici fătie,
Nu să=1 înfoarne, drumul doar să=i fie !

Fugarilor el tot la dos le șade
Si nici le dă răgaz să mai respire
Pân'ce nu=i vede săngerași cum cade,
Sau cum rămân pe drum rupți de=obosire.
Dar ce folos, că parțea cea mai mare
Prin vraja lui Mamona au scăpare.

Cu patru mile Vlad era'nainte
Când vesteau astă neagră o aflase,
Că, dintr'o lăcomie fără minte,
Din lupi'o bună oaste se retrase,
Lăsând din mâna mare biruință
Si de scăpare dând dușmanilor putință.

Deci, obosit de multă alergare,
Odihna porunci s'o trâmbițeze,
Ca să mai prind'un pic de răsuflare
Să rândurile sale prea viteze.
Apoi solii cu ordine asprite
La prădătoarea oaste le trimite.

4. *Intervenția lui Dumnezeu.*

Așa stau lucrurile'n lumea joasă
Când Marele 'mpărat, privind din stele
A demonilor ceată 'ntunecoasă,
Văzu cum pierde pe creștini prin rele,
În timp ce ale pagânilor armate
Către-a lui Vlad pierzare-s adunate.

La sine cheamă pe Gavril și-i zice :
„Te du la Vlad îndată și-l învață
„Să nu se lase-așa ușor să pice,
„Că hotărât ii este mult să pață.
„Si z-i că încă 'ndelungată vreme
„Tot rob la Turci e scris ca să se cheme !“

Apoi, întors către Mihai, grăește :
„Tu mergi spre duhurile osândite,
„Care din Iad ieșiră violențe
„Si pretutindeni seamănă ispite,
„Gonește-le în Iad și de-astă dată
„Si să rămâie-acolo vremea toată !“

Gavril se 'nalță'n aripe ușoare,
Ca o săgeată printre nori străbate,
Îndată'n urmă lasă sfântul Soare
Si nicăieri din drumu-i nu s'abate ;
Zburând din răsărit spre soare-apune,
El dă de Vlad și'nalta vorbă-i spune :

„Măi Vlade, măi !... a spus domol solia ;
„Cuvântul Celui ce-i stăpân pe toate
„E că în van iși este măiestria !
„Sunt scrise hotărâri nestămatate
„Că încă mult de-acuma va să fie
„Poporul tău în astă grea robie !“

Zicând aşa, Gavril în sus purcese
Iar Vodă sorjii sale se supuse.
Câjiva din căpetenii își alese
Şi'n pribegie către munji se duse.
Mergi sănătos, tu, inimă vitează !
Va străluci și-a fării tale rază !

5. *Becicherec Iștoc.*

Becicherec, scăpând dela strămoare
Prin negândita servului minciună,
Cum leoarcă se găsia de grea sudoare,
Trecând chiar prin pădurea cea nebună
În care umbre multe se văzură,
La umbra unui fag înalt șezură.

Cu firea lui cea'n toate vorbăreață,
Iar început-a Bucur de ale sale :
„Văzuști, stăpâne, mintea mea isteață ?
„De nu le-aș fi ieșit la timp în cale
„Să dacă nu i-aș fi nșelat în lege,
„Nici praf din noi acum nu s-ar alege !

„De-ai fi văzut cum i-am proștit la minte,
„Mult te-ai mira, stăpâne, și-ai pricepe
„Că nu'n zădar fiin Vinerile sfinte,
„Mâncând doar mămăligă și cu cepe !
„Să zău ! Doar numai ele-mi dete gură
„De ne-am scăpat de la o grea strânsură.

„Văzând în jurul nostru multă laie,
„Măcar că sunt boer pe jumătate,
„Intrai de groază parcă sub copaie !
„Dar când văzui că pari grozav la spate,
„Am prins curaj nișel și cu 'ndrăzneală,
„Pe legea mea, le-am spus cu multă fală :

„Sunt slugă la Becicherec cel mare,
„Baronul Iștoc dela Urum-Hază !
„El e'ntr'afată de voinic și tare
„Că Zmeii să-l mâñânce nu cufează !
„Dar oamenii... să fie oaste 'ntreagă,
„El poate să-i ucigă într'o sagă !

„Minciuna astă din nevoi ne scoase,
„Almintrelea ne și săria'n spinare
„Și nu ne-ar fi lăsat întregi la oase !
„Ce zici fărtate=acum ? Si cum iși pare ?
„Ori nu m'am fost purtat destul de bine ?“
Baronu=a zis : „Așa cum se cuvinte !

„Dar astă popor cu ochii ca de pară,
„Nu sunt Țigani, cum zici ; eu iși voi spune
„Ce fel de oameni sunt și care țară
„Aceasta e și=ți va părea minune !
„Suntem aici în India pe semne,
„Acolo unde curg tămâi din lemn.

„Por împărat aicea stăpânește,
„Iar el va fi=njeles, de bună seamă,
„Că știm să dăm o luptă vitejește
„Si va fi spus la oameni să se teamă,
„Că doară știe Por de=al meu renume...
„O vorbă doar și=ncremenesc o lume!...“

Cum ei se laudă așa 'mpreună,
Zicând ce mintea lor scrâniită coace,
De=odată dintr'un fag un glas răsună :
„Zădarnic te=ostenești, drăguț Iștoace,
„Căci Anghelina=ji scumpă nu învie
„Din neagra morților împărăție !

„Întoarce=te acasă, fă=mi pomana,
„Dând să=mi citească sfinte sărindare
„La sfânta mănăstire din Tismana
„Ca să găsesc la Dumnezeu iertare !...“
„Si cum se sting=ă vocei frământare
„Si fagul ca prin farmece dispare.

Tresare Bucur, parcă=i căprioară,
Si foarte 'nspăimântat de cap se ține ;
Aude Iștoc soarta prea barbară
A mult iubitei sale Angheline ;
Rămâne mut, privirea'n jos se lasă !
„Hai Bucure să mergem către casă“

6. *Tiganiii vor să-și întemeieze o țară.*

Nu rămăseșe'n Țigănie gură
Să nu rămână ruptă de obosită
Mâncând la mămăligă cu untură
Sau hălcii de carne'n spuză pârpălită.
Și'n toată zulica își uifără
De visul lor cel scump : să-și facă țară.

Dănciucii tot ar mai dori mâncare ;
Ei chiue și joacă iepureasca,
Iar cei bătrâni, cu multă nerăbdare,
Înghit cum șarpele înghite broasca.
Iar dacăvana gură-i săturață,
Pe'ncetul inima li se desfată.

Ori cine-și povestește de ale sale
Isprăvi suprafirești dela bătaie,
Cum frânt'au ale Turcilor năvale,
Cum au putut ca pe bușteni să-i taie,
Si nici acumă nu puteau să creadă,
Că din păgâni tăiar-așa grămadă !

Sătui când fură, îndrăzniră încă
La multe lucruri mari să se gândească ;
Iar Asmodeu a pus o stăruință adâncă,
Uzând de șiretenia-i drăcească:
Le-a pus în cap c'ar trebui să fie
Sub cer și-o țigănească 'mpărătie.

În inima lui Tandaler se coace
De mult timp niște gânduri nalte
Ce nici o clipă nu-i dădură pace :
Voia mai sus de cătu-i să se salte
Si socotea în fiecare seară
Că el e bun să fie crai în țară.

Deci, ridicându-se făr'de zăbavă,
Pe voevozi la sfat din nou ii cheamă,
Zicând că pentru lucruri de ispravă
Cu ei alături vrea să-și deie seamă.
Iar dacă fu cu dânsii împreună,
În chipul următor voroava-i sună :

7. *Cuvântul lui Tandaler.*

„Ia să v'aducești, mo, acum aminte,
„Bătrâni cinstiți și voevozi, d'a mele
„Acilea vouă spusele cuvinte,
„Pe când Drăghici la munji după nuiele
„Vă trimetea, dar v'am înforș dă'n goană
„Și=avurăm biruinjă barosană !

„Că, dacă bine eu v'am zâs atunce,
„Acum să cu mai mare 'ncredințare
„Eu pociu să spun că n'ar putea s'arunce
„Pă voi dintre Munteni, un... oare care,
„Cum că spre țar'avurăși strâmbătate,
„Că... făptuirile... vis... vederate !

„Vlad Vodă 'ntâi poruncă ne trimeasă
„Să ne=adunăm... să noi am fost pă dată !
„Și=ă zâs la oaste junii ca să iasă,
„Cât ai clipi... s'a și făcut harmață !
„Aşa c'o horbă, noi făcurăm toate
„Poruncile ce fură nouă date !

„Noi ne=am purtatără cu cinste, dară
„Ia să=l întoarcem lucrul p'altă parte !
„Ori ăști Munteni, ce=și zâc mai mari pă țară,
„Pot ei ca să ne dea la mâna carte,
„S'arate'n ea că n'au vroit cu voe
„Să=l bage pă Țăgan la ha nevoie ?

„Ca mult mai lesne dânsii să ne'nsele,
„N'au vrut, tâlharii, să ne dea merinde
„Decât să ne mânjim pă la măsele !
„S'apoi, vulpoiul, vine spre=a ne prinde
„Cu mare 'nșelământ să tâlhărește
„Cu ceata=i îmbrăcată pă turcește !

„Ne=ă juruitără mai mult bucate,
„Iar noi, proptiși p'o horbă cum e asta,
„Răbdărăm zâle multe 'nfometate,
„Ba câte nu ne=ar fi adus năpasta
„Dă nu ne ajutam cu voinicia !
„Zău, că pieria... întreagă Țăgănia !

„S'acuma... cine fu cu necredință ?
„Au noi, sau Vlad ? ... Sultanul singur, doară,
„Când auzi d'această biruință
„Cum n'a mai fost nici chiar odinioară,
„Au socotit cu dreptele-i pricină
„Că țara hasta nouă se cuvîne !

„Da pântru ce să nu urmăm noi, dară,
„Acștei sfătuiri aşa dă bune ?
„Eu zic aşa, că până mai pă sară,
„Nainte pân'ce soarele apune,
„Putem avea o Tară, un Divan,
„Boeri și-un Vod'al nostru... un... Tâgan !..“

8. Vorbesc Drăghici și Guliman.

Cum Tandaler aceste vorbe zise,
Toți dară semn de mare bucurie ;
Drăghici doar rostul său aşa-l deschise :
„Drăpt să vă spun eu, feții mei, dar mie...
„În astă imbătrânit dă vremuri cap,
„Aşa străine gânduri... zău, nu ncap !

„Să deie Dumnezeu să iasă bune
„Ce vouă zise Tandaler aice !
„Nu eu, Drăghici, în contra mă voi pune,
„Ci numai cât am zâs, vă zâc și-oiu zice
„În veci dă veci : băgați dă seamă bine,
„Că numa Dracu'n aste trebi vă fine !

„Că nu poci eu cu nici un chip a crede
„Să vă trimeată Muhamet solie !
„Aceasta, credeți-mă, ea purcede
„Tot dela Vlad... E-o altă şmecherie !
„Sau caută pricini dă... pedepsire,
„Sau face-aşa cu voi... o suguire !

„Văzut-aij unul dintre voi, hodată,
„Boer, sau Vodă undeva Tâgan ?
„Că viața noastră e și ne'nvăjtă
„Cum trăbuie să şadă la Divan !
„Gândiți că a tocmai o țară'ntreagă
„Va fi un lucru prea ușor, o... sagă ?

„Si-apoi voi nici nu știi ce-i aia carte !
„Cum vreji să faceți dară judecate ?
„Iar ăl ce dintre voi o vrea să poarte
„Domnia și caftanul lung pă spate,
„El trăbuie a fi dă mare viță,
„Născut numai dă Doamnă, ori Domniță !

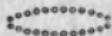
„Da'căți sunteți aicea împreună
„Ca să puteți voi fine-o 'ntreagă țară ?
„La... patru mii !... Da' nici armată bună !
„Iar pântru c'ajă invins alătăsară,
„Să nu gândească mintea=vă, nebuna,
„Că tot aşa să 'ntâmplă totdeauna !

„O sută numai dintre călărașii
„Lui Vlad, de-o dată păste voi să vie,
„Mo, Tandaler, au unde=or hi ostașii
„Pă cari=acuma=i scalzi în vitejie ?
„Deci, feții mei, eu zic : nu v'amăgească
„Această 'ndemnătură diavolească !“

Drăghici tăcând, cu multă nerăbdare
În contra tocmai Guliman se scoală :
„Drăghice, horba ta d'acuma n'are
„Nici pic dă haz, că e dă minte goală !
„Dă când te știu grăiești proorocește,
„Dar nici odată nu s'adeverește !...“

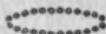
„Tu, dacă nu poși fără dă cărtea lă
„S'asculfi un sfat, infoarce=te acasă
„Să ochii aia somnoroși ii spală,
„Să vază mai curat ! Da ce ne pasă ?“
„Să acum se'ntoarse către adunare :
„Cu noi e partea hea mai mare !“

Atunci strigătoare : „Vrem Crai !... Vrem Țară !“
Mai mult Drăghici cu vorba nu-i îmbie :
„Măcar s'aveți mai mult mălai și zară !“
Le zise el la urmă cu mânie.
Se'ntoarse și plecă din adunare,
Scărbit de vorbe=atâta de sprințare.

CÂNTUL AL DOISPREZECILEA

*Tiganii din adins încep a face
A'nchipuitei lor moșii tocmeală,
Dar fiecăruia altceva îi place ;
Cum nu se pot opri de la cărtea,
Se'ncinge intre ei o grea bătaie
In care mulți cu furie se taie.*

1. Proștii cred lumea rău tocmită.

Toși proștii cred că lumea-i rău tocmită
Fiindcă apa-neacă multe sate,
Ori pentru că de foc e mistuită
Avere strâns'ades cu greutate
Si pentru căs prea multe=acele fiare
Ce pot ușor pe oameni să=i doboare.

De ce pe lume=s geruri și ninsoare ?
Furtuni ce pot stejarii să mi=i culce ?
De ce sunt boli și moarte crudă oare ?
De ce nu=i veșnic primăvară dulce ?
De ce să fug'un om de=afătea rele ?
N'ar fi mai sănătos să fugă ele ?

Să poată apa ca pe drum a frece,
Iar focu'n pielea lui să nu pătrundă ;
Să fie vântul nici prea cald, nici rece,
Iar iarna... stea'ntr'o peșteră afundă !
De ce să n'avem noi un ochiu la spate
Si'n frunte coarne bine ferecate ?

Atuncea s'ar puțea feri mai bine !
Iar de i-ar crește și=aripi de cocoară,
Ar fi cea mai grozavă'ntre jivine !
Așa gândeau un porc odinioară :
„Să=mi creasc'un corn în frunte la poruncă...
„Atunci pofteașă să mă facă șuncă !“

Norodul mult și prost, făr'de lumină,
La fel ca porcul judecă în toate,
Căci mintea lui puțină nu îmbină
Precum ii e acestei firii lăsate.
Tăranul când pe un boer îl vede,
Că are și nenorociri, nu crede.

2. Părerea lui Gogu și Guliman.

Tiganii într'acelaș chip făcură:
Au ascultat pe Tandaler ne'nvinsul,
Iar pe=Asmodeu în toate îl crezură.
Si, cum erau convinși cu dinadinsul
Că ei pe Tepeș l=au bătut cu totul,
Intreaga șatră=și ridicase botul.

S'asculji mereu de-o barbă ce-i cărunță,
Că cel ce-o poartă nu te poate minte !
S'asculji întocmai ca de nun la nuntă !
Ne spune-o zicătoare ce nu minte :
„Ori când cu fată jună logodește,
„De sfatu-i Tânăr însă te ferește !“

În oarba țigănească frământare,
Nu merse-a lui Drăghici învățătură ;
La cort îl duse slabele-i picioare.
În urmă Guliman iar prinde gură
Și, sfătuindu-și gloata bărbătește,
In gura mare astfel ii grăiește :

„Adevărat ! A râde, zău, îmi vine
„Când zâce el că Domn a fi pă țară
„E lucru foarte greu ! Din ce pricina ?
„Au doar Domnia este o povară
„Pă care țigăneasca noastre fire
„Dă fel nu ar putea-o ... sprijinire ?

„Da zâceți, rogu-vă ! Ce greutate
„Să aibă Vodă ? Lucruri tot ușoare !
„Intâi și dânsul doarme tot pă spate,
„Ori alt cum vra, pân'ce se face soare !
„Iar dă să scoală, bea și tot mânâncă
„Si toată zâulica stă pă brâncă !

„Apoi la helea jalbe multe=ascultă
„Și hotărăște'n bine sau în rele,
„Da'nu cu'nvățatur'asa dă multă,
„Că doar la bir gândește, la plinele !
„Dă halte celea, cum se socotește,
„Ori cum ii vine'n minte, poruncește !

„Drăghici zâcea c'ahasta e povară !
„Da zâc eu : a scobire o covată
„E-o meșterie grea să foarte rară,
„Mai grea decât să stai într'o palată
„Dând mii să mii porunci de-aceste : „Eu
„Cutare, din mila lui Dumnezeu ...

„Aceasta poruncesc cu strășnicie ...
„Sâ mai departe știi voi helelalte !
„Iar dacă-i horba despre boierie ...
„Nici ea nu are grijuri prea înalte !
„Să mă trăsnească Sânt Ilie, iac' !
„Dă nu-i tot lucrul boeresc un fleac !“

„Că bine spui dă retele lăcuse!“
De-o dată zice **Gogu** din muljime;
„În largi nădragi ei duc puteri înguste,
„Sâ mici, să mari, aşa-s în boerime!
„I-am cunoscut eu doar din rădăcină,
„Prea Sfânta Vinere, zău, să mă ţină!“

„Stau toată ziua cu ciubucu'n gură
„Sâ pă divan stârvesc... doar căte-o dată
„Din palme-a bate dacă se îndură,
„Chemând pe h'un argat... sau p'o hargată:
„Mă cioară, mă!!.. răcnesc din plină rânză,
„La butca mare caii zi să prinză!“

3. *Corcodel ar vrea Vlădici Tigani.*

Nerăbdătorul Corcodel oprește
Această vorb'aşa de crâmpită:
„Dar hăla ce-mi mai tot bolboroseşte
„Taman aşa ca moara ha stricată?
„Lăsaţi boerii cum is ei să hie!
„Ce-avem cu boereasca trândăvie?

„Atâtă lume nu ne-am strâns aiće
„Ca să turnăm din gură horbe goale
„Si unul altuia să-i pună price!
„Ajung'o bătă la un car dă oale!
„Incepeti a lucra dar și a face
„Să stăpânim această ţară'n pace!

„Ei... toate-or hi cum vreji, zău, nu-i minciună,
„Dar la ceva de-am pune mintea toată,
„Nu cred ca să ne iasă tocmai bună!
„Nu cred eu c'aş putea să văd h'odată
„Acilea'n dalba noastră Tâgănie
„Că s'ar putea Vlădici și Popi să hie!

„Să poată zâce slujba'n ţâgăneşte
„Si-un Paşte ţâgănesc ca să ne facă!
„Sau și călugări cari să mânce pește
„Si fără dă muiere să petreacă,
„Ci-având spre hastă lume greajă,
„Să-și treacă'n mănăstire'ntreaga viață!

„Mo, frajilor, ahastă-mi pare mie
„Că noi Țăganii n'om puteao face;
„Să-ji lași tu dulcișoara fa soție
„Să toate ce pă lumea astă-ji place,
„Să să te'ngropi dă viu într'o chilie?
„Aşa, zău, să-mi ajute Sânt-Ilie!

„Vlădică s'ar găsi mai lesne doară
„Chiar și'ntre noi, Tiganii, căci Vlădica,
„Măcar că nici Vlădicii nu se'nsoară,
„Dar nu-i mai zâce nimenea nimica
„Dă fâne lângă casă h'o nepoată,
„Ba chiar și când să'nfrupță câte-o dată !

„Dar popii barosani și-a lor popese
„Petrec pă la botezuri, pă la nunte,
„Pă la pomeni, ospețe, pă la mese
„Să totdeauna să cocoață'n frunte,
„Făcând doar cruci pă vin și pă mâncare,
„Trăgând la ei tot partea hea mai mare !

„Dec!... Vreți a face'un lucru mai dă trabă,
„Să lăpădați ori care nebunie
„Să alegeți popii cât mai dă dăgrabă,
„Să hie d'ajutor la cununie,
„Iar dă Vlădicii să dă călugări... pare,
„Că n'ar hi trăbuințașa dă mare !“

4. *Ciuciul crede altfel.*

Mai multe Corcodel avea să zică,
Dar *Ciuciul*, imbulzindu-se prin gloată,
Strigând, el mâna dreaptă și-o ridică:
„Dar ce? Dă fleacuri stați voi zâua toată?
„Grăiți fără dă capăt și'nceput?
„Era mai bine dac'ași fi tăcut!

„Să tu, mo, Corcodelle, e mai bine
„Să faci, să lași odată să vorbească
„Să cei ce's poate mai dăștepfi ca fine!
„Cât dăspre tagma ha călugărească,
„Dăspre Vlădici, dă popă sau popeasă,
„De ei Țiganilor nici că le pasă !

„Dă nu-i avem, scăpăm dă mâncătură !
„Ba sfântul cer dă popi să ne păzească !
„Iți cere bani, ba cere și prescură
„O clipă numai dacă gura și cască ;
„Cu mâna dreaptă te blagoslovesc,
„Cu stânga buzunarul-ji jefuesc !

„Un danci de ți se naște, nu-l boțează
„Făr'dă biștari ! Vrea omul să se'nsoare,
„Nu-i dai arginți, nici el nu cununează !
„Ba nici la groapă-l duce dacă moare
„Pân'nu-și ia dânsul plata legiuită !
„Pă sfântul Dar, noi dăm o sfântă mită !

„Deci : ori nici pic dă popi, ori fără plată
„La noi să hie, dă vă place !“
„Da țâne-ți botul ăl murdar odată !“
„Ii strigă Balaban ; „mai dă-ne pace
„Cu sfaturile tale, că-s necoapte !
„Aşa n'o mai sfârşim noi nici la noapte !

„Bărbați buni, ia luajî acum în seamă
„Dă cele ce-s întâi la trăbuință !
„Pă cât se pare... mai întâi se cheamă,
„Cu-a voastră înțeleaptă socofință
„Că trebuie s'alegeți : Vodă harnic,
„Un Ban, un vel Spătar și un Paharnic !

„Un Stolnic și-un Visternic mare,
„Apoi și pe-alși boeri mai mici dă viță :
„Ispravnici și Vătafi și d'ăia care
„Urmează pân'la hea mai joasă spîță :
„Străjări, Plăiesi... La hasfa mai întâie
„A voastre bune hotărâri să țâie !...“

„Ca să vă pun mai lesne'n bună cale,
„Eu... iacătă ! Vă'ntreb: pă cine
„Voisi aș'l pune'n scaunul hăl moale,
„Si cui va trăbui ca să se'nchine
„Ca unui Reage toată Târgănia ?
„Sî'n urmă : cui veți vrea să-i dați Bănia ?“

5. *Lucrurile ajung la o bătaie groaznică.*

Si *Bobu*-șि zice gândurile toate :
„Să ai, măi Bălăbane, mintea lungă
„Măcar atâta cât căciula, poate
„Ar nemeri și sfatul tău s'ajungă
„A ne'ndrepă tot cătr'aceia parte
„Spre care tu ne duci pă dă dăparte !

„Dar n'am mâncatără noi șteregoaie,
„Nici măfrăgună, ca să nu simjim
„Când cinevaș dă piele ne dăspoaie !
„Da'păntru ce zaci tu să ne grăbim
„Aşa dă mult la lucru ăsta, care
„Poftește îndelungă judecare ?

„Ori vrei ca să te punem noi pă fine
„Pă tron?... Sau poate Ban?... Ori cevaș altă?...
„Ai vrea Tăganii ţie să se'nchine?...
„Să caji la dânsii cu sprânceana naltă
„Si preste ei să scuipi râtos, dăparte,
„Uitând d'opincile ce-șji fură sparte ?

„Dar Sfântul Dumnezău să mă ferească !
„Mă'ncchin mai bine la un rău Muntean
„Dă cât pă capul meu să poruncească
„Un prost dă... căldărar... un Bă-lă-ban !“
Ci Bobul vorba nu-șи sfârșise
Ciormoiu când, sculându-se, ii zise :

„Da ia mai pișcă-șji limba și tu, Boabe !
„Să nu te-agăji dă oameni d'omenie !
„Gândești că-i vorba ca să facem scoabe
„Sau altceva din proasta-șji meserie ?
„Mișel ce ești !... Ia-șji leagă p'aia gură
„Si față tâmpă spală-șji-o dă zgură !“

„Da tu ce vrei ?“ ... Se ridică'n mânie
Fierarul *Burda*, cel cu chica mare ;
„Ne ia Ciormoiu'n râs o meserie
„Precum cazanu-șи râde dă căldare,
„Cum Dracul râde despre porumbele,
„Când este și mai negru de cât ele !

„Dar, Dracul a văzut ciurar cu minte ?
„Priviți la dânsul cum se răscocoară
„Că parc'ar tot mânca mereu plăcinte
„Săzăr screme tot la aur pă comoară !“
Lui Tandaler î se păru vecie
Aceste clipe până la Domnie.

Îl fuse greu să rabdeatâta vreme
Făr'a fipa cât ii stătu'n putință :
„N'aveți de-acumă pentru ce vă teme,
„Voi, oameni buni, dar fără socotință,
„Dă Vozii caris doară lungi la pleie,
„Dar blătăresc ca niște babe bete !

„Deci iată, vă mai zic ha de pe urmă,
„Dar să-mi făcești ca peștele în apă !
„Că de-oiu simți că cineva mă curmă,
„Să-o horbă proastă numai scapă
„Din gura lui ahea nerușinată,
„Să știi că și sfarm măselele pă dată !

„Mișeii ceia făcători dă ciure,
„Lăieți și mânători dă mortăciune,
„Pot ei pă hăi cinstiți să-i mai și'njure ?
„Iar așteptați un pic ! Acuș vi-oiu pune
„Căpăstru și zăbelele în gură
„Să mi-ji juca ursească jucătură !“

„Da cine-ji dete și-așa putere ?“
Sări un glas mai gros de prin grămadă ;
„Să-ji bași tu joc dă noi, mo Tandalere !“
Era chiar *Sfârcul*, iubitor de sfadă.
„Dar încă nu și-a fost sosit clipita
„Ca să ne'mparji tu, ca un Vodă, pita !

„Rugămu-ne aşa Mărici Tale,
„Să lași ahea trufie timpurie
„Să-ahastă aprigime fără cale,
„Că încă nu ești Vodă'n Tigănie,
„Să nice când vei hi, te poși încrede,
„Ori cât de aprig pohta-ji se repede !“

Această foarte gravă defăimare,
S'o rabde Tandaler nu-i fu'n putință ;
Ci ca turbat, ieșit din fire sare,
Mânat de cea mai mare-a lui silință,
Lui Sfârcu-i rase-o palmă mult barbară
Că stele verzi în față-i scânteiară.

„Na, Sfârcule ! . . .“ îi zice. „Asta-ji hie
„Pân' una-alta, bună 'nvățătură !
„Curând-curând ajung eu la Domnie
„Si n'am să-ji las măcar un dințe'n gură !“
Dar Tandaler nici nu sfârșise bine,
Când iată că și lui o palmă-i vine

De la *Cărlig* cel lung, nepot de frate
Al lui Drăghici. Se 'ntoarce cu iușime
Să vază cine să cufeze-a'l bate ?
Dar alt Tigani vârfos, tot din mulțime,
C'o sprijă'l șterge'n ceaf'așa de tare,
Încât îi dete sâangele pezo nare.

Acuma Tandaler nici nu mai poate
Să căte cine-a dat, ci dă cu sete,
Lovind în rândurile îndesate ;
Se 'ncaeră'n bătaie multe cete,
Si'n sânge roș, în vrajbă și'n urgie
Se scutură înfreaga Tiganie.

Din tabără mai toși acum aleargă
Si-aduc baroase, ghioage ori prăjine ;
Din ce în ce bătaia-i tot mai largă
Si nu e nimenea care s'aline
Mânia țigănească mult amară
Si să ostoaie-a luptei roșă pară.

Ci Tandaler, văzând că nu e șagă
Si că ciurarii vor să-l împresoare,
Voi din teacă cioarsa să și-o fragă ;
Dar când fusese-o clipă la strâmfoare,
Zlătăru *Cărăbuș* i-o și furase,
Iar el cu groază dezarmat rămase.

Dar, spre norocul său cel mare, vede
Zăcând pe jos un os de moartă vită ;
În grabă'l ia și groaznic se repede
În ciurărimea'n juru-i grămadită,
Prin ei cărare largă-și cutropește,
Ucide, dă de-a tumba și rănește.

Cu falca-i de măgar, Samson cel tare
Cum fărămase oastea filisteana
Dând mii de morți eternei morți barbare,
Aidoma și'n gloata faraoană
Cu osul Tandaler tocană face
Pe mulți dând crudei morți rapace.

Întâi pe *Sugubel* în țeastă-l arse,
Lui *Lăpăduș* ii strâmbă falca dreaptă
Și'n urmă nasul lui *Șoșoi* i-l sparse;
Apoi ciolanul cel cumplit îndreaptă
Si mi-l pocnește tocmai la ureche
Pe *Aordel*, acel de viață veche.

7. *Moartea lui Tandaler. Sfârșitul Tiganiadei.*

Veni și Guliman spre ajutorare,
Să dea și el vr'o câteva'n bătaie;
Aduce'n mâni o ruda foarte mare
Și după el neobosită laie.
Sosind, prea mult nici nu mai socotește,
Ci dă pe'ntregul, cum se nemerește.

Cum ruda către rându'ntăi se 'ndreaptă,
Lui *Geanafir* ii face capul fleacă,
Iar lui *Băluț* ii rupe mâna dreaptă,
Lui *Nuțu-i* frângе dalba cioarsă'n teacă,
Fărâmă lui *Colbei* toși dinj'i'n gură...
Atât făcu doar dintr'o lovitură!

Din nou ridică ruda lui cumplită,
Văzând pe *Bratu* voinicos că vine
Cu ceata lui de luptători, vestită;
Acestuia acumă drumu-i fine
Și-l nemerește binișor la tâmplă,
De aceia grabnic moarte i se 'ntâmplă.

Văzând-o Tandaler acea cădere,
Scrâșnind din dinj'i spre noul dușman pleacă;
Fierbinteaz-i inimă izbândă cere.
Grozava ruda-i iarăș sus... dar iacă
Și Tandaler asvârle cu ciolanul
De cade lung în jărnă Gulimanul.

Fiind Ciurarul amețit la minte,
Cu grabă Tandaler prăjina i-o apucă
Și-apoi, răpit de patimă ferbinte,
Era să-i spargă capul ca pe-o nucă,
Da-si năpădiră și pe el îndată
Ceilalți ciurari cu inima bărbată.

Aceştia cu rude 'ncrucişate
Toşi la viteazul aurar săriră ;
Să fi văzut ce capete crăpate ! . .
În luptă oarbă frajii se 'ntefiră !
Înfreaga Tigăname-acum s'adună
Şi cu 'ndărjire luptă împreună.

Se văd femei aproape desbrăcate,
Se rătăcesc copile sperioase
Ce tremură că parc'ar fi 'nghejate,
Se'nvălmăşesc ca nişte oi fricoase
Fugind încolo sau venind încoace
Şi nu ştiu, bietele, ce vor mai face !

Pe câmpul de bătaie grea, de afară,
Se lăfăie în sânge neagra moarte ;
Şi dacă nu l-ar fi găsit, barbară,
Pe Tandaler o făr'de veste soarte,
Sub pofta lui de sânge, fără nume,
N'ar fi rămas ciurar pe această lume.

Ba nici din celelalte împreună :
Zlătarii, Căldărarii şi Ferarii
Şi toşi ce'n contra vrură să se pună
Cu rudele, ciocanele şi parii ;
Căci el, văzându-se împrejurat,
Răcnia cu groază ca un om turbat.

Când arma şi-o rotia 'mprejur, cumplită,
Dând peste îndesata ciurărime,
Cădeau tot câte şapte 'ntr'o clipită ;
Din tabără nu mai cufează nime
Mai mult să dea cu dânsul faţă, iară
Aiei ce dau, pe toşi el ii omoară.

Sub ruda lui neobosită cade
Alesul *Ticu*, meşter de inele,
Şi *Chifor* ce şfia prea bine rade,
Precum şi tu, gingaşe *Viorele*,
Care puteai cânta în vers măestru !
În urmă cad şi *Gâdea*, *Pleşca*, *Sestră*

Şi *Soldea*, *Corbul*, *Vâssa* şi cu *Nuful*,
Covrig, *Boboc*, şi *Mandrea*, şi *Ciurilă* ;
Aşaşderi *Ghițu*, *Doldea*, chiar şi *Struful*,
Au fost loviţi cu toţii fără milă
Şi-au căpătat o moarte aşa păgână
Printr'a lui Tandaler grozavă mâna.

De-o dată însă Tandaler aude
Un vuiet mare : ţipăt și strigare ;
Cetașii lui gemeau în grele trude
Și se luptau ca leii la strâmfoare :
Lăieșii și Goleșii, toată gloata,
În jurul lor făcură strânsă roata.

Voinicul **Cercea** comanda aice
Si arăta puternica virtute ;
Tot inimos el se punea de price
De și-l înconjurau mai multe sute.
Iar dacă înțelese mai pe urmă
Că e de tot închis în marea turmă,

Așa cetașilor puternic strigă :
„Încindeți ochii, moo ! și dați dă moarte,
„Cruciș și curmezis . . . ca'n mămăligă !“
Astfel voinicii se ncălziră foarte
Si-orbește merg luptând mereu 'nainte,
Tăind tot ce se ntâmplă dinainte.

Văzându-și la pericol ceata-i dragă,
El prinde scut și arme ferecate,
În joc își pune forța lui întreagă,
Dar îl ajine **Balaban** la spate ;
Cumplit acesta-și asvârli ciocanul,
Chitind la cap ; și-ar fi căzut Țiganul,

Dar el spre ceafă scutul și-l strecoară ;
Sub groaznica lui Balaban izbire
Ciocanul mii bucăți din scut doboară.
Lui Tandaler ii joacă 'ntreaga fire,
El șovăie și cade'n ameșeală,
Dar numai dup'o clipă iar se scoală !

Lui Balaban urechea dreaptă-i zboară
Si-adânc ii vâră fieru 'ntre măsele,
Iar gura i-o lășește cât o moară.
„Ia-ji, vere, plata pântru horbe rele !“
Apoi lui **Petcu**, cel cu barba sură,
Ii taie nasul dintr'o lovitură.

Lui **Burlă**, care cu ciomagul vine,
Iaruncă mâna'n fără hăt deparc ;
Privind o clipă imprejur de sine,
Văzu pe **Năsturel** cum moarte 'mparte
Băiașilor lui dragi ; îndaf' aleargă,
Iar gloata tremură ca și o vargă.

Pe *Bumbu lacrimile-l* podidiră •

„Vezi, *Purdeo* dragă, Tandaler pă cine
„Chiește el s'omoare? Nu mă miră!
„E vai dă Năsturel, e vai dă fine!
„Si eu, si mulți vor trebui să moară
„Dă mâna ăstuia până'n dăsară!

„Dar ia mai iscodește tu în minte
„Ceva să impedecăm ahea 'ntâmplare!
„Altfel nu-i stă nici unul înainte
„De-acuma 'ncolo fără vătămare!
„Fă tu ceva și Tâgania toată
„Ti-o da o mare mulțumită plată!“

Oftează Purdea: „Bumbule iubite,
„De-aș mai putea și-acum a hire'n vârstea
„Pe când Zegan, cu inime 'ntreite,
„Si cu rudașul cel mai fare, Cârstea,
„Cu mine la luptat se apucără,
„N'aș suferire eu aşa ocară!

„Dar s'aș sfârșit cu zilele ahele,
„S'a isprăvit virtutea mea, săracă,
„Lăsându-mă cu slăbiciuni și jele...
„Sunt doar a bătrânețelor ortacă!
„Dar ori ce-ar hi, eu face-voiu cercare!
„Norocul... facă tot cum lui îi pare!“

Așa zicând, el trupul și-l îndreaptă,
Cu palmele se freac'un pic pe față,
Lovește-apoi în sus cu mâna dreaptă,
Că parcă să se lupte-acum învăță!
Mai-mai în sine-apoi deplin se 'ncrede
Si hotărât spre Tandaler purcede.

Pe mulți acesta morții ii dăduse
Si-acuma nimeni nu-i mai sta'mpotrivă;
O soartă rea în cale i-l aduse
Pe *Bufă*, cel cu mintea cam ponivă;
Acestui, Tandaler de sus ii strigă:
„Feri mă, dă vrei să mai măñânci... măligă!“.

Bătrânul Burdea dinapoi sosește
Si, socotindu-și lucrul cât mai bine,
Cu ţeasta căpăjânci îl bufnește
Atât de mulți, pe cât puterea-l fine,
Pe mândrul Tandaler între picioare
Si-i dă o dureroasă berbecare.

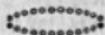
Viteazul se găstoarnă lat pe spate,
Iar Bumbul strigă'n jur cu gura mare :
„Dați, frajilor, acu, pă apucate,
„Că, iaca, zace Tandaler cel tare !“
Să-i dară cu ciocanele în frunte,
Că săngele curgea'n suvoaie crunte.

Cu cea mai de pe urm'a lui putere,
El totuși în picioare se ridică,
Din trup vârtutea însă'ndată-i pieră
Să iarăși îndărăt în țără pică ;
Iar curg pe el loviri nenumărate
De pumni crisperi, de cizme ori de boate.

Din mândrul cap nimic nu se mai vede !
Dar gloata'n sănge cald infărătată,
La corpul încă viu se mai repede ;
Sosind a celui mort cercată ceată,
Zdrobit acele gloate îl lăsară
Să care încotro se'mprăștiără.

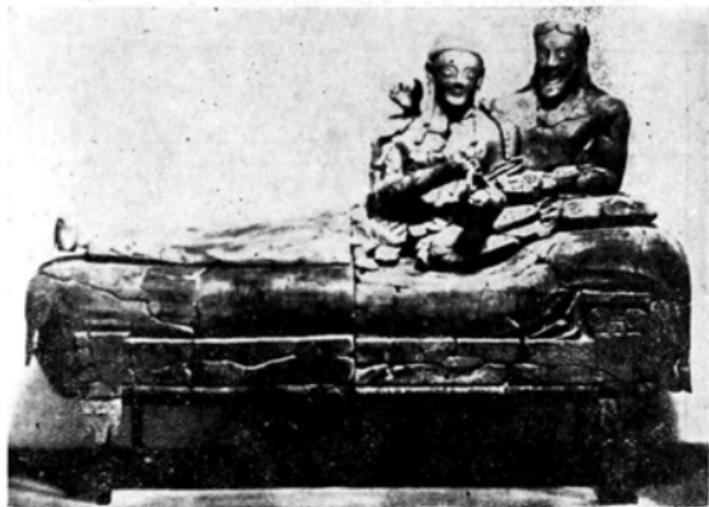
Să ar mai fi fost, de sigur, luptă mare,
De nu venia de-rodată, fără veste,
Această minunată întâmplare :
(Așa din cronică aflai că este,
Să nici nu cred că poate fi minciună !)
Să fost iscat, adică, o furtună !

Acea furtunăduse liniștire,
Ea potoli și vraiba'n Tiganie.
Destul că suferiră grea peire !
Pe cât puterea a putut să-i fie,
Pe dată lucrurile-și încărcără
Să merseră care'ncotro prin țară.

1. Constantinopol. Museum. Sarcofagul zis al lui Alexandru, din Sidon. Spatele.
(G. Rodenwald : Die Kunst der Antike p. 435). Epoca : probabil sec. V—IV a. Cr.

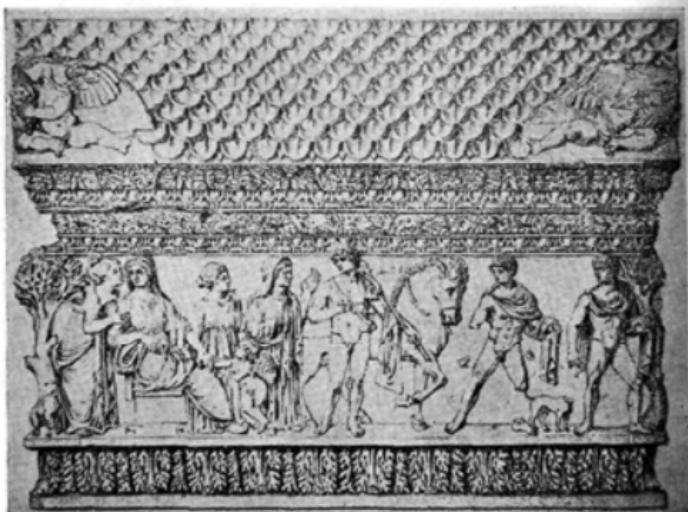
2 Roma. Villa di Papa Giulio. Sarcofagul de argilă din Cerveteri.
(G. Rodenwald : Die Kunst der Antike p. 516).

Planșa II.

3. Roma. Torlonia. (C. Robert, III pl. XXXIV). Mitul lui Hercules. Bărbatul cu capul lui Hadrian; Femeea cu coafură din perioada Flaviilor.

4. Constantinopol. Musée Ottoman. (Carol Robert II, Abt. II, XLVI). Sarcofagul din Tripolis (Leptis magna). Mitul : Hippolytos. Epoca : aproape de timpul lui Hadrian.

Planșa III.

5. St. Petersburg. Gart. Stroganoff. (C. Robert. II pl. VI). Sarcofagul zis al lui Homer, găsit într-o insulă din Arhipelagul grecesc, în 1770. Motiv: Achilleus.
Epoacă: sec. III d. Cr.

6. Athena. Ethnikon Museion. (C. Robert, III, Abt. II, LXX) Sarcofagul descoperit lângă Patras. Motiv: Vânatoarea kalydonică din mitul lui Meleagros.
Data: pe la începutul epocii Anteninilor.

Planșa IV.

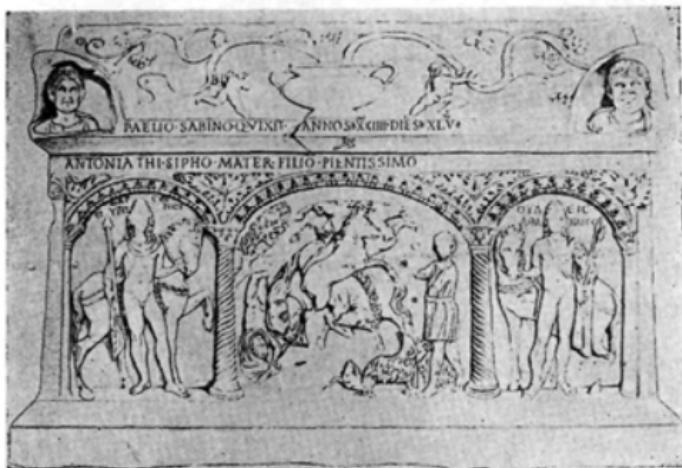

7. *Capua. Dom.* (C. Robert. III, Abt. II. LII, LIII). Mitul : Hippolytus.
Epoca: între sec. III și IV d. Cr.

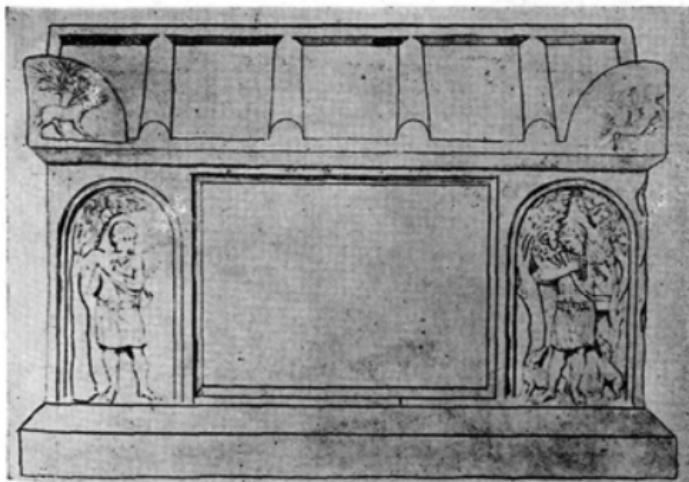

8. *Marseille.* (C. Robert. II, pl. LXV). Față laterală a capacului unui sarcofag galic.
Mitul : Medea. La acroterii : în stânga Ulysse, Euryklea și cânele Argus ; în dreapta
Oedip și Sphinxul. Epoca : nesigură.

Planșa V.

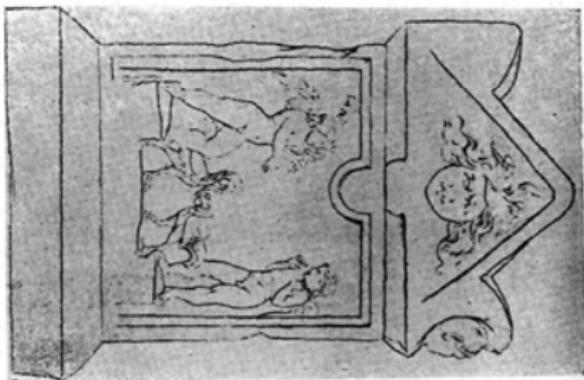
9. Tortona. Catedrala (C. Robert. III. Abt. III, pl. CXIV și CXV). Sarcofag roman, de calcar, găsit sub templul S. Marcian, cu 2 schelete în el (mama și fiul). Mitul: prăbușirea lui Phaecon. Inscriptia : „P. Aelio Sabino Q. Vixit annos XXIV, dies XLV. Antonia Tisipho mater filio pienissimo”. Sub arcade: inscripții grecești: θάρση, εὐγενίς și οὐδεὶς ἀθάνατος. În acroterii: portretele răposașilor. Epoca: începutul sec. III d. Cr.

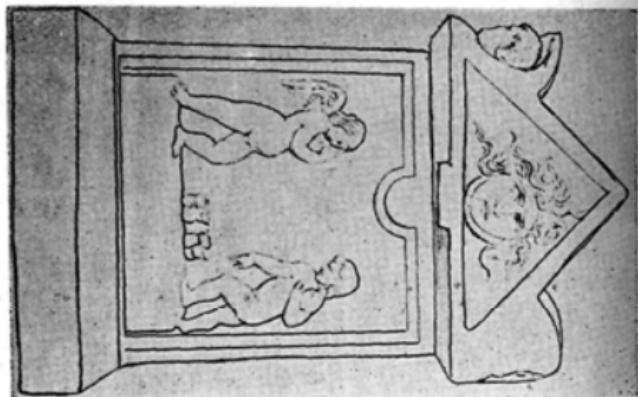
10. Tortona. Spatele aceluiaș sarcofag. Tabula ansata fără inscripție.

Plinşa VI.

11. Tortona. Față laterală din stânga a aceluiaș sarcofag. Între doi amorasi, o lupiță de cocoși. Sus, o Medușă.

12. Tortona. Față laterală din dreapta a aceluiaș sarcofag. Doi amorasi jucându-se în arșice. Sus, o Medușă.

13. Paris. Louvre. (C. Robert. III. Abt. I. pl. XVIII). Sarcofagul găsit lângă Bordeaux, la St. Médard d'Eyrans, pe locul unui vechiu castru. Mitul : Endymion. La acroterii : masca lui Sol (stânga) și a Lunei (dreapta) și palmette.

Epoca : prima jumătate a sec. III d. Cr.

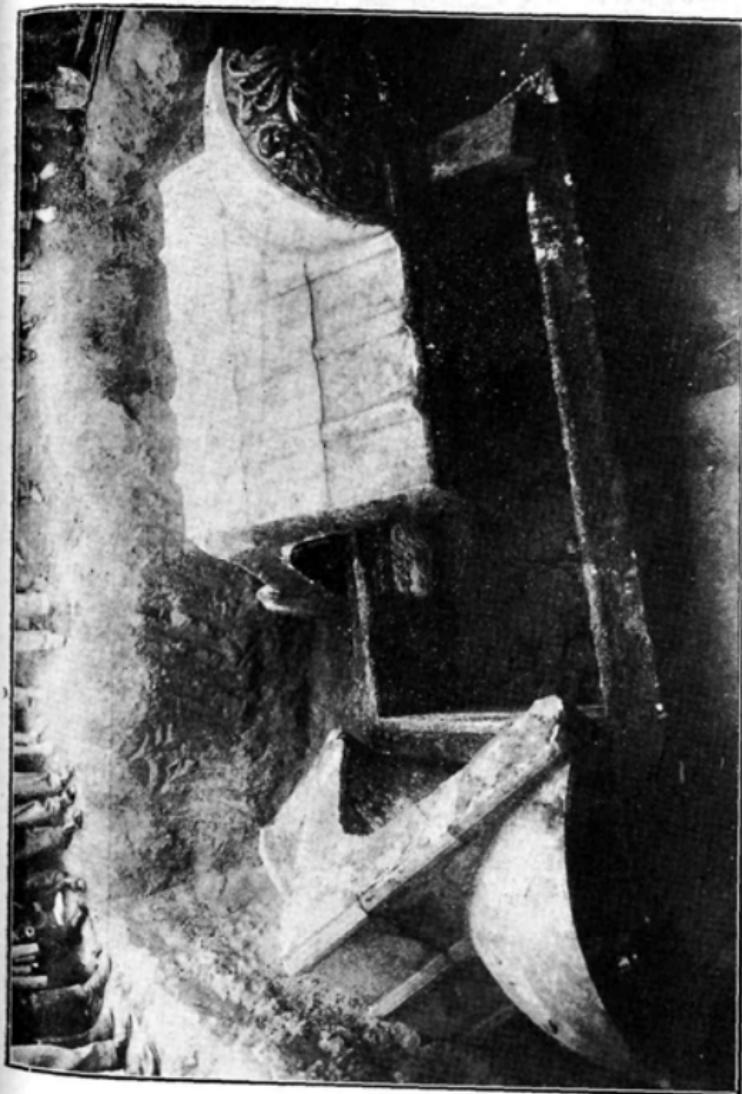

14. London. British Museum. (C. Robert. III. Abt. I. pl. XXXIII). Sarcofag găsit lângă Via Appia, la Genzano. Mitul lui Hercule. Capacul în chip de acoperiş. La acroterii : masca bărbuoasă a lui Hercule cu pielea de leu pe cap. Epoca : mijlocul sec. II d. Cr. E, probabil, cel mai vechiu sarcofag roman cu mitul lui Hercule și cel mai frumos.

Plansa VIII.

15. Constanța. Muzeul Regional al Dobrogei. Sarcofagul cu simboluri din Constanța.

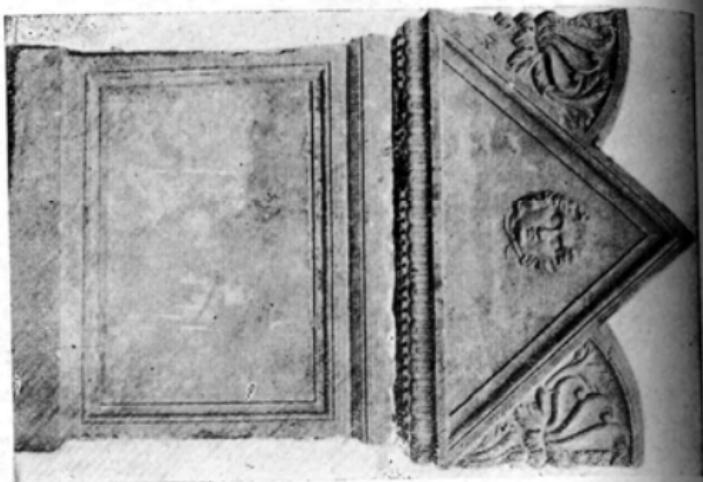

16. Sarcofagul cu simboluri din Constanța în momentul ridicării capacului. În interiorul arcei se vede pământul crăpat de uscăciune, în care s'a aflat un schelet.

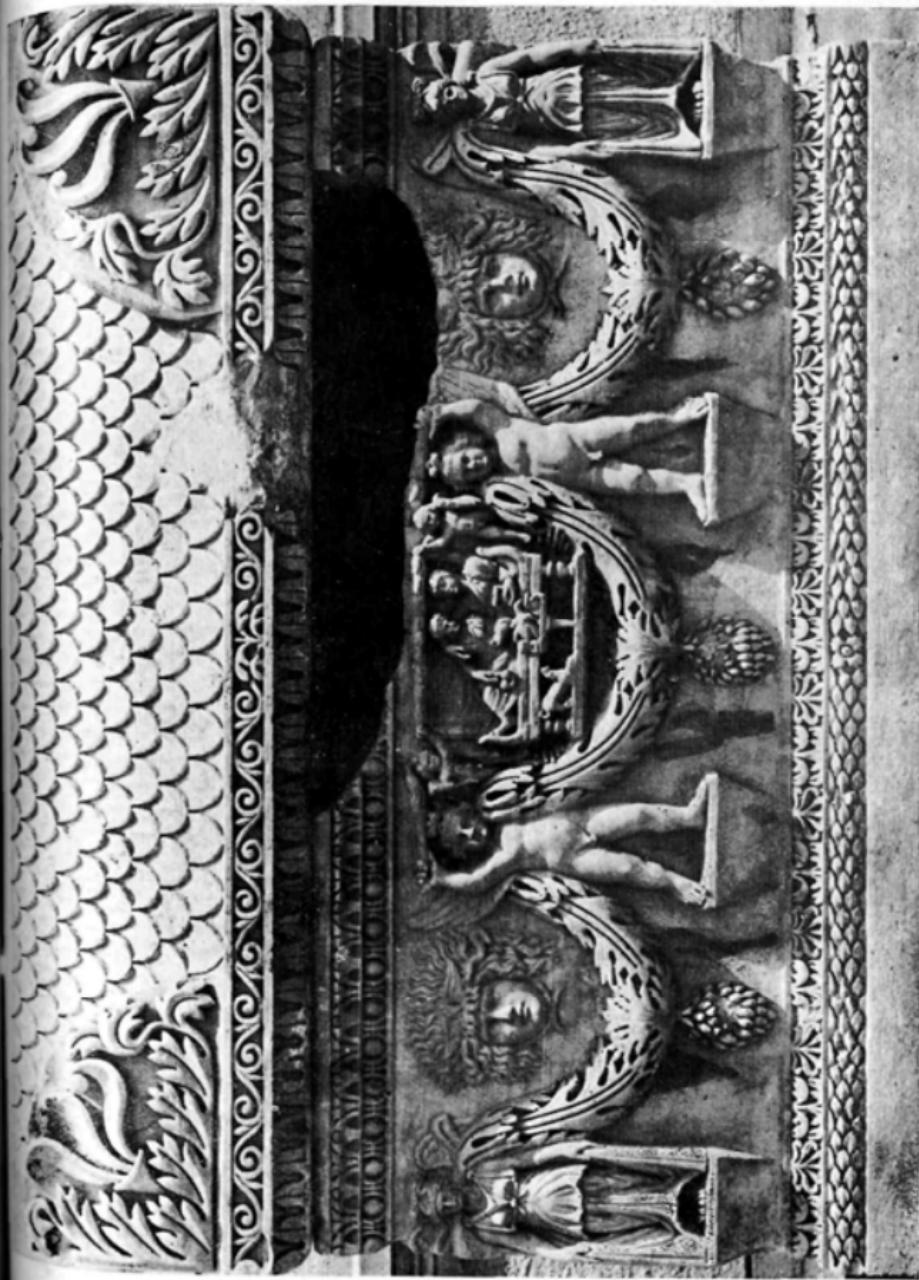

17. Fața laterală din stânga a sarcofagului cu simboluri din Constanța.

18. Paris/Louvre. (C. Robert III Abi. I pl. I b). Fața laterală din dreapta a unui sarcofag găsit lângă Roma. Mîntul : Actaeon. Interesant e capacul triunghiular, cu acrotéri : de o parte un cap de satir, de alia o paimettă. În mijloc : masca lui Okeanos. Epoacă lui Augustus, sau ceva anterioară.

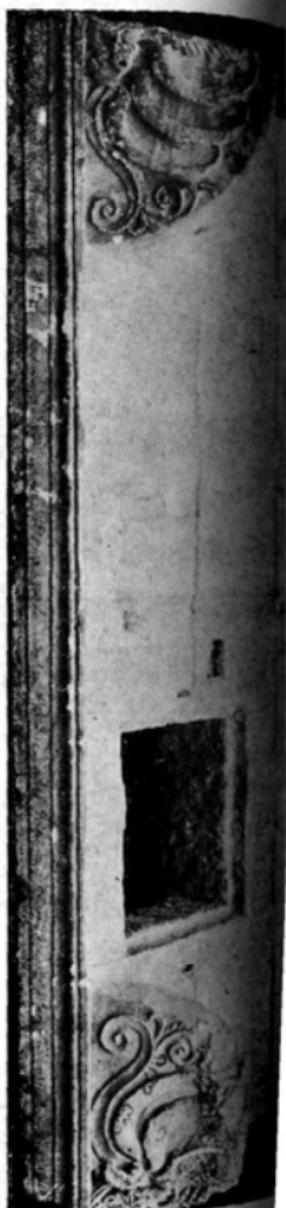
19. Phot. 1. A. Aziz, Musées des Antiquités de Istanbul. Sarcophage cu ghirlandzi din Tripoli—Syria.

Planșă XII.

21. Phot. 3. A. Aziz, Musées des Antiquités de Istanbul. Placă sepulcrală descoperită la 1928 în imprejurimile Istanbului, la Kadiköy. Pe ea se văd, între altele, o secure, un clopot cu mânecă ornată și un căntar. Inscripția greacă sus: Arisón Arisónos – G. Grykēnā,

20. Phot. 2. A. Aziz, Musées des Antiquités de Istanbul. Capăt de sarcofag în formă de acoperiș cu pantă dublă, cu olane plate și acrotiri cu palmete.

SARCOFAGUL CU SIMBOLURI DIN CONSTANȚA

În vara anului 1931 „Muzeul Regional al Dobrogei“ din Constanța s'a înbogățit cu o nouă comoară care, prin proporțiile, calitatea și valoarea sa, întrece cu mult pe toate celelalte introduse în acest muzeu și reprezintă una din cele mai frumoase descoperiri arheologice ale anului : este *Sarcofagul cu simboluri din Constanța*.

Până în prezent arheologia încă nu și-a rostit cuvântul ei competent. În schimb însă presa, mai întâi cea locală, apoi cea din capitală, ba chiar și din occident, a încercat să brodeze pe tema acestei descoperiri, pe drept cuvânt sensațională, tot felul de ipoteze care, — dacă sunt motivate prin dorința autorilor de a vedea în acest sarcofag locașul de veci al poetului roman Ovidius, relegat de August la Tomis, — în schimb sufăr, din nefericire, de lipsa de seriozitate a argumentelor ca și de dilettantismul autorilor.

Rândurile ce urmează — scrise în urma unor cercetări bibliografice, care au avut de scop în primul rând lămurirea noastră, — le înpărtășim și cititorilor acestei reviste, pe de o parte spre a populariza oarecare cunoștințe asupra unor asemenea monumente funerare ale antiquității, iar de alta spre a pune la indemâna arheologilor toate datele necesare privitoare la descoperirea cea nouă, date pe care le-am înregistrat zi cu zi, în tot timpul cât a durat desgroparea și transportul sarcofagului până la locul său de onoare.

I.

ARIA DE RĂSPÂNDIRE A SARCOFAGILOR PE GLOB¹⁾

Ca ori și ce element din zestrea de cultură materială sau spirituală a omenirii, și obiceiul inhumării morților în sarcofagi își are o arie a sa de răspândire pe glob. Pentru etnograf această arie este de

¹⁾ Bibliografia folosită pentru acest capitol : *La grande encyclopédie*, Tome XXIX p. 507—509; *La grammaire des stys: L'art grec et l'art romain*. Paris

cel mai mare preț și formează una din preocupările sale principale de oare ce din cercetarea răspândirii monoinsulare sau pluriinsulare unui fapt cultural dat, cum și din luarea în considerare a însemnătății sau greutății invenției pe care o reprezintă acel fapt cultural, putem deduce originea sa monogenetică sau poligenetică, centrul sau centrele sale de creare, drumurile de răspândire pe glob și evoluția sa. Scopul final este acela de a caracteriza popoarele prin rezultatele muncii lor, prin produsele materiale ori spirituale ale activității lor. Din acest punct de vedere, sarcofagiile sunt invenții de cultură antică, și anume din cercul de cultură al Mării Mediterane europene, în special a celei orientale, care se pretează admirabil la o asemenea cercetare etnografică.

I. Numele.

Sarcofag însemnează devorator de carne, carnivor (*σάρκη* = carne; *φάγος* = devorator). La origine cuvântul desemna niște lădițe sau sicrișe cioplite dintr-o piatră de Assos, — localitate în apropierea Troei, unde se afla și un templu. Cu privire la aceasta, *Plinius Secundus* scrie :

„*at circa Asson Troadis lapis nascitur, quo consumuntur omnia corpora. Sarcophagus vocatur*“. II, 211.

„*In Asso Troadis sarcophagus lapis fissili vena scinditur. Corpora defunctorum condita in eo absumi constat intra XL diem, exceptis dentibus*“. XXXVI, 17.

Adeca, după Plinius cel Bătrân, piatra de Assos avea însușirea de a mistui corpul defunctului în 40 zile, afară de dinți. Săpăturile executate la Assos au dat la lumină sarcofagii dintr-o piatră vulcanică foarte poroasă, care pare a fi tocmai aceea despre care ne vorbește scriitorul roman. Mai apoi, prin extensiune, s-au numit sarcofagi toate sicriile în care se puneau morții.

(fără an); *Carol Robert*: Die antiken Sarkophag-Reliefs. Bd. II, III Berlin 1890, 1897; *S. Reinach*: Répertoire de reliefs grecs et romains. Paris 1909; *Hamdiéry et Th. Reinach*: Une nécropole royale à Sydon. Paris 1892. Cu atlas; *Th. Reinach*: Les sarcophages de Sydon. Gazette des Beaux Arts, 1892, I. p. 89; *Joubin*: Catalogue des sculptures du musée ottoman. Monuments funéraires. Cospole 1893; *Walterus Altman*: De architectura et ornamentis sarcophagorum. Pars prior. 1902; *Gerhart Rodenwaldt*: Die Kunst der Antike (Hellas u. Rom). Propyläen-Verlag Berlin 1917; *Martha*: L'art étrusque V; *Gangolf von Kieseritzky u. C. Watzing*: Griechische Grabreliefs aus Südrussland. Berlin 1909; *Bennendorf*: Reisen in Lykien. I. *Overbeck*: Geschichte der griechischen Plastik. Leipzig 1893—94 vol. I, II.

II. Obiceiul inhumării.

Folosirea sarcofagilor stă în strânsă legătură cu obiceiul de a se îngropa morții, iar nu de a-i arde. După *Overbeck*, e greșit a se crede că acest obicei ar apartine exclusiv antiquității mai târzii. Atât la Greci, cât și la Romani, înmormântarea a premers mai curând arderii cadavrelor și cele două obiceiuri, inhumarea și incinerarea, au coexistat paralel în toată antiquitatea. De aceea, afirmarea unora că inhumarea s'a introdus la Roma abia sub Antonini, fie sub influența orientului pagân, fie sub cea creștină, nu e justă.

III. La Egipteni.

Cele mai vechi sarcofagi cunoscute sunt cele egiptene. Dintre acestea, locul întâi în timp îl ocupă sarcofagul de piatră al Faraonului Mykerinos din piramida III dela Giseh. Din nefericire, în timpul transportului pe mare, acest sarcofag a lunecat în fundul Adriaticei, unde odihnește pentru veșnicie. El avea forma unei căsuțe cu uși, ferestre, coloane, epistil și acoperiș plan. Înlăuntrul său se afla un sarcofag de lemn, care se păstrează și azi în muzeul britanic. Aceasta imită forma corpului omenesc. *Herodot* numește asemenea sarcofagi de lemn : ἔύλινον τύπον ἀνθρωποειδέα (II, 86) și, după el, *Ernest Renan* le-a numit *anthropoide*. Mai târziu forma anthropoidă a trecut și la sarcofagiile de piatră. Sarcofagiile egiptene de lemn erau construite dintr-o specie de sicomor foarte rezistent la descompunere : *ficus sycomori*, consacrat zeiței Isis. După 20—25 secole de existență, aceste sicrie anthropoide încă se păstrează intacte. Ele, precum s'a mai spus, se aşezau într'o două cutie, aceasta de piatră, numită de *E. Renan*¹⁾, după *Herodot*²⁾, *theca* = θήκη, sau sarcofagul propriu zis. În asemenea arce sau cutii Egiptenii mai îngropau și unele animale sacre, precum : câni, crocodili etc. Forma cea mai pură de *theca* o vedem însă la unele sarcofagi sidoniene.

¹⁾ *E. Renan* : Mission de la Phénicie pag. 423.

²⁾ *Herodot*. Egiptenii înmormântau cânii în sicriile sacre : ἐν ιεροῖς θάνατοι. II, 67. Idem, crocodili; II 69. Mumile se pun ἐν οἰκήματι θηραῖν. II, 86. Regii care au construit labirintul, își au sicriile sub el : θήκας τῶν βασιλέων. II, 148. Vezi și θήκη in care fu pus Amasis, în curtea unui templu din Sais. II, 169. În legislația egipteană : II, 136. Herodot vorbește și de sicriul lui Orestes, fiul lui Agamemnon : θήκη τοῦ Ὀρέστεω, I, 67. *Theca* e asemenea cu o cutie, κιβωτός.

IV. La Fenicieni, Lycieni, Lydieni, Cari, Phrygieni.

Celebra necropolă dela Sydon a dat la iveală un număr de 18 sarcofagii, aproape toate aflătoare acum în *Muzeul arheologic din Constantinopol*. Dintre acestea, trei au fost lucrate în Egipt dintr-o rocă neagră, rezistență. Sarcofagul lui Tabnit Eschmunazarik, rege din Sydon, e din diorit și se află la Paris, în Luvru. Celelalte sunt de marmură grecească, sau din piatră locală. Ele se pot socoti printre cele mai mărețe opere de artă, în care bogăția arhitecturii rivalizează cu frumusețea sculpturilor ce le decorează. Se crede că în ele s-au îngropat regii din Sydon. Cele mai frumoase sarcophagi sunt cunoscute sub numele de: *Sarcofagul Lycian*, al *Bocitoarelor*, al *Satrapului*, al lui *Alexandru*.

O categorie aparte o formează sarcophagiile feniciene *anthropoide*. Sunt albi grele de piatră (arka, ὄπός, καλύβη etc.), acoperite cu un capac (operculus), care poartă într-o parte un cap în relief, iar la extremitatea cealaltă are o bulbucătură ce indică locul picioarelor. Uneori și brațele sunt sculptate. Ele, de sigur, arată o influență egipteană.

Alte monumente funerare de acestea imită forma unui *tum* (πύργος). Cele mai tipice de acest soiu se găsesc în Lycia. Monumente mai simple s-au găsit aci peste 2000! Sunt ca niște căsuțe cu stâlpi, formate dintr-o arcă, în care poate intra o familie întreagă, mort peste mort, și un capac mobil. Imită în totul casele de lemn cu uși și ferestre. Cele mai multe sarcophagi sunt compuse dintr-o cutie pusă peste un fundament cu trepte (ὑποστόριον).

La *Lydieni* și *Cari* se obișnuia forma de *pat*, pe care se punea corpul mortului. Sarcofagi identice, dar mai simple, găsim la *Phrygieni*, unde se pare că s-au introdus din Lydia. La *Lycieni*, arca (ὄπός) se îngustează în sus și e acoperită de un capac, al cărui profil transversal arată două arcuri ce se unesc sus ca la ferestrele gotice. Forma aceasta e proprie Lycienilor și se numește χελώνη (Benndorf). La splendidul sarcofag Lycian, (din seria celor Sydoniene), marmura e de Paros. Artistul a fost grec. Artă lyciană ar data din sec. V—IV a. Cr.

În ceea ce privește în special originea sarcophagiilor sidoniene, unii afirmă că ele s-ar putea atribui artei și cultului Fenicienilor, precum arată Th. Reinach, care le datează din sec. VI—IV a. Cr. (600—330 a. Cr.). De fapt, inspirația primă a sarcophagiilor, și mai ales a celor anthropoide, trebuie căutată, de sigur, în cutiile mumiiilor

pe care le vedea Fenicienii în Egipt. Executorii însă au fost artiștii greci. Sculptura la unele sarcofagii aparține, se pare, aceleiași școli ca și frontoanele dela Olympia.

Sarcofagii la fel cu cele din Sydon s-au găsit și la Solunt, colonie feniciană în Sicilia, aproape de Palermo. Un exemplar de aci poartă pe capac o statuă culcată, întocmai ca pe mormintele din evul=mediu.

V. La Greci.

La început sarcophagiile nu erau în uz în Grecia. Ele au pătruns aci din Asia Mică prin insulele M. Egee și ale Mediteranei orientale.

În ins. Cypru s. ex. se observă o artă mixtă greco-assyriană. În Samos se folosau sarcophagi de lemn, dar și de piatră, numite λάρνακες (= arca lignea¹⁾). Ele datează din sec. VI a. Cr. și au asemănare cu cele egiptene. Unele din ele sunt anthropoide, adecă imită forma corpului omenesc. La Rhodos și Clazomene s-au descoperit sarcophagi de lut ars cu picturi arhaice în stilul celor mai vechi vase grecești. Par a data tot din sec. VI a. Cr. În ins. Rheneaea s-au desgropat 30 sarcophagi din sec. V a. Cr., aduse acolo, se crede, de la Delos.

Mare parte din sarcophagiile grecești sunt foarte simple. Cele mai numeroase sunt de lut ars. Se compun din niște plăci plane, acoperite de alte plăci ce se unesc spre vârf, formând un acoperiș ascuțit²⁾. La altele plăcile sunt ușor curbată și sarcophagul, în întregimea sa, cauță să imite forma corpului omenesc. Alte sarcophagi sunt de lemn, de piatră ordinară, de marmură și chiar de plumb, la fel cu cele din Syria. Ele sunt ornamentate cu rozacee, colonete, capete de Meduză, de Minervă, sau cu figura Psychei într'aripate și, unele, cu basso-reliefuri; dar acestea sunt mai rare în Grecia înainte de epoca romană. Așa, la Thespii s'a aflat un sarcophag anterior epocii imperiale, având sculptate pe el scene din legenda lui Hercule. La alte sarcophagi apar, ca motive, luptele cu Amazoanele, cu Centaurii, sau genii bachice, ori Achille în mijlocul fetelor lui Lycomede etc. Des cătat e sarcophagul

¹⁾ În ins. Cypru se găsește și azi o localitate cu numele Larnaka.

²⁾ Două sarcophagi de acest soiu am văzut eu însumi la Constanța, la temelia dinspre str. Mircea a liceului nou, orientată E-W, cu capul mortului spre W, având deasupra două mari plăci de lut ars aşezate în chip de acoperiș. Aceste sarcophagi erau, prin urmare, în afară de zidurile cetății Tomis. Nu știu ce s'a făcut cu ele și nici cu osemintele din sarcophagi.

din Samos, ornat cu coloane ionice și datând, pe cât se pare, din sec. VI a. Cr. În muzeul din Constantinopole se află o serie foarte interesantă de sarcofagi grecești; iar în muzeul din Viena (Kunsthistorisches M.) se păstrează un splendid exemplar din sec. IV, numit „Sarcofagul Amazoanelor¹⁾“.

Arta greacă, radiind în tot cuprinsul imperiului roman, ba chiar și mai departe, în coloniile din afară de imperiu, este firesc să găsim monumente ale sculpturii grecești și în orașele din jurul M. Negre. „Sarcofagul cu simboluri“ din Constanța, precum și celelalte sarcofagi desgropate, sau aflătoare încă în pământul Dobrogei, nu pot face o excepție de la această regulă generală. În aceeași sferă de influență culturală intră și reliefurile mortuare, precum și sarcofagiile din Sudul Rusiei²⁾. Arta de aci trăește din imitarea artei ionice și atice, cum și din imitarea artei grecești orientale. Arta atică pătrunde aci pe la mijlocul sec. IV a. Cr., după cum se poate vedea din monumentele aflate la Olbia și Cherci, unde se importă și marmură de Pentelicos. Resturi de artă mortuară mai bogate apar la Pantica-paeum (Cherci) și împrejurimi. Numai după acestea se poate căpăta o vedere mai clară asupra evoluției artei în Nordul M. Negre. Resturi mai puțin numeroase se găsesc și la Olbia, Chersones, Giorgippia, Theodosia, Eupatoria (Kerkinitis), Nymphaion, Anapa, Taman. În ceea ce privește materialul, el este mai ales calcarul local. În Cherci însă, din sec. I. a. Cr. începe să veni marmură grecească, probabil în legătură cu relațiile mai vioale cu regiunile din spatele Mediteranei orientală. Printre sarcofagiile aflate în Sudul Rusiei, vrednic de pomenit este acel splendid exemplar din marmură de Paros, din nefericire mutilat, și care se păstrează în Muzeul Eremitagliului din Petrograd³⁾. A fost găsit în apropiere de Cherci, printre ruinele vechiului oraș Myrmekion. Prin dimensiuni se apropie de sarcofagul nostru din Constanța, având lungimea 2 m 68, lățimea 1 m 15 și înălțimea 2 m.

VI. La Etrusci.

Etrusci se folosau și de *urne funerare*⁴⁾, în care puneau ceea ce nușa morților, dar și de *sarcofagi*, în care inhumau cadavrul. Urnele aveau înfățișarea de căsuță și nu-s de cât niște sarcofagi reduse.

¹⁾ Vezi G. Rodenwaldt op. cit. pag. 434; fotografia.

²⁾ G. v. Kieseritsky u. C. Watzinger: op. cit.

³⁾ C. Robert op. cit. vol. II pag. 26 și planșa VIII.

⁴⁾ Urna pictată, cu figuri negre, se numea de Greci λουτροφόρος.

Ornamentația geometrică de pe ele le-ar plasa în sec. VII sau VI a. Cr. Forma de urnă este proprie Etruscilor.

In ceea ce privește sarcofagiile, care se pot socoti ca un produs principal al artei etrusce, se observă două influențe: influența orientală (cu lei, tauri, Diana Persica, Melkarth, Astarte, Anubis) și cea grecească (cu divinități din mitologia elină, cu stilul corintic etc.). Dar nici un sarcofag nu amintește forma cutiei în care se punea mumia egipteană și nici sarcofagiile anthropoide ale Feniciei. În schimb apare în Etruria o formă nouă pentru Italia: sarcofagul în chip de pat de odihnă sau de ospăt, arătând pe capac chipul răposatului, fie întins ca pe mormintele medievale, fie sprijinit în cot, cum stăteau Etrusci la ospăt. Când sarcofagul era făcut pentru două persoane, bărbatul și femeia, atunci deasupra capacului apar chipurile amândurora, stând la banchetul funebru¹⁾). Unele din aceste lăcașuri sunt așa de frumoase, în cât se pot compara cu cele mai reușite opere ale Renașterii. Materialul e, deobicei, lutul ars; se mai folosia însă și piatra obișnuită și marmura. Bassoreliefurile de pe sicri (arca) sunt, cele mai multe, subiecte funerare: bocitoare în jurul unui mort, o procesiune spre mormânt, dar și banchete, jocuri, dansuri. Apar însă și subiecte mitologice, care sunt luate din legendele grecești, de preferință din cele tragic. Figura lui Charon și a Furiilor e ceva specific etrusc. Arta însă nu e originală. Ea imită cam greoi arta greacă din sec. V și IV a. Cr. Sarcofagiile cunoscute par a data din sec. IV și III a. Cr. Unele e posibil să fie și mai vechi. Vrednic de pomenit e „Sarcophagus Tarquiniensis”, cu arca de alabastru și capacul de marmură, cu stâlpi dorici, cu epistyl de astragale și cyathion lesbic. Reliefurile de pe el reprezintă luptele cu Amazoanele. Capacul e în chip de acoperiș, având la cele patru colțuri capete de femei și palmette. Sarcofagul lui „P. Volumni Violentis” însă e în chip de templu. Sub imperiu se făceau și sarcofagi în chip de casă, cu acoperișul solzit²⁾), iar materialul preferat era tot argila (Rodewaldt op. cit. pag. 66).

¹⁾ W. Altman op. cit. vezi și G. Rodenwaldt op. cit. pag. 516 și 517: fotografie sarcofagului de lut ars din Cerveteri, Roma, Villa di Papa Giulio. Aceste soiuri de sarcofagi îl găsim și în Asia Mică: s. ex. Sarcofagul cu coloane din Melfi (G. Rodenwaldt op. cit. pag. 661), având pe capac statua culcată a unei femei, sau relieful găsit în Thassos și afător în Muzeul din Constantinopole, reprezentând pe capac o persoană pe jumătate ridicată, stând la ospătul morților (G. Rodenwaldt, op. cit. pag. 276) exact ca la sarcofagiile etrusce! Mai ales la Lydieni și Cari se obisnuia forma aceasta de pat cu statuia culcată deasupra.

²⁾ W. Altman: De architectura etc. 1902.

VII. La Romani.

Cel mai vechiu sarcofag roman cunoscut este al lui *Scipio Barbatus*, din anul 250 a. Cr. E din tuf vulcanic și e ornat cu o friză dorică, cu metope împodobite cu rozacee și cu volute ionice ce suportă cornișa. Se află în Muzeul Vaticanului.

Sarcofagiile cu reliefuri sunt obișnuite mai ales în epoca imperială și cele mai multe nu sunt anterioare Antoninilor. Ca și la cele etrusce, deasupra capacului e sculptat adesea chipul mortului, pe jumătate ridicat. De obicei sculptura capacului arată un covor bogat brodat și atârnat pe lături în jos. Multe însă au capacul plan, fără nimic deasupra.

Pe pereții siciului (arca) apar cele mai variate reliefuri. Unele vor să simbolizeze luptele din viața actuală în *reprezentări alegorice*, sau scene ce se referă la viață și la moarte, la durerea despărțirii de cei iubiți, la speranța în nemurire, la inviere, sau la o viață cucernică dincolo de mormânt. Altele redau *scene istorice*, precum ar fi: un marș triumfal, grupul lupoaicelui cu Romulus și Remus, luptele cu barbarii etc. Altele reproduc *scene din viața publică sau particulară* ca: jocuri de circ, ceremonii de nuntă romană, viața unui Tânăr poet etc. Între sarcofagiile romane apar și unele pur, sau precumpărătorilor *ornamentale*, cu ghirlanzi de flori și fructe, cu portretul mortului în medalion, sau cu o inscripție funerară pe o ramă susținută de genii. Alte sarcophagii arată *ocuparea* sau *starea civilă* a mortului¹⁾. Numeroase sunt însă reliefurile ce reprezintă *scene din ciclul zilelor și eroilor* și în special scene din mitul lui Dionysos. Motivele cu Selene și Endymion, cu Eros și Psyche, cu Protesilaos și Alkestis — cană, prin întoarcerea lor din Hades, sugerează speranța revenirii din înmormântarea umbrelor — sunt tratate cu predilecție.

Cel mai frumos sarcophag roman se poate admira în Muzeul Capitolului din Roma. Reliefurile sale ne dau scene din istoria lui Achille.

După stil și valoarea artistică, majoritatea sarcophagiilor romane datează din perioada de decadență a artei. Ele sunt lucrări pregătite de mai înainte în ateliere, ceva de fabrică. Pentru aceea și reliefurile lor repetă aceeași compoziție, cu mici variante. Din această cauză, nu arareori în scenele mitologice *capetele personajilor principale*,

¹⁾ Acestea mai ales importante pentru noi !

care trebuiau executate în urma vinderii sarcofagului, după chipul și asemănarea răposatului, ne-au ajuns neterminate. În genere, defectul artei romane la sarcofagii constă în supraîncărcarea cu figuri, în sărăcia de motive, în greșeli de compoziție. Unele sarcofagii datează însă dintr-o epocă mai bună și chiar la sarcofagiile din vremea Antoninilor vedem excelente reliefuri, probabil copii după modele mai vechi.

Monumentala operă a lui *Carol Robert*: *Die antiken Sarkophag-Reliefs*, clasifică în această ordine reliefurile de pe sarcofagii: I. Viața omenească; II. Cicluri mitologice; III. Mituri izolate; IV. Cercul Bachic; V. Muze, Nereide, Eroți și VI. Decorative. Splendide planșe cu fotografii și desenuri însoțesc aceste volume, din care putem cunoaște aproape toate sarcofagiile cele mai frumoase descoperite până în prezent¹⁾.

Toate aceste sarcofagii, despre care s'a vorbit mai sus, se află în prezent în diferitele Muzeu europene din Londra (British Museum), Oxford, Paris (Louvre), Madrid, Roma (Vatican, Capitol, Villa Pamphili, Giustiniani etc.), Neapole, Veneția, Mantua, Florența, Triest, Atena, Constantinopole, București, Petrograd, Berlin, Viena, Copenhaga etc. etc.²⁾.

¹⁾ În vol. II se tratează despre sarcofagiile cu sculpturi de scene din *cercul troian* (Nunta lui Peleus cu Thetis, Leda, Judecata lui Paris, Achille, Amazoanele, Ulisse, Orestes); din *cercul teban* (Oedipus și Lupta celor șapte contra Thebei) și din *cercul Argonafulor* (Phrixus, Iason în Colchida și Medea în Corint). În vol. III se tratează miturile lui Acteon, Adonis, Alcestis, Apollo, Bellerophon, Daedalus, Endymion, Gigantii, Hercule, Lupta cu Centaurii, Hesione, Antaeus, Hylas și Varia.

²⁾ Vezi fotografii ale unora din ele și în *G. Rodenwaldt*: *Die Kunst der Antike*, pag. 434: Sarc. Amazoanelor din Viena (Kunsthistor. Museum); p. 435: Sarc. lui Alexandru (Muzeul din Cospole); p. 516: Sarc. etrusc din Cerveteri, Roma (Villa di Papa Giulio); p. 636: Sarc. din Roma, Lateran (omorul Niobidelor); p. 637: Sarc. din Roma, Lateran (Scene din mitul lui Orestes); p. 638: Sarc. din Berlin (Altes Museum, scene din mitul Medeei); p. 638: Sarc. din Roma, Muzeul Thermelor (Safari dăntitorii și Maenade); p. 639: Sarc. din Copenhaga, Glyptoteca Ny Carlsberg (Dionysos, Ariadna și suita în luptă dintre Pan și Eros); p. 640: Sarc. din Roma, Muzeul Capitolino (Lupta cu Galii); p. 641: Sarc. din Roma, S. Lorenzo fuori le mura (Scenă de nună romană); p. 642: Sarc. lui Balbinus, Copenhaga, Glypt. Ny Carlsberg (Scene de vânătoare); p. 644: Sarc. din Roma, Muzeul Thermelor (Scene de luptă); p. 660: Sarc. din New-York, Metropolitan Museum (Sarc. cu ghirlanzi din Tarsos); p. 661: Sarc. din Melfi (splendid sarcograf cu coloane, din Asia Mică); p. 662: Sarc. din Roma, Museo Capitolino (Achille la Scyros; sarc. attic); p. 680 și 681: Sarc. lui Iunius Bassus, Roma, Grotă Sf. Petru (cu scene din viața lui Hristos); p. 686: Sarc. Constanției, fiica lui Constantin cel Mare, la Roma, Vatican; p. 687 688 și 689: Sarc. împărătesei Sf. Elena, Roma, Vatican.

VIII. La primii creștini și în Evul-Mediu.

Expunerea aceasta sumară ar fi necompletă, dacă n'am aminti și sarcofagiile folosite de primii creștini, precum și pe cele medievale.

Prețul cel mare al sarcofagilor, precum și dificultatea de a sculpta pe ele simboluri sau scene creștine, au contribuit la raritatea acestor opere de artă în primele timpuri ale creștinismului. Mai apoi însă, după stabilirea păcii în biserică, sarcofagiile intră în uzul curent al creștinilor. La inceput basso-reliefurile de pe arcă erau păgâne: Victori, Amorași, Meduze, Dioscurii, Fluvii etc., sau amestecate și cu scene biblice, precum: corabia lui Noe, Tăerea pruncilor de Irod, Icar și sborul spre cer (ca o amintire a învierii lui Hristos), Orfeu și Păstorul cel bun, Prometeu și creațiunea omului etc., adecă scene cu sens simbolic și pentru păgâni și pentru creștini. Mai târziu arta creștină se emancipează de tradiția păgână și reliefurile reprezintă scene din Sf. Scriptură.

Si evul mediu ne-a lăsat destule sarcofagi. Gravurile lor însă sunt cam grosolane. Mai cunoscute sunt sarcofagiile merovingiene, ornate cu cruci și monograma lui Hristos. Altele sunt simple, cu strii, sau cu ornamente de conchilii, reușit sculptate. Așa este spre ex. sarcofagul abătesei Tecilda. — În epoca gotică, o statuie culcată, reprezentând mortul, împodobia capacul plan, care se punea direct pe pământ, fără arcă. În sudul Franței, în Spania, în Italia, sorcofagul de marmură nu se îngropau, ci se punea deasupra solului. Așa e la Toulouse, Perpignan etc., ba chiar și în Cypru, unde obiceiul fu dus de coloniștii francezi din sec. XII—XIV¹⁾.

Se pare că și în antichitate sarcofagiile, la început, se așezau deasupra pământului. Mai târziu ele se îngropau. Unele din cele romane se așezau cu o lătuire la perete, în camere mortuare, un fel de cavouri. Pentru aceea reliefurile nu se făceau decât pe fațada principală și pe cele laterale, iar spatele rămânea neted, deoarece, fiind lipit de zid, nu se vedea²⁾. Deasemenea, sarcofagiile care se puneau de-alungul unei alei — cum e și la Constanța — aveau spatele fără ornamente.

¹⁾ *La grande encyclopédie*. Tome XXIX, p. 509. Vezi și *Peraté: L'art chéologique chrétienne* și *Le Blant: Les sarcophages chrétiens de la Gaule*.

²⁾ *J. Overbeck: Geschichte der griechischen Plastik*. Leipzig 1893—94.

IX. În scurt.

Aria de răspândire a sarofagiilor o putem limita printr'o graniță în jurul Mediteranei europene. Centrul primei invenții este Egiptul. De aci acest bun cultural a trecut în Fenicia, Syria și Asia Mică; apoi, prin insulele Egee, la Greci și mai departe la Etrusci și Romani. Cuceririle și mane de mai târziu au hălesnit răspândirea obiceiului în tot cuprinsul imperiului: în Europa până în Galia și nordul M. Negre, și în Africa dealungul Nediteranei. O cercetare amănunțită ar putea arăta că în tot domeniul acesta putem distinge, după caracterele acei, provincii sau „dialecte artistice“, care au evoluat în cursul secolîr paralel cu evoluția generală a artei. De aci putem stabili filiații, curențe de influență, centre de originitate și regiuni de imitație. Meji maeștri însă, în tot acest domeniu și dealungul futurilor veacurilor, u fost sculptorii greci.

II.

SARCOFAGUL CU SIMBOLURI DIN CONSTANȚA.

I. Data, locul și împrejurările escoperirii.

În partea de sud-vest a căștului Constanța, dealungul șoselei ce duce spre vii, și anume dincolo de localul Federalei, naturile de loess de deasupra portului surpunderă și amenințând șoseaua și linia ferată, Direcțiunea Portului Constanța a luat de urgență măsuri pentru consolidarea acestor maluri. O echipă de lucrători, făcând săpaturi de nivелare în dreptul Școalei și industrie casnică, spre a ridica pământul necesar consolidării, întâmplător a dat și peste sarcofagul nostru, la o adâncime de aproximativ 1,0 m sub fața solului. Imediat au fost înștiințate autoritățile și Direcția Muzeului Regional al Dobrogei, în sarcina căreia a căzut desgrădarea și transportul sarcofagului. De altfel nici un indiciu la fața pământului nu arăta că acolo dedesubt, s-ar putea afla o asemenea comară. Moloz mult și gunoai acoperiau terenul parcelat de Primărie în oturi pentru construire de case. Se spune că mai înainte cu câteva lăzii locul avea o mică plantăție de salcâmi. Numai ochiul ager al rheologului ar fi putut bănuia că în această parte a orașului trebuie să fi fost aleea principală și unui cișmisor și anume după înșirarea liniei dreaptă, dealungul șoselei, a unor sarcofagi îngropate în pământ, a căror piatră ordinară — calcar sarmatic conchilifer — nu trezisese probabil atenția nici unu răscălit.

modern de comori. Locul însă trebuie să fie destul de bogat în asemenea urme ale frcutului, aşa în cît nu s-ar putea socoti nici vreun mea, nici banii pierduţi, dacă s-ar începe acolo o campanie organizată de săpături, care ar putea imbogăji Muzeul regional al Dobrogei cu obiecte arheologice de mare valoare.

Săpăturile executate în lunile Iulie și August 1931, n-au lăsat convingerea că ne găsim aci pe locul unui cimitir antic. Pe lângă sarcofagiile pomenite, s-au mai descoperit aci mai multe amfore lunguiete, opaie de diferite forme, vase de sticlă irizată, plăci de lut ars, monede, crani, fragmente de marmură etc., care cele mai multe se află depozitate în Muzeu. S'a mai descoperit și un mic cavou, de înălțimea unui om, zidit din cărămidă și arăând o arhitectură specială a boltilor. Câteva fotografii luate de mine în cursul dărămării — din nefericire necesară — și o aquarelă a pictorului Rigo-Constantinescu, Custodele actual al Muzeului, au putut salva măcar înfățișarea și culoarea acestui document arheologic al vechii vieți tomitane.

Afirmarea calomnioasă a unor persoane și ziare, că sarcofagul ar fi fost jefuit și mutilat acum, cu prilejul actualei desgropări, nu corespunde adevărului. Fotografiile noastre, păstrate în Muzeu, dau mărturie că autoritățile comunale, județene și polițienești au fost prezente la ridicarea capacului și au rămas până la cercetarea completă a conținutului arcei. Nici de mutilare nu poate fi vorba, ci de ușoare ciupituri la dungile arcei, a căror culoare arată că ele s-au produs în antiquitate, cu prilejul transportului de la locul de fabricare până în Tomis, iar nu în timpul nostru.

Astăzi sarcofagul, reconstituit, se află depus la loc de onoare, în fața Muzeului regional al Dobrogei și împodobește piața Ovidiu, dându-i un aier de distincție arhaică¹⁾.

II. Materialul.

Sarcofagul este lucrat din marmură, de sigur grecească, de culoare albă-vineție. Că marmura ar fi de Paros, cum afirmă unii, sau de Pentelicos, sau din vreo carieră de pe coastele Asiei Mici, aceasta n-o putem săpti până acum. Rămâne ca arheologii sau geologii să lă-

¹⁾ Transportul sarcofagului și alegerea locului în piața Ovidius s'a făcut de subsemnatul, cu concursul d-lui inginer Cotovu, Directorul Portului Constanța, care mi-a pus la dispoziție instrumentele necesare; al d-lui Șef al gării Constanța, care mi-a dat gratuit un wagon pentru transport; al d-lui Comandant al Sc. de Marină

murească acest punct foarte important, care ne ar putea da indicii asupra provenienții sarcofagului și, deci, a centrului industrial sau artistic unde s'a putut execuță acest monument funerar. În orice caz, sarcofagul nostru a fost adus în Tomis pe mare (era nepractic și neintelligent să se aducă blocul nelucrat) și transportul său, date fiind mijloacele tehnice din vremea aceea, a costat destulă oboseală, ceea ce se poate deduce din greutatea sa enormă și din numeroasele ciupituri ale marmurei la colțurile arcei. În nici un caz nu se poate admite transportul blocului brut la Tomis și sculptarea sa în orașul nostru. Aceasta însemnează că sarcofagul nostru sau a fost comandat (și atunci simbolurile de pe fațada sa ar putea avea o semnificație în legătură cu persoana inhumată într'insul), sau poate mai curând cum-părăt de-a gata din atelierul sculptorului grec, să după cum astăzi Constanțenii își aleg pentru iubiții lor decedați, monumentele de marmură gata confecționate din atelierul și depozitul maestrului Ruta.

Sarcofagiile și stelele funerare din sudul Rusiei, în coloniile grecești dela M. Neagră, sunt cioplite — după cum ne relatează G. v. Kieseritzky și C. Watzinger (op. cit.) —, fie din calcar local, fie din marmură, aceasta însă adusă din părțile grecești. Așa spre ex. splendidul sarcofag din Cherci (Myrmekion), păstrat acum în Muzeul Eremitagliului din Petrograd, este sculptat din marmură de Paros. A fost găsit la o adâncime de 6,35 m sub fața solului, împreună cu un al doilea sarcofag din aceeași marmură de Paros, ambele în niște camere mortuare cioplite în stâncă locală. Din cauza greutății lor enorme, ele au fost (acelea da!) mutilate în chip nedemn, cu prilejul scoaterii la lumină.

III. Dimensiunile.

Sarcofagul cu simboluri din Constanța este unul din cele mai mari sarcofagii cunoscute până în prezent. Lungimea sa este de 2,70 m; lărgimea de 1,48 m, iar înălțimea, dela bază până la creștetul capacului, de 2,40 m, dintre cari 1,40 m revin arcei și 1 m - capacului! Pentru ca cititorul să și poată face o idee de proporțiile neobișnuite ale acestui sarcofag, dăm aci un tablou comparativ de cifre, pe care le-am cules din monumentala opera a lui C. Robert, citată mai sus:

Bărbuneanu, care mi-a împrumutat carul de transport; și al fostului Președinte a Comisiei intermarie, del A. Vulpe, cărora le aduc aci mulțumirile cuvenite, în numele Muzeului Regional al Dobrogei. Actuala comisie intermarie a crezut că poate lăsa plată lucrătorilor în sarcina subsemnatului, refuzând să acorde vreo sumă.

Număr de zile	Locul unde se află sarcofagul	Volumul	No. planșei	Înălțimea	Mulți reprezentă, locul unde a fost găsit sarcofagul, materialul, inscripția
1	Warwick Castle	III	XXIV	2,95	—
2	Paris. Louvre	II	XVI-XVII	2,88	1,37
3	Roma. Vatican. Sala delle Muse Roma. Museo Capitolino	III	XL	2,81	1,13
4	Constanța. Muzeul regional al Dobrogei	II	XIV-XV	2,80	1,20
5	St. Petersburg. Eremiileag	—	—	2,70	2,26
6	London. British Museum	II	VIII-IX	2,68	1,15
7	Paris. Louvre. Escalier Daru	II	XI-XII	2,67	1,08
8	Woburn Abbey (Bedfordshire)	II	XXVII-XXVIII	2,66	1,44
9	Wien. Museum Belvedere	II	XXII-XXIII	2,65	1,24
10	Roma. Villa Borghese	III	XXXVIII	2,63	—
11	Roma. Palazzo Cittadini	II	X	2,60	1,14
12	Roma. Palazzo Donia	III	XX	2,52	1,20
13	Roma. Palazzo Lateran	II	XXXIX	2,52	1,32
14	Roma. Vatican, în Belvedere	III	IV	2,52	1,02
15	Roma. Lateran	III	VI-VII	2,50	—
16	St. Petersburg. Palat. Stroganoff	II	VI-VII	2,48	1,10
17	Roma. Museo Capitolino	II	XXXII	2,47	1,03
18	Roma. Palazzo Torlonia	III	XXXIV-XXXV	2,44	1,29
19	Roma. Vatican. Galleria d. State	III	XXXVI	2,44	0,92
				1,17	0,84
				2,44	0,84

20	Köln. Museum Walf-Richartz •	III	XLII	2,43	0,78	0,79	1,00	1,02	Hercules, Sarcofag de gresie facut de fiica ta titlu său C. Sevenio Vitali Veterano. Leg. XXX Ulpia Victoria, sec. III.
21	Roma. Palazzo Torlonia	III	XXXII	2,40	1,00	1,02	Hercules,		
22	Weburn Abey (Bedfordshire)	XXXI	2,39	—	1,17	Endymion.			
23	Paris. Louvre	X-XI	2,38	—	0,85	Daedalus.			
24	Roma. Vatican, in Belvedere	XXIV- XXV	2,38	1,12	0,69	Amazoanele.			
25	Mantua. Museo	XVI-XVII	2,37	0,93	0,72	Illiupersis.			
26	Roma. Museo Capitolino	IV	2,37	0,84	0,66	Endymion.			
27	Roma. Palazzo Rospijosi	LIX	2,34	—	0,58	Adonis.			
28	Berlin. Museum	III	2,33	0,94	1,12	Orestes. Găsit intre Ostia și Castel Fusano.			
29	Kephisia (Athena)	I	2,33	0,71	0,95	Judecata lui Paris. Marmură de Pentelicos.			
30	Paris. Louvre	V	2,30	—	0,90	Achaeon. Marmură iunescică (7). Găsit lângă Roma.			
31	Roma. Villa Medici	LXIV	2,30	0,70	0,65	Judecata lui Paris.			
32	Roma. Via Tiburtina	XII-XIII	2,30	—	0,52	Media în Corinth. Găsit lângă Roma.			
33	Roma. Palazzo Rospijosi	XVI-XVII	2,30	—	0,70	Endymion.			
34	Münchau. Glyptothek. Sala rom.	LIV	2,28	—	0,55	Găsit la Ostia.			
35	St. Petersburg. Eremitage	XXXIII	2,27	0,82	Omonul Clytemnestrei și al lui Agisthus.				
36	London. British Museum	XXXXI	2,27	—	0,97	Hercules,			
37	Mantua. Museo	II	2,26	—	0,59	Amazoanele.			
38	Paris. Louvre	II-III	2,26	—	0,60	Adonis.			
39	Roma. Vatican	XVII A	2,26	—	0,60	Endymion.			
40	Cometo. Palazzo Bruschi	XIV	2,26	0,57	0,50	Endymion.			
41	Roma. Laícran	XXXV	2,25	—	0,62	Marmură italiana.			
42	Mantua. Museo	XXVIII	2,25	—	0,70	Hercules.			
43	Roma. Palazzo Giustiniani	LV	2,25	0,64	0,65	Omonul Clytemnestrei și al lui Agisthus.			
44	Roma. Vatican	LVI	2,25	0,65	0,54	Omonul Clytemnestrei și al lui Agisthus.			
45	Napoli. Museo Nazionale	XVII A	2,23	0,73	0,86	Endymion.			
46	Florenția. Giardino Boboli	XXX	2,23	1,03	0,83	Hercules.			
47	Florenția. Ufficio	XXXI	2,23	0,71	0,71	Hercules.			
48	Cannes. Villa Faustina	VI-VII	2,20	0,62	0,56	Alcestis.			
49	Castel. St. Aignan (inité Tous și Bourges)	III	2,18	0,93	0,70	Acestis. Sarcofagul unei fete de 22 ani: Ul- pia Cyrililla. Inscriptie greacă. Găsit lângă Roma.			
						270 1158 2,10			

Nr. de ordine	Locul unde se află sarcofagul	Volumul	No. planșei	Lungimea	Înălțimea	Mitul reprezentat, locul unde a fost găsit sarcofagul, materialul, inscripția
50	Roma. Vatican. Galleria dei Campi delabri	III	XII-XIII	2,18	0,55	Endymion. Găsit lângă Roma.
51	München. Glyptothek	II	LVII	2,18	0,59	Orestes și Iphigenia.
52	Roma. Palazzo Corsini	III	XXX	2,17	0,57	Hercules.
53	Roma. Museo Boncompagni	III	XXXX	2,16	—	Hercules.
54	Roma. Villa Borgese	III	XXXI	2,15	0,65	Hercules.
55	Manhata. Museo	III	V	2,14	—	Adonis.
56	Roma. Villa Albani	III	VI-VII	2,14	—	Alcestis.
57	Roma. Vatican	III	VI-VII	2,13	0,93	Sarcofagul lui C. Junius Euhodus magister quinquennalis al colegiului zidărilor din Ostia și al soției Metilia Acte. Datează dela 161-170 d.Cr. Inscripție latină.
58	Roma. Palazzo Rospijiosi	III	XII-XIII	2,13	—	Endymion.
59	Roma. Vatican. Galleria Lapidaria	III	II-III	2,13	0,58	Adonis.
60	Paris. Louvre. Sala Păsărelor	III	XVII	2,10	0,61	Endymion. Găsit aproape de Bordeaux.
61	Roma. S. Paolo fuori li mura	II	XXVIII	2,10	—	Endymion.
62	Roma. S. Ia Maria sopra Minerva	III	XXIX	2,10	—	Heracles. Marmură grecească.
63	Roma. Villa Pamphilii	II	XXVII	2,10	—	Endymion.
64	Roma. Palazzo Rospijiosi	III	IV	2,10	0,49	Endymion.
65	Manhata. Museo	III	XV	2,10	—	Endymion.
66	Roma. Villa Giustiniani	III	XVI-XVII	2,10	—	Endymion.
67	Florenția. Uffizio	III	II-III	2,10	—	Adonis.
68	Mesina. Museo	III	XXIX	2,09	—	Hercules.
69	Roma. Lateran	II	X-XI	2,07	—	Daeclaus. Marmură cenușie.
70	Madrid. Col. regală de sculpturi	II	LX	2,07	—	Viața lui Oedip. Marmură grecească. Găsit la Roma.
71	Roma. Vatican, în Belvedere	III	XXXV	2,06	0,77	Achile la Troia.
72	Paris. Louvre	III	XXXXIX	2,00	—	Hercules.
		III	XVII-XVII	2,00	—	Endymion.

Din acest tablou, din care am eliminat sarcofagiile mai scurte de 2 m, se poate vedea că sarcofagul din Constanța vine *în al cincilea rând ca lungime* (2,70 m față de 2,95, 2,88, 2,81 și 2,80 m), dar *primul ca înălțime* (2,40 m față de 2,30, 2,26 și 2 m, celelalte având înălțimea între 1,62 și 0,24) și *primul ca lărgime* (1,48, față de celelalte, care o au între 1,44 și 0,49). În ceeace privește volumul, el este *cel mai mare sarcofag din seria amintită*.

Dacă ținem seama de faptul că interiorul său este excavat până la baza arcei, — pe când la alte sarcofagi cavitatea este mică, aşa ca pentru un singur mort, sau cel mult pentru doi, — atunci putem deduce că sarcofagul din Constanța este cu mult *prea mare* pentru o singură persoană. Aceasta ne îndeamnă a ne îndoia că el ar fi fost *comandat* în vederea unei anumite persoane, concluzie care, credem, va trage greu în interpretarea simbolurilor de pe arcă. Sarcofagul din Constanța s-ar putea compara, din acest punct de vedere, cu acele sarcofagi Lyciene în formă de căsuță, în care, precum s'a spus mai sus, putea intra o familie întreagă, mort lângă mort și mort peste mort. Dacă mai luăm în considerare și faptul că foarte multe sarcofagi antice reproduc, aproape fără schimbări în compozиție, până în amănunte chiar, aceleași scene mitologice în basso-reliefurile lor, — înțelegem foarte bine că ele nu sunt decât niște *productii de fabrică*, gata confectionate pentru amatorii ce erau așteptați să le cumpere, reproducând în mai multe exemplare același *clișeu*. Acest clișeu, prin urmare, nu s-ar putea lua ca bază într-o cercetare asupra identității persoanei răposașului.

Enormul sarcofag constanțean are un volum al arcei de $5,594 \text{ m}^3$ și cântărește în întregime (cu capac), nu mai puțin de 8500 kgr !

IV. Arca.

Scriul sau arca sarcofagului are o formă dreptunghiulară și se înfățișază foarte simplu în comparație cu celebrele sarcofagi ornate cu reliefuri mitologice din muzeele europene. Părțile sale laterale au sculptate niște rame (vezi fotogr.), între care se cuprinde căte o suprafață netedă, fără nici un ornament și fără inscripții. Spatele e tot așa de simplu. Singură fațadă ne trezește un interes destul de viu prin simbolurile sale. La mijlocul unei rame mari dreptunghiulare se află o ramă pătrată mai mică, care închide o suprafață destinată, de sigur, a primii o inscripție. Inscripția însă, din nefericire, lipsește și nici n'a fost pusă vre-o dată, căci marmura nu arată nici o urmă de

prelucrare ulterioară. Deoarece și altă a ramei se află câte un cadru triunghiular, cu câte o rozetă în mijloc, aşa precum se vede pe tympanul frontoanelor atâtorele stele funerare (vezi s. ex. *Kieseritzki și Watzinger*, op. cit.). Aceste cadre triunghiulare se sprijină cu unghii lor obtuz pe mijlocul laturilor din dreapta și din stânga ale ramei pătrate.

Câmpul din dreapta al fațadei e ocupat de patru obiecte în relief, în ordinea următoare de sus în jos : o balanță cu două talere legate de bară prin câte trei lăncișoare vizibile (ar putea fi și patru) și stând în perfect echilibru orizontal. În spațiul dintre talere se vede un cap de taur legat cu o panglică pe frunte și având o suprinzătoare asemănare cu zimbrul de pe stema Moldovei. Dedesubt vine o secure de o formă specială, iar sub ea o suliță.

Câmpul din stânga al fațadei e ocupat de trei obiecte sculptate : o cravașă ondulată, atârnată de urechea sa într'un cui ; în dreapta sa un clopot cu mână ornăt și cu gura întoarsă în jos ; iar sub aceste două obiecte, un enorm cleste închis.

Să fie oare vreo legătură între ocupația, sau numele persoanei inhumate în sarcofag și aceste obiecte ? Să fie ele oare niște simboluri? se pare că aceasta a fost problema cea mai interesantă pe care a pus-o descoperirea monumentului nostru funerar, căci discuția, uneori prea puțin academică, din presă și public, mai cu seamă în jurul acestui punct s'a învărtit. Pentru moment lăsăm această chestiune în suspensie și trecem mai departe la descrierea sarcofagului.

V. Capacul.

Acesta are forma unui acoperiș țuguiat de casă, având la cele patru colțuri ale sale câte un acroterion cu palmette. Privit din față sau din spate, acoperișul acesta pare învelit cu șapte rânduri verticale și trei orizontale de plăci mari, sculptate în marmură, imitând structura solzoasă a olanelor plate¹⁾. Privit dintr-o lătură, el are forma triun-

¹⁾ Sarcofagul din Iasos are capacul foarte asemănător cu cel din Constanța : acoperiș solzos, la colțuri cu acroterii cu ornamente. (*Joubin*: Monuments funeraires No. 99. *S. Reinach*: Répertoire de reliefs grecs et romains vol II p. 171, Paris 1912. — In C. Robert op. cit. vol II, planșa LXV, vedem un acoperiș de sarcofag de aceeași formă cu al nostru, numai că în locul capului de Medușă de pe timpan apar reliefuri de persoane; de asemenea și pe acroterii. E singurul de acest fel în tot volumul (sarc. galic din muzeul din Marseille) ceeace ne-aș îndreptăgi să credem că originea formei de acoperiș de casă trebuie să căutăm la sarcofagile din Asia mică și nu din Europa. Vezi sarc. Satrapului (p. 411) și al Bocitoarelor (p. 404 și 405) din *S. Reinach*: Répertoire, Tome I, ambele cu acoperișuri triunghiulare.

ghiulară, flancat de ambele părți de acroterii cu palmette. Pe tympanul rameilor laterale triunghiulare se vede în relief câte un întristat cap de Medusă. În locul Medusei, la unele monumente funerare poate fi o rozetă, cum e la stelele funerare din sudul Rusiei; sau o phială ca un disc, cum se vede s. ex. la templul Athenei din Corinth (căci ace periușurile aceste triunghiulare ale sarcofagilor și frontoanele stelelor funerare imită, uneori până la identitate, frontoanele templelor antice); sau, în fine, basso-reliefuri de scene mitologice, capul lui Okeanos etc.

a) **Medusa.** Unii au confundat capul Medusei de pe sarcofagul nostru cu capul lui Apollo, sau au crezut că ar simboliza fantezia poetului Ovidius, care ar fi fost inhumat în sarcofag. Pentru a înlătura această greșală, e destul să amintesc numai că pe un sarcofag găsit în valea Eufratului, capul Medusei este aproape identic cu cel de pe fotografia noastră, având aceeași figură de fecioară întristată, aceeași panglică legată sub bărbie, aceleași aripi care deasupra frunții și chiar buclele părului aproape identice¹⁾. Nu este, cred, fără interes să da aci câteva indicații asupra acestei ființe mitologice²⁾.

Medusa era una din cele trei Gorgone, fiica lui Phorcus, singura muritoare și vizibilă pentru oameni. După mitologie și mai ales după Ovidius, Medusa a fost la început o fată de o frumusețe răpitoare, cu o splendidă coafură. A fost răpită de Poseidon și preschimbată în pasere. Împreunându-se cu acesta în templul Athenei, Zeița, mânioasă de această profanare, schimbă părul Medusei în șerpi ingrozitori. După alți autori, cauza acestei metamorfoze ar fi fost orgoliul fecioarei, care a încercat să dispute Athenei premiul frumuseții. Din Medusa s'a născut Pegas, calul într'aripat al poetilor și Chrysaor, tatăl lui Geryon. Perseu, urmărind-o până la marginea lumii occidentale, îi tăie capul și-l dăruiește Athenei, care își înpodobi cu el scutul și egida.

La origine Medusa era reprezentată în artă ca un monstru, cu șerpi în pleie, cu colți de mistreț în gură, cu mâni de aramă și aripi

¹⁾ S. Reinach: *Répertoire etc.* Tome II pag. 472. Vezi în același volum și capetele de Medusă de la pag. 77 (colecția Rondanini); 61 (colecț. Albani, Roma); 273 (Perseu ținând capul tăiat al Gorgonei); în vol. I p. 178 fig 4; în vol. III pag. 107.

²⁾ După *La grande encyclopédie* vol. 19 pag. 18; *Nouveau Larousse illustré* Tome IV, pag. 897 și Tome V pag. 1029; *Mayers Konversations-Lexikon* vol. 8 pag. 136—137. Ca bibliografie specială, vezi: *Levezow: Über die Entwicklung des Gorgonenideals in der Poesie u. bildenden Kunst der Alten*, Berlin 1833; *Gaedekens: das Medusen Haupt von Blaiciacum*, Bonn 1874; *Six: De Gorgone*, Amsterdam 1885; *Brunn: Griechische Götterideale*, München 1893; *Löschke: Die Enthauptung der Medusa*, Bonn, 1894; *Roscher: Die Gorgonen und Verwandtes*, Leipzig 1879.

Medusa de pe un fragment de
sarcofag din valea Eufratului. S.
Reinach : Répert. d. reliefs grecs
et romains II p. 472.

Medusa de pe un vas de onyx,
Tazza Farnese. S. Reinach : III
p. 79.

Perseu cu capul Medusei. Plaques
Campana. S. Reinach : II p. 273

Medusa. Phalères de Lauersfort. S.
Reinach : I p. 178

Medusa Plaques Campana. S. Reis-
nach : II p. 258

Medusa din colecția Rondanini,
Roma. S. Reinach : II p. 77

de aur. Privirea ei înpietria pe muritori. Pentru aceea chipul ei se purnea de obiceiu pe zidurile orașelor, pe armeile războinicilor, pe amulete, pe sarcophagi etc, spre a inspira groaza și a apăra orașele de rele și mormintele de profanare. Mai târziu chipul ei s'a idealizat și s'a indulcit, până ce ajunse fermecătoarea *Medusă murindă* din villa Ludovisi. Glyptotheca din München posedă o Medusă, care nu e de cât un chip fermecător de fată, cu coafura bogată, având părul, ondulat și tras spre tâmpale, dar și câte un șarpe pe lături, iar deasupra capului șerpilor căte o aripioară. Trupul și cozile celor doi șerpi se leagă peste obraz sub bărbie, ca o fundă¹⁾.

b) **Denticulele.** La baza capacului observăm o serie de ornamente dințate, care se numesc *denticule* (= dințișori). De oare ce acoperișul sarcofagului imită acoperișul unui templu, urmează că și ornamentele templelor își vor avea corespondențul lor la sarcophagi. Pentru aceea șiragul de denticule, care se sculptează la temple sau la capitelurile coloanelor între friză și läcrămar, mai ales în *părțile Asiei Mici*, il vedem folosit și la unele sarcophagi. Denticulele acestea caracterizează *ordinul ionian* al artei grece. La unele monumente însă, în locul denticulelor găsim un șnur de astragale. Frumoase denticule, însă nu chiar la baza capacului, vedem la sarcophagul lui Alexandru din Sidon (Muzeul din Constantinopole).

c) **Kymation.** Deasupra rândurilor de denticule se vede un brâu de ornamente, asemenea cu *ovele* aşa de obișnuite în sculptura ornamentală greacă. Ele formează un kymation care, după caracterul său, pare a fi *ionic*, iar nu *doric*, deci ar apartine de asemenea domeniului răsăritean al artei greștești.

d) **Acroteriile.** La cele patru colțuri ale capacului vedem patru acroterii înpodobite cu splendide ornamente de palmette, ce se înalță în evantai dintr'un soiu de potir de frunze. Din acelaș potir, și mai ales pe latura din spate fațada sarcophagului, frunzele stilizate curg în jos ca niște ape unduitoase de cascădă, se resfrâng apoi în sus pe sub potir, unde se termină cu rozete, sau ondulează pe sub marginea arcuită a acroteriului până deasupra evantaiului de palmette, oferindu-ne linii și forme atât de armonioase, în cât ne măngâie privirea și ne încântă sufletul.

¹⁾ Legătura aceasta sub bărbie apare, în arta antică, și la unele animale. Așa și, ex pe un Ex votu lui Zeus din Panderma, Zeus e reprezentat pe tympanul triunghiular lateral al capacului, cu un cap de bou legat sub bărbie. Vezi S. Reinach : Répert. d. reliefs. gr. et rom. 1912 Tome II p. 108.

Acroteriile se obișnuesc și la temple. Așa, s. ex. acelaș evantai de palmette îl vedem și la colțarele acoperișului templului Athenei din Corint, unde, în plus, pe vârful triunghiular al frontonului, peste două volute ce răsar dintr'un buchet de frunze de acanthus, se ridică o palmettă de proporții mult mai mari.

Stelele funerare din sudul Rusiei și din Dobrogea aproape toate au acroterii cu palmette (Watzinger, op. cit. planșele). La unele monumente, înima palmettei formează un ciocălu de pin. Sarcofagul din Luvrul Parisului (C. Robert vol III pl. I) prezintă la acroteriile din spre fațadă câte un cap enorm de satir cu părul zburlit și cu o cu-nună din frunze de pin, adeca masca divinității de munte unde s'a petrecut scena mitologică a lui Actaeon sculptată pe arcă; iar la acroteriile din spate, niște palmette aproape identice cu cele de pe exemplarul nostru din Constanța (clișeu artistic!). Pe tympan, în loc de Medusă, vedem miasca zeului Okeanos cu câte un delfin la fâmpale. Sarcofagul acesta datează din epoca lui August, sau ceva mai târziu. La un alt sacofag din Luvru, sala Psiche, (C. Robert, vol III, pl. XVIII), acroteriile din față sunt formate din: masca zeului Sol la stânga, a zeiței Luna la dreapta, iar în spate acroteriile sunt de asemenea cu ornamente de palmette. Pe tympan se vede: de o parte un leu, iar de cealaltă un câne. Reliefurile de pe arcă reprezintă mitul lui Endymion. Lucrarea, foarte reușită, datează din prima jumătate a sec III d. Cr.— La sarcofagul cu mitul lui Hercules, păstrat în Palatul Torlonia din Roma, vedem la acroterii capul eroului acoperit cu pielea de leu (C. Robert, III, pl. XXXII); la fel și la sarcofagul din British Muzeum, unde locul acroteriilor îl ocupă figura bärboasă a lui Hercule cu blana de leu pe cap (pl. XXXIII). Aci, pe tympan, în loc de Medusă, apar doi sfinxi într'aripăți, având între ei o tortă. E cel mai frumos sarcofag roman cu mitul lui Hercule și datează din mijlocul sec. II d. Cr.

VI. Conclusie

a) Din cele relatate până aici, rezultă că sarcofagul din Constanța intră în categoria sarcofașilor cu ornamente floristice și cu simboluri, iar nu cu bassoreliefuri mitologice.

b) Materialul din care e lucrat, — marmura grecească — și ciunțurile ce se observă la dungi, arată că a fost adus din regiunile grecești ale Mării Negre și a Mării Mediteranei, probabil gata lucrat.

c) Dimensiunile sale enorme și greutatea sa arată că n'a fost lucrat în vederea unei singure persoane și, deci, n'a fost comandat cu

anumite indicații, ci *cumpărat gata* dintr'un atelier oarecare, unde i s'a lăsat placa fără inscripție, spre a se sculpta pe ea numele inhumatului după cumpărare¹⁾.

d) *Forma de căsuță sau templu, cu acoperișul tuginiat și dimensiunile* acestui sarcofag ne duc mai curând spre Asia Mică și anume spre Lycia de căt spre Grecia sau Mediterana occidentală.

e) *Chipul Medusei*, aproape asemenea celui găsit pe valea Eufrațului, *denticulele* obișnuite mai ales în părțile Asiei Mici; *kymationul* ionic, iar nu doric (răspândit în basinul occidental al Mediteranei), toate aceste caractere pledează pentru o proveniență orientală a sarcogagului.

f) În fine, *acroteriile cu palmette*, aproape nelipsite la stelele funerare din localitățile M. Negre și excepțional întâlnite la sarcogagiile din occident, ne arată încă odată că sarcogagul nostru aparține domeniului răsăritean al artei grecești.

g) Dacă mai adăogăm și *simbolurile de pe arcă*, — un soiu de scrisoare în imagini concrete de obiecte, ca la templele egiptene și, în genere, ca'n orientul antic —, convingerea noastră câștigă și mai mult în tărie.

VII. Interiorul.

Acoperișul sarcogagului n'a rămas întreg. El e format din două bucăți ce se îmbină de-alungul unei suprafețe care, în față, merge exact de sus în jos pe lângă una din dungile în relief dintre plăcile ce imită olanele plate ale acoperișului, dar în spate le taie oblic. Crăpătura aceasta nu este rezultatul unei izbituri puternice de ciocan sau fârnăcop, aşa cum se vede s. ex. la un alt sarcogag de marmură din apropierea Federalei; și nici nu e rezultatul tării cu ferăstrăul, căci nu prezintă urmele unei asemenea tăeri; ci pare mai curând o crăpătură a blocului de marmură dealungul unei suprafețe de mai slabă rezistență a roci, produsă cu prilejul violării. Într'adevăr, în partea laturei stângi, între capac și arcă, se vede clar o gaură care a distrus denticulele și pe unde, de sigur, s'a introdus un drug de fier cu care s'a forțat ridicarea capacului; iar acesta, sub stângacea presiune la care a fost

¹⁾ Lipsa aceasta a inscripției ne surprinde și ne dă de bănuitor, fie asupra piețăii rudelor, fie asupra lipsei de înțelegere a destinației acelei plăci, într'o regiune unde sarcogagiile erau un bun cultural de import și, deci, nu puteau fi înțelese în rosturile futuror amănuntelor lor sculpturale. De altă parte, dacă sarcogagul ar fi fost sculptat la Tomis (Constanța) în vederea celui inhumat în el, nu vedem motivul pentru care nu i s'a pus și inscripția pe placă din față, al cărei rost tocmai acesta a fost! De unde rezultă că el a fost adus gata confectionat.

supus și din cauza enormei sale greutăți, s'a spart: în parte dealungul unei suprafețe oblice, în parte neregulat, mai ales în partea inferioară.

Prin această crăpătură a capacului s'au scurs, în decursul verii, apele de ploaie infiltrate în pământ și au acoperit conținutul arcei cu un strat de pământ cleios, în grosime de circa 3—5 dm. Acesta s'a găsit crăpat de uscăciune, încocmai ca nămolul de lângă bălți.

Sub acest strat s'a găsit pământ galben până la fundul de marmură al arcei, formând un strat de aproape jumătate de metru grosime.

În pământul galben, în fine, s'a aflat *scheletul* personajului *inhumat* (accentuez: *inhumat*, căci avem un *schelet*, ce se păstrează în Muzeu; aceasta, spre a înălțura afirmaările unora, că s'ar fi aflat *cenușea* mortului și că, deci, ar fi fost *incinerat*). Oasele sunt foarte fragmentate, aşa că cu greu se pot reconstitui. Din craniu, numai bucăți. Maxilarul inferior arată o bărbie foarte frumoasă și proeminentă. Dinții sunt ai unei persoane mature. Fruntea e largă și frumos boltită. Toate aceste caractere arată un exemplar de rasă superioară. Măsurători antropologice după aceste fragmente de craniu nu se pot face. În nici un caz indicele cefalic nu se poate stabili. Aceste rămăși, care s'au găsit în țărâna cam răvășite, aparțin unui *bărbat*. În mormânt nu s'a descoperit nici o monedă, care să ne dea indicii asupra vechimii și nici o podoabă, în afară de un mic ornament de bronz, foarte cochet, și gata de pulverizare. Avem, prin urmare, destule indicații că sarcofagul a fost violat într'o epocă trecută, spre a fi jefuit de obiectele de preț ce se aflau în mormânt.

VIII. Cine a fost inhumat în sarcofag?

Pentru publicul cel mare, care în vara anului 1931 s'a perindat prin fața sarcofagului cu simboluri din Constanța, problema cea mai arzătoare și senzațională în acelaș timp, a fost aceea a personajului inhumat în sarcofag. Celelalte probleme, care interesează în deosebi pe etnograf, antropolog, arheolog și istoric al artelor, aproape că nici nu s'au pus. Încă din prima zi a descoperirii, un singur nume flutura pe buzele tuturor: *Ovidius!* S'a descoperit mormântul lui *Ovidius!* De la public numele a trecut apoi în presă și a răsunat până la Sulmona și Paris¹⁾!

¹⁾ Ziarul *Marea Neagră* din 2 și 5 August 1931 cu insulțe la adresa subsemnatului și cu reveniri; *Dobrogea Jună* din 5 Aug., 9 Aug. și 4 Oct. 1931; *Realitatea Ilustrată*: 6 Aug. 1931; *Universul*: 11, 19 și 20 Aug. 1931 (articole de

Un caz identic se povestește în urma campaniei din 1770 a flotei rusești în Archipelag. Pe una din insulele M. Egee, ofițerul de marină Domașneff a descoperit un splendid sarcofag, reprezentând mitul lui Achileus la Skyros. Predându-l contelui Al. Serg. Stroganoff, acesta, cuprins de admirație în fața frumuseții exemplarului, a exclamat: „*Ne seroit-ce pas le tombeau d'Homère ?*“. Exclamația aceasta și împrejurările în care a fost făcută, a impresionat atât de mult pe cei de față, încât, fără nici o dovadă, s'a răspândit zvonul în toată lumea, că fericitul conte se află în posesia sarcofagului nemuritorului poet¹⁾. Exact ca și la Constanța !

Marea majoritate a sarcofagilor aflătoare în Muzeee, nici nu se cunosc ale cui au fost. Pentru arheologi și artiști, chestiunea aceasta cade pe un plan secundar. Puține dintre aceste opere de artă poartă inscripții lămuritoare. Cităm aci câteva cazuri, după *C. Robert*, *G. Rodenwaldt* și *La grande encyclopédie*:

1. Sarcofagul Faraonului Mykernios din piramida III dela Giseh.
2. Sarcofagul lui Scipio Barbatus, dela 250 a. Cr.

3. Sarcophagul lui M. Vinicius Faustus cu inscripția : „*Dis Manibus. M. Vinicius Faustus fecit sibi posterisque suis et M. Vinicio Alcimo patrono bene merenti aedicla columbarum IIII*“ . În relief : mitul lui Achilleus. Datează din sec. II d. Cr. (Planșa XIII. *C. Robert*, vol. II).

4. Sarcofagul Ulpiei Cyrilla, o fată de 22 ani, păstrat la St. Aignan (Dep. Loire-et-Cher). Cu inscripție greacă. În relief : mitul Alcestis. Datează dela începutul sec. II d. Cr. (Pl. VI—VII, *C. Robert*, vol. III).

5. Sarcofagul lui „*C. Iunius Palatina Euhodus, Magister quinquennalis collegi fabrum signiorum Ostis lustri XXI fecit sibi et Metiliae Acte, sacerdoti Magnae Deum Matris coloniae Ostiensis coiugi sanctissime*“ . În relief : mitul Alcestis. Datează din anii 161—170 d. Cr. (Pl. VI—VII, *C. Robert*, vol. III).

6. Sarcofagul fetiței Gerontia, cu inscripția : „*Dis Manibus. Gerontiae filiae karissimae*“ . Inscriptia e pusă ulterior, netezindu-se L. Simionescu și C. Brătescu). La 11 Aug. art. după *Le Temps*; *Neamul Românesc*: 22 Sept. 1931, după *Corriére de la Sera* „Mormântul lui Ovidiu la Constanța“; *Adevărul*: 29 Sept. 1931 (articul de Em. Grigoraș, specialist în criptografie); *Dacia*: 15 Oct. 1931 și numerele următoare, articul de avocat Văgăunescu, de altfel cel mai judicios între articolele de ziari, din căre s-au scris până în prezent, lăsând la o parte unele greșeli fatale pentru un nespecialist.

1) *C. Robert*, op. cit. vol. II, pag. 23—24 și planșa VI.

pe capac, între doi monștri marini, probabil în locul măștii lui Okeanos, o placă. Sarcofagul însă datează dela început sec. II d. Cr. și foarte probabil a fost folosit de două ori. În relief: mitul lui Endymion. (Pl. XII—XIII, C. Robert, vol. III).

7. Sarcofagul Tânărului Aurelius Lucanus, cu inscripția: „*Dis Manibus. Aurelio Lucano Gratus Caes(ianus ?) et Sulpicia Laſciba parentes filio dulcissimo*“. În relief: mitul lui Endymion. Datează probabil din vremea Antoninilor (Pl. XIV, C. Robert, vol. III).

8. Sarcofagul Arriei, al cărei portret se dă alături de inscripția: „*Aninia Hilara Cai liberta Arriae matri incomparabili fecit. Vixit annis L, mensibus X*“. În relief: mitul lui Endymion. Datează din mijlocul sec. II d. Cr. (Pl. XXIV, C. Robert, vol. III).

9. Sarcofagul anonim, pe al cărui capac s'a pus la 1407 inscripția: „*Sepulcrum honorabilis viri Gerardi olim Petri del Confera, Dominae Paulae eius uxoris et generosi juvenis Francisci eius filii in adolescentia defuncti MCCCCVII*“. În relief: mitul lui Endymion. Datează dela începutul sec. II d. Cr. (Pl. XV, C. Robert, vol. III).

10. Sarcofagul lui Iunius Bassus, cu inscripția latină pe marginea capacului. În relief: scene din viața lui Hristos. Se află la Roma, grota Sf. Petru.

11. Sarcofagul Constanției, fiica lui Constantin cel Mare, răpsată la 354 d. Cr. În relief: ghirlănzi, ingeri, păuni, oîte etc. În muzeul Vaticanului.

12. Sarcofagul împărătesei Sf. Elena. În relief: ghirlănzi, călăreți romani, barbari înlănuți; deasupra, ingeri. În muzeul Vaticanului¹⁾.

Din această scurtă listă se poate vedea că în *sarcofagii se îngropau persoane de toate categoriile sociale și de ambele sexe*, cu o condiție: să fi fost bogate, ca să-și poată permite acest lux. Deci, se îngropau: faraoni (Mykerinos), împărați și împărătese și copiii lor (Sf. Elena, Constanția), regi (cei din Sydon), militari, demnitari și, în fine, lumea care dispunea de avere.

Se mai vede că *intre reliefurile sculptate pe arcă și capac (diverse mituri) și intre persoana inhumată, de cele mai multe ori nu există nici un raport explicativ premeditat*; că *unele sarcofagi erau utilizate și a doua oară, adăogându-lu-se și o inscripție, cum e în cazul 6, sau mai ales 9, unde într'un sarcofag din sec. II d. Cr.*

¹⁾ Sarcofagile dela No. 10—12 sunt menționate după G. Rodenwaldt: Die antike Kunst, p. 680, 681, 686—689 și aparțin epocii creștine.

s'a inhumat un personaj din sec. XV; în fine, mai căptăm convințarea că *numai unele sarcofagii au fost comandate în vederea unei anumite persoane*, dar că *marea majoritate se cumpăra gata confecționate din atelierele vremii*.

Credem că tot pe cale comparativă s-ar putea căștiga cunoștințe mai ample asupra acestei întrebări, sau, poate, prin vreo nouă descoberire. Dar, mai întâi e necesar a stabili:

Cărui secol aparține acest sarcofag, considerat după caracterele artei sale și în ce atelier al orientului grecesc a putut fi confecționat, — căci occidental în orice caz nu pare a fi, deoarece sarcofagii din orient se exportau în mare număr spre occident, pe când invers numai excepțional¹⁾. O precizare a patriei acestui sarcofag o credem foarte posibilă, întru cât, mai ales din epoca lui Hadrian încocace, sarcofagile se pot lua ca bază pentru a distinge arta orientului de a occidentalui, ba chiar mai mult, a distinge chiar și „dialecticul artistic“ al acestor sarcofagii după provincia și epoca în care au fost executate²⁾.

Fără această determinare însă, problema identității persoanei, inhumate cred că cu greu s-ar putea rezolvi; căci, dacă *sarcofagul ar data s. ex. dintr-o epocă mai târzie decât aceea a lui August, atunci cum s-ar mai putea menține ipoteza unora, că scheletul găsit în arcă ar apartine poetului roman Ovidius?*

Fără a încerca să determin această epocă, socot că sunt necesare, pentru îndrumare, câteva constatări directive³⁾:

a) *În epoca lui August* (Dela Caesar la Claudius), a cărei perioadă de înflorire durează vre-o trei decenii (15 a. Cr.—15 d. Cr.), arta romană capătă un caracter grecisant, prin faptul că arta greacă, în urma cuceririlor romane, și-a mutat centrul său de activitate la Roma, capitala lumii și prin faptul că artele plastice (mai mult decât pictura și arhitectura) își capătă un rol dominant. Totuși, cu toată influența greacă, arta romană își păstrează și un caracter al ei propriu, mai ales în realismul portretelor individuale, care redau trăsăturile mortului în toate detaliile lor. Se reprezintă pe monumente evenimentele mai însemnate din viața răposatului și se arată o predilecție deosebită pentru ceea ce este episodic și anecdotic, — caractere care nu se observă în arta greacă. În fața tratării idealiste a Elinului, stă

¹⁾ G. Rodenwaldt, op. cit. p. 82.

²⁾ G. Rodenwaldt, op. cit. p. 79.

³⁾ G. Rodenwaldt: Die Kunst der Antike, p. 67—88.

tratarea pozitivistă, realistă a Romanului, care merge până acolo, încât pe un relief mortuar ne dă până și conținutul prăvăliei unui negușor! În genere însă se poate spune că arta din timpul lui August este stăpânită de spiritul roman și de forma greacă. Afară de această, scenele mitologice și abstracțiunile noțiunilor au prezentându-ne un sens voit simbolic.

b) *În epoca Flaviilor* (de la Nero la Traian), după faza de tranziție din timpul lui Cladius, apare un nou stil, care se poate numi adevăratul stil clasic al artei romane și care a mers paralel cu manifestările literare ale unui Seneca, Persius, Lucanus, Petronius, până în ultimele zile ale lui Traian. Dominante ajung arhitectura și pictura (Amfiteatrul Flaviilor, Arcul lui Traian din Benevent, Thermele lui Nero, fațadele vilelor, arta decorativă impresionistă a pereților etc.). E o artă mai romană decât cea din timpul lui August; însă în secolii următori ea începe din nou a suferi puternice influențe grecești și apoi orientale.

c) *În epoca dintre Hadrian și Aurelian* începe să se accentueze și în artă acel dualism, bazat pe limbă, cultură și, în genere, caracterul etnic, care a dus mai târziu la despărțirea politică între Roma occidentalului și Roma orientalului. În prima jumătate a acestei epoci (Hadrian—finele sec. II) arta romană sufere o puternică influență orientală, pe când în sec. III occidentul își ia din nou preponderența asupra orientului. În ceeace privește sarcofagiile, dela Hadrian înceapă să se producă un soiu de asemenea monumente care, mai mult ca orice altă operă de artă, „ne dau puțină a recunoaște deosebirea dintre Roma și Orient, ba chiar și dialectul artistic special al fiecărei provincii“. La Roma se contopesc în tradiția grecisantă teme romane, străine răsăritului și în special sarcophagiile și acoperișul lor capătă o formă bazată pe cea etruscă, dar care pune pe primul plan nu logica formei tectonice, ci plăcerea podoabei reliefurilor. Se observă însă și un semn de decadență (la începutul sec. III) prin faptul că se înlocuiesc calitatea operei prin massa și scumpete. Apare apoi și o influență orientală, care ne duce spre arta din Mesopotamia și Persia. În Asia Mică, Syria și chiar în Grecia apar tipuri de sarcophagi, ce se exportă în mare număr spre occident — pe când sarcophagiile romane găsesc prea puțini amatori în orient — și dintre care, unele, își împodobesc fațada cu coloane și nișe, în timp ce capacul, după obiceiul roman, arată chipul mortului deasupra. În artă provincială dela granițele răsăritene din spre Parti, apar idei și inspi-

raji, care vor trece mai târziu și în arta antică târzie și'n cea bizantină.

d) *Epoca antică târzie* (dela Dioclețian până la Iustinian) face tranziția între arta clasică și cea medievală. Este o epocă de decadență a artei plastice, în care se pune preț deosebit pe expresionism și simbolism. Aproape întreaga artă devine anonimă. Creațiunile vii încețează; apar în schimb reproduceri, în care fondul sărac este compensat cu forme bogate. și luxul a contribuit mult la decadența artei. Materialul scump face să se negligeze stilul. Enormele sarcofagii de porfir (lucrate în Egipt) ale Elenei și Constanției (Mama și fiica lui Constantin cel Mare), păstrate în galeria Vaticanului și lucrate în stil mediocre, impresionează mai mult prin proporțiile lor. Numai restaurarea primului, sub Pius IV, a ocupat 25 oameni timp de 9 ani! De aici putem deduce cât a costat lucrarea la origine. E o adevărată lucrare de rob, după un model anterior. Nu mai apar acum artiștii cari, cu vechea pietate, să se cufunde în executarea operei lor. Dela Antonini încoace, inhumarea începând a precumpăni iar asupra incinerării, se fabrică mii de sarcophagi, operație care preocupă mai mult ca ori și ce pe sculptorii sec. III. Acest mod de a lucra a avut și o parte demoralizantă, căci sarcophagiile prea arătoare se execută după comandă; ele se fabrică pentru desfacere și, pentru aceea, patronul atelierului căuta să satisfacă gustul mijlociu, care prețuia ce e pompos. În această epocă se reprezintă pe sarcophagi scene simbolice, care voiau să scoată în evidență idei abstrakte și astfel să trezască la vizitor un interes mai viu. După cum se pune preț pe scumpele materialului, tot așa și pe proporțiile colosale, ca să trezască admiratie. De o placere personală a artistului la executarea operei, abia dacă se mai poate vorbi. Artistul e un executor anonim al unui bun general, așa ca'n Egiptul de odinioară. Iar predilecția pentru figuri simbolice domină gustul popular și ea apare și în tabloul pe care și l puse Constantin cel Mare la poarta reședinței, tablou pe care se vede Licinius, sub chipul unui balaur străpuns de săgeți, având deasupra semnul crucii, iar dedesubt o prăpastie¹⁾.

Căreia dintre aceste epoci i-ar apartine sarcophagul nostru? De și convingerea noastră înclină spre ultima dintre cele menționate, totuși, chestiunea nefiind din specialitatea noastră, nu vom hazarda nici o

¹⁾ Jacob Burckhardt: Die Zeit Konstantins des Grossen, Leipzig 1924, pag. 284—296.

afirmare, ci vom lăsa meritul și precizări în primul rând arheologilor, al căror cuvânt compășe așteptăm.

Dar, cu aceasta, tot nu satisfăcuți cei ce se interesează de *numele* persoanei inhumate în sarcofag. De aceea cred că cercetarea trebuie să meargă într'u următoarele trei direcții :

1. Sau că simbolurile darcă au vre-o relație cu *starea socială și ocupația* personajului atunci ele trebuie interpretate în acest sens, pe cale compășe cu tot aparatul de cunoștințe arheologice, spre a se deduce *ocupația* inhumatului și indirect, ipotetic, identitatea sa (fără însă neglijă și cercetarea epocii sarcofagului) ;

2. Sau că simbolurile darcă trebuie interpretate ca un *rebus* oarecare, din care să răstreacă numele celui inhumat în ea ;

3. Sau că simbolurile darcă au un *sens mistic mai înalt* și, în acest caz, ele ar putea să și pe alte monumente funerare ieșite din acelaș atelier și, prihare, n'ar putea spune nimic cu privire la chestiunea identificărtului, cea atât de desbatută de public și de presă.

Prima ipoteză.

Am atins-o și eu într'un *sumar* articol din ziarul Universul dela 20 Aug. 1931 — unde exprimam cu rezerve — arătând că anumite date mă îndeamnă să redescrivă, că (sarcofagul) ar apartine unui personaj foarte bogat, dă cultură înaltă¹⁾. Mai adăugam în acel articol : „Nu era cine să tuiască atât pentru funerariile nefericitului exilat (Ovidius) ; ia;ă ar fi fost, reliefurile simbolice (poate că) ar fi reprezentat măiori liră, amorași, scene erotice, sau motive mitologice în legătură așa și opera acestui delicat poet antic“. În orice caz, pentru că s'ar fi putut cumpăra din atelierele vremii un sarcofag mai înălțat ca dimensiuni, mai puțin costisitor și cu reliefuri mitologice adecvate decât această enormă casă de marmură, în care se poalăuma o familie întreagă²⁾.

¹⁾ Menționez aci că ăcademicostru, dr. M. Soutzo, consideră sarcofagul că ar data cam din sec. III d. Cr. nicare verbală. La precizarea epocii, altă atenție asupra unui amănunt : ochii și pupile sculptate, fapt pe care nu-l observăm în arta sculpturală romanească. Chipul Medusei însăși arată o artă mai târzie, mai evoluată, căci nu mai e grozavă cu serpi în păr, ci fecioara triste și simpatică dela sfârșitul evoluției reprezentării mitologice.

²⁾ Sarcofagul nostru a fost evaluat circa 16 milioane lei de arheologul Silvio Ferri.

La obiecția (atât de elegantă !), că „într'adevăr, ce ar fi fost, dacă incineratul (sic) din sarcofag era cârnățar ? Ar fi pus să i se sculpteze o ghirlană de cârneați pe sarcinul de marmură de Paros (sic) ?“ și la a doua obiecție tot atât de elegantă, că „dacă ar fi fost doctor de talia lui Ovidiu, l-ar fi făcut cu clistiru în mâna ? (sic) Dar ce, suntem la mahala ?“ (sic¹), — s'ar pufea răspunde : Si de ce nu ? Dovada ? Dovezile ? :

Petronius (arbitrul eleganței !) în opera *Trimalchion* (sat. 71) scrie : „*Te rogo, ut naves etiam monumenti mei facias plenis velis euntas*“.

Există în arta antică destule monumente funerare, pe care s'au sculptat în relief obiecte, în scopul de a arăta *starea socială* și *ocuparea* răposatului în timpul vieții²). Există numeroase reliefuri, după care se poate și că sub monumentele funerare considerate odihnesc : Flaminii, Auguri, Preoți ai cultelor streine, Preoteze, Medici, Profesori, Elevi, Arhitecți, Inginieri agrimensori, Actori, Muzicanți, Giuvaergii, Fierari, Tânărări, Zidari, Constructori de corăbii, Pietrari, Cizmari, Brutari, Cofetari, Măcelari, Olari, Prisăcari, Economii de vite, Vânători, Minerii, Negustori, Cerealiști, Pescari, Cârciumari, Postăvari, Zarafii, Hotelieri, Bărbieri, Marinari, Gropari etc. etc. etc. !

Pe una din aceste pietre funerare, găsită în catacombe, se vede atelierul unui *fabricant de sarcofagi*, în care fiul unui oarecare Eutropos lucrează alături de doi ucenici la un sarcofag, lângă care se mai văd altele două, plus instrumentele specialității. Pe o altă piatră funerară, un *negustor* ține într'o mâna un catastif de socoleli, iar cealaltă o întinde spre o pungă cu bani. Lângă el o femeie toarnă băutură pe o pâlnie într'un vas. Pe altă piatră se vede tot un *negustor* ce ține în dreapta o balanță, iar în stânga un soiu de scafă etc.

Deci : *se poate !* Obiceiul de a reprezenta pe monumente funerare *ocuparea* mortului nu este o invenție romană. El a venit în Italia tot din orient (Egipt, Asia Mică, Grecia), dar a prins rădăcini adânci la acest popor și a căpătat un caracter realist, răspândindu-se, odată cu cuceririle, până la marginile imperiului. În special în părțile Meusei și Rinului obiceiul s'a practicat cu predilecție.

¹⁾ Prima a d-lui Em. C. Grigoraș, criptolog, în *Adevărul* dela 29 Sept. 1931 ; a doua a d-lui Architect Cr. Cerkez, în *Universul* 3 Nov. 1931.

²⁾ Vezi studiul Dr. Robert Gall : *Reliefs die sich auf den Stand u. Beschäftigung des Verstorbenen beziehen*. In „*Siebenten Jahresbericht über das k. k. Staatsgymnasiums in Floridsdorf*“. Wien 1907. Unele monumente de acest soiu au fost crezute drept firme de prăvălie !

Aplicând, deci, acest soiu de interpretare la sarcogagul nostru, ne întrebăm: ce poate să însemneze figurile următoare; *balanța, capul de bou cu banda pe frunte, securea și suliga pe dreapta*; apoi *craavașa* (vâna de bou ?), *clopotul*¹⁾ cu mâner și enormul *clește* pe stânga?

a) Să fie obiectele principale de vânzare din magazinul unui mare *negustor*? (In acest caz capul de bou cu panglica pe frunte ar însemna că vindea și cele necesare pentru sacrificii ?). Totuși, ne îndoim că această interpretare ar fi cea justă, mai ales că obiectele simbolice sunt așezate într-o asemenea ordine și grupare, încât ne susținem a căuta *un sens*;

b) Să fie simboluri, care să arate atribuțiunile vreunui *magistrat*²⁾ ori *demnitar*? În acest caz cumpăna în perfect echilibru (și nu în oscilare), ar însemna dreptatea desăvârșită; capul de bou sacru cu banda pe frunte, fiind în vîrful coarnelor balanța în echilibru, ar însemna, poate, forța ce emană dela divinitate și care forță susține dreptatea pe pământ; securea și suliga ar însemna, poate, forța armată, cea omenească, cu care de asemenea se menține justiția pe pământ; clopotul cu mâner ar însemna impunerea tăcerii celor răi; iar craavașa și cleștele ar fi obiectele de tortură pentru ei! Deci: în dreapta simbolurile justiției divine și umane pe pământ, iar în stânga simbolurile pedepsei celor răi... Posibil!

In cazul al doilea însă interpretarea nu ne duce la Ovidius poetul, ci cel mult la Ovidius magistratul, deoarece biografia sa ne arată că trecător a fost și magistrat³⁾.

A doua ipoteză.

Este cea susținută de dl Em. C. Grigoraș, criptologul⁴⁾. D-za încearcă a rezolva chestiunea, — caz rar — pe calea criptografiei.

¹⁾ După Dr. W. Pape's Deutsch-Griechisches Handwörterbuch, Braunschweig 1872, pag. 381, antici nu cunoșteau clopoțele cele mari, cum sunt s. ex. cele de biserică, ci numai cele mici: καθόδως.

²⁾ Vezi și un articol de dl Văcărescu în ziarul *Dacia* dela 15—21 Oct. 1931.

³⁾ Anume: el fu „*triumvir capitalis, centumvir și decemvir siliūbus iudicandis*”, funcționi publice pe care, cu toate reproșurile tatălui său, le-a părăsit spre a se consacra în totul poezie. Ovidius a trăit între anii 43 a. Cr. și 18 d. Cr.; deci *să cea parte din ultima generație din epoca lui August. Triumvir capitalis* la începutul era un *simplu agent de poliție*, mai apoi un magistrat însărcinat a opera arestările, a încarcera pe preveniți, a asista pe pretori în anumite procese civile. *Centumvir* era un jurat. Când colegul jurărilor se aduna, se împlâna o lance în pământ: *hasta centumvirialis*. Sub Tiberiu și prezida un praetor hasfarius. *Decemvir siliūbus iudicandis* sub August devine președinte tribunalului centumvirilor (Dupa: La grande encyclopédie).

⁴⁾ Vezi ziarul „*Adevărul*” dela 29 Sept. 1931 și „*Dimineața*” dela 15 Nov. 1931.

Iată ce scrie : „Mi-au trebuit trei săptămâni să decriptez acest elementar rebus. Căci criptarea s'a făcut pe cale de rebus. Cele 7 semne reprezintă 7 verbe, ale căror litere inițiale sunt cele 7 litere din numele *Ovidius*. Criptarea este în seria celor găsite de mine în Dacia și în jurul ei și care era o criptare silabică. Numai că aici este *antisilabică* (sic), adică, în loc de a separa *Ovidius* în *O-vi-dis-us*, l-a separat în *Ov-id-i-us*. Iar antisilaba a doua a fost răsturnată“ . — „De asemenea, criptarea s'a făcut dela dreapta la stânga și de sus în jos, contrar scrierii latine și conform multor decriptări ale mele (sic). Iată și verbele : *balanța* este un oscilator, deci *oscillare*, cu litera **O**. Capul de zimbru al Daciei (sic) este un vânăt, deci *venari*, cu inițiala **V**. Securea despică, deci *defindere*, cu inițiala **D**. Lancea, deci aruncarea cu lancea, *joculari*, cu inițiala **J** (sic). Avem deja *Ov-di* sau *Ovid*, cum am spus mai sus, cu a doua antisilabă inversată. Trecem la stânga. Clopotul sună, deci *insonare* (sic) cu inițiala **I**. Biciul șerpitor reprezintă ondularea, deci *undare* (sic), cu inițiala **U**. În fine cleștele care strâng, adică *serere*, cu inițiala **S**. Prin urmare, ultima antisilabă (sic) : *ius*. În total *Ov-di-i-us*, “adică *Ovidius* ! Ne aflăm, prin urmare, în fața sarcofagului lui Ovid. Lumea poate jubila. S'a descooperit mormântul nefericitului poet exilat în frustra țară a Gejilor“

Revenind asupra chestiunii (în *Dimineața* 15 Nov. 1931), autorul mai scoate și numele de *Publius* din inițialele substantivelor latine ce denumesc obiectele sculptate pe sarcofag : Lancea—*Pilum* ; securea, care prezintă pe măcelar, *Lanius* ; zimbrul—*Urox* ; balanța—*Bilanx* ; cleștele care dă înclăstarea—*Insertio* ; biciul ondulat—*Unda* și clopotul care dă sunetul—*Sonus*. În total *Plubius* cu metateză ca și'n *Ovdiius*.

Autorul mai arată că *Ovidius* făcea parte din *secta valahă* (sic) a lui *Zamolxis* din Dacia. Și, deoarece *Zamolxis* a fost un discipol al lui *Pithagora*, iată-l pe Ovid pithagoreu ! Și fiindcă pithagoreii, — ca și sectă iudaică, magii persani, ca și cei chaldeeni — erau persecuți în Roma imperială, pentru că freceau drept republicanii sau revoluționari, iată și cauza relegării lui *Ovidius* la *Tomis* ! Adică, — spre a înlătura nonsensul ce-ar ieși din ordinea acestei argumentări, — am zice : *Ovidius*, fiind pithagorean la Roma, a fost relegat la *Tomis*, între Geji ; aceștia, de asemenea fiind, după *Zamolxe*, pithagorei, l-ar fi primit în sectă lor „valahă“ și, după moarte, l-ar fi procurat un sarcofag enorm cu simboluri, pe care d-l Em. Grigoraș le-a

descifrat prin știința criptologiei cu toate procedeele ei forțate și arbitrare¹⁾.

A treia ipoteză.

Ar privi interpretarea mistică, mai înaltă, a simbolurilor. Patria scierii figurative, simbolice, în lumea antică, este Egiptul. „Preoții din această țară, după autorii greci, aveau trei feluri de ași exprima gândirea. Primul era clar și simplu, al doilea simbolic și figurat, al treilea sacru și hieroglific. Același cuvânt lua, în lectura lor, după voie, sensul propriu, sensul figurat, sau cel transcendental. Așa era genul limbii lor. Heraclit a precizat această diferență de sensuri, numindu-le: sensul vorbitor, semnificativ și ascuns. În științele theogonice și cosmogonice, preoții egipteni întrebuiau întotdeauna al treilea fel de scris. Hieroglifele lor aveau atunci trei înțelesuri corespunzătoare și distincte. Ultimele două nu se puteau înțelege fără cheie. Acest fel de a scrie enigmatic și concentrat pornia dela o dogmă fundamentală din doctrina lui Hermes, după care aceeași lege conduce lumea naturală, lumea umană și lumea divină“.. „Grație acestui fel de scriere; inițiatul cuprindea cele trei lumi cu o singură privire²⁾“.

Nefiind inițiați, nu hazardăm nici o explicare, ci o lăsăm pe seama specialiștilor în materie, din rândul căroru nu avem fericirea a ne numără.

O ultimă ipoteză.

Dacă sarcofagul se va dovedi că este o lucrare posterioară epocii lui Ovidius, și dacă simbolurile de pe el mai apar (clișeu și pe alte sarcofagii) (după cum mi s'a afirmat că s'ar afla unul identic în Muzeul din Constantinopole...) și dacă el a fost cumpărat gata dintr'un atelier al orientului, iar nu comandat în vederea unei anumite persoane, care a avut o anumită ocupație, pe care cei rămași

¹⁾ Autorul afirmă în micul său articol o sumă de greșeli: 1. că marmura sarcofagului ar fi de Paros; 2. că acreterile (colțarele) capacului ar fi sculptate în frunze de stejar, de unde deduce că sarcofagul ar fi al unui poet sau filosof, căci altfel foile de stejar n'ar avea ce căuta acolo; 3. că în arcă s'ar fi găsit „cenusa“ (deci nu scheletul) unui om (Ovidius), pe care-l numește „incineratul din sarcofag“; 4. că noi am fi scris aceste rânduri: „Oare cine va lumina această enigmă?“, pe care le și pune într-semnele cîtației! ; că subsemnatul ar fi arheolog! etc. — Pentru doctrina religioasă pithagoreică, trimitem pe cititor la Ed. Schuré: Les grands initiés, Paris 1931, spre a vedea dacă pithagoreismul poate sta atâturi de psihologia unei opere ca Ars amandi etc.

²⁾ Ed. Schuré: Les grands initiés pag. 181—182, după Fabre d'Olivet: Vers dorés de Pythagora.

in viață ar fi finit să o evidențieze prin figuri sculptate pe arcă, — atunci în zădar se încearcă a se mai stabili vreo legătură între aceste simboluri și personajul inhumat în sarcofag.

Aveam sfinxul în față cu întrebarea să neliniștitoare. Poate că taina nu e aşa de mare ca a sfinxului și atunci felicităm pe specialistul și mai ales pe diletantul care o va deslega.

Cernăuți, 14 Nov. 1931.

Const. Brătescu
Directorul Muzeului Regional al Dobrogei

ADAOS

Articolul nostru asupra sarcofagului din Constanța era sub presă, când am primit (la 7 Dec.) următoarea comunicare din partea Directorului Muzeului de Antiquități din Istanbul, d-l A. Aziz, căruia îi cerusem oare care informații asupra sarcogăiilor identice ce s-ar afla în Constantinopole și căruia îi mulțumim pentru genilea și graba cu care ne-a satisfăcut cererea noastră.

C. Brătescu

RÉPUBLIQUE TURQUE

MUSÉES DES ANTIQUITÉS
DE
ISTAMBUL

Istanbul, le 3 Décembre 1931

No. 142

Monsieur le Doyen

J'ai eu le plaisir de recevoir votre lettre du 19 écoulé avec la photographie qui y était jointe.

J'ai l'honneur de vous envoyer ci-inclus les photographies du sarcophage qui se trouve dans notre Musée et qui est semblable à celui qui a été découvert à Konstantza en 1931 et j'y ai joint une notice contenant quelques détails au sujet de ce monument.

En même temps, selon votre désir, je vous enverrai par ce même courrier le Catalogue des Monuments Funéraires par André Joubin. L'autre publication est malheureusement épuisée.

Nous sommes toujours à votre entière disposition pour tout ce qui peut vous intéresser dans le domaine archéologique.

Veuillez agréer, Monsieur le Doyen, l'assurance de mes sentiments les plus distingués.

A. Aziz

Monsieur Const. Brătescu

Doyen de la Faculté des Sciences, Cernăuți

Notice

Le sarcophage trouvé en 1931 à Constantza est une pièce intéressante, tant par la forme de son couvercle orné d'acrotères colossaux, que par les figures symboliques, qui sont représentées sur un de ses grands côtés. Le couvercle représente une toiture à double pente avec de grands acrotères en quart d'ellipse et décorés d'un motif d'acanthes et de palmettes en haut-relief. *Il a certaines analogies avec le couvercle du sarcophage à guirlandes provenant de Tripoli de Syrie et se trouvant à Istambul [Cf. Mendel, Catal. des Sculptures du Musée Ottoman, III, No. 1159, p. 397] Phot. 1.*

Un couvercle trouvé récemment à Istambul même a, outre des acrotères semblables, une toiture à double pente, avec de tuiles plates, unies par des tuiles de recouvrement. *Phot. 2.* Cette forme des grands acrotères semble s'être propagée de l'Asie Mineure à travers la Péninsule Balcanique jusqu'en Italie Septentrionale. Quelques couvercles à Angora ont de grands acrotères, qui sont décorés des bustes des défunt en très bas-relief. Trois fragments d'acrotère de notre musée, ainsi qu'un couvercle trouvé en Bulgarie (cf. Bulletin de l'Institut arch. russe à Constantinopole, tome X, 1905, pl. 103 9, 18, pl. 105 1—4) entrent dans la même catégorie. En Italie Septentrionale les acrotères sont creusés en de véritables niches, qui contiennent les bustes des defunts, exécutés en très haut-relief (Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts, Archäologischer Anzeiger 1930 p. 182, f. 6). *Le couvercle de Constantza est particulièrement intéressant, car il constitue avec celui de Bulgarie une pièce transitoire entre le groupe de l'Asie Mineure et le groupe de l'Italie Septentrionale.*

Quant aux figures symboliques, qui sont représentées sur la grande face, on les trouve fréquemment sur des stèles funéraires, provenant en majeure partie de la Phrygie et de ses environs (cf. Mendel, Cat. des Sculptures, III, p. 296 suiv.). Elles se trouvent aussi en partie sur une plaque sépulcrale découverte en 1928 aux environs de Stamboul, à Kadiköy (Archäol. Anzeiger 1931 p. 183, f. 9). *Phot. 3.*

A. Aziz

N E A N T

*Creștinii pot să-și facă cruce, ca de-un păgân, de-un eretic :
Din basmul lumii viitoare tu astăzi nu mai crezi nimic,
Sărmane suflet ! I-ai dat anii cei mai frumoși și mai zglobii,
Ca cele sfinte de-alta dată să-ți par' acum copilării.
Inchipuirea nſierbântată subț cerul meridional,
Care-a întruchipat pe Venus din frământarea unui val,
Pe Jupiter, pe Apolone și tot fecundul roiu de zei,
Te face să zâmbești de milă pentru naivitatea ei.
Te face să zâmbești povestea că'n veci acelaș și prieag
Vei colinda tot nesfârșitul viețuitoarelor ſireag,
Reapărând in lei, in vulturii, in șerpi ce drumului s'aștern ...
Si cauji, cauji adevarul adânc, nestramutat, etern.*

Ce trudă ! ce zădărnicie ! ...

*In spațiul fără de hotar
Saprind ca iarăși să se stingă, se sting ca să se-aprindă iar
Planeți și sori în alergare, rostogolindu-se în gol,
De mii și mii de veacuri dându-și acelaș necurmat ocol.
In jur de tine : câmpuri late, cu holde verzi, păduri și stânci,
Inalte piscuri pân' la ceruri, prăpăstii negre și adânci,
Isvoare, râuri, oceanul... Si toate sunt pentru că sunt, —
Dar nu le știi, nu-și știu nici ele chemarea, rostul pe pământ.
Știu trunchii putrezi de ce'n preajmă se'naltă fragedul vlăstar ?
Știu mugurii de ce dau frunză ? Știu florile de ce răsar ?
Știu yalurile de ce'n fârmuri, de vânt mâname, se isbesc ?
Știu nourii de ce aleargă ? Știu oamenii de ce trăesc ? ...
Nimic ! ... Supunere'n tăcere acelorași fatale legi,
Pe care tu încerci zadarnic să le cuprinzi, să le'ntelegi.
Si viața — in imensitatea ne'nsufljetită ? ... — licărire
Intr'un noian de intunerec, un punct într'o nemărginire,*

O răsvrătire'n legea firii, o disonanță, o vibrare
Intr'un pustiu, un fulg in haos, o picătură într'o mare ; —
Iar joc al unor forțe oarbe, și totuși totdeauna vii,
In clipa asta luminoasă îți faci și tu la jucării
De glorie, de nemurire, de raiu și iad, — te amăgești,
Cu gândul că pe totdeauna vei fi precum ai fost și ești :
Sub raza lui inchipuirea s'aprinde, inima îți bate
Și cele vecinic schimbătoare îți par de-apururi neschimbante.

Pe dealurile din Tabasco, prin codrii vechi din Jucatan,
Inspăimântați de revârsarea suvoiului pornit, dușman,
Urmașii nobililor Maya, — nefericiți rătăcitorii, —
Străbat o lume minunată de alte vechi aşezăminte,
Ce le vorbește din ruine, din piramide, din morminte,
Din zei ciopliti de mâni măiestre, din sfinxi cu ochi întrebători.
Trecutul lor, măreț odată, stă'n grandioasele palate
Din Chiapas și din Merida, posomorâte, intunecate,
In care au curs atâtea viețe și atâtea planuri s'au urzit,
S'au frământat atâtea gânduri și atâtea inimi s'au iubit.
Din Uxmal împărați puternici plecau pământul să robească,
Pe când din templele Palencei bătrâni preoți, magi, asteci,
Ceteau misterele naturii și căutau să tâlmăcească
Ale vieții începuturi și înțelesul ei din veci.
Amvoanele vuiau de vorbe și nchipuiri de nemurire,
Poporul se'nbăta de visuri într'un avânt înălțător, —
Dar moartea pusă peste toate intunecata-i stăpânire
Și toți s'au dus și s'au dus toate cu toate visurile lor.
Grijalva și Usumacinta revarsă astăzi peste maluri
Și neacă sesul din Tabasco cu inverzitele lui lunci
Pe când Maya, — o ironie, — ascunsă'n codri de pe dealuri
Se'ntreabă trist : Unde-i mărilea și strălucirea de atunci ? ...
Ideeă morții te'ngrozește și te cuprind fiorii reci
Gândindu-te că te vei stinge odată pentru veci de veci,
Și fără voe fi se pune chinuiloarea întrebare :
Cea fost atunci viața asta, scânteala asta trecătoare ?

O, egoismul, egoismul ! El te indeamnă să te'nșeli
Cu auritele speranțe și cu deșertele'ndoeli ;
Și numai singur el te face, sărmâne suflet muritor,
Să nu'nțelegi că moartea este liberatoarea futuror :

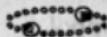
*Zeiſă cu ochi mari și negri, cu părul negru, despletit,
Ce te împacă iar cu firea, în care ai fost un răsvrătit :
O blândă liniște pe simțuri, peste priviri o blândă ceaſă,
O incordare de-o clipită, o deslipire de viață, —
Și-apoi neantul ! . . .*

*Iar cu dânsul din nou începe fericirea :
Imprăștiat și'n mii de forme cutreerând nemărginirea, —
Un fir de praf, un fir de iarbă, un bob de rouă lucitor,
O fărmătură dintr'o stâncă, o picătură dintr'un nor,
Petala unei flori, o frunză, un punct în bolta cea senină,
O dungă neagră de'ntuneric, ori o făsie de lumină,
Căzând în soare cu planeta, arzând în focul lui și iar
Svârlit în depărtări albastre, în spațiul fără de hotar, —
Intr'o prefacere eternă și 'ntr'o eternă nesimțire . . .*

*Neant ! în tine numai este adevarata fericire !
Cu tine începe nesfârșirea manifestărilor ; cu tine
Se intră'n legile eterne, nestămatute și divine,
Cu tine încetează lupta și sbuciumul neconenit
Și începe starea de repaos, deapurarea nebântuit
De griji și de dureri . . .*

*O, susflet, dacă de mult ai zis adio
Inchipuirilor deșarte, — ca mâine moartea vom privi-o
Cu liniște ca pe-o amică, cu dor ca pe-o liberatoare . . .
• • • • •
Și totuși . . . ce-a fost viața asta, scânteara asta trecătoare ? . . .*

Ioan N. Roman

P E M A R E...

E-o noapte grea
Si fără nici o rază.
În mâna mea
A te întârzieză.

Tăcut ascult,
Că vis, a tale soapte...
A fost demult,
La fel, o altă noapte.

În mâna mea
A te întârzieză.
E-o noapte grea
Si fără nici o rază.

Un țărm de lut
Se întinde înapoi.
Ascult tăcut
Tăcerile din noi.

Cu treni lungi
Talazurile vin,
S'aștern în dungi
Si spumegă senin.

E-o noapte grea
Si fără nici o rază.
În mâna mea
A ta întârzieză.

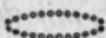
Si albul vas
Alunecă pe mări...
N'a mai rămas
O dungă nă depărțări.

Talazuri vin
Cu foșnet de mătasă
Si fruntea-lă lin
Pe umăru-mi se lasă.

S'aude rar
A inimii bătale,
Cant secular
De sânge și văpale.

E-o noapte grea
Si fără nici o rază
Si în mâna mea
A ta întârzieză.

Gr. Sălceanu

ALBASTRUL NOPTILOR CU STELE

*Albastrul noptilor cu stele
De mii de ani rotind în spații,
Ascunde dincolo de ele
Vârtejuri mii de constelații.*

*Focarul lumilor eterne,
Izvorul veșnicei vieți,
El mii de sori în haos cerne
Și-aprinde mii de dimineți.*

*Un zmeu cu aripi înstelate,
Cu sateliți de foc pe trup,
Luceferi din aripi se rup,
Când uraganul le străbate.*

*Neantul înfricoșător
Inflăcărat de juvaere,
În noapte poartă mii de sfere,
Cu mii de sori în jurul lor.*

*Dar în orbita unui soare,
De ce se'nvârt neosteniți,
Tinând aceeaș depărtare,
Atâja sori și sateliți?*

*Curgând de mii de ani încoaace,
Cascada miilor de stele,
De ce păstrează atâtă pace
Și armonie între ele?*

*Mă turbură, mă înfioară
Al nesfârșitului mister !
M'avânt... și brațele=mi de pară
Le'ntind tremurător spre cer...*

*Cum aş sbura din astru'n astru !
Dar cât de sus e lumea lor !
Iar jos, în goluri de albastru,
Mi=atârnă globul de picior !*

Grigore Sălceanu

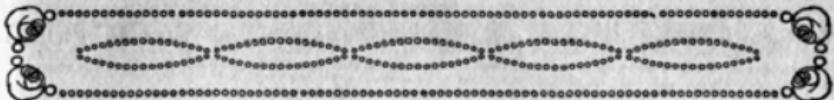

DOUĂ RÂNDUNELE

Cată două rândunele, pe o creangă, cum răsare,
Cum s'aprindă mii de gămuri strălucind un colț de soare,
Cum s'aruncă mii de valuri și brăzdează mareea totă
Și încep să cîrpească în cărcere fermecată.
Ele-aud foșnind foșnia nesfărșitului talaz,
Ce sclipește ca un fulger de agată și topaz,
Ele freamăță din eripi, despicând văzduhu'n sbor,
Se avântă peste-oceanul nesfărșit, cloicotitor,
Se tot duc, văslind din eripi, pe întinderi nesfărșite,
Până cer se sfîrmă valul, nori de pulberi le trimite.
Ametite, stau o clipă, dar s'avântă iar, sglobii,
Tot mai sus bătând din eripi, peste-albastre măprăști,
Sfredelesc nemărginirea, pânza norilor o sfîrmă,
Taie ceață și s'avântă peste-a valurilor larmă.

Grigore Sălceanu

ÎN PORTUL LINIȘTEI DE VECI

Corăbioara unei vieți modeste
S'a dezlipit de lâng'un țărm pustiu.
Vânt bate către larg, iar cerul este
Pătat de-un colțuraș de nor zglobiu.

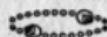
Curând vom dispărea din astă zare
În care-aveam atât de suferit...
Acum, cu-a cerurilor îndurare,
Vom da și noi de țărmul înflorit

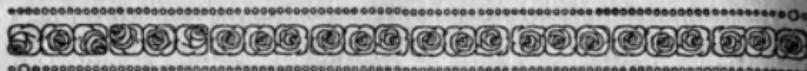
Zglobul nor coboară mai aproape
Și soarele se'ntunecă treptat;
Râd hâde morți pe munci înalți de ape,—
Trosnește vasul către cer săltat,

Comorile de aur când și-arată
Un soare nou, ieșit din ape reci,
În întră apa 'n nava spintecată :
Intrăm în portul liniștei de veci !

Tighina 14 Noembrie 1931

Mihail L. Pricopie

NOAPTE PONTICĂ

*Jilțul în flacăra focului, rumenă floare te-arată ;
Întunecimile bolților umbrele'n juruști le-adună ;
Vezi pe ferestre cum vine în salturi o mare'nspumată,
Cum cresc în tremururi, brăzdând pustiile, stafii de lună.*

*Lunecă năvile, flueră, spintecă apele mării
Și cataracte de valuri s'aruncă, se'nvorbă, tună,
Vâjâie, spumegă, ūeră, fâșâie'n noaptea pierzării,
Glasul pescarilor, toate s'amestecă, fierb în furtună.*

*Rupe odgoanele, sgâlțâie pânzele muntele spumei...
Parcă s'apropie ceasul potopului, stingerea lumei.
Cheiul de marmură spulberă apele până la ceruri,
Frânghia scârțâie, scârțâie punțile prinse de geruri.*

*Brațele umbrelor aprig se'nlanțuie'n golful albastru,
Urlă sirenele și depărtările'n muget răspund,
Farul străfulgeră'n negura zărilor fără de fund,
Gând rotitor ce aruncă în haosuri astru cu astru.*

*Vino cu brațele tale și'nlanțuie-mi gâtul ! Mi-e frică !
Smulge-mi din negură gândul ce sboară nălucă pe ape !
Spulberă nemărginirea c'o șoaptă din gura ta mică !
Dă-mi sărutările, adu-mi visările peste pleoape !*

*Scrie-voiu farmecul genelor tale ce deapănă visul,
Marmura brațelor cât e de roză și albă și fină,
Cei ce pe aste tărâmuri de mare târziu au să vină,
Știvor că'n aste pustiuri, odată, a fost Paradisul.*

Gr. Sălceanu

TĀRMUL DE LILIAC

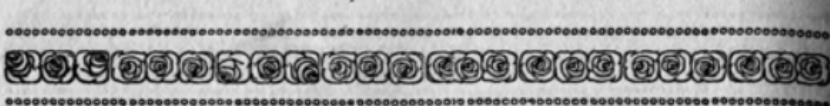
Luna bate prin perdeaua amintirii
Și prin visuri... Cu parfum de liliac
Și cu foșnet de mătase trec zefirii,
Luntrea noastră lin purtând-o peste lac.

Brațu-i moale îmi înlănțuie obrazul,
Ca din șagă mă cuprinde mai aproape,
Curg miresme din văzduhuri peste ape,
Iară lacul scânteează ca atlazul.

Două ceruri înstelate, două mituri,
Sus e unul, iară altul doarme'n lac,
Luntrea trece printre două infinituri,
Către țārmul cu parfum de liliac.

Grigore Sălceanu

SOARE

*Aur blond de soare, alb argint de lună,
Ce mă cheamă, oare, veșnic către voi ?
Poate-un trup, odată, fost-am împreună,
Marea de lumină, strîpul de noroi,
Aur blond de soare, alb argint de lună ?*

*Razele de soare dorice de lut
Împleteșc cu aur stroul de noroi ;
Bucurii eterne picurează noi
Razele de soare dorice de lut.*

*Razele de lună picușă argint,
Ne-amintesc lumina înui vis pierdut,
Ne strecoară'n inimivisuri ce ne mint,
Doruri ne'ntelese petruș un strop de lut.*

*Alergat-am, soare, fin văzduh, cândva,
Să-am făcut ocolul hosului mort ?
În adânc de suflăt jângie cineva ;
Nesfărșit de spații și de vremuri port
Într'un colț din suflăt, ca'ntr'un palid cort.*

*Ce-am râvnit, o, soare, când eram un trup ?
Am dorit în haos să ne'mprăștiem ?
Am voit din tine, ingur, să mă rup ?
Azi, râvnesc la tine și'n zadar te chem !*

Gr. Sălceanu

Fig. 1. Poiana. Figurine masculine.

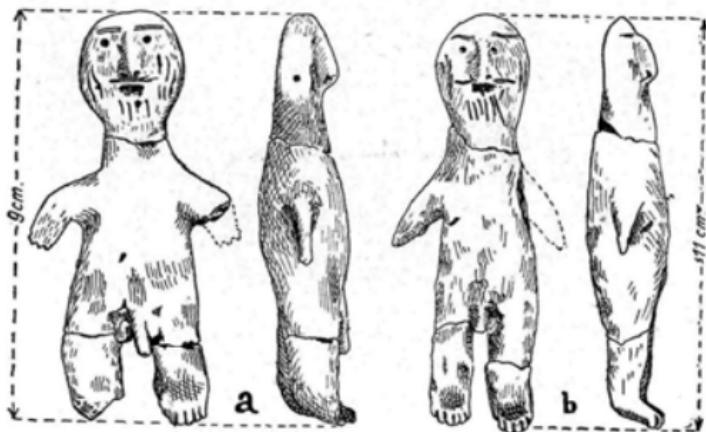

Fig. 2. Poiana. Aceleasi figurine.

Fig. 3. Poiana. Figurine femenine.

Fig. 4. Aceleși figurine, din spate.

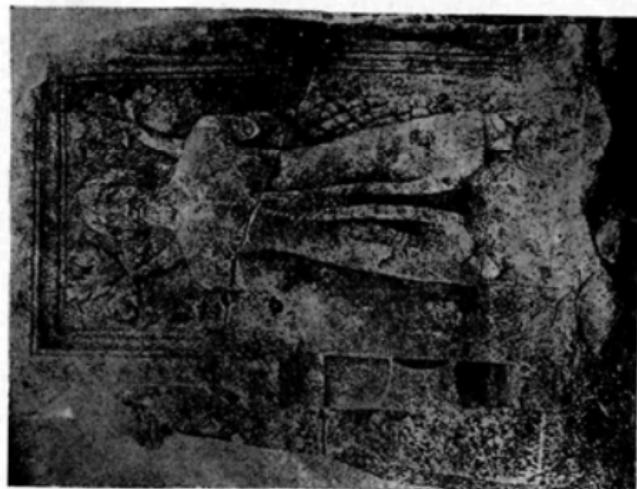

Fig. 6. Adamclisi, Barbar captiv.

Fig. 5. Adamclisi, Barbar captiv.

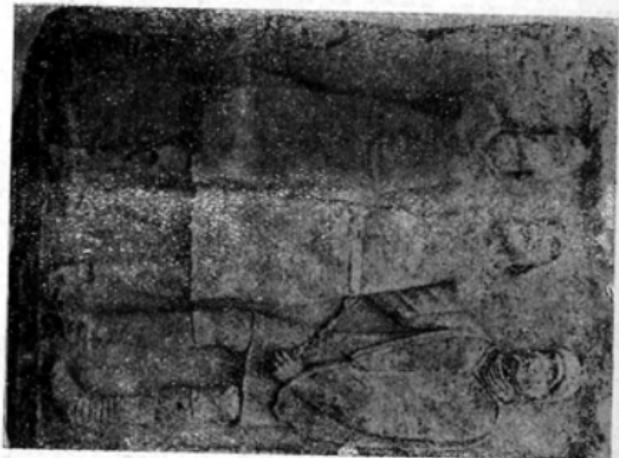

Fig. 7. Adamclisi. Barbar captivi.

Fig. 8. Adamclisi. Barbar captivi.

FIGURINELE MAGICE DE LA POIANA ȘI CAPTIVII DE PE RELIEFELE DE LA ADAMCLISI

Cetățuia protoistorică și dacoromană de la Poiana pe stânga Siretului (județul Tecuci), despre cărei identitate cu *Piroboridava* lui Ptolemeu am tratat altundeva¹⁾, e una din cele mai însemnate așezări antice din răsăritul României, străjuind un punct esențial al drumului Siret-Trotuș, drumul dntre Dacia și Dobrogea cel mai umblat în antichitate²⁾. Cetățuia a fost locuită, cu mici întreruperi, aproape două milenii: din prima jumătate a epocii de bronz până la sfârșitul stăpânirii romane în stânga Dunării³⁾.

Printre numeroasele obiecte antice găsite în ultimul strat al acestei așezări, de epocă imperiadă română post-traiană⁴⁾, prezintă un interes deosebit trei figurine primitive de lut ars, reprezentând tipuri de barbari, a căror asemănare cu unii captivi de pe reliefele de la Adamclisi e evidentă.

Aceste figurine fac parte dintr-o descoperire întâmplată în 1928 cu prilejul celei de a doua campanii de săpături executată la Poiana de către subsemnatul în colaborare cu D-na Ecaterina Vulpe⁵⁾.

Descoperirea constă din două jumătăți de amfore romane de formă conică, îngropate vertical la o distanță de 4 metri una de alta. Fiecare din aceste jumătăți de anfore conținează mai multe figurine mici de lut ars, lungi de ca. 9–11 cm., cele mai multe din ele foarte fragile, modelate extrem de rudimentar și de expedativ, de forme

¹⁾ Radu Vulpe, *Piroboridava: Considerații archeologice și istorice asupra Cetățuiei de la Poiana în Moldova de Jos* București 1931, p. 17 sqq.; *Viața Românească*, XXIII 1931, Nr. 5, p. 162 șiq.

²⁾ Vasile Pârvan, *Castrul de la Poiana și drumul roman prin Moldova de Jos*, în *Analele Academiei Române*, men. secț. ist., ser. II, tom. XXXVI. București 1913, p. 27 sqq.

³⁾ R. Vulpe, op. cit., p. 16. Radu și Ecaterina Vulpe, *Les fouilles de Poiana: Campagne de 1927*, în *Dacia*, III–IV, 1926–1927 (în curs de apariție).

⁴⁾ R. Vulpe, op. cit., p. 10.

⁵⁾ Inedite. Se vor publica în *Dacit*, V.

umane, nude, cu indicații foarte sumare, dar numeroase ale amâruntelor corporale. Sunt modelate cu atâta grabă, încât pe alocurea apar pe ele impresiunile digitale ale celui care le-a făcut.

Într'una din jumătățile de amfore s'au găsit 14 figurine de felul acesta, toate femeiești și de o factură ceva mai consistentă. În cea laltă erau tot 14 figurine, însă fărâmicioase. Dintre acestea fac parte și cele trei simulacre masculine amintite (fig. 1—2). Femeile sunt reprezentate în ambele recipiente cu brațele legate la spate, în situația de captive (fig. 3—4). Bărbații au mâinile libere. Unul din ei prezintă o tăietură în partea dreaptă a pieptului ca o rană produsă de o armă tăioasă (fig. 2 b).

Peste figurine se află câte o ulcică de aspect primitiv de categoria ceramicei Latène, poroase, lucrate cu mâna¹⁾. Una din jumătățile de amfore era acoperită cu o mică lespede de piatră.

Din descrierea aceasta se vede că ne aflăm în fața unui caz de magie de o specie din cele mai comune. Anume, acea formă de vrăjitorie, care dă nădejdea că gesturile de simpatie sau de dușmanie făcute asupra unei efigii de persoane, în anumite împrejurări, cu observarea unor anumite scrupule și însotite de anumite descântece, vor produce efectul dorit asupra persoanei pe care acea efigie o reprezintă²⁾.

Epoca figurinelor e indubitabil cea romană imperială. În afara de stratul în care s'au găsit, datarea aceasta e asigurată și prin tipurile vaselor, anume al jumătăților de amfore și al ulcelelor primitive menționate, care caracterizează ceramica locală din vremea romană. De asemenei, caracterul figurinelor acestora este, în regiunile noastre, roman. Figurinele masculine nu se găsesc la noi înainte de Romani decât extrem de rar. Se știe, de altfel, că și în alte părți ale Europei centrale și apusene figurinele masculine nu apar în chip mai frecvent decât odată cu expansiunea Romanilor³⁾; iar figurinele feminine, cunoscute în Dacia în epoca eneolitică⁴⁾, reprezentări ale divinității, au

¹⁾ R. et Ec. Vulpé, *op. cit.*, catég. a, 2, type Nr. 1, fig. 41, 2—8.

²⁾ H. Hubert, *Magia*, pag. 1517 sc., în Daremberg-Saglio-Pottier, *Dictionnaire des Antiquités grecques et romaines*, III; R. Cagnat-V. Chapot, *Manuel d'archéologie romaine*, II, Paris 1920, pag. 202.

³⁾ Joseph Déchelette, *Manuel d'archéologie préhistorique, celtique et gallo-romaine*, II, 3, Paris, 1914, pag. 1301.

⁴⁾ Ioan G. Andrieșescu, *Contribuție la Dacia înainte de Romani*, Iași 1912, pag. 100 și pl. V—VII; M. Hoernes-O. Menghin, *Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa*, Wien 1925, p. 299, fig. 1—2; Vladimir Dumitrescu, *Figurinele*

cu totuștii alt caracter decât cele de la Poiana, de care e vorba, efigii magice ale unor anumite persoane. Desigur, Geții cunoșteau practicile magice, ca toate popoarele antichității¹⁾, însă nu utilizau pentru aceasta reprezentările figurate.

Figurinele de la *Piroboridava*-Poiana se referă deci la o magie română, practicată fie de către soldații cari aveau garnizoană acolo, fie chiar de către bășinașii Geți, în curs de romanizare. Căci, după cum rezultă din săpături, civilizația romană devenise precumpăratoare în această străveche cetate getică, în ultimele ei secole²⁾.

Dintre figurinele de care e vorba, ne interesează de aproape cele trei masculine, caracterizate printr'o indicare foarte schematică a unui tip hirsut de barbar, cu plete bogate, căzând peste urechi în față, cu mustață lungă dreptă și cu o barbă redusă numai la bărbie în formă de barbișon. Cu tot caracterul extrem de rudimentar al acestor figurine, și cu totă stângăcia celui ce le-a modelat în grabă și foarte departe de orice scop artistic, trăsăturile fizionomice esențiale ale personajilor reprezentate au fost prinse cu o surprinzătoare precizie (fig. 1—2). Realismul figurinelor masculine de la Poiana e atât de reușit, încât avem dreptul să deducem că ne aflăm în fața efigiilor suficient de caracteristice ale reprezentanților unui tip etnic anumit.

Acstea efigii, după cum am amintit la început, se asemănă cu unele chipuri de barbari de pe monumentul lui Traian de la Adamclisi, cu care de altfel se potrivesc în general și ca epocă. Evidența acestei asemănării poate fi constatățată printr'o simplă confruntare a figurilor 1—2, reprezentând figurinele de la Poiana, cu figurile 5—8, reproduse după reliefele de la Adamclisi publicate de Tocilescu³⁾. Putem observa aceeași bogăție a pletelor căzând în față, aceleași mustață lungă desprinsă din figură și mai ales aceeași barbă ascuțită acoperind mai mult bărbia.

Figurinele de la Poiana sunt nude, fără nici o indicație de vestiment. Comparația lor nu se poate face deci cu reliefele de la

anthropomorfe de os din civilizația eneolică balcano-danubiană, Cluj, 1931. (Extr. din *Inchinare lui N. Iorga cu prilejul implinirii vîrstei de 60 de ani*), pag. 10

¹⁾ V. Pârvan, *Getica: O protoistorie a Daciei*, București 1926, p. 163.

²⁾ R. Vulpescu, *Piroboridava*, p. 10 sqq., *Viața Românească*, XXII 1930, Nr. 9—10, p. 304 sqq.

³⁾ Gr. G. Tocilescu-Otto Benndorf-G. Niemann, *Monumentul dela Adamklissi: Tropaeum Traiani*, Vienna 1895, p. 86, fig. 93; p. 115, fig. 116; p. 116, fig. 117; p. 120, fig. 122.

Adamclisi decât pe baza aspectului facial. Dar aci lucrurile se complică, deoarece barbarii de la Adamclisi, cu care se asemănă figurinele de la Poiana, deși de un singur tip fizic, apar imbrăcați în două feluri deosebite: unii se caracterizează printr-o cămașă prelungită peste pantaloni până la genunchi, despicate pe șolduri și strânsă pe mijloc cu o curea (fig. 7—8), iar ceilalți poartă un caftan îmblănit, fără mâneci, încheindu-se în față pe toată lungimea (fig. 5—6). Arheologii cari s-au ocupat în special de reliefele de la Adamclisi sunt de acord în a-i socoti pe cei dintâi Geti, iar pe ceilalți Sarmați¹⁾. Cât despre al treilea neam de barbari de pe monument, considerați ca Bastarni²⁾, ei se deosebesc de aceștia, atât prin costum, cu pantalonii lor creți și cu o haină încreștită triunghiular pe piept, cât și prin înfățișare, cu figura lor bărboasă plină, prelungă și cu părul strâns în smoc pe o fâmplă³⁾. Această trăiere diferită a Bastarnilor germanici ne dovedește că pe monumentul de la Adamclisi barbarii sunt reproduși cu un realism destul de scrupulos, pentru că identitatea de aspect fizic dintre Getii și Sarmații reprezentați acolo să nu poată fi luată drept o simplă întâmplare sau o simplă confuzie într'un tip artistic convențional. Explicația acestei identități nu poate fi decât cea dată în *Getica* lui Vasile Pârvan⁴⁾, anume că barbarii, cari apar pe monument îmbrăcați în haine sarmatice, sunt de fapt tot Geti, din răsăritul Daciei, cari au suferit dominația și influența Sarmaților și cari au luptat împotriva lui Traian sub numele acestora. E de altfel tocmai situația care în vremea dintre Boerebista și Traian se potrivește pentru toată Moldova dintre Siret și Nistru și chiar pentru regiunile de dincolo de Nistru⁵⁾. La un moment dat, înainte de întinderea stăpânirii romane la nordul Dunării, prin expediția lui Plautius Silvanus Aelianus de la 53—54 d. Chr.⁶⁾, această situație a existat chiar la *Piroboridava*, după cum ne permit a deduce straturile archeologice de la Poiana⁷⁾.

1) Cf. documentația la Teohari Antonesco, *Le Trophée d'Adamclissi*, Iassy, 1905, p. 159 sqq. V. de asemenea Pârvan, *Getica*, p. 122 sqq.

2) Pârvan, *Ibidem*.

3) Tocilescu, etc., op. cit., de ex. fig. 65, 81, 95, 115.

4) P. 124 sq.

5) *Ibidem*.

6) *Ibidem*, p. 103 sq. Cf. Pârvan, *Histria*, IV, în *An. Acad. R.*, ser. II, tom. XXXVIII, m. s. ist., București 1916, p. 35 sqq.; idem, *Inceputurile vieții romane la gurile Dunării*, București 1923, p. 83 sq.

7) R. Vulpe, *Piroboridava*, p. 32 sq.; *Viața Românească*, XXIII 1931, Nr. 6 p. 245 sq.

Din această situație complicată rezultă că nu putem stabili cu precizie naționalitatea barbarilor reprezentați prin figurinele de la Poiana. Nu putem atribui aceste figurine cu mai multă preferință Geților propriu zis și decât celor care apar în forme sarmate. Asemănarea tipului fizic schematizat în figurine și cu chipurile unora și cu ale celorlalți e suficientă însă pentru a confirma, prin proveniența lor dintr-o localitate din sudul Moldovei, părerea lui Pârvan că învinșii de pe sculpturile de la Admaclisi reprezintă populația din câmpille de răsărit ale Daciei; tot așa precum această asemănare servește chiar la întărirea ultimelor păreri, care au rămas în favoare după agitația discuție de acum un sfert de veac cu privire la monumentul de la Admaclisi¹⁾, anume părerea că acest monument a fost ridicat spre a comemora o victorie a lui Traian obșinută undeva în preajma Dunării de jos împotriva unei coaliiții de populații getice și ne-getice din răsăritul Daciei²⁾, o victorie care a constituit un eveniment paralel cu unul din cele două războaie dacice, poate cu primul³⁾. Cât despre ipotezele lui Furtwängler, Cichorius, etc., după care monumentul n'ar fi fost ridicat de Traian, ci fie de Licinius Crassus, fie de Domițian, fie în sfârșit de Constantin cel Mare, ele au incetat de mult de a mai interesa, baza lor stilistică greșită condamnându-le de la început la o definitivă izolare⁴⁾.

Revenind la caracterul magic al figurinelor de la Poiana, ne rămâne să vedem dacă indivizi pe care îi reprezintă făceau parte dintr-locuitorii *Piroboridavei*, în acest caz urmând azi considera cu oarecare siguranță ca Geții propriu zis⁵⁾, sau dacă nu cumva aparțineau Geților ori Sarmașilor vecini, din afara limitelor dominației efective romane, atacatori ai acestei dominații de îndată ce aveau prilejul⁶⁾.

¹⁾ Priviri critice rezumative asupra acestei discuții la T. Antonescu, *op. cit.* *passim*; Roberto Paribeni, *Optimus Princeps: Saggio sulla storia e sui tempi dell'imperatore Traiano*, I, Messina 1926, p. 327 sqq.; Silvio Ferri, *Arte romana sul Reno*, Milano 1931, p. 22 sqq.

²⁾ De ex. Tocilescu *op. cit.*, p. 147; Antonescu, *op. cit.*, p. 249; Pârvan, *Getica* p. 122 sq.; Paribeni, *op. cit.*, p. 329.

³⁾ Paribeni, *loc. cit.*

⁴⁾ Antonescu, *op. cit.*, *passim*; Paribeni, *op. cit.*, p. 327 sqq.

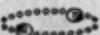
⁵⁾ R. Vulpe, *op. cit.*, pp. 16, 29, 34.

⁶⁾ Pentru teritoriul roman din Moldova de jos cf. Pârvan, *Castrul dela Poiana*, p. 30 sq.; id., *Incepiturile vieții romane la gurile Dunării*, p. 128 sq.; id., *Getica*, p. 128. R. Vulpe *op. cit.*, p. 25.

Din reconstituirea sentimentului de dușmănie ce a determinat practica magică la care au servit figurinele noastre, rezultă că trebuie să acceptăm mai degrabă ipoteza a doua. E foarte puțin probabil ca dușmănia trădată de aspectul figurinelor să fi fost efectul unei răfuieli particolare dintre două familii conlocuitoare în Piroboridava. Situația de captive a futuror femeilor reprezentate prin figurinele din cele două jumătăți de amfore amintite mai sus, precum și marele lor număr, — douăzeci și cinci, — în comparație cu cele trei figurine masculine, ne arată că e vorba de proiectul unei capturări în massă a unei întregi populații¹⁾. Operația de robire *in effigie* va fi fost făcută de soldații garnizoanei romane de la Piroboridava, constituită din auxiliari²⁾, înainte de începerea unei lupte cu barbarii vecini, răsculaj împotriva autorității romane și porniți în năvală asupra teritoriului roman din stânga Dunării dobrogene.

Modestele figurine de la Poiana ne documentează astfel și una din acele frecvente clipe de neliniște, care caracterizau viața cetățuji Piroboridava, ca una din cele mai înaintate redute ale apărării romane împotriva deselor surpize dinspre nord și răsărit.

Radu Vulpe

¹⁾ Figurine contorsionate la fel, de epocă romană, tot în număr mare ca la Poiana, dar făcute din plumb, s-au găsit la Sandahanna în Palestina: Hubert, *Magia*, p. 1518, fig. 4786—4789 (în Saglio, III); Cagnat-Chapot, *Manuel*, II, p. 202, fig. 456.

²⁾ R. Vulpe, *op. cit.* p. 19 sqq. și 33.

C H E M A R E A

Ai vrut să mă încerci și ai plecat.
Eu am rămas o clipă nemișcat,
Cu ochii duși pe urma ta... și-apoi,
Simții ce-adânc abis e între noi.

Aruncă-te'n vârtejul meu de ape! —
Imi spuse marea ce vuia aproape —
Și las'să te înghită nesfârșirea.
O, mulți pe cari i-a'nselat iubirea,
Veniră'n sănu-mi soarta să și-o'ngroape!

Renunță la o viață de-un minut,
În jurul tău vremelnic sunt toate,
Desbracă-te de forma ta de lut
Și te întoarce în eternitate!

Ce mic mi s'a părut atunci un om,
În fața veșnicului Demiurg!
Nu mai eram de cât un biet atom,
Ieșit din sănul vremilor ce curg.

Și'n clipa ceia tristă și pustie,
Simții cum luncesc în veșnice...
Priveam că'n vis talazurile'n larg,
Cum vin vulnd și-apoi de stânci se sparg
Și cum le'nghite marea,
Stam gata să-i primesc îmbrătișarea,
Când, de odată, îl-auzii chemarea!

Și am rămas..., C'un lung și cald sărut,
Ne-am strâns în brațe cu sălbăticie
Și am simțit atunci că un minut
A'nvins o veșnicie!

Gr. Sălceanu

GRĂDINA

— „Erau bâtrâni copaci; ramuri grele
Se'nlanțuiau, crescând încet, prin vremuri.
Să intru în grădină, mă cutremur:
Or fi și azi ca'n zilele acele ?

De când n'am fost pe-aici, trecu ră anii
De teamă prinde înima să-mi bată.
Copilăria mea e îngropată
Sub umbre de cireși și de castani.

Ci n'aș putea să-l văd cu ochii mei :
Să simt, voesc, miresmele întăi;
În floare, ca pe vremi, d-e-or fi și-acum,
Să-l readuc în suflet prin parfum*.

Inchise ochii : — „Du-mă tu de braț
Pe cărăruia asta în grădină.
Când fi-vom de miresme îmbătați,
Deschide-voli pleoapele'n lumină”.

Intrărăm în tacere... Surâzând,
Întinse mâna dibuind : — „Aici,
Sub plopul nalt cu frunza tremurând,
Cânta, pe vremi, un culb de pitulici.

De-atâtea ori, în serile de Mai,
Pe-aleia asta ne jucam, pe lună”...

Înmărmurii, văzând doar mătrăgună
Și umbre de copaci în putregal !

— „Aici e teiul leagănului meu ;
În umbra foșnitorului străjer,
Cum m'avântam, râzând, spre Dumnezeu,
Smulgând în goană frunze de pe cer !

Privește-l î A'nfloirit ?
Mă tem : mireasma-l n'am simțit-o încă".

Șoptii îndurerat : — „A'mbătrânit !“
Era numai o scorbură adâncă !

— „Ce nume vezi săpat în coaja lui ?“
Sbucnii în plâns : — „Al tău !“
Plângem, căci nu era al nimănui...

Pălind, deschise dulcile-i pleoape,
Și când văzu paragina pustie,
Când a'nțeles că nu mal e pe-aproape
Nimic din sfânta ei copilărie ;

Când a'nțeles că toate sunt ruini,
Că nici un mugur nu-i să mal respire,
Sdrobită, ca o ledernă subțire
A'nlanțuit uscatele tulpini !

— „O ! dar caișii tăi de-odinioară,
Sădiți de tine însăși, pe furîș,
În tainicul grădinii ascunzis,
De care mi-al vorbit atât, o seară ?“

— „Mi-e frică par'că să ne-apropiem“...
Ea rupse'n două pânze de paing,
Deschise-o poartă... și văzul cum ning
Caișii albi, sădiți de ea, pe vremi.

Miresme dulci pluteau spre noi, ușor,
De câte ori îi mânghiau zefirii
Și legănate, ramurile lor
Ne fluturau povestea amintirii.

Un zâmbet sfânt îi licări pe-obraz
Și ochii închizându-se alene,
Strivîră două lacrimi între gene,
Scălpind ca două pietre de topaz.

Intr'un târziu, lubita înțelese ;
Din tot ce-a fost, atât mai rămânea :
O pânză de palanjen care țese
Și floarea unui vis sădit de ea !

Grigore Sălceanu

SCRISOARE DELA ION N. ROMAN

Constanța, 14 Iunie 1931.

Scumpe Domnule Brătescu,

Conferenția Cernăuțeni recomandați de D-na ne-au finit prea frumoase conferințe. Dr. Romulus Cândeală, vorbindu-ne despre „Propovăduitorii ideei naționale“ și în deosebi despre Simion Barnuțiu, a amintit, tangențial, și despre Eminescu. Dr. Leca Morariu ne-a vorbit în plin despre „Omul Eminescu“. Amândouă conferințele au plăcut mult. Amândouă s-ar putea publica în „Anale“. A dr-lui Leca Morariu cu deosebire, ca una ce se găsește în chiar semnificația ce am voit să dăm ciclului. Manuscisele însă doar Dr. să le poți obține dela conferenția. Noi nu ne-am putea incumeta să le refacem după note și amintiri. Le-am caricatura...

Dintre „regăteni“ au conferențiat Dr. Izabela Sadoveanu și Dr. Tudor Vianu, vorbind despre „Romantism“, cu prea puține aplicații din opera lui Eminescu; apoi M. Sadoveanu „Despre Ion Neculce povestitor artist“, — mai mult o lectură interesantă și distractivă din cronica lui.

La 10 Mai ar fi urmat să conferențieze Dr. S. Mehedinți „Despre prestigiul lui Eminescu“, dar m'a anunțat din timp că ocupațiunile îl silesc să-și amâne conferința pentru toamnă, (o conferință ce de asemenea promite să fie interesantă și „în materie“, cum spunem noi, avocații); — iar pentru ziua de azi 14 Iunie avem anunțată conferința Dr.-lui N. N. Lengyeanu, secretarul general al Minist. de Justiție, despre „Renașterea idealismului“, care nu știu ce atingere va avea cu viața și opera poetului.

S-a mai finit însă, între timp, o altă conferință de un distins magistrat local, Valerian Petrescu, având ca subiect „Eminescu și Marea“, care a plăcut mult și asupra căreia nu

fac aci aprecieri, deoarece le vei face D=ta însuſi, cefind=o în manuscrisul alăturaſ — singurul ce am putut obținea pentru „Anale“.

Cred că vei fi de părerea mea că ea poate figura cu cinste în paginile scumpej noastre reviste. E într'adevăr o lucrare conſtiincioasă, ſintetică, realizată într'o formă îngrijită.

In cazul când eſti de părerea mea, aş avea două rugă= minți de făcut :

1. Să trimeſti ultima corectură la adresa mea, eu obli=gându=mă de pe acum să o restituï cu întoarcerea curierului ;

2. Să=mi comunică cât ar costa 1000 de exemplare ex= trase în broșură, din revistă, ca să ſtim cam ce preț ar urma să= i punem broșurei, care s'ar vinde tot în folosul fondului pentru Eminescu.

Pentru broșură aş trimite ulterior, după dorința d= lui Petrescu, o scurtă prefăță semnată de mine ca președinte al Comitetului (o pagină, cel mult o pagină și jumătate) ¹⁾.

Cu cele mai bune salutări și sentimente,

Ion N. Roman

¹⁾ Moartea prematură l-a impiedicat pe mult regretatul nostru I. N. Roman să ne trimită această prefăță.

MIHAI EMINESCU ȘI MAREA

Poezia eminesciană e vastă ca marea albastră sau ca cerul senin și nemărginit și tot atât de complexă ca și fenomenele acestor elemente cosmice.

Domeniul ei de întindere se grefează pe un fond de pesimism și de adâncă profuziune a emotivității, a afectivității genialului poet care a fost Mihail Eminescu, deși în totalitatea poeziei sale multivariate, elementele de optimism constituiesc o tot atât de puternică dovedă, spre a se susține teza că lirismul său a fost promovat în cea mai mare parte de acest gen de inspirație.

Istoriografii ca și criticii contemporani, — adică o parte din ei, — ni-l prezintă pe Eminescu ca pe un poet optimist.¹⁾ Domnul profesor Iorga, într'una din conferințele sale, sintetizând romanticismul poeziei despre care ne ocupăm, relevă că acest caracter al ei, spu-nând că poezia eminesciană, care e compusă dintr'o magie fără preteche a cuvântului, gâlgâie de optimism. D-l profesor Ibrăileanu, în ale sale „*Studii literare*”, afirma că, în poezile lui Eminescu cu caracter filosofic și social, se întâlnește, alături de concluzia lor

¹⁾ I. Slavici în volumul său *Amintiri*, tipărit în Cultura Națională, la pag. 31 afirmă deasemeni că „mulți leau prezentat drept pesimist, care le vedea toate în negru și exagera păcatele altfel mici ale oamenilor. Nu e însă aceasta de cât un neadevăr convențional născot în de cei ce se simt atinși de scrierile lui. Pesimist în înțelesul cinsit al cuvântului nu putea să fie omul, care era cuprins de pietate față cu „bătrâni”, totdeauna înțelești și buni, nici omul, care se însufletea pentru poporul despuiat și batjocorit de streini și de înstreini, nici mai ales omul care se lupta în toate clipele pentru biruința binelui, despre care nu se îndoia niciodată”.

D-l profesor universitar Marin Ștefănescu, în tratatul său „*Filosofia Românească*” la pag. 205, constată că „filosofia sa este asemenea aceleia a unui Goethe, care în prima parte a lui Faust este un scepticism, dar în a doua parte a aceluiaș Faust strălucește prin idealismul său. Si după cum ar fi o eroare ca să judecăm pe Goethe întrreg numai după primul Faust și nu după și al doilea, aşadar ar fi o greșală ca să vedem în Eminescu numai un pesimist și nu și un idealist”.

pesimistă și concepția contrară, a problemei vieții imaginată din punct de vedere optimist.¹⁾

Attitudinea exclusiv pesimistă, ce-i caracterizează toată lirica filo-sofică din perioada a doua a evoluției sale poetice, nu e rezultanta unui dur impresionism promovat de asperitățile mediului social românesc, cu care a avut raporturi de utilitate, ci ținuta subiectivă a unui pur idealism de natură revoluționară, inspirat în parte de conceptul acelui curent literar al romanticismului, a cărui influență germană și franceză formează fondul de inspirație a unora din poeziile sale.

Este tot atât de adevărat că Eminescu nu a fost un răsfățat al mediului social în care a trăit. Obscuratismul politic, ca și insuficiențele aprehensiuni culturale din vremea aceia, ale unei societăți de strucțură eterogenă, fatalmente trebuiau să conducă la ostracizarea poetului, care era alcătuit din tăișuri și inflexibilități, din acel refractarism integral care nu înțelegea să facă nici un soiu de concesii adversarilor lui de toate genurile. Aparițiunea personalității sale era dar sortită să revoluționeze structura acestei societăți, care a fost supusă unor cerceări atente de critică socială și culturală, în lumina tradicionalismului și a misticismului nostru național.

Cu toate adversitățile de circumstanță, ca și cele de inadaptare la veleitățile unei societăți cu pretenție de cultură și de civilizație, a căror sinteză nemuritorul Carageale a reeditat-o în atâtea exemplare de comic și de ridicol, — cu toată lipsa aceasta de înțelegere dintre om și mediu, dintre geniu și mediocritatea colectivă, Eminescu nu s'a ridicat împotriva acelei stări de lucruri dintr'un imbold personal de luptă sau de revanșă, ci dintr'un motiv temperamental și de antiteză, — după cum socotea el — cu ceia ce oferea generațiile următoare lui 1848, față de cele anterioare ale acestui an.²⁾)

Critică neinfrânată se datora, prin urmare, rigurozității de concepție asupra cauzelor realităților culturale și sociale din vremea aceia. Exprimarea sau, mai bine zis, reliefarea acelor vicii infemestive survenite după anul 1848, ca „nerozenia unui naționalism de fraze banale“³⁾) sau „superficialitatea unei limbi nedefinite, etc.“, nu puteau să îmbrace de cât liniaitura reținută a scepticismului social, ce se trans-

¹⁾ Gh. Ibrăileanu : „Studii literare“, pag. 151.

²⁾ E. Lovinescu : „Istoria Civilizației române moderne“ ; Vol. II, pag. 144

³⁾ M. Eminescu : „Cele două generații românești : dinainte și după 1848“, în „Scrisori politice și literare“, pag. 331,

forma uneori într'un exces de idealizare a trecutului și de vehementă apostrofare a prezentului.

Circumscrierea aceasta a vieții românești, la atitudinea critică a scepticismului, s'a integrat apoi la interpretarea lumii și a vieții în genere. Lumea și viața au fost cele două entități indivizibile, cele două extreme transcedente, înăuntrul cărora s'a desfășurat totă lirica socială, filozofică și erotică a lui Eminescu.

Incontestabil însă că mobilitatea sa spirituală, ca și cea poetică, cu adânci resurse de inspirație și de sinteză, după cum vom vedea, s'a inclus involuntar disciplinei romanticismului, care nu cuprindea numai elanul sau expansiunea sentimentală, ci și subiectivismul mărturisirii indiscrete, de blam al suferinții, de negație a fericirii ca și a iubirii, pe care o definește, „un lung prilej pentru durere”.

Eminescu nu a fost un statuar al poeziei vesele, cu câmpuri înflorite, cu izvoare limpezi ce surâd în soare, ca :

*Acel rege al poeziei, veselul Alecsandri,
Care râde printre lacrimi, când o cântă pe Dridri.*

Nu a fost nici măcar poetul unor zile mai senine, căruia viața să-i fi dăruit din prisosul ei de mulțumire, — dar a fost făuritorul versului muzical, inedit, incomparabil de misterios și plastic ; — a fost poetul cel dintâi care a dat un stil sufletului românesc, — după cum îl caracterizează dr. Ibrăileanu, — Românul în care s'a făcut fuziunea normală a sufletului daco-roman cu acea cultură a occidentului.¹⁾

El nu a scris versuri ca să le împrăștie în bătaia vântului, pentru glorie, pentru vanitate, ci a așternut pe hârtie slova evocatoare de o vibranță excesivă, în vederea frumuseții artei, smulsă dintr'un suflet sensitiv, a cărui originalitate clasică se rezolva în puterea geniuului și a sorginței de inspirație.

Eminescu și-a prelucrat poezia dintr'un material vast, a cules motivele de inspirație din toate literaturile strene. Dar mai presus de acestea s'a alimentat din izvorul nesecat al poeziei populare, din viața neamului românesc, cunoscând, ca nimeni altul, toate ținuturile locuite de Români, precum și scrierile acestora, ca manuscrisele cronicarilor, vechilor dieci, autorilor de cărți sfinte. De aceia nu se poate înțelege afirmația unora că Eminescu în opera sa nu e general uman, atunci

¹⁾ Vezi articolel „Edițiile poezilor lui Eminescu” publicat în V. Românească, p. 269, Februarie 1928.

când descoperă în intimitatea nației sale sensul oricărei civilizații omenești¹⁾.

S'a prefins de către unii critici că acest mare poet a fost influențat numai de literatura germană și că Schopenhauer a avut cea mai mare înrăurire asupra lui. Alții îl au prezentat ca cel puțin tot atât de dependent de Lenau.²⁾

Pe cât e de adevărată această conjectură, pe atât e de fondată și împrejurarea că el nu pleacă numai de la lirica germană, ci și dela cea franceză. Victor Hugo, care a fost un mare scriitor și gânditor, i-a servit de multe ori de model, ca și celălalt mare romantic francez, Alfred de Vigny³⁾.

Antichitatea și preantichitatea îl au sugerat deasemeni elemente de inspirație. Poema „Egipetul” e o elaborare ce isvorăște din această sursă, caracteristică prin exofismul evocării.

Nilul, „cerul d’Egipt, desfăcut în foc și aur”, ca și natura înconjurătoare, alcătuesc elementele de ansamblu, preliminare, în cadrul căror se evoacă orașul Memfis cu „zidurile-i antice” și mai departe cu „piramidele uriașe.” Sobrietatea descripției se află într-o strânsă concordanță de armonie cu melancolica rechemare a vremurilor apuse ale antichității, în strofa următoare :

*Si în templele mărete, colonade'n marmuri albe,
Noaptea zeii se preumbă în veșmintele lor dalbe,
Si al preoților cântec sună'n harfe de argint;
Si la vântul din pustie, la răcoarea nopții brună,
Piramidele din creștet aurind și jalnic sună
Si sălbatic se plâng regi in gigantulicul mormânt.*

Religiunea budhistă, în aceeași măsură îl-a influențat cugetarea și meditația, — acea filosofie pesimistă, a cărei Nirvană înfățișează lumanul fericirii, al izbăvirii omului din viața aceasta plină de durere și suferință.

¹⁾ Panait Istrati, în „Adevărul Literar” din 21 Septembrie 1924, face această reflecție : „Eminescu s'a condamnat pe sine însuș, și-a mărginit propria sa operă la o meschină notorietate națională când, ca ideal de progres uman, s'a mulțumit să dorească doar binele ţării sale”.

Domnul M. Dragomirescu, în Crifice, Vol. II, pag. 167, afirmă că Eminescu e un poet universal.

²⁾ M. Ștefănescu, op. cit. pag. 201. M. Dragomirescu op. cit. p. 168.

³⁾ Dr. Al. Nanu : „Le poète Eminescu et la poésie lyrique française”. Librairie Universitaire. Paris. Pag. 64—65.

„Impărat și Proletar”, cunoscută poezie cu caracter social, în care dualitatea scepticismului și a revoluționarismului se realizează pe fundamentala constatare a paradoxului vieții, a raporturilor de inechitate dintre plutocrația preeminentă și proletariatul servilic, poate fi considerată ca o poezie ce aparține prin concepție acestei doctrine.

I s'a făcut o profundă nedreptate de către unii intelectuali, ca să nu le spunem critici, căci criticul trăește într'un raport de infinitate cu opera unui poet și deci nu poate comite erori prea mari în interpretarea ei sau a genezei acesteia, — i s'a adus, zic, o nefundată acuzație, când s'a socotit că parte din poezile lui, — câteva, care sunt dintre cele mai prețioase, — au fost plagiate după altele străine, cum ar fi celebrul sonet: „Veneția”, care ar corespunde poeziei „Venedig” a lui Cajetano Cerri, sau „La Steaua”, care ar fi o simplă traducere a poeziei „Der Stern” de Gottfried Keller¹⁾.

Eminescu era prea demn, prea extraordinar poet, ca să recurgă la asemenea procedeuri și desigur că numai datorită superficialității de cunoaștere a operei lui, și-a putut cineva imagina acea bizară fantezie — căci altfel nu s-ar putea explica existența acelor suspiciuni.

Eminescu a fost, poate, unul dintre cei mai conștiincioși poeți în mânărea versului — omul de onestitate indelebilă și de mândrie a personalității sale artistice, mai presus de toate atacurile adversarilor, oricât au fost ele de violente și de veninoase.

Da! Eminescu s'a inspirat din multiple și variate isvoare, după cum am spus.

S'a identificat națiunii sale în aspirații, în puterea de a înțelege emoția artistică și a-i da forma adequată, inedită, genială. A depășit posibilitățile de creație din vremea aceea, căci literatura noastră își trăia atunci copilăria, iar prin el, prin revelatoarea vrajă a poezilor sale, a trecut deodată la maturitate.

Nelimitându-se la elementele de inspirație autohtonă, nu și-a înșisit însă pe cele din literaturile străine, ca să le transpună „grossō modo” în poezile sale, fără acea infășare nouă, superlativă prin conținut ca și prin originalitatea formei. Dela raportul de stimulare, până la celălalt al creației noi, desăvârșite, e o distanță mare pe scara valorilor, încât modelul de inspirație nicicând nu poate fi recunoscut în materialitatea aceleiasi marmure, care acum infășează linie sculpturale.

¹⁾ A se vedea în „Mihail Eminescu”, al lui N. Zaharia, la pag. 294 și următorul comentariu acestor invinuirile ale altora.

Macheta monumentului lui M. Eminescu din Constanța
Sculptor : Han

rală, concepție, euritmie. Statuarul cel nou a inovat, a transformat, a completat, iar marmura brută a devenit operă de artă.

Aceeași nedreaptă judecată își mistifică chiar și statul lui personal. E încă notorie și acum opinionea acelora cari cred că Eminescu a fost un om, care nu ar fi avut nici un rost definit în viață; că a fost când hamal, când suffleur ambulant de teatru, când umil funcționar, iar ca o concluzie a tuturor acestor atribute, prezentat ca un vulgar proletar, de factură paradoxală.

E poate cea mai vinovată injustiție ce i se face, când se infășură sează istoricește un asemenea Eminescu, care e apocrif și de concepție vulgară.

El trebuie să fie prezentat ceeace a fost: figura olimpiană, clasnică, inteligență sclipitoare, cu vastul ansamblu de vederi, care a pătruns și a sintetizat o întreagă epocă.

Nu a fost un proletar, chiar în acceptiunea largă a cuvântului¹⁾. Nu putea fi, căci dela nevoile materiale, inerente unor împrejurări și până la starea de permanentă vulgaritate a lipsurilor, e o distanță destul de mare, mai ales dacă se are în vedere că părinții lui erau oameni instăriți, cu dragoste de copii, pe cari îl au dat să învețe în universități străine, cum a fost Șerban Eminescu, care a studiat medicina la Viena și Erlangen în Bavaria, sau Iorgu care a invățat în Rusia, Ilie care a studiat deasemeni medicina la București, Nicu care își a luat dreptul la Sibiu și, în fine, al cincilea copil, Matei, care a fost ofițer în armată.

Istoria cunoaște, de altfel, asemenea denaturări de fapte și nu voiu aminti decât în treacăt despre altcineva, care a fost victimă aceluiăș fenomen social, spre a exemplifica bizara proecțiune de mit a personalității unor oameni mari pe fondul fantezist al imaginației noastre populare.

E vorba despre Tudor Vladimirescu.

Stă scris în cărți și în mintea tuturor că acest oltean virtuos, care își a inscris numele în istorie, a fost tăran dela coarnele plugului. Toată lumea este obinuită să și-l imagineze când răzvrătit, cu pletele

¹⁾ Titu Maiorescu, în „Critice”, vol. III. Ed. II-a din 1925, spune în această privință: „a vorbi de mizeria materială a lui Eminescu însemnează a întrebuiuția o expresie nepotrivită cu individualitatea lui și pe care el cel dintâi ar fi respins-o. Că îl trebuia lui Eminescu ca să trăiască în acceptiunea materială a cuvântului, a avut el totdeauna. Grijile existenții nu îl au cuprins niciodată în vremea puterii lui intelectuale; când nu căștiga singur, îl susținea fatal său și-l ajutau amicii. Iar recunoașterile publice le-a disprețuit totdeauna”.

în vânt, când sobru, intunecat, meditativ, dar sătean în totă pulză, cuvântului.

Ei bine, nu. Tudor Vladimirescu a putut fi altfineva decât un tăran din satul Vladimir. Prin naștere, prin educație, ca și prin cultură, a aparținut clasei boerești¹⁾). Numai așa se poate explica acțiunea sa îndrăzneață, independentă și bravă. Se cerea, firește, pentru rolul pe care l-a jucat în istorie, o personalitate robustă și de temperament. Nu știm dacă pentru această erau suficiente numai cumințenia, chibzuința și onestitatea unui tăran.

Profilarea lui istorică e deci învăluită ca într-o pânză de paianjen, — inconsistentă și neverosimilă — suficient de satisfăcătoare însă, ca motiv de apoteozare națională.

Eminescu stă deasupra tuturor acestor lucruri omenești și va rămâne totdeauna ceeace a fost: luceafărul prestigios și etern, care privit spre lumea noastră din înălțimea geniului său, cu dragoste, cu generozitate și cu adâncă iubire de țară.

Versurile următoare din Satira III-a, care constituiesc replica pe care Mircea o adresează Sultanului, reprezentă forma expresivă a simțimintelor lui naționale :

Eu ? imi apăr sărăcia și nevoie și neamul !
Și de aceea tot că mișcă'n țara asta, râul, ramul,
Mîe prieten numai mie, iară tie dușman este ;
Dușmanit vei fi de toate făr'a prinde chiar de veste.
N'avem oști, dară iubirea de moșie e un zid
Care nu se 'nfiorăzează de-a ta faimă, Bajazid !

Fire timidă, discretă, refractară societății, — atribuite cei defineau pesimismul înăscut, era firesc ca în mai toate poezile sale să subziste acele elemente de concepție, care se armonizau mai bine cu natura sa temperamentală. Așa se explică completa negare a oricăror merite societății lui contemporane și ilustrarea cu elogii a frecutului îndepărțit. Sau atunci când natura îl inspiră, nu-l impresionează decât elementele active și de mișcare, pentru transpunerea stărilor lui sufletești, concepând realitatea mai mult ca un prilej de relaxare a senzațiilor emotive.

Poeziile : „Ce stă vântul“, „Doina“, „Revedere“, apoi „Ce te legenți codrule“, care e atât de plastică în reliefarea sumbrului pest-

¹⁾ A se vedea manuscrisul lui Iordache Golescu, intitulat : „Prescurtă istorie a dăturării dă turburarea Țării Românești ce s'a întâmplat la leal 1821, după moartea lui Alecu Vodă Șuțu“, publicat de Emil Vârtosu în Viața Românească, No. 9 și 10 din Octombrie 1930.

mism, cuprind toate aceeași natură instabilă, inconfinată, cu contururi elegiace ca și structura lui interioară.

Se întâlnesc, totuși, unele poezii în care Eminescu evoacă, alături de sentimentul iubirii, și pe acela al naturii, ce se integrează pe un fond de optimism, cum sunt poeziile: „*Doveștea codrului*“, „*Lacul*“, „*Dorința*“. Acestea constituiesc o excepție, datorită sensibilității sale erotice din finirete, când au fost scrise, — sensibilitate care a stimulat și a atras după sine elementul liric-descriptiv al naturii.

În „*Călin*“, poetul zugrăvește natura cu o admirabilă putere de descriere a pădurii și a viețuitoarelor din ea, — intuiție sugestivă ce se desprinde de la cefirea primelor versuri chiar, de o muzicalitate neîntrecută :

*De treci codrul de aramă, de departe vezi albind
S'auzi mândra glăsuire a pădurii de argint,*
• • • • •

iar în „*Scrisoarea I-a*“, nota pesimistă, de tristețe, cu privire la viața noastră se definește și în sistemul de explicare cosmogonică a Universului, pe care de altfel l-a împrumutat din filosofia indiană, din cunoșcutele imnuri „*Rig-Veda*“ :

*La început, pe când ființă nu era, nici neființă,
Pe când totul era lipsă de viață și voință,
Când nu s'ascundea nimica, deși tot era ascuns...
Când pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns.*
• • • • •

*Si în sine impăcată stăpânea eterna pace!
Dar deodată un punct se mișcă... cel dintâi și singur. Iată!-I
Cum din haos face mumă, iară el devine Tatăl...
• • • • •*

Am spus că pe Eminescu l-au impresionat mai mult, din vastul peisajului al naturii, subiectele în devenire, dinamice, nestatornice. Se cuvine să facem reflecția, că poate de aceea în poeziile sale e atât de puțin „munte“, iar „codrul cu isvoarele“ se întâlnesc pre tutindeni.

Nu vom exagera dacă vom afirma că marea constituie elementul cosmologic singular, care reprezintă exteriorizarea sentimentelor lui sumbre, sceptice și pline de melancolie. În mai toate poeziile, a căror varie temă evoacă tangențial marea, fie ca peisajul de culoare, de armonie, fie ca termen de comparație, această uimitoare forță a naturii este definită ca un simbol de sbucium și de tristețe și numai în câteva din ele, — două, trei — concepția e optimistă.

Eminescu, de altfel, a avut aceeași concepție asupra mării ca toți romancii, căci de fapt ei cei dintâi au introdus-o în literatură ca subiect de poezie.

Se știe foarte că, încă dinainte chiar de ivirea acelei școli a romanticilor, marea nu a fost absentă din literatura franceză. Poemele arturiene din sec. XIII, al căror personaj central era regele Arthur al bretonilor insulari din sec. VI, nu o ignorează, ca și romanul „Tristan et Yseult” de Thomas de Bretagne, care e construit pe drama amorului, a mării și a morții, — tripla temă a lui Chateaubriand și a tuturor romanticilor.

Roma cea veche, cu naturalismul ei păgân, nu a îndrăgit marea. Larii și Penătii, acele divinități pantheonice, circumscriau viața latinului în jurul căminului, în jurul domeniului rustic, patriarhal, fără să oferă posibilități de destindere în afară. Horașiu iubea proprietatea lui rurală din Ustrica, mai mult de cât acel „Pontus dissociabilis” — marea care desparte, — sau Virgiliu, care prefera zeilor marini ai Adriației, divinitățile câmpenești ale binecuvântării Toscana . . .

Fortunatus et ille deos qui novit agrestes...

spunea el, adică :

Fericit și acela care cunoaște zeii câmpenești.

Concepția romanticismului asupra mării, — spune Charles le Goffic în antologia sa „Les poètes de la mer” — s-a impus tuturor contemporanilor, chiar și unui Renan, atât de puțin romantic în unele privințe, care o definea :

„Eu sunt născut pe țărmul unei mari posomorâte, înconjurate de stânci, bătută totdeauna de furtuni. Aici, abia dacă se cunoaște soarele, etc.” . . .

Baudelaire, care nu s'a născut ca Renan în Bretania, țara celor două mari : Atlanticul și Marea Mânecii, despre care Strabon spunea că ținutul acesta, astfel orânduit, trebuie să fie socotit printre probele existenții lui Dumnezeu, — Baudelaire vorbia astfel despre mare :

Omul liber, totdeauna tu vei iubi marea . . .

Voi, amândoi, sănăteți tăcuți și posomorâți . . .

. . . Voi iubiți măcelul și moartea . . .

Lotii care a trăit pe mare, comunica cu melancolie prima impresie căpătată : „o tristețe fără nume, o impresie de singurătate pustie, de părăsire, de exil” . . .

Victor Hugo o descria :

O flots, que vous savez de lugubres histoires,
Flots profonds redoutés des mères à genoux.
Vous vous les racontez en montant les marées
Et c'est ce qui vous fait ces voix désespérées
Que vous avez le soir quand vous venez vers nous".

Concepția eminesciană nu se deosebește de acestea, nici ca colorit de evocare, nici ca mod de interpretare. Sonetul „Adâncă Mare“ e o eloquentă ilustrare a subiectivismului poetului, care încercă să dea o definiție mării :

Adâncă mare subt a lunei față,
Inseninată de-a ei blondă rază,
O lume 'ntreagă 'n fundul ei visează,
Și stele poartă pe oglinda-i creață.

Dar mâni — ea falnică, cumplit, turbează
Și mișcă lumea ei, neagră, măreață
Pe ale ei mii și mii de nalte brațe,
Ducând peire — fări înormântează.

Azi un deluiu, mână-o murmuire,
[O armonie care capăt n'are :
Astfel e-a ei înfuneală fire,
Astfel e susțeun antica mare.
Ce-i pasă ce simțiri o să ne 'spire
Indiferență, solitară, — mare !

Scepticismul ce caracterizează întreaga poezie, înfățișează marea așa precum au descris-o toți romanticii amintiți : tumultoasă, cu vieți omenești îngropate sub fălăzuirea ei, posomorâtă și indiferentă.

Marea e elementul sugestiv ce-l preocupă adeseori pe Eminescu, fie ca evocare in sine, fie ca imagine de peisaj, fie ca termen de comparație.

„Când privești oglinda mării“, e o poezie în care nu știm ce să admirăm mai mult, evocarea subtilă a mării „amară și pustie“, sau coloritul plastic și alert al naturii, în strofa următoare :

Când privești oglinda mării
Vezi în ea
Tărmuri verzi și cerul sării,
Nori și stea ;
Unda'n plesnetul ei gene
Și Eol ·
Suflă 'n papura ce freme
Barcarol.

Apoi tot peisagiu vom întâlni în „O! vin pe mare“, în versurile :

O, via pe marea cer-o cuprinde
Un cer înalt de stele plin”...

ca și în „Scrisoarea I-a“, unde luna plutește „pe mișcătoarea mărilor singurătate“.

Marea ca noțiune de comparație e iarăși frequent utilizată de Eminescu. Sufletul iubitei e ca „marea de măhnire și venin“, sau ochii ei sănt „adânci ca marea“. În „Stelele'n cer“, pe cât de pitoresc și de savant e redată comparația, pe atât de nostalgie e sentimentul ce ni se sugerează :

După un semn
Clătină catargele,
Tremură largele
Vase de lemn :

Niște ceteți
Plutind pe marea
și mișcătoarele
Dusătăți*.

Din această succintă expunere, triptica reprezentare a mării rezultă cu suficiență. Nu e în intențiunea mea de a enumera aici toate poeziile în care se amintește despre mare. Pentru a înlătura însă bănuiala acelora că cred că Eminescu a recurs la această noțiune poetică numai din considerente tehnice de construire a versului, voi afirma că peste patruzeci de poezii stau marture să le desmintă în certitudinea.

Mărturisirea de obsesiune constantă a mării o face Eminescu în „Floare albastră“, în care iubita, geloasă de preocupările lui, îi spune¹⁾:

In zadar râuri în soare
Grămădește — a ta gândire
și câmpile asire
(și intusecata mare).

Piramidele'nechite
Urcă'n cer vârful lor mare :
Nu călă în depărtare
Fericirea ta, iubite

Hai, în codrul cu verdeajă,...

¹⁾ Gh. Ibrăileanu, op. citată, pag. 215.

Cercetându-se cu deamănumul poeziile sale, se găsesc unele din ele, cum sănă „*La fereastra din spre mare*“ și „*Lida*“, care cuprind, ca concepție romanică, desfășurarea unui episod, unei acțiuni erotice, marea furând „chipul bălai al copilei cea de crai“, sau zugrăvind Lidei în „adâncul ei un ideal“, ca după un an să plece „într-o lunăre, pe valul vagabond cu un pescar“.

„*Când marea*“..., este o altă poezie interesantă prin concepție și dramatism :

*Când marea turbează de valuri împinsă
Și și scutură coama de spume și vânt,
Când nori alung' ziua din lumea cea plânsă,
Când tunete sănă,*

*Atunci printre nori, prin vânt și prin unde
O rază de aur se toarce ușor
Și'n fundul sălbatic al mării pătrunde
Prin vânt și prin nor.*

*Ce caută raza din ceruri venită
Din galbenă stea ce-aleargă prin cer,
Ce caută'n mare, în noaptea-i cernită
Und' razele pier?*

*In fundul cel umed al mării turbate
In lumea-i noptioasă, în sănu-i de-amăru
Lucește o stea în piatră schimbător
In mărgăritar.*

*E-amantul, a stelei ce palidă trece
Ș-aruncă prin nori a ei rază de nea
E-amantul căzut dintre stele, ce rece
In marea murea.*

In „*Doină*“, „*Moldova*“, „*Scrisoarea III*“, marea intervine ca element istoric, geografic, de graniță a Moldovei ce se întindea, ca și azi, între Carpați, Nistru și Marea Neagră :

*Din Hotin și pân la Mare
Vin Muscălii de-a călare
De la Mare la Hotin
Mereu calea ne-o ajin.*

sau :

*Astfel ieșiau tot rânduri venind de sub verzi ramuri
Copii, ciobani de turme, moșnegi, păstorii de neamuri.
Și au întins moșia spre răsărit și amiaz
Pân' unde marea sfarmă de fără al ei talaz.*

și tot aşa ;

*Rămâneți în umbră sfântă, Basarabi și voi Mușatini,
Descălecători de țară, dădători de legi și datini,
Ce cu plugul și cu spada ați intins moșia voastră
Dela munte până mare și la Dunărea albastră.*

Toată acțiunea din acea splendidă poezie, „*Luceafărul*”, e grefată pe mare. Eroina e fata „din rude mari împărătești”, iar amanțul — luceafărul —, născut din dualitatea mării și a cerului. Nu se pot imagina versuri mai frumoase ca acestea :

*Din sferă mea venii cu greu
Ca să-ji urmez chemarea,
Iar cerul este tatăl meu,
Și mumă-mea e marea.*

*Ca în cămara ta să vin,
Să te privesc de aproape,
Am coborât cu-al meu senin
Și m'am născut din ape.*

*Colo'n palate de mărgean
Teroiu duce veacuri multe,
Și toală lumea'n ocean
De tine o s'asculte.*

In afara de predilecția sa temperamentală, cred că Eminescu a iubit marea cu valurile tumultuoase și pentru o altă rațiune.

Oricât de armonioasă și de infinită s-ar înfățișa privirii întinderea calmă și nemăsurată a apelor albastre ce se pierd subt geana orizontului, de o grandoare mai impresionantă pare a fi involburarea acestei masse fluide, care își svârle talazurile în sus, sau și le izbește cu furie de stânci, — marea

*Care din văi adânci
Se'naltă la maluri, —
Cu braje de valuri,
S'ar atârna de stânci, —
Și murmură 'ntruna
Când spumegând recad . . .*

Există, aşa dar, o distincție de valoare între răsvrătirea și calmul ei, între mișcare și neclintire, între forță și echilibru. Prestigiul forței, se înțelege, depășește pe acela al inerției. De aceea, poate, pe Eminescu, ca și pe toți romancii, l-a impresionat marea în această ipostază.

În acest punct de tangență se află, de altfel, procesul de concepție care desparte pe scriitorii românci de cei moderniști.

Pentru contemporani, marea nu mai e acea „Thalassa” indomptabilă și desesperantă, posomorâtă și bântuită totdeauna de furtuni, ci marea care invită la voiaj, marea lui Allain Serbault ce s-a incumetat a o străbate în 90 de zile, cu barca lui insidioasă, fără a atrage asupra sa mânia zeilor, care s'a abătut acum 30 de secole asupra lui Ulysse, nefericul erou al Troei.

Marea impresionează astăzi pe un Claude Farrère prin sentimentalitatea ce îl inspiră pasiunea largului, ca și prin varietatea succesiivă a cularilor, asociate apusurilor însângerate, ce se profilează în depărtări cu chemări vagi de panteism și de erotism pagân.

Marea îl-a sugerat lui Paul Valéry pagini de meditație savantă, pline de naturalism mystic, inedit și abstract¹⁾.

1) „Mer. Marines, Marins” de P. Valéry, pag. 1 și urm.

„Cer și Mare sănătate obiectele inseparabile ale celei mai vaste priviri; cele mai simple, cele mai libere în aparență, cele mai statonice în întreaga înțindere a imensei lor unități și, totuși, cele mai asemănătoare lor însăși; cele mai vizibil constrânsă și reia aceeași stare de calm și de zbucium, de turbure și de limpede.

„Liberi pe târmul mării, cu sareea pe buze și urechea desfătată sau izbită de rumoarea sau vueltul apelor, dacă încercăm să deslușim ceace se naște în noi, în fața ei, regăsim gânduri schițate, bucăți de poeme, fantome de acțiune, de speranțe, de amenințări; o confuziune întreagă de dorințe ajărate și imagini turburate de această măreție ce se oferă, ce se apără; care cheamă prin suprafață, dar care însăși prin adâncime.

„Iată motivul pentru care niciun alt lucru neinsuflăt nu a fost atât de mult și de firesc, mai personificat ca marea. I s'a zis, bună, rea, vicleană, tristă, nebună, furioasă sau liniștită; i se atribuie contradicții: tresăririle sau amortirile unui ev viu. E aproape imposibil minții omenești să nu însuflăjească cu naivitate acest corplichid, asupra căruia acțiunea pământului, a lunei, a soarelui și a aerului își împrima influențele lor. Ideea caracterului fantastic și adânc voluntar, pe care cei vechi o împărtășau divinităților lor și noi însine o atribuim câteodată femeilor, se impune tot așa și acelora cari se învecinesc cu marea. O furtună se improvizează în două ore; un nor de ceață se condensează sau se risipește ca prin magie.

„Două alte idei, foarte simple și ca toate pure, nasc încă din undă și din spirit. Una de „a fugi”, de „a fugi pentru a fugi”, ideie care produce o stranie impulsiv spre orizont, un elan virtual către larg, un fel de pasiune sau de instinct orb al plecării. Miroslul acru al mării, vântul sărat, care ne dă senzația respirării din intinderile nemărginite, confuzia colorată și mișcătoare a porturilor, comunică o miraculoasă neliniște. Poeții moderni, dela Keats la Mallarmé, de la Baudelaire la Rimbaud, abundă în versuri nerăbdătoare ce apasă eul și îl zguduie, ca și briza proaspătă printre catarguri, care impinge corăbiile în larg.

„Cealaltă idee e probabil cauza profundă a primei. Nu putem alerga decât

Marea eternă, marea cu rostogoliri de lumini în undele ei scânteioare, i-a sugerat lui Eminescu un cortegiu întreg de reflecții cu privire la realitatea contingentă a vieții pământești, deschizând un orizont larg de interpretare a zădăniciei și absurdității ei, peste ale căreia tot una — virtuți sau păcate, se așterne: „uitarea“.

*Ori câte stele ard în înălțime
Ori câte undă aruncă'n fafă'i marea,
Cu'a lor lumină și cu scânteierea.
Celor fi'nsemnând, ce vor — nu știe nime.*

*Deci cum voești, tu poți urma cărarea;
Fii bun și mare, ori pătat de crime:
Același praf, aceeași adâncime!
Iar moștenirea ta și-a tot: uitarea!*

Aceeași analiză a sufletului omenesc în căutarea norocului sau a idealurilor l-a preocupat, în lumina unei constatări resemnate, reținute, cu analogia pe care i-a oferit-o marea, peste ale cărei elemente de hazard stăruie totdeauna semnul de întrebare al necunoscutului:

*Dintre sute de catarge
Care lasă malurile
Câte ore le vor sparge
Vânturile, valurile?*

*Dintre păsări călătoare
Ce străbat pământurile,
Câte-o să le'nece oare
Valurile, vânurile?*

după ceva care începe din nou. Zisul infinit, repetarea brută și stăruitoare, izbirea monotonă și reluarea identică a undelor hulei, care sună fără răgaz contra malurilor mării, inspiră sufletului obosit ca să prevadă neinvinsul lor ritm, noțiunea abstractă a *Eternei Întoarceri*. Dar, în lumea ideilor, absurditatea nu stârnenește puterea. Puterea și insuportabilă impresie a unei reincepere externe se schimbă în dorința mănoasă de a rupe ciclul mereu viitor, înfrântă setea de *spuma necunoscută* a timului fe喬relnic și a evenimentelor infinit variate.

„Pentru mine, rezum farmecul pe care îl exercită marea, spunând că ea nu încețează să-mi arate ochilor, posibilul... Câte ore n'am petrecut privind fără s'o văd sau s'o observ fără niciun cuvânt în mine. În curând îmi fac despre ea o idee universală: fiecare val îmi pare o viață întreagă. În curând nu mai decât ceeace ochiul simte naiv și căruia nu-i pot spune pe nume. Cum să părăsești o asemenea priveliște? Cine poate să scape prestigiului inerției și a massei de ape? Ea se joacă cu transparenta și reflexele, cu repaosul și mișcarea, cu pacea și neliniștea; orânduite și desfășoară înaintea omului, în figuri fluide, legea și hazardul, dezordinea și rânduiala; oferă calea, saubareză drumul“.

*De-i goni fie norocul,
Fie idealurile,
Te urmează în tot locul
Vânturile, valurile !*

*Ne'nteleș rămâne gândul
Cer și străbate cânturile :
Sboară vecinic, îngânându-l
Valurile, vânturile !"*

Pe Eminescu nu numai l-a inspirat, dar l-a și obsedat marea înțărată, încât în *Mai am un singur dor* și-a exprimat dorința de a fi înmormântat în apropierea ei

*In liniștea sării
Să mă'ngropăși, pe când
Trec stoluri sburând
În marginea mării.*

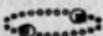
*Vor arde'npreajma mea
Luminile'n dealuri
Izbind s'or frământa
Eternele valuri.*

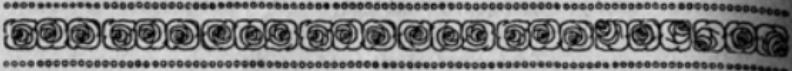
— dorință care s'a menținut în toate cele cinci variante ale acestei poezii.

Un fapt, asupra căruia curiozitatea noastră va insista, este acela dacă Eminescu a cunoscut marea românească, dacă a călătorit pe aici sau a evocat-o din proprie imaginație. Este adevărat că, în această privință, nu se află nicăieri nici o dată. Deși se cunosc multe lucruri din viața lui, au rămas totuși câțiva ani obscuri, asupra căroro biografii și istoriografii nu știu a spune nimic.

Pentru noi problema nu are prea multă importanță : a văzut sau nu a văzut marea românească, a fost sau nu a fost pe aceste meleaguri dobrogene bătute de vânturi și de soare, Eminescu e al nostru, al nașiei întregi și nimeni nu poate să-i răpească dreptul de a poposi aici, în vecinătatea largului, de unde, în nopți împlinburate și „pline de luceferi“, va asculta simfonia valurilor, ritmul neobosit al „eternei reîntoarceri“.

Valerian Petrescu

IOAN N. ROMAN

O telegramă scurtă ca un fulger și făioasă ca un bisturiu, căzând în mijlocul preocupațiilor obișnuite ale vieții, ne-a adus dure-roasa veste că în Duminica de 12 Iulie, la orele 3 d. a., în urma unui atac de apoplexie, s'a săvârșit spre cele veșnice cel mai de seamă reprezentant al vieții publice din Dobrogea : *Ioan N. Roman*.

Lacrimi stăpâname, de adâncă și sinceră durere sufletească ; păreri de rău amare ; ingândurarea tăcută și împietrită a sufletului chinuit de sensul existenței omenești ; apoi, în zvonul trist al clopotelor de înmormântare, acel pustiu sufletesc, larg și fără consolare, atunci când animatorul iubit și respectat al unei întregi societăți își părăsește pe veci locul de frunze din mijlocul unor lupte epice pentru dreptate și adevăr și lasă în urmă un gol aşa de greu de împlinit ; și iarăși lacrimi stăpâname și păreri de rău amare... acestea au fost simțimintele ce-au zguduit pe toți aceia cari, cunoscându-l mai de aproape, l-au apreciat, l-au iubit și l-au petrecut pe drumul fără de întoarcere spre „neant“.

Cu *Ioan N. Roman* Constanța culturală pierde pe cel mai cuprinzător, mai ager și mai fin reprezentant al ei ; Dobrogea... pe unul dintre cei mai valoroși apărători ai intereselor sale naționale și politice ; Țara întreagă pierde un fruntaș, al cărui loc de cinste este asigurat în istoria culturii noastre.

* * *

Originar din Săliștea Sibiului, *Ioan N. Roman* s'a născut în anul 1866. După o versiune din familie, locul nașterii sale ar fi localitatea Tropoclo din jud. Ismail. Se pare că părinții săi, cari și purtau turmele prin stepele Basarabiei, fiind oieri vestiți, au neglijat înscrierea sa în registrele acestei comune, unde totuși s'ar putea descoperi ceva. După altă versiune, părinții săi, întorcându-se spre toamnă la locul de origine, ar fi făcut declarația de naștere fie la Hârlău, fie la Săliște.

Clasa I-a primară și-a terminat-o în Săliște; celelalte clase în Basarabia, unde a copilărit și la Hârlău unde, sub direcția lui Gheorghe Rozan, a fost totdeauna premantul întâiul al clasei, având printre colegi pe Dr. Gr. Cugler, Miron Băluș, Horia Carp, M. Canianu și alții. Fratele său Dumitru ajunse cu timpul comerciant în Șipote (Iași), iar celălalt frate, Gheorghe, păstrând tradiția, rămase econom de vite prin împrejurimi.

Scoala secundară și-a făcut-o la liceul Ștefan cel Mare din Iași.

Prin stăruința lui Gh. Panu, la „Lupta” căruia colabora, Ioan N. Roman pleacă la Bruxelles, de unde s-a înapoiat în țară doctor în drept. După o activitate bogată în domeniul politicei naționale și a celei de partid, Roman se stabili definitiv în orașul Constanța unde, prin talentul său oratoric și căștigat locul de frunte în barou și echipetul îndreptățit de „magistru”, iar prin însușirile spiritului său multilateral și bogat — respectul și admirația concetăjenilor săi.

În politica națională, Ioan N. Roman s'a distins atât în Ardeal, cât și în Dobrogea. În Ardeal a luptat, în calitate de redactor la ziarul „Tribuna”, alături de Ion Rațiu și alții pentru cauza Românilor oprișați. Suflet idealist și înzestrat cu superioare însușiri intelectuale, Roman era un luptător pasionat pentru dreptate și adevăr; spirit echilibrat și clasic, stilul său are măsura și cumpătarea unui Maiorescu; jurist distins, argumentele sale au acea forță de convingere, care nu îngăduie replica; ironia, spiritul fin și urbanitatea stilului fac din lectura articolelor sale o placere.

În anul 1897 a tradus, sub pseudonimul *Rosmarin*, un studiu de Max Nordau, „Naționalitatea”, tipărit în ziarul „Tribuna” din Sibiu.

Tot în acel an, sub pseudonimul *Dr. Romanus*, tipări în Tribuna „Luptele Românilor”, articole istorico-politice, retipărite în anul viitor tot în Sibiu.

Urmără apoi: „Protestations des Roumains de Transylvanie et de Hongrie contre l'oppression magyare” (fără loc și dată).

„La Question roumaine en Hongrie”, Constanța, 1915.

În timpul marelui război mondial, Roman, refugiat împreună cu familia sa din Dobrogea și suferind groaznice peripeții în Rusia, se întoarce la Iași, unde totuși dispune de multă seninătate sufletească, și colaborează la „Neamul Românesc” și la volumul „La Dobrogea Roumaine” al d-lui N. Iorga, unde publică articole judicioase asupra drepturilor noastre imprescriptibile asupra acestei provincii:

„Le Dr. Rizov et le plébiscite dans la Dobrogea“.

„La population de la Dobrogea“.

„Sur l'ancienneté de l'établissement des Bulgares en Dobrogea“.

Participă într'o delegație de Dobrogeni la Rege, căruia îi înaintă un memoriu și la primul ministru Ion I. C. Brătianu, de la care primi însărcinarea să alcătuiască un studiu succint asupra Dobrogei, care s'a și publicat la Iași în 1918 și mai apoi în Analele Dobrogei an. III (1922), no. 4, sub titlul: „*Drepturile, sacrificiile și munca noastră în Dobrogea, față de pretențiile Bulgarilor*“.

Tot în Analele Dobrogei (1920) publică: „*Proiecte, cuvinte și gesturi bulgărești din timpul marelui războiu*“.

„*Pagini din istoria culturii românești în Dobrogea înainte de 1877*“ (An. Dobr. 1920).

„*Probleme actuale dobrogene: colonizare, toponimie, proprietate rurală*“ (în colaborare cu C. Brătescu) [An. Dobr. II, 1–2; 1921].

„*Proprietatea imobiliară rurală din Dobrogea — condițiile ei juridice și chipul cum se stăpânește*“ (în Arhiva Dobrogei, 1919 și în Convorbiri Literare, 1919).

„*Proprietatea imobiliară rurală din Dobrogea — condiția ei juridică în legislația otomană și bulgară*“ (în vol. festiv „Dobrogea, 50 ani de viață românească“, 1928).

Ca lucrări mai vechi menționăm:

„*Dobrogea și drepturile politice ale locuitorilor ei*“ (Constanța, 1905).

„*Studiu asupra proprietății rurale din Dobrogea*“ (Constanța, 1907).

„*Chestiunea apei la Iași*“ (șase articole extrase din Adevărul; București, 1893).

„*Reprivire „paradoxe sociologice“ de Max Nordau*“, traduse sub pseudonimul Rosmarin și retipărite din Tribuna, 1897.

Studii capitale, remarcate și consultate de toți acei care s-au ocupat de Dobrogea.

În ziaristică, Roman s'a distins ca un fruntaș al condeiului.

A fost *conducător, redactor și proprietar la Drapelul*, organul liberal din Iași, între 18 Sept. 1888—2 Ian. 1892, la care ziar își face debutul său de publicist.

Trecu apoi *redactor prim la Adevărul* lui Beldiman în București și la „*Liberul*“, ziar național-liberal, între anii 1884—1889,

unde duce campanie contra *Contimporanului* lui I. Nădejde și C. Dobrogeanu Gherea, sub pseudonimul *Morna*.

A fost redactor la *Tribuna* din Sibiu, pe când era încă student, alături de Rațiu și alii ardeleni naționaliști; și la *Cuvântul* din Constanța, în anul 1905, unde și-a publicat și unele poezii.

A colaborat la *Lupta* lui Gh. Panu; la *Arhiva Dobrogei*, 1919, din Constanța (sub direcția lui C. Moisil și C. Brătescu); la *Analele Dobrogei*, din Constanța (sub direcția lui C. Brătescu), incepând din 1920; la *Dobrogea Jună* (director C. Sarry), unde a publicat articole istorice, politice și literatură; la *Convorbiri Literare*, unde a publicat felurite articole și poezii; la *Albina* din Botoșani (sub direcția lui Gh. din Moldova și d-na Cornelia Kernbach); la *Familia* lui Iosif Vulcan, din Oradea; la *Romanul* din Ardeal și în multe alte ziară locale din Constanța, unde colaborarea sa era căutată și scrisul său era citit, apreciat și considerat ca dădător de ton și de măsură.

În presă, Roman este cunoscut nu numai ca un pasionat și convins luptător, dar și ca un mare răscolitor și frământător de idei. Până la sfârșitul vieții a rămas ostaș credincios în partidul liberal, trecând în cele din urmă în fracțiunea condusă de Gh. Brățianu. În politica militară au făcut mare impresie articolele sale bărbătești îndreptate împotriva guvernului conservator de pe vremuri. Articolele sale de fond — și prefera în ele subiectele cu caracter economic — aveau proporțiile unui eseу, gen în care excela. Polemist de idei, el a pus în circulație o sumă de judecăți, care au contribuit la formarea spiritului obștesc. Lui se datorează în bună parte și începutul de atmosferă democratică ce s'a creiat în țară. Totuși, se zice că n'a fost socialist. Era însă teoreticianul ideologiei unei burghezie tinere și a participat cu tot sufletul la deslegarea marii, arătoarei probleme ce preocupa în trecut lumea politică românească: chestiunea țărănească. „Multe din adevărurile enunțate de el — scrie Adevărul dela 16 Iulie 1931 — au primit verificarea cea mai fericită sau cea mai tragică și multe din campaniile duse de el atunci, suntem încă siliți să le ducem și azi, aproape în aceeași formă și cu aceleași argumente“. Si totuși, peste toate pasiunile politice, Roman a rămas un model de urbanitate în discuțiune, evitând atacurile personale, căci Roman s'a distins întotdeauna prin idealismul său înalt, prin noblețea de caracter, prin onestitate și printre un accentuat simț al măsurii. În ultimul timp îl interesau, din ziare, mai mult articolele științifice și filosofice; cele politice, prea puțin.

Ioan N. Roman a fost și un *literat* apreciat. El a pus bazele „*Adevărului literar*”, numărul de Sâmbătă al Adevărului, grupând în jurul său o pleiadă de tineri talentați pe cări-i stimula. Enthusiasmului său își dătorează debuturile fericite și regretatul poet St. O. Iosif, „finul spiritual al lui Roman”, căruia acesta i-a încurajat primii pași, Roman însuși fiind în poezie un discipol al marelui maestru M. Eminescu, de a cărui prietenie s-a bucurat la Iași, iar în proză al lui T. Maiorescu, de a cărui apreciere s-a împărtășit. Polemica sa cu Dobrogeanu Ghereea, cunoscută în lumea literaților („*Un răspuns lui Ioan Gherea*”, Iași, 1889), trădează calitățile unui spirit critic ager și de o remarcabilă fineță.

A mai scris în proză :

„*Despre istoria limbii și literaturii române*” de I. Nădejde (Conv. Liter., 1887—88).

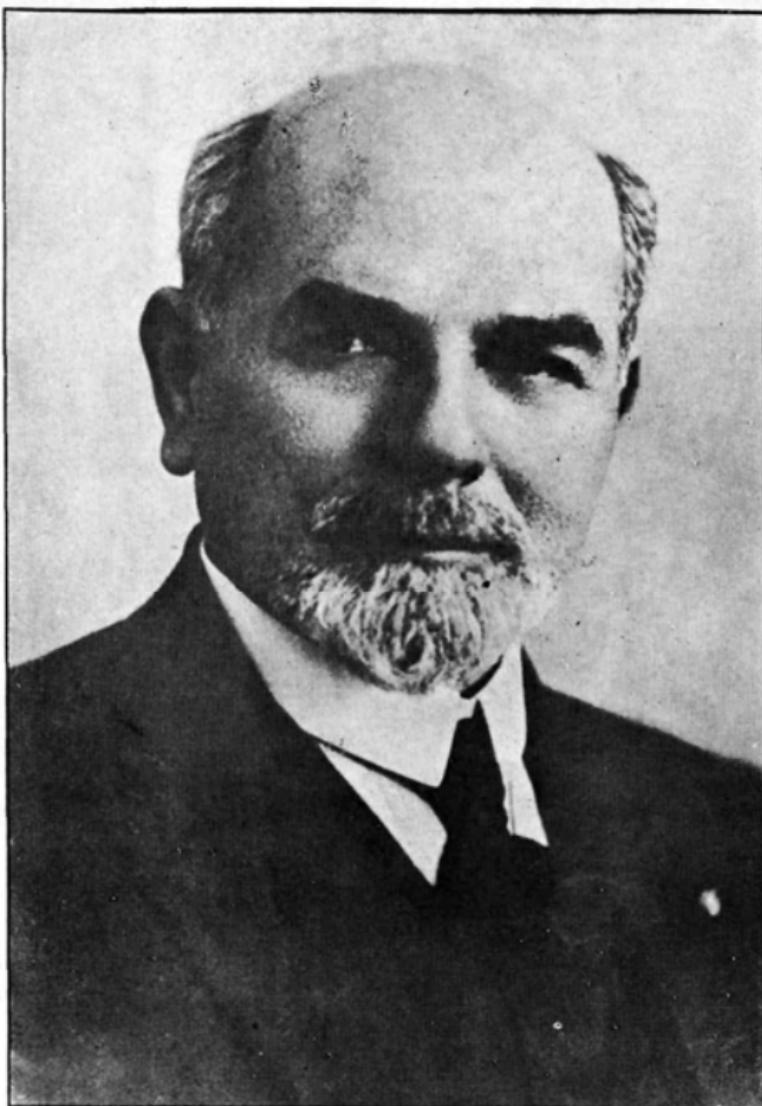
„*Poeziile lui Conachi*” (Conv. Lit. 1888—89).

„*In contra direcției literare de la Contemporanul*” (Iași, 1887).

„*Amintiri despre Junimea și Junimiști*” (Adevărul, 23/XII 1930).

A scris și poezii, publicate în *Convorbiri Literare* (anii : 1885—1892), precum : *La pădure, Scrisoare, Mariei, De ziua ei, Pe gânduri, Zile de toamnă, Din boschet, Silviei, Sonet, Lasă lumea, Năluce* ; apoi în revista *Ovidiu* din Constanța (la 1905) ; în *Literatura și arta română*, de sub conducerea lui N. Petreșcu ; în *Analele Dobrogei*, precum : *Maran Ata, Rugăciune, Un glas iubit, Reverie, La Ter-vueren, In durere, Prietenioase rândunele, Fata Morgana, Iluzia, Păräuaș, etc. etc....* Poeziile sale : *Amurg, Gândacul, Noembrie și Neant* (pe care o reproducem în acest volum) se pot socoti drept capo d'opere ale talentului poetic al lui Ioan N. Roman. Traducerile sale din literatura franceză, precum : *Ochii și Roua* de S. Prudhomme, *Inimă de mamă* de J. Richépin, *Bufnițele și Pipa* de Ch. Baudelaire, *Binetcuvântarea căsătoriei persane și Brahm* de H. Caszalis, *Trei paseri* de Fr. Copée, *Infinitul* de Ed. Grenier și *Le vase brisé* de Prudhomme, — arată un simț adânc al limbii și o mare finețe sufletească.

Unele din aceste poezii au apărut și în volum, sub titlul : *Poezii*, la București, în 1894 (cu o nouă ediție în 1895) și, în cele din urmă, adunându-și cu dragoste părintească toate aceste visuri ale ceasurilor sale de răgaz, de simțire înflorită sau chinuită, sub titlul : *Uitate și necunoscute*, intenționa să le dea la lumină în amurgul vieții sale, însă

† IOAN N. ROMAN
1866—1931

Parcele nemiloase i-au curmat brusc firul vieții, înainte de a-și fi putut realiza *Amintirile* sale și alte planuri cu deosebire dragi sufletului său. Bătrânul poet, care-și înfrâjise zilele cu Marea și cu lumea dobrogeană pe fârmul stâng al Pontului ospitalier, adoarme cu zâmbetul pe buze, — zâmbet amar de suferință și lipsă — adoarme pentru veșnicie, lăsând în urmă regrete unanime și un gol, pe care Dobrogea cu greu îl va putea împlini.

Când, după întoarcerea în Constanța din pribegie amără, la care ne silise marele războiu european, — de pe urma căruia și Roman avu pierderi materiale, care l-au dus la sărăcia din care nu s'a mai putut ridica, — am înființat „Societatea Culturală Dobrogeană” cu organ de publicitate „Analele Dobrogei”, la propunerea noastră de a se alege ca președinte al societății acea persoană, care să întrunească în sine, pe lângă cultura înaltă și reputația unei activități valoroase, dar și prestigiul cel dau anii, — un nume a fost pe buzele tuturor : Ioan N. Roman. Si Roman fu ales președinte cu unanimitatea vocilor, în care calitate a rămas până la moarte.

Când iarăși s'a pornit ideia înălțării unui monument la malul Mării genialului poet Mihai Eminescu, tot Roman fu ales președinte al Comitetului „Pro Eminescu”, fiind personajul cel mai reprezentativ și mai calificat pentru aceasta.

Căci Roman era apreciat de toată lumea ca cea mai de seamă personalitate a Dobrogei. Fost primar al orașului și decan al Baroului avocaților din Constanța, apoi deputat și senator în mai multe legislări, Ioan N. Roman a fost și sub acest raport un fruntaș.

Criza materială în care se sbate țara noastră de câțiva timp l-a doborât și pe el. O înșărcinare în perspectivă din partea Președinției Consiliului de Miniștri de a scrie un opuscul asupra proprietății din Dobrogea, ca răspuns la propaganda bulgară în străinătate, înșărcinare „amânată sine die” din cauza economiilor bugetare, dar care l-ar fi salvat temporar din impas, i-a răpit și ultima speranță de a se ridica.

A murit sărac și cu locuința ipotecată.

Vestea morții sale a așternut doliul peste tot orașul Constanța și peste inimile dobrogene.

Câțiva colegi de barou și prietenul său C. Sarry, directorul ziarului „Dobrogea Jună”, i-au făcut o gardă permanentă în cursul nopții, veghind în Catedrală lângă catafalcul defuncțului.

Toată intelectualitatea orașului, precum și ceilalți cetăteni, în

mijlocul cărora era aşa de popular, au defilat prin faţa rămăşitelor sale pământeşti.

Oraşul întreg şi delegaţi din toată ţara au participat la înmormântarea sa.

Constanțenii, recunoscători acestui mare cetățean şi apărător al Dobrogei, au hotărât înălțarea unui monument, care să-i veşnicească amintirea la malul mării.

Cercul *Analelor Dobrogei*, al cărui președinte iubit, apreciat şi respectat a fost Ioan N. Roman, între anii 1920—1931, regretând adânc ireparabila pierdere, instituie, în semn de pietate, un premiu de 8000 lei pentru cea mai bună lucrare asupra vieţii şi operei ma-

relui Român care a fost Ioan N. Roman.

Fie-i amintirea veşnică şi ţărâna uşoară !

Cercul Analelor Dobrogei

IOAN BRĂTESCU

Se duc premergătorii !

In dimineața zilei de 27 Iunie 1931, la revărsatul zorilor, s'a stins, întrând în veșnicie, învățătorul Ion C. Brătescu, în casa sa din str. Elisabeta, orașul Tulcea. Este un premergător al împlântării steagului culturii naționale în Dobrogea. Face parte din pleiada, care a înfăptuit plugul în ogorul înțelenit al acestui ținut, ținându-l apăsat de coarne pentru a răsturna brazde adânci, în care a răsărît cu prisină sămânța.

S'a născut în satul Brătești jud. Roman, la anul 1851, luna Iunie 10. Primele trei clase primare le-a făcut la Roman, iar cl. IV-a la școala primară publică de băieți din Sărărie=Iași, având ca institutor pe Toma Săvescu, care era și directorul școalei. Școala normală a făcut-o tot în Iași, pe timpul directorului Melidon. Absolvind, a fost numit învățător în Basarabia, la școala din Com. Aluatu, atras de revizorul școlar de pe atunci, Ion Bănescu. A mai funcționat în Com. Tigheci, Enichioi și în Cartal. În acest din urmă sat l-au surprins evenimentele retrocedării Basarabiei în urma războiului dela 1877. A fost de față la depunerea jurământului populației pentru Țar și autoritățile rusești. La observația ce î-a făcut comisarul rus, în prezența căruia se depunea jurământul, că de ce nu ridică mâna în sus, a răspuns fără sfieală, că este învățător și nu poate jura credință Țarului. A căutat, omul autorității, să-l convingă, că poate rămâne pe loc ca învățător, însă n'a voit să jure, urmând steagul sub cusele căruia începuse lupta în viață. Ne mai putând sta în Basarabia, a trecut Dunărea la Isaccea, stabilindu-se deocamdată la Tulcea. Prin 1878—1879, luându-se măsuri pentru înființarea de școli românești în noul teritoriu ocupat de autoritățile noastre, tot prin revizorul școlar al Dobrogei a fost numit învățător la școala din satul Osman=facâ, sat tătăresc, unde a funcționat numai un an. Dela Osman=facâ a trecut ca învățător la școala din Câșla, sat moldovenesc, la depăr-

tare de 6 km. de Tulcea, în apropiere de Dunăre. În această localitate a stat vre-o 14 ani, desfășurând o bogată activitate pentru răspândirea învățăturii de carte. A luat lucrurile dela început. Stăruind pe lângă locuitorii, a reușit să facă un local propriu de școală, care se vede și astăzi. Primii săi școlari dela Câșla, mulți bătrâni de câte 50—60 de ani, de câte ori il întâlneau prin oraș, ii sărutau mâna ca unui adevarat părinte sufletesc. Singura răsplătă învățătorescă!...

Dela Câșla a trecut la școală din Com. Beștepe, iar de acolo la satul Poșta, unde a înființat din nou școală. Și aci a reușit să facă un frumos local, cu locuință pentru învățător, întemeind și o grădină mare prinprejur. Dela această școală a eșit la pensie pe ziua de 1 Aprilie 1910.

Generația de astăzi, care lucrează în ogorul desfelenit de premergători cu multă trudă, își împlinește o sfântă datorie pomenindu-i numele, de câte ori frece prin clipe grele în viață, pentru a se oțeli în lupta ce mai trebuie cu înverșunare dusă, spre a goni cu totul analfabetismul și a nimici ignoranța, care încă tronează pe plaiurile țării noastre.

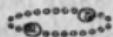
Privindu-l ca părinte de familie, răposatul lasă în urmă 6 urmași: 4 băieți și 2 fete, toți mari, cu situațiile lor în societate. Unul din ei a ridicat culmile cele mai înalte academice, ajungând profesor universitar la Universitatea din Cernăuți; altul, Gheorghe Brătescu este architect în București.

Inconjurat de fii, ginere, nurori și de un număr mare de nepoți, a fost condus la locuința de veci în după amiază zilei de 28 Iunie 1931.

Veșnică fie-i pomenirea!

In viață și-a îndeplinit datoria cu prisosință, atât ca învățător cât și ca părinte, și a purtat cu mândrie standardul tricolor, dând, cu multă dărcenie, lumină din lumina-i, ori pe unde a trecut! Poate servi ca exemplu bun de imitat pentru fineretul înfrat în tagma învățătorescă.

G. Coatu-Cerna

NOUTĂȚI ARCHEOLOGICE DOBROGENE 1931

In cursul anului 1931 Dobrogea a fost teatrul unor evenimente archeologice importante. Săpăturile de la Histria, cu expoziția rezultatelor lor de la București și cu comunicarea d-lui Lămbrino despre inscripția lui Agathocles, sarcofagul de marmură de la Constanța, recentele descoperirii de obiecte scifice ale d-lui Andrieșescu la Hagighiol, săpăturile de la Mangalia, explorarea cetății preistorice de la Atmageaua Tătărească, sunt tot atâtea fapte de seamă, care ilustrează un an de activitate întru cercetarea bogahului trecut al provinciei noastre dintr-un Dunăre și Mare. Această activitate s-a bucurat de o încurajare directă și efectivă din partea d-lui Prim-Ministru Nicolae Iorga, fără inițiativa căruia săpăturile din vara acestui an de la Mangalia, de pildă, n-ar fi avut loc, iar frumoasa străduință depusă de d-l prof. Scarlat Lămbrino la Histria ar fi rămas lipsită de un sprijin hotărât. D-l Prof. N. Iorga e, de la Kogălniceanu încoace, cel dintâi șef de guvern, care se interesează de monumentele antice ale Dobrogei, cu o pasiune demnă de valoarea și de însemnatatea lor. În râvna d-sale de a stimula cât mai real diferitele explorări de cetăți dobrogene antice, a fost ajutat cu o deosebită solicitudine de către d-l Mihail Manoilescu, Guvernatorul Băncii Naționale, care a furnizat o parte din fondurile necesare pentru săpături.

In rândurile ce urmează trecem, într-o scurtă revistă, diferențele localității dobrogene din care avem noutăți archeologice, insistând asupra acestor noutăți numai în măsură în care au putut ajunge la cunoașterea noastră.

HISTRIA. Străvechea cetate milesiană de pe țărmul lacului Sinoe, socotită un Pompei al României, pentru deosebita bunăstare a ruinelor ei, constituie de la 1915 încoace, cu excepția anilor de răsboiu, cel mai activ șantier archeologic din Dobrogea. A fost descoperită de Vasile Pârvan, sub conducerea directă a căruia s-au făcut toate bogatele și importantele descoperiri dintre 1915 și 1927. La explorarea cetății Histria și au făcut prima școală de arheologie practică mai toți discipolii marelui istoric și archeolog. După moartea lui, conducerea explorării a fost incredințată unuia din cei mai de frunte dintre acești discipoli, d-lui Scarlat Lămbrino, Profesor de istorie veche la Universitatea din București. D-za, ajutat de d-na Marcelle Flot Lămbrino, o distinsă reprezentantă a științei archeologice franceze, a continuat opera lui Pârvan la Histria în chipul cel mai lăudabil, reușind numai în curs de patru ani, de la 1927 până azi, să lărgească pe considerabilă suprafață zona explorată a cetății, scoțând la iveală monumente noi și importante, și să clădească un muzeu local pentru adăpostirea obiectelor, inscripțiilor și monumentelor de artă scoase din săpături.

Publicul bucureștean a putut să aprecieze o parte din rezultatele acestei activități cu prilejul expoziției cetății Histria, care a fost organizată spre sfârșitul lunii Martie 1931 într-o sală a Academiei Române și despre care ziarele au scris la timp.

Dar cel mai de seamă din aceste rezultate constă în inscripția lui Agathocles, găsită în 1930, care a format miezul unei importante comunicări ținute de d-l

Lambrino în primăvara la Academia Română¹⁾. Această inscripție, care fi socrifică ca cel mai valoros document produs până acum de săpăturile de la Histria, e un decret grecesc din preajma anului 200 a. Chr., prin care cetatea Histria, dă unui cetățean al ei, Agathocles al lui Antiphilos, o serie de onoruri pentru servicii aduse patriei în împrejurări din cele mai grele. În descrierea acestor lauri-jurări constă valoarea deosebită a decretului, căci prin cunoașterea lor se umple o lacună din cele mai însemnate pe care le prezintă până acum nu numai protoistoria ţării noastre, dar și înfregul sud-est european. Isovarele istorice erau foarte scăzute cu privire la secolele III și II a. Chr. În afară de o știre vagă despre invaziile celtice și apoi bastarne, nimic prea sigur nu se știă despre ceeace s'a petrecut în aceste locuri în vremea dintre Dromichete, adversarul lui Lysimach, și Boerebista, contemporanul lui Caesar.

Din decretul lui Agathocles aflăm, în sfârșit, că această vreme a fost dominată de luptele de apărare ale cetăților grecești de la Marea Neagră, printre care și Histria, împotriva unui șef trac, Zoltes, care căută să înfiripe o nouă formătie unitară tracică în sudul balcanic, îndeletnicindu-se pentru un moment cu jafuri pe socoteala Grecilor de la mare. Aceștia, spre a se putea asigura împotriva prădăciunilor trace, acceptă protecția unui rege puternic de peste Dunăre, numit Rhemaxos, pe care el, Lambrino, cu argumente foarte plauzibile, îl consideră de națiune get, deci unul din urmășii lui Dromichete, cu reședință undeva în spate Carpați, în Muntenia sau în Moldova. Zoltes a înreprins împotriva cetăților din Dobrogea și în special împotriva Histriei, mai multe expediții prădalnice. Într-o din ele a reușit chiar să ocupe Bizeone (Căvana actuală). De Histria însă nu s'a putut atinge niciodată, fie pentru că a fost împiedcat prin rezistența armată a cetății, fie pentru că a fost cumpărat cu sume importante de bani, fie în sfârșit, pentru că a intervenit împotriva lui forță și autoritatea regelui Rhemaxos.

Prin inscripția lui Agathocles se luminează o întreagă perspectivă din protoistoria ţării noastre. Imperiul lui Boerebista începează de a mai apără ca o formătie efemeră întemeiată de un aventurez norocos. El nu reprezintă decât o fază din evoluția continuă a vechei și statonicei puteri a neamurilor getice organizate, începând cu mult înainte de Dromichete și terminându-se cu Decebal. Din acest lanț continuu de aspecte ale evoluției Geților ne lipsia o verigă. Inscripția lui Agathocles ne oferă: imperiul lui Rhemaxos. Pentru istoria Dobrogei în general, inscripția nu e mai puțin importantă: prin ea ni se aduce la cunoaștere încă unul din numeroasele moștenite ale trecutului, în care provincia noastră din dreapta Dunării apare sub autoritatea unei stăpâniri din Carpați.

Săpăturile din vara anului 1931 de la Histria au scos la iveală multe monumente noi, epigrafice și sculpturale, precum și numeroase obiecte mărunte, interesante, în special ceramice. Unele din particularitățile topografice ale cetății au apărut într-o lumină nouă. De pildă s'a constatat că strada principală, care pornește de la poartă, nu continuă până la cealaltă margine a cetății, dinspre lac, precum ar fi fost de așteptat, ci este brusc intreruptă de o serie de clădiri cu străzi strâmte laterale.

TOMI. Progresele rapide ale actualului oraș Constanța, realizate în ultima jumătate de secol fără un control archeologic din partea autorităților locale, au distrus iremediabil cele mai multe din ruinele cetății Tomi, odinioară, în vremea romană.

¹⁾ Cf. darea de seamă a subsemnatului din *Gândirea*, XI, 9, Septembrie 1931, p. 362 sqq.

„metropola Pontului Euxin”. Sunt puține speranțe să se mai găsească vreun monument intact în cetate, în afară de urmele zidului cetății, din care o parte, descoperite de Pârvan în 1914, au fost amenajate ca un muzeu în aer liber prin grija d-lui Prof. C. Brătescu și a d-lui Aurel Vulpe, fostul primar. Noutățile mai însemnante sunt de așteptat din afara zidurilor, din zona mormintelor.

Din această zonă, din partea de S, din spatele vîii, ne și vine una din cele mai de seamă noutăți: descoperirea sarcofagului roman, aşa zis al lui Ovidiu, care a produs atâtă vâlvă în totă lumea și continuă a face încă, din pricina numelui său inventat pe deoarece printre un reportaj irresponsabil aruncat la întâmplare. Senzația produsă de acest reportaj exagerat a avut numai folosul de-a ajini un moment luarea aminte a întregiei Europe intelectuale asupra Constanței, dovedindu-se totodată că este încă de vie în totă lumea gloria marelui poet sulpinez, care acum două milenii și-a trăit anii sumbri ai exilului pe tărâmurile noastre dobrogene.

Sarcofagul, care și fără acest element de senzație, e prin el însuși un monument remarcabil, datorită dimensiunilor sale deosebite (2,70 m lung., 1,48 m lărg., 2,40 m înălț.), masivității și calității marmorei din care e făcut (circa 8500 kgr. de marmoră zaharoidă meridională), decorației bogate a capacului, dar mai ales obiectelor enigmatici sculptate pe fața principală, a fost descoperit întâmplător, cu prilejul unor săpături pentru scoaterea pământului necesar la lucrările portului. Desgroparea și transportarea monumentului în fața Primăriei, unde se află expus în aer liber, s'a făcut sub supraveghierea d-lui Prof. C. Brătescu. Într-o zi din zilele desgropării a luat parte la operațiune și un specialist, archeologul italian Silvio Ferri de la Universitatea din Bologna, care tocmai se află în călătorie de studii prin Dobrogea.

Sarcofagul nu prezintă nici o inscripție. Obiectele sculptate pe una din fețe, de o parte și de alta a tabulei ansate, și anume: de o parte, în stânga: un clopot, un clește mare și un biciu, iar de cealaltă o balanță, un cap de bou, o secure și o sușită, ambele de paradă, au dat naștere până acum la diferite discuții prin zare, cu diferite interpretări. Dintre aceste interpretări este de remarcat numai cea dată de către d-l C. Brătescu, cu prilejul publicării unui foarte util articol informativ, ilustrat, în ziarul „Universul” (XLIX, No. 222, 19 August 1931), după care aceste semne ar fi niște simbole, exprimând profesiunea defunctului, de pildă aceea de mare ne-gustor de vite. Interpretarea d-lui Grigoraș din „Adevărul” (29 Sept. 1931) și a d-lui archit. Cerkez din „Universul” (Octombrie 1931), finzând să demonstreze legătura sarcofagului cu Ovidiu, nu merită atenție decât cel mult pentru caracterul amuzant al argumentației folosite. Studiile științifice de specialitate asupra monumentului sunt încă așteptate.

Fără a insistă asupra discuției, observăm în treacăt că simbolele de pe sarcofagul de la Constanța nu constituiesc o noutate absolută. Asemenea semne se cunosc și de pe alte monumente funerare antice, precum de pildă de pe pereții unora din hipogeele etrusce de la Caere (Al. Della Seta, *Italia antica*, Bergamo 1922, p. 191) și de pe piatra sepulchrală din Dalmatia, publicate de d-l M. Abramić din Spalațo în *Jahreshefte des österr.-archäol. Instituts in Wien*, XXV, 1929, Beiblatt, p. 53 sqq., și explicate de distinsul archeolog salontan într-un mod similar aceluia al interpretării d-lui Brătescu, anume ca obiecte utilizate cu preferință de către defunct în timpul vieții. Semne analoage se cunosc și de pe cunoscutul fragment de cornișă de la templul lui Vespasian din Forul Roman, reprezentând obiecte de cult întrebute la sacrificii (Della Seta, op. cit., p. 282, fig. 328). Semnele de pe sarcofagul

de la Constanța nu se potrivesc toate cu interpretarea că defuncțul respectiv ar fi fost un negustor de vite. Dacă simbolele din stânga tabulei ansate, clopotul, biciul, clesetele, pot sugeră o asemenea interpretare, cele din dreapta, cu excepția capului de bou, cer neapărat o interpretare diferită. Balanța aceea fină, securea de paradă, atât de comună la ceremoniile religioase din vechime, sulița ornamentală, tot de paradă, ne duc mai degrabă la ideea unei înalte demnități de caracter sacru. Dacă am admite, de exemplu, că defuncțul, pentru care fusese sculptat somptuosul sarcofag, va fi fost un preot însemnat, atunci pentru toate semnele reprezentate s'ar găsi o explicație: capul de bou, clopotul, clesetele, biciul, ar fi în legătură cu sacrificiile sacre (— v. elemente similare printre cele de pe monumentele citate de la Caere și din Forul Roman —), iar balanța, securea și sulița ar fi simbolice ale demnității sacerdotiale. Mai greu explicabil e faptul că sarcofagul a fost utilizat fără nicio inscripție. *Tabula ansata*, pe care trebuia să fie scris numele defuncțului, este cu totul goală, așa cum a eșit din atelierul sculptorului. În ce privește data monumentului, s'ar putea deduce, după caracterul ornamentelor, care s'ar potrivi mai ales cu sec. II p. Chr.

CALLATIS. Ruinele acestei cetăți dorice, care la un moment ajunse ceea cea dintâi din Dobrogea, afingând apogeul tocmai în epoca celei mai strălucite eflorescențe a civilizației elene¹⁾, au avut o soartă mai tristă decât ruinele Histriei și, putem spune, chiar decât ale cetății Tomi. Căci, dacă monumentele tomitane au fost sacrficate spre ridicarea înfloritorului municipiu de azi al Constanței, ruinele Callatidei au fost sistematic distruse, pentru a permite improvizarea căsuțelor modeste ale bietei Mangalia: În timpul răsboiului Mangalia a fost în mare parte dărămată. Înainte de a începe să se refacă, era momentul ca aria cetății să se exproprieze și să dea astfel posibilitatea creerii unui vast muzeu în aer liber, similar celui de la Histria și a unor cercetări archeologice dintr-între cele mai interesante. Operația s'ar fi făcut atunci cu mijloace relativ puțin costisitoare și fără nicio pagubă pentru locuitori. Din nenorocire, insistențele interveniții făcute de către regretatul Pârvan în acest scop n'au găsit nicio ascultare la locul cuvenit. Pentru mentalitatea celor ce cărmuiau atunci țara, ideea era prea puțin „politică” pentru a fi și accesibilă. Când momentul prielnic a trecut și orice insistență devenise fără speranță, Pârvan a scris o impresionantă pagină asupra acestei chestiuni în „Analele Dobrogei” din 1922. După aceea săpăturile, începute prima dată în 1915 de către d-l Prof. D. Teodorescu sub direcția lui Pârvan, au mai continuat în chip răsleț, mai ales prin opera d-lor Prof. Th. Sauciuc-Săveanu de la Universitatea din Cernăuți și Prof. O. Tafrali de la Universitatea din Iași. Săpăturile se fac foarte greu din pricina construcțiilor moderne și a proprietăților private, mărunte și numeroase.

În vara acestui an d-l Prim Ministru N. Iorga, fiind pentru câteva zile în vîlegiatură la vila d-sale din Mangalia, a dispus o reluare sistematică a săpăturilor din colțul de NE al orașului, unde se făcuseră primele explorații din 1915 și unde nu se mai lucrase din 1927. Cu misiunea executării acestei dispozitii a fost onorat subsemnatul, care, ajutat de către colegul Vladimir Dumitrescu, docent la Facultatea de Litere din București, a reușit să scoată la iveală zidul de apărare al cetății pe o lungime de 80 m, dimpreună cu două turnuri pătrate, dintre care unul de dimensiuni considerabile. Zidurile, groase de circa 3,50 m, sunt lucrate foarte îngrijit, cu nucleul

1) Un articol de caracter popularizator, al subsemnatului, asupra istoriei cetății *Callatis*, a apărut în acest an, *Viața Românească*, 1931. No. 3.

de mortar și fărâmături și cu placaj interior și exterior de calcar ecuarizat, în total un mod de construcție dintr-o epocă romană târzie, după Constantin cel Mare. De altfel, obiectele găsite în preajma lui, mai ales ceramice, confirmă această datare. Nu s'a găsit încă nicio inscripție. Printre dărămături, multe fragmente de placaj și paviment de marmură luate de la edificii mai vechi și întrebuiențate ca material de construcție.

Săpăturile noastre s-au executat și la Măgura din mijlocul Mangaliei, înspre Tătărlime, considerată greșit până acum ca fortăreață sau ca amfiteatră. Această măgură s'a format în epoca apogeului cetății, prin veacul IV a Chr., din gunoaiele aruncate din oraș, constituie mai ales din resturi ceramice și îngrămădite acolo, în felul cunoscutului *Monte Testaccio* din Roma. Măguri la fel se află și în alte cetăți antice. Mai asemănătoare cu cea de la Callatis, mai ales prin bogăția fragmentelor de statuete de lut, este Măgura de la *Tarsos* în Cilicia. Cantitatea fragmentelor ceramice existente în Măgura de la Callatis e imensă. Luând în seamă numai piesele de interes muzeografic, s'a putut alege din materialul scos de noi nu mai puțin de 321 anse de amfore cu inscripții și 234 fragmente de statuete de teracotă, unele dintre ele de o valoare artistică remarcabilă. Materialul acesta e destinat înzestrării Muzeului din localitate, care tot din inițiativa d-lui Iorga a putut lăua ființă, în sfârșit, într'un locu propriu, realizat prin repararea și amenajarea fostei biserici românești din Mangalia. Notița nesemnată, publicată într'un număr din „Vremea” din Octombrie 1931, prin care se afirmă că acest Muzeu s'a realizat cu prețul unei impietăți împotriva memoriei lui Vasile Pârvan, desființându-se un muzeu pe care el l-ar fi întemeiat la Mangalia, nu corespunde adevărului. Până acum nu a existat niciun un muzeu propriu zis în Mangalia. Incepul de muzeu realizat din inițiativa lui Pârvan în 1915 a fost cu desăvârșire nimicit în timpul răsboiului. După răsboiu, diferitele monumente și obiecte mărunte adunate de prin oraș au fost depuse provizoriu la Pretură și apoi în 1930, deci trei ani după moartea marelui archeolog, mutate în subsolul, împropriet pentru a fi muzeu, al casei de cefire „Vasile Pârvan” din localul fostei primării, la marginea plajei. Iar de acolo au fost dusе, în vară aceasta, în localul special al Muzeului cel nou, căruia nu i s'a dat numele de „N. Iorga”, precum insinuează notița amintită, din „Vremea”, pe baze fanteziste. Departe de a fi vorba, prin urmare, de o imprietate față de amintirea lui Vasile Pârvan, înființarea Muzeului celui nou de la Mangalia e o realizare tocmai în sensul străduințelor de altă dată ale pururea regretatului cercetător al antichităților jării.

Campania de săpături și cercetări la Mangalia, a subsemnatului, din 1931, a fost completată cu explorarea a doi mici tumuli, la 1 km. N. de oraș, la „Nemți” (— rezultat quasi-nul, mormintele din tumuli fiind profanate încă din antichitate —), și cu o anchetă în imprejurimi pe o rază de circa 20 km. Cu prilejul acestei anchete am descoperit siliștile a cinci *vici* rurale din vremea romană, anume 1) la „Zbor” (2 km NV de Mangalia, 500 m V de șoseaua Mangalia-Constanța), 2) la „Sari Iuiuc” (v. harta M. St. Major 1: 100.000, pe drumul Peceneaga (Gherengic), la 4 km de Mangalia, 2 km de Haidarchioi), 3) la Haidarchioi, în preajma armanelor Roșuleț și Aldea, 4) la Copucci (1 km 1/2 N de Copucci spre Peceneaga), 5) la marginea de S a satului Peceneaga. În apropierea fiecărei din aceste siliști, pline cu pietre, dărămături, cioburi romane, există câte un grup mai dens de tumuli. Pe siliștea de la Copucci s'a găsit numeroase monete, mai ales romane, dintre care multe emise de cetatea Callatis. La săteanul Tânțu din Peceneaga am văzut peste 300 asemenea monete culese de pe siliștile de la Copucci și Peceneaga.

La Mangalia a mai făcut săpături în cursul acestui an, spre iarnă, d-l Prof. Sauciuc-Săveanu, care a scos la iveală părți de edificii importante din centrul cetății.

ARGAMUM. D-l Prof. Paul Nicorescu de la Universitatea din Iași și-a continuat și anul acesta săpăturile în cetatea romană de la Dolojman, pe malul Răzelmului, descoperind părți noi din ziduri și numeroase obiecte de interes arheologic.

HAGIGHIOL. În apropierea acestei localități din jud. Tulcea d-l Prof. I. Andrieșescu, directorul Muzeului Național de Antichități, a explorat complet un tumul cu un bogat mormânt scitic, făcând cea mai prețioasă descoperire arheologică întâmplată în România în acest an. Valoarea acestei descoperiri constă în numeroasele obiecte de argint, vase, căsci, cneamide, aplice, paftale, unele aurite, cu podobe figurate de artă scitică, lucrate *au repoussé*, amintind coiful de aur găsit în 1929 în jud. Prahova și păstrat, încă inedit, în Muzeul din București. Aceste podobe prezintă o mare varietate, cu scene de vânătoare, cu personajii barbare și cu reprezentări de animale complicate. Multe din motivele figurate apar pentru prima dată în repertoriul artei scitice. Pentru studiile asupra acestei arte, studii care sunt încă în fază începătorilor, descoperirea de la Hagighiol oferă materialul unui capitol din cele mai interesante. E cum nu se poate mai legitimă nerăbdarea de a vedea cât mai curând scos de sub tipar studiul d-lui Andrieșescu, prin care aceste admirabile obiecte vor putea ajunge la cunoștința publicului de pretutindeni. Pe lângă multele obiecte scitice amintite s'au mai găsit și câteva patere de proveniență grecească. Printre ele, elementele scifice sunt de menționat și câteva ornamente de aur de stil animal, identice cu cele care au fost găsite în Bulgaria la Brezovo, la Bedniakovo, la Panagiuriște și la Raduvene (B. Filow, în *Mitteil. des kais. deutsch. archäol. Instituts, Römische Abteilung*, XXXII, 1917, p. 55 sqq.; cf. R. Vulpe, *L'âge du fer dans les régions thraces de la Péninsule Balkanique*, Paris 1930, pp. 85 și 131 sqq.). Pe baza acestor analogii ne putem îngădui încă de pe acum să atribuim o dată aproximativă descoperirilor de la Hagighiol: anume sfârșitul sec. V, cel mai târziu prima jumătate a sec. IV a. Chr.

ATMAGEAUA TĂTĂREASCĂ. În afară de ancheta făcută de d-l Andrieșescu în jud. Durostor în 1915 (cf. *Raport asupra activității Muzeului Național de Antichități pe 1915*, București 1916, p. 14 sqq.), în afară de săpăturile lui C. Schuchhardt la Cernavoda în timpul răsboiului (Prähistorische Zeitschrift, XV, 1924, p. 9. sqq.), despre care un studiu complementar a apărut în ultima vreme (A. Langsdorff și J. Nestor în *Prähist. Zeitschr.*, XX, 1929, p. 200 sqq.), și în afară de descoperirile de la Baia (Hamamgia) publicate de Pârvan (*Dacia*, II, 1925, p. 422 sqq.), nimic mai de seamă nu se poate menționa în activitatea arheologică dobrogeană pe târâmul preistoriei. Această lacună începe abia acum a fi completată în chip mai hotărât prin săpăturile pe care în anii din urmă d-l Vladimir Dumitrescu le execuță la stațiunea eneolică de la Atmageaua tătărească în județul Durostor. Ceramica abundență găsită cu prilejul acestor săpături este de același tip cu cea de la Cernavoda și cu cea descoperită în stațiunile preistorice din stânga Dunării, în special de la Gumeleňa (jud. Ilfov). Săpăturile au continuat la Atmageaua tătărească și în acest an, d-l Dumitrescu fiind de data aceasta ajutat de către d-l Dorin Popescu, fost Membru al Școalei române din Franța.

Radu Vulpe

Docent la Facultatea de Litere din București

RECENSII

Scarlat Lambrino, *Cetatea Histria; notiță istorică și descriptivă cu prilejul Expoziției Cetății Histria, dela Academia română, Martie 1931*, București 1931, 4°, 23, pp., 28 fig. Cu o prefată de I. Andrieșescu. Republicare după „Boabe de Grâu”, 1931.

Idem, *Histria romaine à la lumière des fouilles*, Paris 1931, 8°, 7 pp. Extras din „Revue des études latines”, Paris 1931.

Idem, *Empereur pré-Byzantin figuré sur une coupe en terre cuite*, București 1931, 8°, pp. 63—74. Extras din „Revista istorică română”, I, 1931, fasc. 1.

Sunt trei broșuri pline de nouățiți condensante, privitoare la trecutul cetății Histria, publicate de un destoinic urmaș al regrețatului Vasile Pârvan întru cercetarea anti-chităților dobrogene. În cea dintâi se dă pentru înțelesul marelui public, o expunere a istoriei cetății așa cum reiese din descoperirile făcute de către Pârvan și, după moartea acestuia, de către autor. Fotografiile, excelente, sunt însoțite de legende foarte bogate și cuprinzătoare. Multe din fotografii și din concluziile textului, fiind inedite, prezintă un deosebit interes pentru cercurile de specialitate. Pentru aceste cercuri, mai ales pentru acele din străinătate, d-l Lambrino a scris și cea de a doua broșură, cu prințând o expunere esențială a Renașterii Histriei sub stăpânirea română.

Ultima broșură tratează despre un foarte interesant taler fragmentar de culoare roșie, găsit în 1929 printre numeroasele resturi ceramice din cetate și având gravat pe suprafața interioară, chipul unui împărat roman din sec. IV, pe care autorul îl identifică, printr-o argumentare foarte susținută și plauzibilă, cu Constantin cel Mare.

R. Vulpe

* * *

Scarlat Lambrino, *Observations sur un nouveau diplôme militaire de l'empereur Claude*, Paris 1931, 8°, pp. 251—267. În „Revue de Philologie”, V, 1931, 3.

Un studiu complet al unei importante diplome de veteran, găsită prin săpături clandestine în 1929, într-un tumul din comuna Sarsanlar (jud. Durostor) și ajunsă în sfârșit la cunoștința d-lui Lambrino. Diploma, care e una din cele mai vechi din căte se cunosc, din anul 54 p. Chr. (cea mai veche fiind din anul 52), a mai fost publicată sumar de către d-l Lambrino în dările de seamă ale Academiei de Inscrări din Paris, în fața căreia a fost prezentată în 1930 de către ilustrul istoric Jérôme Carcopino. Nu a fost găsită decât o singură parte a diplomei: *tabula posterior*. Diploma a fost eliberată unui oarecare *Romaesta Rescenti filius Spiurus, eques in alla Gallorum et Thraecum Antiana*, care e pentru prima dată menționată. Alături de acest corp de trupă diploma urmă să pomenească încă patru, dar pe fragmentul care s'a găsit, nu se pot citi decât numele a încă două: *ala veterana Gallorum et*

Thraecum și ala Gallorum et Thraecum I...?. Aceste alae, care se aflau în vremea diplomei probabil în regiunile Dunării de Jos, în Moesia, au fost constituite prin fuziunea a diverse trupe de equites Gali și Traci. Elementele numelui pe care îl poartă titlularul diplomei, sunt sigur tracice. Pe bună dreptate d-l Lambrino refuză să vadă în cognomenul *Spiurus* o transcriere greșită a numelui roman *Spurius*. Pe baza exemplelor *Zipyrus*, *Zeipyros*, *Zypyr*, din onomastica tracică, prezentate de d-l Lambrino, cât și prin analogie cu numele trace *Diuppaneus*, *Diurpaneus*, *Diurpas-gisa*, *Diurdanus* (cf. Mateescu, *Ephemeris Dacoromana*, I, 1924, p. 226) pentru atestarea sunetului tracic *iu*, numele *Spiurus* e sigur trac, ca și celealte pe care le poartă veteranul de la Sarsânlar. Printre numele martorilor înscriși pe diploma apare și un alt trac, de națiune *Bessus*, anume *L. Valerius Volsenus*. Cognomenul acesta, cu toată rezonanța sa italo-etruscă, e curat tracic, după cum reușește a proba autorul la p. 266, nota 2. Pe baza originii etnice a acestui *Volsenus* și a camaradului său *Romaesta Rescenti f. Spiurus*, pe care îl socoate de asemenea bes, d-l Lambrino deduce existența, încă de la începutul sec. I p. Chr., a unui nou grup de *Bessi* în Dobrogea, anume în regiunea Durostorului. D-șa citează deasemeni și unele indicii, după care acest grup mai există încă pe vremea lui Dioclețian.

Radu Vulpe

* * *

G. Cantacuzino, *Un monument nou al cavalerului tracic*, București 1931 8⁰, 7 pp., cu 1 planșă. Extras din „Convergiri literare”, Aprilie 1931.

Este un articol archeologic tratând despre o lespede mare de marmură (1,50 m × 0,47 m) cu figuri în relief, din epoca imperială română (ca. sec. II–III p. Chr.). Lespedea, găsită la Constanța în Aprilie 1930, cu prilejul unei construcții pe strada Cuza Vodă lângă întretăierea cu strada Carol, se păstrează la liceul de băieți din localitate sub îngrijirea d-lui Gh. Coriolan, directorul liceului, care a pus-o la dispoziția autorului spre studiere. Lespedea, cu toată mărimea ei, nu e întreagă. Făcea parte din friza unui monument bogat, de caracter probabil funerar.

Relieful de pe fragmentul care ni s'a păstrat, reprezintă o interesantă scenă de vânătoare: doi prunci înaripați, unul călare, celălalt pe jos, vânând leu și cerbi într'o pădure. Scena este de o deosebită vivacitate, și cu toate insușirile inegale ale sculptorului, — căci în vreme ce animalele sunt redate cu mult dramatism, tratarea expresiei copiilor lasă de dorit —, această lespede de marmură constituie o piesă cu totul nouă și valoroasă printre cele cunoscute până acum nu numai din Dobrogea, dar chiar din toate provinciile dunărene ale imperiului roman.

E regretabil însă că cel dintâi articol de caracter științific, pe care l-a inspirat acest prețios vestigiu al artei romane din părțile noastre, n'a fost tratat cu competență cuvenită. Căci, dacă până acum d-l G. Cantacuzino, cunoscut numai prin preocupări de bibliotecă despre trupele auxiliare din armata romană, putea fi privit în unele cercuri și ca un eventual archeolog, după publicarea acestui prim articol archeologic al d-șale se dovedește sigur ca fiind strein de elementele archeologiei.

Mai întâi d-l Cantacuzino nu e deprins să vadă un monument. Confruntând fotografia scenei de vânătoare de pe lespedea de marmură de la Constanța (de pe planșa anexată la articolul citat), cu descrierea făcută de d-șa în text, constatăm că teava și mitoare nepotriviri. Astfel d-șa vede un urs (p. 3) acolo unde fotografia reprezintă clar, pentru orice ochiu, un animal cu cap de leu. De asemenei, vânătorul că-

lărej, care în fotografie e cu totul și cu totul gol, gol ca un prunc ce e, apare privirii speciale a d-lui Cantacuzino „îmbrăcat într-o tunică strâmtă, care cobora, s-ar părea, până la șolduri” (p. 3). Dar ceeace ne apare ca o eroare și mai gravă, atât de gravă încât face inutil înfreg articoul d-lui Cantacuzino *dal capo al fine*, compromijându-i serios veleităjile d-sale archeologice, e identificarea pruncului călăreț de pe relief cu chipul cunoscut al „cavalerului trac”. Pentru această identificare, d-sale i se găsește de ajuns că e vorba de un călăreț la vânătoare, uitând să observe că în toate efigile cunoscute ale eroului călăreț trac, acest erou apare *singur*, pe când pe relieful de la Constanța e reprezentată o scenă amplă cu mai multe personajii (— două numai pe fragmentul ce ni s-a păstrat). Că eroul trac mai trebuia să fie *îmbrăcat* (cf. și G. Seure, *Archéologie thrace*, I, Paris 1913, p. 110, nota 2) și de vîrstă *adultă*, se pare că recunoaște și d-l Cantacuzino, din moment ce ține să imbrace, împotriva evidenței, pe pruncul călăreț de pe relieful de la Constanța, declarându-l în același timp ca având „pieptul lat, corpul greo și mușchiulat (sic), (p. 4), spre a părea mai în vîrstă. Numai că fotografia anexată la articol îl desminte total, acest călăreț fiind, ca și tovarășul său de vânătoare, *un prunc*, absolut *nud* și inaripat.

Micile personajii inaripate de pe relieful de la Constanța nu sunt de fapt decât acei amoroși, *amores, cupidines, putti*, foarte comuni în arta elenistic-română, apărând în cele mai variate scene de viață zilnică, de la delicatele operațiile pre-parării parfumurilor (v. printre renumitele fresce cu amoroși dela Pompei), până la scenele violente de vânătoare, ca cea de pe relieful nostru. Relieful acesta se integrează astfel într-o serie generală, de caracter pur decorativ, a artei antice¹⁾, fără să aibă nimic a face cu reprezentarea de caracter religios-funerar a eroului călăreț trac, însoțită adesea de o inscripție dedicatoare.

d-l Cantacuzino observă pe relief, și d-sa, un detaliu care nu se potrivește cu interpretarea pe care o dă pruncului călăreț. Anume detaliul că acest călăreț e inaripat. Dar, consecvent ideii d-sale preconcepute că se află în fața cavalerului trac, încearcă să înălțe dificultatea prin amuzanta afirmație, că aripile respective sunt „o particularitate” a reliefului de la Constanța (p. 4). Deci iată, în sfârșit, și o efigie inaripată a cavalerului trac, pe care până acum toată lumea îl cunoștea fără aripi, doar cu o hlamidă fluturând în vînt! Cu metoda aceasta, proprie diletantismului d-sale archeologic, d-l Cantacuzino ar putea să măreasca la infinit repertoriul de reprezentări ale cavalerului trac: n-ar avea decât s-o aplice futuror scenelor în care apar călăreji, cu sau fără aripi.

Prin articolul d-sale d. Cantacuzino a făcut științei serviciul de a publica fotografie interesantului relief de la Constanța și de a-i prezenta dimensiunile și împrejurările descoperirii, lucru pentru care erau suficiente cele zece rânduri de la începutul primei pagini. Restul articolului e fără nici un folos pentru nimeni. Studiul competent și amănunțit rămâne încă a se scrie..

¹⁾ Spre documentare, ne mărginim a-i aminti autorului numai o bibliografie elementară, spicuită la iuțeală: M. Collignon, *Cupido*, în Saglio, *Dict. des antiquités grecques et rom.*, I, p. 1608 sq.; R. Cagnat et V. Chapot, *Manual d'archéol. rom.*, II, Paris 1920, p. 61 sq., în afară de De Clarac, *Musée de sculpture*, II, pl. 184, 187, 188, 190 etc. și de K. O. Müller, *Denkmäler der alten Kunst*, Göttingen 1854, pl. LI-LV. În De Clarac loc. cit., pl. 184 și 188 se pot vedea scene de vânătoare cu amoroși, foarte asemănătoare cu cea de pe relieful de la Constanța.

In treacăt notăm și afirmația de la pag. 5, luată după Kalinka, anume că arborele de pe unul din reliefurile eroului trac, găsit în Bulgaria, ar fi un „portocal”. E lucru general să uit că portocalul nu se cunoștea în lumea greco-romană și că a fost adus în Europa în evul mediu, din India și din Extremul Orient, pe de o parte prin intermediul Arabilor, pe de alta prin al Portughezilor. Altintinderi nă s-ar putea spune cum se numea portocalul pe grecește sau pe latina clasică?

Radu Vulpe

~~X~~ C. C. Giurescu : *Despre Vlahia Asaneștilor* (în lucrările Institut. de geogr. al Universit. Cluj vol. IV, 1928–29, pag. 109–124).⁵

Tema principală a acestui articol este determinarea teritoriului denumit „Vlahia lui Asan”, de unde a izbucnit revolta dela 1186.

După D. Onciu, Valahia Asaneștilor ar fi fost între Dunăre și Carpați.

A. D. Xenopol nă are o idee precisă asupra așezării acestei Valahii, căci în vol. III din Istoria Românilor crede că acest nume se aplică întregului imperiu al Asaneștilor, iar în vol. II afirmă că teritoriul dintre Dunăre și Balcani, adică nucleul imperiului, nă purtat nici odată numele de Valahia.

D-l N. Iorga afirmă că revolta Asaneștilor a pornit din munții Pindului și că patria Asaneștilor ar fi Thessalia.

D-l C. C. Giurescu reia această chestiune, ca să ajungă la concluzia că :

a) „răscoala Asaneștilor a pornit din muntele (sic) Haemus (Balcan), iar nu din Pind”;

b) „prin Vlahia lui Asan trebuie să înțelegem muntele (sic) Balcan, dela M. Neagră până în Serbia. Valahii locuiau amândouă versanturile acestui munte (sic), înținzându-se spre miază noapte până la Dunăre. Este inexactă deci afirmația că în Moesia nă fi locuit nici odată Români în evul-midiu, după cum tot inexactă e afirmația că prin Valahia lui Asan trebuie să înțelegem ținutul din stânga Dunărei adică Țara Românească” (p. 122).

Paternitatea acestor concluzii, susținute cu izvoarele aceliei vremi, însă apartine nu d-lui C. C. Giurescu, ci, pe cât știm noi, unui oarecare geograf care, de sigur, fiind geograf, chiar dacă restabilește un adevară istoric, probabil că nu poate fi luat în considerare de un istoric. Iată concluziile acestui geograf (vezi *Arhiva Dobrogei* 1919, II. :

a) „Trebuie să stabilim că semnalul răscoalei împotriva Bizantinilor nă a pornit din Rhodope ca să se întindă și în nordul Balcanilor, ci a pornit din părțile românești ale Bulgariei răsăritești, ca să se întindă mai fărziu și la România dela Strumița și Rhodope” (pag. 26).

b) „Vlahia Asanizilor... era între Balcani și gurile Dunării” (pag. 24).

„La început stăpânirea Asanizilor să limitat numai asupra acestei Zagore și asupra podișului răsăritean ce se lasă până în Dunăre. Cetățile maritime precum : Constanța, Varna și celalalte mai meridionale erau în stăpânirea Bizantinilor (§ 706) ; de asemenea și părțile apusene ale Bulgariei, cu Sofia” (pag. 27).

„Asanizii, ca Români și stăpâni peste Vlahia lor dintre Dunăre, Mare și Balcanii răsăriteni, voiau să cucerească dela Bizantini și părțile apusene ale Bulgariei, adică cele din spre Sofia, pe care încă nu le stăpâniau, precum și părțile-

mai meridionale, spre Macedonia și astfel să intemeeze o domnie „precum a fost odinioară” (pag. 28).

E clar, deci, că tema d-lui C. C. Giurescu a mai fost tratată cu exact același două concluzii și cu aceleași izvoare principale de altcineva, cu 12 ani înaintea d-sale. Asemănările merg și mai departe, până și în unele aprecieri și considerații, care arată factura de cugetare a geografului. Deosebirea — singura — stă în aceea că, pe când numitul geograf susține că stăpâneria lui Asan nu cuprindea la început decât Valahia să, adeca jumătatea de răsărit a Bulgariei dintre Balcani și Dunăre, la care s-a adăugat mai apoi și Dobrogea, și numai mai târziu și părțile occidentale (care acestea, în izvoarele vremii nu se numesc Valahia, ci Bulgaria, după cum vom arăta mai jos), — d-sa crede că „prin Valahia lui Asan trebuie să înțelegem muntele (sic) Balcan, dela M. Neagră până în Serbia” De ce ? Fiindcă „Valahii locuiau amândouă versanturile acestui munte (sic), întinzându-se spre miază-noapte până la Dunăre”. Dar Valahii locuiau pe vremea aceea și mai departe, până la Adriatica, iar la Sud până în Macedonia și Epir și... unul e punctul de vedere etnografic și altul e punctul de vedere istorico-politic.

Rămâne deci de stabilit ce teritoriu înțelegeau izvoarele sec. XII și XIII prin numele de *Valahia lui Asan* ?

Iată un izvor care privește acest teritoriu dinspre nord : descrierea călătoriei călugărului Rubruquis la Tătari, în anul 1253, deci într-o vreme când numele de *Valahia lui Asan* se fixase bine în nomenclatura teritoriilor. În înșirarea țărilor, călugărul păstrează ordinea succesiunii lor în spațiu față de locul de unde el vorbește, sau scrie, sau face afirmațiile sale. Iată ce scrie Rubruquis :

„etiam ultra Danubium versus Constantinopolim, Valakia quae est terra Assani, et Minor Bulgaria...” plătesc tribut Tătarilor. Deci avem aci 2 teritorii deosebite : a) unul e *Valahia lui Asan*, dela gurile Dunărei spre sud, în direcția Constantinopolei și b) altul *Bulgaria mică* (în deosebire de Bulgaria mare dela Volga). Până unde se intindea spre S. Valahia lui Asan ? De sigur, până la hotarul imperiului bizantin, care era undeva (fără precisiunea actuală) dincolo de sau chiar la clisurile Balcanilor. Dar spre W ? Din Rubruquis nu putem scoate nici o concluzie. Atât putem deduce, că *Minor Bulgaria* trebuie să fie mai spre West, căci spre S. nu avea loc. Sau, dacă ar fi s-o căutăm mai spre sud, atunci ar trebui să limităm Valahia lui Asan numai la Dobrogea, ceea ce nici noi, nici d-l Giurescu n-o putem face și nici celelalte izvoare ale vremii nu ne permit să o face.

2) Iată un al doilea izvor, care privește Valahia Asaneștilor din spre Sud : este *Geoffroy de Villehardouin*, un contemporan al epopeii Asanide. El pomenește o țară „terre de Blackye” (p. 288); de un rege al acestei țări : „Iohannis, qui estoit roi de Blaque” (p. 287) și de un „montagne de la Blaque” (p. 189), prin care înțelege, în acest pasaj, Balcanii din regiunea orașului Elin (= Elena, nu „Eului”, cum redă greșit d-l Giurescu în nota 5 pag. 118). Cronicarul face apoi — în alt pasaj — deosebire clară, chiar în titlul lui Ioniță, între cele 2 teritorii : Valahia și Bulgaria : „Et Iohannis li rois de Blaque et de Bougrie..” Deci, dacă Balcanii pela orașul Elena sunt „montagne de la Blackye, înseamnă că și teritoriul dela acești munți spre nord sunt Vlahia. Unde rămâne atunci Bulgaria ? De sigur, în părțile dinspre Vest. Până acum însă este clar, după aceste două izvoare, că *Vlahia este cuprinsă între gurile Dunărei și Balcani*, dar nu este clar până unde se intindea spre Vest.

3) Iată și un al treilea izvor, care privește Valahia Asaneștilor din spre Vest și care poate preciza, într-o măsură, concluzia noastră : este *Ansbertus*, cronicarul ex-

pediției cruciate a lui Frederic Barbarossa, un alt contemporan al epopeii Asanide. El scrie : „*Praeterea Bulgariae in maxima parte, ac versus Danubium quoisque mare influit, quidam Kalopetrus Flachus et frater ejus Crassianus cum subditis Flachis tyrannyzabat*”. De unde scrie aceste rânduri Ansbertus ? De pe drumul Belgrad-Niș spre Sofia, deci din imediata vecinătate vestică a Bulgariei actuale. Ansbertus distinge și el foarte clar cele 2 teritorii stăpâname de Asanesti, pe care le înșiră în ordinea așezării lor spațiale față de locul unde se găsia scriitorul ; 1) cea mai mare parte a Bulgariei și 2) un teritoriu mai depărtat, spre Dunăre, acolo unde se varsă în mare, și pe care nu-l numește Bulgaria. Atunci care putea fi această „cea mai mare parte a Bulgariei ? De sigur, regiunea ce se întindea din apropierea drumului pe care se aflau în acel moment al povestirii cruciații, către răsărit, până unde-va (precis nu știm), unde începea alt teritoriu (Vlahia celorlalți scriitori, care nu era Bulgaria). Credem că e clar.

Pasagiu din *Robert de Clary* : „*Or est Commaine une terre qui marchist a Blakie*”, coroborat cu pasagiul din *Rubruquis*, arată că n-ace vreme teritoriul dela Nordul Dunărei se numea Cumania, iar nu Vlahia.

Invinuirea d-lui C. C. Giurescu că „Brătescu n'are dreptate când spune că grosul Valahilor lui Ioniță il formau Români din Dobrogea”, este pur și simplu gratuită, căci Brătescu n'a afirmat nicăieri acest lucru (am dorit să ni se dea pasajul !) și ea își poate avea explicarea în oarecare fișe greșite și nu îndeajuns de controlate. Să cu atât mai ciudată este această invinuire, cu cât însuși d-l Giurescu citează din Brătescu următorul pasaj în nota 2 dela pag. 112 : „*Grosul Valahilor lui Petru și Asan il formau Români din Dobrogea, răsăritul Bulgariei și dela clisurile Balcanilor*”. Deci nu numai din Dobrogea ! Probabil însă că era necesară această invinuire (chiar gratuită) și noi ne-am obișnuit de o bucată de vreme cu asemenea complimente pentru a da cîșitorului iluzia originalității studiului tipărit. Noi totuși, și aşa, ne bucurăm că un Tânăr istoric a socotit modestul nostru studiu vrednic de a fi oferit, sub o formă ceva mai amplificată, ca omagiu unui geograf, care cunoaște, de sigur și munca noastră.

C. Brătescu

* * *

O. Tafrali : *Les Tumuli de Callatis* ; în „Arta și Arheologia”, an. I, fasc. 2 (1928), p. 23—53 ; București, Cartea Românească, 1928.

In jurul Mangaliei, până la 10—15 km., sunt o mulțime de tumuli (movile) cari formează obiectul studiului d-lui Tafrali. Nu sunt naturali, ci construiți de om din pământ negru deasupra, iar spre bază din strate de lut galben, consolidate cu strate de piatră. La unii din acești tumuli, d-ssa a făcut o serie de săpături, care lău dus la concluzia că ei aparțin la două mari categorii : 1) lucrări de apărare și 2) morminte.

1. Grupul de tumuli din direcția Gherengic și Accilar, la 3 km. N. V. de Mangalia, formează un sistem defensiv pentru un eventual atac dinspre cetatea Callatis. Aici se află și tumuli naturali, însă amenajați de oameni în scopul amintit. Alii tumuli, fără legătură cu sistemul de apărare, conțineau morminte. Doi din cei patru tumuli defensivi în cari s-au făcut săpături, conțineau urme ceramice, silexuri, săgeți de metal dintr-o epocă greacă sau greco-romană, un inel, un cercel, vase roșii finăresturi de pahare antice, o monedă de bronz, probabil romană, etc. Aceasta înseamnă că sistemul acesta de tumuli defensivi este dintr-o epocă greacă apropiată, sau

greco-romană ; în orice caz, nu este mai vechiu decât cetatea Callatis, de teama căreia barbarii, care săpăneau acest fiu, au fost nevoi să și creze acest mijloc de apărare.

2. Tumulii funerari, cercetați de d-l T., aparțin la diferite epoci și popoare. Ei serviau pentru inhumare. Într-unul s'a găsit și practica incinerației.

Pe baza materialului arheologic găsit, autorul crede că acești barbari săpănători lângă Callatis, care au ridicat tumulii, sunt Scitii, iar sculpturile primitive aparțin artiștilor naționali sciți, nu Grecilor, cum se constată pentru alte morminte, ca cele din Rusia, dela Solokha.

Dan Iliescu

O. Tafrali : *La Cité pontique de Callatis — recherches et fouilles* ; în Arta și Arheologia, an. I, f. I (1927), p. 17—15 ; București, Cartea Românească.

Făcând cercetări la fața locului și folosind și o bogată literatură istorico-arheologică, d-l Tafrali infățișează trecutul cetății grecești Callatis, dela Mangalia, sub diferite aspecte : istoric, cultural, economic, politic, artistic și religios.

Sunt aici o mulțime de martori ai vechei și înfloritoarei civilizații calatiene : ruine ale zidului înconjurător, ale templelor și edificiilor publice din diferite epoci și de diferite stiluri (doric, ionic, corintic, roman), ale teatrului și băilor, apoi resturi sau vase întregi din ceramica grecească, inscripții, monede, puțuri, morminte, etc.

Callatis era o colonie dorică, a Heraclei Pontului, întemeiată pe vremea regelui macedonean Amyntas (560—492 a. H.) și înconjurată cu ziduri într-o epocă ce nu se poate preciza. Scriitorii antici nu prezintă ca pe una din cele mai însemnante colonii ale Pentului Stâng. Plinius spune că înainte se numia *Äcervetis*.

Callatis a avut ideia și conducerea unuia dintre cinci cetăți grecești dobrogen-Pentapolis. Ea conduce revolta acestor cetăți în anul 313 a. H., aliate cu Traci din Dobrogea, cu Scitii de pe Dunăre și cu Antigon, împotriva lui Lisymach. Fiind curând izolată, ea infrință anii de urmă asediul lui Lisymach. Între anii 305—302 o găsim în puterea acestuia. Răsboiu a slăbit mult. O parte din cetăteni au fost nevoi să se refugieză în regatul lui Eumelos din Crimeea, ca și le dădu un oraș, Psoa și le distribuie pământuri în câmp (aceeași întărește părarea d-lui Vulpe că și la Callatis coloniștii munciau direct pământul). După moartea lui Lisymach, Callatis își recapătă libertatea. Un răsboiu cu Bizantinii, la 260 a. H., a slăbit într-atât, în cît nu s-a mai putut ridica la strălucirea de odinioară. Locul își ia Temi, centrul Pentapolei și reședința Pontarchului. În vremea lui Mithridate o astăzi sub influență acestuia ; apoi curând, sub stăpânire romană. Inscriptiile vremii vorbesc de un bello Callatino și de soldați romani aici. Ea continuă să aibă relații comerciale și culturale cu multe orașe grecești.

In evul mediu nu se mai vorbește de Callatis. În hărțile sec. 17—18, în locul ei se află Pangalia (Mangalia), nume venit dela Tătarii Mangali din Crimeea. Totuși, orașul a persistat, dovedă numeroasele puțuri antice folosite și azi.

Evlilia-Celebi, în jumătatea sec. 17, ne dă informații prețioase cu privire la infățișarea orașului, populație, starea culturală și economică, organizarea administrativă. Tot el mai spune că cetatea a fost distrusă la 1392, sub Baiazid, fiindcă a opus rezistență.

Partea a doua a studiului o formează o serie de discuții asupra unei părți din materialul arheologic dela Callatis, în special inscripții, unele inedite.

Dan Iliescu

Radu Vulpé : *Callatis — povestea unevechi cetăți elene din Dobrogea; în Viața Românească* din Iași, an. XXIII (19), p. 251—256.

Dintre coloniile grecești din Dobrogea, *callatis* a avut cel mai interesant trecuț. A fost întemeiată până în 570 a. H. de coloniștii *Heracleea Pontică* — pe țărmul nordic al Asiei Mici, unde este azi orașul Eregl̄ea insăși colonie a Megarei. Callatis era singura colonie dorică de pe țărmul Putului Stâng. Histria, Tomi, Dionysopolis și Odessos erau colonii milesiene, ionice.

Limanul Mangalia, la gura căruia s-au săzat Callatiensii, purta numele getic *Cerbatis*; aceștia l-au schimbat în acela de *Calatis*, în amintirea râului Calis din patria lor de origine, dând acest nume și orașului.

Condițiile geografice erau nefavorabile, lipsind fortificații naturale, un port natural, regiunea din jur era săracă și slab populată. Locurile mai bune fuseseră dinainte ocupate de Milesieni. Singuri și au cestruit ziduri puternice de apărare și portul de estul de mare. Un fapt interesant este că „muncesc direct” pământul din jurul cetății și „fac din el unul din cele mai căutate grănări ale Dobrogei”. De aceea emblema orașului era spicul de grâu. În scurt timp, Callatis trece înaintea celorlalte cetăți grecești dobrogene, din punct de vedere economic, politic și cultural.

În anul 313 a. Cr. ea este în fruntea celor din Dobrogea, coalizate împotriva lui Lysimach. Reușește să atragă în alianță pe diașii traci din vecinătate și pe Scitii de pe Dunăre. Toți aveau să lupte alături de *Iatigone*, rivalul lui Lysimach. Acestea însă reușește curând să înfrângă pe fiecare din aliaj, iar Callatis este izolată și asediată. După 6 ani, încă rezista lui Lysimach, dar în anul 302 o găsim în puterea acestuia. De pe urma acestui războiu își pierde, pentru totdeauna, prestigiul politic. În anul 260 a. Cr. încearcă, în tovărașia Histriei, să anexeze cetatea Tomi cu teritoriul ei. Intervenția Bizanțului e fatală Callatidei. Tomi îi ia înainte. După aceea, invaziile dese ale barbarilor de pe Dunăre și pirajii căi stăpânia Mareea Neagră aduc mari pierderi coloniei și o silesc să accepte, pe rând, autoritatea lui Mithridate, Buerebista, apoi a Romanilor, cari să-i asigure linisteala din partea barbarilor. Sub Romani, ajunge din nou la o situație înfloritoare din punct de vedere economic și cultural. Invaziile barbare care urmată o slăbiră din nou; o cucere slavă sau avară, urmată de incendiu, o distruse definitiv.

Se reinființează în epoca Bizanținilor cu amele de azi, Mangalia, căreia Génovezii îl dau o înflorire trecătoare în sec. 13—4. Sub turci decadă și abia azi a început să-și revie.

Dan Iliescu

* * *

I. Popescu-Spineni : *Sur l'origine ethnique de Justinien — communication faite au 3e Congrès d'Études Byzantines, Athènes, 1930*; 12 pag. in 8°.

În 1623, istoricul german Alemannus publică, pentru prima oară, *istoria sacră* a lui Procop din Cesarea, contemporan cu Justinian. În prefată și câteva note, sprijinit pe *Vita Justiniani* a lui Theofil, Alemannus afirmă că Justinian era Slav. De atunci, toți istoricii au fost și încă mai sunt uni de această părere.

Primul care a pus-o la indoială a fost Tomaschek (1874). istoricul englez J. Bryce (1887) spune că isvorul acestor note ar fi un manuscris al romanticului episcop sărb Ivan Tomco Mrnavic, dela începutul sec. 7. Tot Ivan a mai încercat să arate că Habsburgii sunt descendenți ai lui Constantine cel Mare. istoricii slavi Jirecek și

Jagic² și susținătorul lui Bryce, adăugând că slavizarea numelor familiei imperiale s-ar datora într-o imaginei unor savanți slavofili. Același lucru afirmă rusul Vasiljev, apoi Krummbach³ și Ch. Diehl. O părere neserioasă e a englezului Gibon (1789), care crede că Justinian era anglo-saxon, cu numele primitiv Uprigt.

Asua originii lui Justinian găsim date în operele contemporanilor săi, sau aproape corporanii. Însuși Justinian, în prefată Novelei XI, spune că patria sa este din Dacia Mediteranea (între Scoplie-Scupi, Naisus-Nis și Serdica-Sofia). Procop din Cesaree precizează că Justinian s-a născut în satul Tauresium, lângă Bederiana. Ioan din Antiochia spune că Bederiana era lângă Naisus. E sigur, deci, că patria a lui Justinian e în Serbia meridională de azi, între Niș și Scoplie. În privința originii, Procop din Cesareea, Ioan Malalas și Chronicon Pascale afirmă că Justinian era Trac, cai strămoșii săi. Fiind Trac și originar din Dacia Mediteranea, trebuie admis că eră de origine traco-dacă.

Dan Iliescu

* * *

Dr. Icolae Ulmeanu : *Băile Tekirghiol-Sat*; 68 p. in 8°; Constanța, tip. Albania, 195.

Acăi stațiune balneară se găsește lângă lacul Tekirghiol, în partea de N. V. a lacului. „Îmormătatele vile și hoteluri în stațiune și chiar în sat, pentru toate punile și situațiile sociale, pot adăposti până la 10.000 de vizitatori. O piață bogată și mult mai floriantă ca la orașe, alimentată zilnic de locuitorii din sat și negustorii stabili și amilanți, fabrici de brânzetură, restaurante de lux și populare, lăptării, muzici, orăștreindreană și animează stațiunea. Pentru băi reci cu nomol și băi de soare, este o stațiune destul de bună pe marginea lacului, cele calde se fac în zece stabilimente destul de bine instalate, dar absolut toate lipsite de săli de sudărie și masaj, lucru are ar fi de cel mai mare folos”. Ceeace e trist, e că vin aici mulți vizitatori netriși de medici; iar dintre cei trimiși, mulți își fac cură fără nicio prescripție medicală.

Datori situației geografice — mai departe de mare și deci mai ferită de vîntul puternii al mării, umed și pătrunzător —, principala specializare a acestei stațiuni *va fi acțiunile cu indicațiile de băi calde*. Lacul și stațiunea se bucură de toate avantajele climatului marin: stabilitate termică mare, aer umed, răcoros și saturat cu oxigen, presiune atmosferică ridicată și stare higrometrică invariabilă în timpul sezonului. Aerul e încărcat cu substanțe radioactive.

Lacul are forma unui triunghi cu baza spre mare. Suprafața lui este de 1131 ha,¹) ceea ce aduce până la 20 m.²); fundul e puțin cunoscut și se crede că are izvoare de clorură-sodică și chiar termală²). Apa are densitatea 1,0552 la 15° C, e foarte mineralată (clorură-sodică concentrată, bromură și magneziană). Un litru de apă conține 72,7314 gr. săruri :

1) De apt, 1232.

2) De apt, numai 10 m.

3) Probabil, autorul nu cunoaște lucrarea domnului R. Pascu : Cercetări preliminare asupra lacului Tekirghiol (An. Inst. Geol. Rom., vol. IV, fasc. I, 1910, pag. 63 și urm.), unde se dau cunoștințe suficiente asupra fundului.

(după Dr. N. Ulmeanu) :

Clorură de sodiu	55	gr.	3972
" potasiu	2	"	0046
" amoniu	0	"	0036
" magneziu	4	"	4689
Bromură de magneziu	0	"	1357
Nitrat de sodiu	0	"	0052
Sulfat de magneziu	8	"	1497
" calcii	0	"	6001
Carbonat de magneziu	0	"	0027
Oxid de fier	0	"	0208
Oxid de aluminiu	0	gr.	0208
Silice	0	"	0072
Anhidridă liberă sau semi-carbonată	0	"	2841
Hidrogen sulfurat urme			
Materii organice circa	0	"	5960

După Anuarul Inst. Geologic, vol. I,
fasc. 3, pag. 391—394:
Clorură de sodiu — 75 gr. 5373
Sulfat " " " " " 9 " 7107
" " " magneziu " 1 " 1625
" " " calciu " 0 " 9326

Conține dar în cantitate mare : clor, anhidridă sulfurică, sodiu, magneziu, potasiu ; în cantitate mică : calciu, aluminiu, fer, amoniu, brom, anhidridă carbonică, silicică, azotică, hidrogen sulfurat. Substanțe electropozitive : oxid de Na, K, Amoniu, Mg, Ca, Al, Fe ; substanțe electronegative : Cl, Br, Anhidridă sulf., carbonică, nitrică, silicică. Apă minerală din lacul Tekirghiol e mai bogată în săruri decât oricare apă similară din fară și mult mai mineralizată decât a oricărei stațiuni de băi din nomol din Europa. E de 4 ori mai sărată ca apa mării și de 22 ori mai bogată în brom. De remarcat : stabilitatea în compoziția chimică și uniformitatea densității la orice adâncime.

Nomoul se formează prin fermentarea unor animale mici și a algelor care trăiesc în apă lacului. Ca animale trăiesc : protozoare din specia *Chamydomonas Dunali*, care colorează apă în galben-verzui și un crustaceu phyllopod, rudimentar, *Artemia salina*; iar ca plante, alge din specia *Cladophora cristalina*, filamente subțiri, dese, verzi, în cantități enorme, în care se dezvoltă animalculele protozoare. În nomol e larva dipteronului *Chironomus* (după dr. Frangopol și : *Oscilarele verzi, Diatomeele, Anghilulidele, Infuzoriile*, în apă și mai ales în nomol). Din larvele unor specii ies niște musculițe care trăiesc pe suprafața algelor, formând un strat negru considerabil. Din cauza căldurii verii, algele și animalculele mor și fermenteză sub influența unor bacterei incolore (genul *Beggiaota*, specia *roseopersicina*) sau sulfuroase colorate (genul *Micrococcus Chromatium*), care sunt în cantități enorme, dând nomolului în formăție culoarea șerbetului de smeură. Spre toamnă, massa de alge și animalcule arată alt aspect și compoziție : suprafață prezintă o coloare albicioasă întărită de sărurile care o imbibă ; dedesubt, o masă omogenă neagră-verzuie până la 50 cm., ca o pomadă negricioasă, unsuroasă, conținută într-o rețea fină formată din filamentele algelor. Sub acest strat se văd filamentele algelor aproape nefinse de procesul de fermentație, aderând de pietrele din fundul lacului. Vânturile și valurile desprind pachete mari din acest nomol viu, depunându-l pe fund, unde își continuă evoluția. Nomoul e cărat aproape tot de curenți în basinul dinspre sat (în infiindere de circa 8 ha), unde procesul de macerațiune e desăvârșit după 8—10 luni. Toamna, stratul de nomol nou, de 5—15 cm, e galben-verzui, mai difluent, cu urme de fibre de alge și animalcule. Sub el vine un strat de 10—15 cm, negru intens, omogen, cu reflex albăstrui, gelatinos, compact. Apoi al treilea strat păsto-

negră mat, mai granulos. În vară, primul strat are caracterile celui subjacent; în doi ani toate straturile ajung la forma desăvârșită.

Nomoul lacului are calitatea de a se regenera: *un nomol sterilizat la 120° C*, — dacă i se adaugă o mică cantitate de *nomol negru* (de formă recentă, *ne-sterilizat, proaspăt scos din lac*, — își recapătă calitățile terapeutice. De aceea o cantitate de nomol se întrebunează de mai multe ori, după fiecare întrebunțare vărsându-se în basinul lacului pentru a se regenera.

Lacul are mari rezerve de nomol: *nomol negru*, 1656 mil. kg. pe o suprafață de 552 ha și o grosime de circa 25 cm., iar *nomol cafeniu*, 6812 mil. kg. pe o suprafață de 841 ha și o grosime de circa 54 cm. Cantitatea de nomol dintr-un an poate fi utilizată 10 ani, după care se mineralizează, își pierde calitățile terapeutice, moare. La noi se folosește numai nomol negru, proaspăt, ceea ce este un lux pe care nu și-l poate permite nicio stațiune balneară din lume.

Dorul M. Georgescu, făcând analiza nomolului, dă următoarele date:

1000 gr. nomol umed confine :

Apă și substanțe volatile	300 gr. 300	Hidrogen sulfurat	{ in cantitate mică și variabilă
Substanțe organice . . .	181 " 400	Acid carbonic	
" anorganice fixe	518 " 300	Hidrocarbure ușoare	

1000 părți nomol uscat, la 125°, confine :

Substanțe solubile în apă :

Clorură de sodiu . .	62,85830	Carbonat acid de amoniu	1,13927
" " potasiu . .	2,42310	Silice	0,00913
" " magneziu . .	9,67350	Oxid de fer și aluminiu	urme
Bromură de magneziu . .	0,03371	Azotat de amoniu	-
Sulfat " . .	2,69825	Subst. organice, acizi挥发性, pierderi etc.	3,34864
" " calciu . .	0,59967	Hidrogen sulfurat liber	0,17000
Carbonat " . .	4,53407	Anhidridă carb. liberă și semicombinată	10,53454
" " magneziu . .	0,17696		

Substanțe insolubile în apă :

Sulfat de calciu (gips) greu solubil în apă	10,95070	Calciu (combinat cu acid carb., humic, silice)	66,53820
Silice	442,40000	Magneziu (combinat cu acid carb., și humic),	12,76870
Oxid de aluminiu	85,60000	Subst. de natură grăs. și cerei	5,35000
Oxid de fer	8,91735	Substanțe rezinoase	5,80000
Sulfură de fer	7,74169	Substanțe org., resturi de plante, pierderi etc.	255,38066
Fosfat de calciu	3,05810		

Acizi organici : formic, butiric, oleic, propilic, galic.

Cui se datorează eficacitatea terapeutică a apei minerale din lacul Tekirghiol?

Puterea curativă a unei ape minerale se explică printr'un complex fizico-chimic, în anumite condiții, nedeterminate precis până azi, complex care s-ar putea desface în următoarele elemente: disociarea electrohidrată a sărurilor în ioni, prezența de metale și gaze rare, starea coloidală a unor elemente din apele minerale, emanăriile radiațiere din ape și din atmosfera isvorului mineral, rezistența electrică, presiunea osmotă, termicitate, mineralizare.

Din insumarea tuturor energiilor din apele minerale rezultă determinațiuni biologice din cele mai interesante : proprietăți antianafilitizante, activarea protoplasmei celulare (acțiune curativă), imunitate generală contra infecțiunilor, acțiuni comparabile cu cele endocriniene și putere energetică vitală.

Urmează apoi o serie de indicații asupra băilor calde cu nomol, reci cu nomol, de nisip, de mar, de soare : pentru care boale sunt recomandabile, cum trebuie făcute, care sunt efectele lor ; contraindicații privitoare la băile calde cu nomol și băile de soare.

Dan M. Iliescu

* * *

P. Bujor : *Noui contribuții la studiul biologiei lacului Tekirghiol* ; 13 pag. în 8° cu traducere franceză, în „Contribuții botanice din Cluj”, tom. I, fasc. 13 (1928) ; Cluj, Cartea Românească, 1930.

Inaintea apariției unui studiu de ansamblu asupra lacului Tekirghiol, al d-lui P. Bujor, d-șa face, în Congresul naturaliștilor din România, finit la Cluj în 1928, o comunicare, pe care o reproducem în rezumat, asupra *formării nămolului din lacul Tekirghiol*.

Prima analiză a apei lacului a fost făcută la 1893, iar ultima la 1927. În acest interval densitatea apei a crescut dela 1,0552 (1893), la 1,075 (1927) ; a pierdut prin evaporare mai multă apă decât a primit prin precipitații atmosferice și din isvoare, din cauza climăi de stepă a Dobrogei.

Culoarea galben-verzuie a apei dela suprafața lacului e datorită : a) unui fenomen fizic : difracția lumenii asupra particulelor în suspensie ; b) unui fenomen chimic : prezența sărurilor în disoluție ; c) unor microorganisme (*Clamydomonas Dunali* sau *Dunaliella*), când se găsesc în cantitate foarte mare.

Apa e amară și sărată și, după analiza chimică, clorosodică magneziană concentrată.

Nămolul e produsul unor transformări biochimice foarte complexe și de lungă durată a substanțelor minerale și organice din lac. E format dintr-o masă argiloasă și marnoasă, amestecată cu nisip foarte fin, la care se asociază elementul principal mineralizant, în partea solubilă, ca clorura de sodiu, sulfatul de sodiu, clorura de magneziu, sulfatul de magneziu și apoi elementele secundare ca clorura de potasiu și sulfatul de calciu. Partea insolubilă în apă, dar solubilă în acid clorhydric, cuprinde carbonatul de calciu, de fier și magneziu, sulfura de fier și foarte puțini sulfati și silicii. Partea insolubilă în acid clorhydric cuprinde aproape exclusiv nisip, silicati și oxizi de aluminiu și fier. Sulful liber e în mai mare cantitate (11,25 gr.) decât în sulfure (1,2632 gr. și 3,4662 gr. sulfură de fier și sulfati (4,9 gr.). Materialele organice sunt în mare cantitate, iar în acestea, substanțele humice sunt, relativ, puține.

Culoarea neagră a nămolului e datorită sulfurei de fier, care înconjoară massa argiloasă, firele de nisip și sfărâmăturile de plante și animale (*Artemia*, larve de diptere, ouă de *Artemia*, carapace de *Cipris* etc).

Nămolul mai conține și gaze : hydrogen sulfurat, acid carbonic și amoniac. El are consistența unei crene negre, unsuroasă la pipăi, gust amar și foarte sărat și fugă ușor printre degete. În contact cu aerul se oxidează ușor, devenind cafeniu și se transformă în hidrat feros.

Când nămolul e tânăr are aspectul negru-verzui din cauza plantelor (alge, bacterii), cu miros tare de hydrogen sulfurat (probă evidentă că materia organică ia parte la formarea nămolului sub influența microorganismelor).

Asupra formării hydrogenului sulfurat s'au emis 3 păreri: a) prin putrefacția materiilor albuminoide; 2) prin reducerea biologică a sulfaților; c) prin reducerea compușilor sulfului sub influența hydrogenului în stare născândă.

Nămolul negru e foarte răspândit pe suprafața globului, iar în jurul continentului formează un cerc aproape continuu. În Marea Neagră se găsește asociat cu hydrogen sulfurat dela 240 m. în jos; în lacurile sărate și golfurile din jurul ei, din Crimeea până la Bosfor; în Marea Baltică, pe coasta Danemarcei; în Marea Nordului, pe coastele Olandei; apoi în fiordurile Norvegiei, în golful Napoli etc.

Păturile de nămol depuse pe fundul lacului intră în constituția scoarței pământului, cum e nămolul cafeniu, de sub cel negru, care s'a format probabil pe când lacul era un golf. În lacul Tekirghiol, nămolul s'a format în două etape: când lacul era Tânăr (cum e azi Agigea și Budachi), fauna și mai ales flora fiind mai abundente, putrefacția resturilor animale și vegetale era foarte intensă; hidrogenul sulfurat și nămolul s'au format, în mare parte, prin putrefacția acestor resturi sub influența bacteriilor de putrefacție. Mai târziu, cum e azi, vegetația fiind mai săracă, hydrogenul sulfurat și nămolul se formează; în mare parte, prin reducția sulfaților din apa lacului, sub influența unor anumite bacterii (în special a *Microspirei aestuarii*). Deçi, „ideea, că nămolul lacului Tekirghiol ar putea dispare din cauza împuținării plantelor, nu-i justificată, de oarece reducerea biologică a sulfaților din apa lacului constitue un izvor extrem de bogat în formarea nămolului“.

Dan Iliescu

* * *

Dr. Horia Slobozianu: *Bogățiile lacului Tekirghiol*, în Universul, an. XLIX no. 176 din 5 Iulie 1931.

După calculele inginerilor și analizele chimistilor, valoarea lacului Tekirghiol este foarte mare. Fundul lui e acoperit cu un strat de nămol negru, vegeto-mineral, de o mare putere de vindecare și în mare cantitate: 1600 mil. kgr. (160000 vag.) și un volum de 966000 m³. Chiar dacă nămolul nu s-ar mai reface, cel existent ar ajunge pentru băi încă 4–500 de ani.

Afără de nămol, lacul are o mare cantitate de apă foarte concentrată, 39800 mil. litri, bogată în săruri medicamentoase; o zecime din apă e formată din săruri (96,66 gr. la litru), deci de șase ori mai concentrată decât apa mării (15,81 gr. la litru). Cantitatea totală de săruri e de 4141 mil. kgr. (414119 vag.) cu un volum de 1882360 m³ (cât o piramidă ceva mai mică decât a lui Keops). Sunt 227362 vag. sare de bucătărie, care ar valora 5684 mil. lei; sare amară, 33476 vag., valorând 1640 mil. lei; clorură de magneziu, 18122 vag., cu o valoare de 2226 mil. lei. Apa și nămolul lacului sunt bogate în săruri de brom: 559 vag. bromuri, valorând peste o jumătate de miliard de lei. Sulful care, alături de clorura de sodiu și sărurile de magneziu și brom, joacă un mare rol în vindecarea boalelor, se găsește în cantitate de 1015 vag.; ferul, mai ales sub forma de sulfură de fer, 368 vag.; apoi oxidul de fer, de aluminiu, mangan etc. Valoarea futuror sărurilor din lacul Tekirghiol trece de 20 miliarde de lei.

Acesă substanță se prezintă unele ionizate, altele în stare născândă, posedând o mare energie, ceea ce explică eficacitatea lor. În apă și nămolul lacului se produc o sumă de transformări cu producție de energie electrică și radioactivă, care dă vitalitate organelor slabite de boală. În stațiunea Tekirghiol, „lacul, marea și soarele, în cea mai fericită asociere a naturii, scaldă și revărsă valurile lor binefăcătoare asupra

tuturor acelora cari sosesc la Carmen Sylva cu credința vindecării lor" (Prof. Dr. N. Gheorghiu).

Dan Iliescu

* * *

Al. Stroe-Militaru : Mocanii Săceleni ca element de unitate și expansiune națională ; 21 p. in 8°; tip. Viața Săceleană, Săcele, 1931.

Săcelele cuprinde 4 sate din jurul Brașovului : Satulung, Cernatu, Turcheș și Baciu, la care se adaugă încă 3 sate : Tărâljeni, Purcăreni și Zizin.

„Constrânsi de anumite fapte — fie geografice, fie de altă natură —, Mocanii săceleni au pendurat necontenti între munte și mare, întărindu-și credința că „viața românească nu se poate desfășura deplin și armonic, decât sprinjindu-se pe țărurile cât mai înalte ale mării”. Granița între ei și frații de dincolo de munți le părea cu totul nefirească. De aceea au rugat și au ajutat pe Radu Șerban să îsbătiască țara de pagâni și de aceea au cerut lui Mavrogheni să înființeze acolo o raia sub ocrotirea sa. Obținând diferite privilegii dela Domnii români, ei își câștigau hrana în Principate, iar în Ardeal numai dăduile le plătiau. Veșnic în contact cu Tara Românească, s-au arătat și aprigi susținători ai religiei străbune. Săzau înzestrat bisericile din satele lor, iar în Tara Românească numele lor e legat de mănăstirile : Predeal, Cheia, Susana și Cocos (în Dobrogea). Au luat parte la toate mișcările culturale și naționale din Ardeal ; în deosebi s-au distins în timpul revoluției dela 1848.

In ce privește Dobrogea, încă înainte de 1877 putea fi considerată ca recucerită, datorită elementului mocănesc. Veniți cu turmele lor aici, în diferite rânduri, în vremea stăpânirii turcești, o parte s-au stabilit printre vechii Români din satele dunărene, iar alții printre Turci și Tătari din stepă, păstrându-și vechea ocupație de păstorii, sau schimbând-o cu aceea de agricultori ori negustori. Când, la 1878, s'a reasemnat aici stăpânirea românească, Dobrogea era într'un stadiu înaintat de romanizare. Numărul Mocanilor din Dobrogea a crescut mai mult după 1882, unii dintre ei ajungând mari proprietari de pământ. O sumă de nume de familie sunt aceleași în Săcele și în Dobrogea (la care adăug județele Brăila și mai ales Ialomița).

Autorul încheie printr'un elogiu adus vîțejilor săceleni, cari au contribuit cu sângele și viața lor la reîntregirea neamului și țării pe care o visau. Dan Iliescu

* * *

Ion Conea : Considerații geografice în jurul diferențelor nume ale Dobrogei ; în Lucrările institutului de geografie din Cluj, IV, 1928—1929, p. 81—97 ; Cluj, tip. Ardealul, 1931.

In istorie, dar mai ales în geografie, toponimia este un tel de geografie condensată. Numele mărunte sunt aproape toate de esență geografică, cele ale regiunilor mai înalte, de esență și însemnatate istorică. Când o regiune poartă un nume propriu, este o individualitate geografică. Dobrogea, fiind o astfel de individualitate și fiind și un pământ de răscrucă, a purtat multe numuri.

Primul nume cunoscut în istorie este *Sciția mică*, *Sciția nouă*, sau numai *Sciția*, nume dat de Herodot și păstrat apoi de Strabo și Pliniu. După del Meherdinți, acest nume s'a datorat unui *lapsus toponimic*, la care del Conea adaugă un *lapsus istoric*. Adică Herodot, ca și conaționalii săi, înțelegea prin Sciță toate poarele nomade din V. și NV. Mării Negre. Cum în Dobrogea trebuie să fi existat și Sciții, mai puțin numeroși decât Getii preexistenți, cum aceștia erau mai cunoscuți

decât celelalte neamuri și cum numele acestora era mai sonor, Herodot a botezat Dobrogea cu numele lor. Deci, un nume istoric.

Pentru Ovidiu, Dobrogea este: *Sciția, pământ sarmatic, ogor getic, fărmuri getice sau: „pământ getic, scitic și sarmatic”* (toate numurile acestea în aceeaș elegie, relevă de d-nii C. Brătescu și O. Taftali). Iar marea era *Pontus scythicus, Mare sarmaticum, litus cimmericus, ape bissonice*.

Bizantinii iau păstrat numele de *Sciția mică* sau *Sciția*, iar în evul mediu e numit și *Sciția pontică*.

Două sute de ani înaintea revoluției Asaneștilor, e numită *Paristrion-Paradus navon* (N. Bănescu), iar în vremea Asaneștilor o găsim încorporată *Vlahiei Albe. Vlahii lui Asan* (C. Brătescu). Într-o vreme s'a numit și Misia.

Numele de azi, Dobrogea, e cunoscut de mult. Turcii l-au stabilit însă și l-au păstrat Asupra originei acestui nume, părerile sunt împărțite. După Dănescu Gr. ar fi slavul *Dobro* (bun) + turco-tătarul *Bugeac* (tinut) = *Dobrobugeac, Dobru-* *geac, put bun*. După alții, ar fi slavul *dobrice* = loc pietros, nefertil. D-l Iorga și apoi V. Bogrea susțin că ar fi derivând din numele despotului stăpânitor aici, *Dobroti*; iarăși un nume istoric, cum se dăduse și Tării Românești (Basarabia) și Molovei (Bogdania). Sau ar veni, poate, dela *Dobrogeia*, nume de femeie din familia npărașilor bizantini din Crimeia, al cărei descendent cu acelaș nume poate să fi fost Dobrotici. Deși nu se declară pentru niciuna din aceste ipoteze, totuși se pare că d-l Gnea înclină spre cea istorică, cea mai acceptabilă.

Legătul V. Părvan a introdus un nou nume: *Dacia scitică*, la care adaugă și o bucată din regiunea din stânga Dunării, jumătate dintre Trotuș și Dâmbovița. Din punct de vedere istoric, numele nu e potrivit; deasemenea, nici din punct de vedere icoic: acest nume compus conține noțiuni etnice în ambii termeni. Numele de *Dacia pacifică*, dat de d-l Mehedinți, este cel mai potrivit, fiind în „antiteză” sau în corelație cu *Dacia Carpatică*; aceasta, în ce privește trecutul Dobrogei,

Dan Iliescu

* * *

A. P. Arbore: *Aspecte caracteristice din viața populară dobrogăneană*; în Lecțiile Institutului de geografie din Cluj, vol. IV. 1928—1929, p. 17—45 + 8 planșe; Cuj, tip. Ardealul, 1931.

Orine a pășit în Dobrogea, ca cercetător sau ca simplu călător, a fost isbit de marele umăr de neamuri de oameni îngrămadite într-un ținut destul de restrâns un adevărat „muzeu etnografic viu”¹⁾). Națiunea predominantă e cea română, după care urmează: Turco-Tării, Bulgarii, Rușii, Nemții. O izolare completă a unora de ceilalți este imposibilă, așa încât, după cum reiese din studiul d-lui A., se influențează reciproc și fiecare grupare etnică nu mai seamănă perfect trunchiului din care s'a desprins.

Satul afară de cele nemțești și rusești, sunt neregulate, cu ulițe strâmte și întortocheiate cu casele așezate oriunde în curte; e o influență balcano-mediterană. Așezarea lor determinată în primul rând de relief și prezența apei.

Locuințele sunt făcute din ciamur, chirpici, sau piatră și învelite cu stuf „bătut nemțește” sau olane rotunde. Se compun dintr-o findă și una sau două camere, când are două camere, una din ele, zisă *casa a mare*, servește pentru păstrat lucruri.

¹⁾ C. Iliescu: Populația Dobrogei (în Dobrogea, cincizeci de ani de viață românească), 1201.

rile mai bune și zestrea fetelor, iar cealaltă, casa a mică, pentru locuit. Cu un lux de amânnute e descris interiorul locuințelor: fiecare obiect cu numele, locul și restul lui; pentru dependințe, la fel (de remarcat tendința de dispariție a gropilor de bucate sau ghiveciurilor). După aspectul casei (arhitectura și materialul întrebuințat), se poate ușor deduce naționalitatea proprietarului.

Bordeiele nu sunt întrebuințate pentru locuit, iar colibele, foarte primitive, sunt folosite numai de pescari ca adăposturi.

Cu privire la viața agricolă, sunt o sumă de termeni și instrumente necunoscute în restul țării.

Proprietatea în devălmășie era cunoscută și aici în vremea Turcilor, și numele de *miriē*, nume păstrat azi pentru țarină, sub forma *meriā*. Noii proprietari devălmăși căptăau niște acte, *tapū*, de unde azi se spune *pământ cu tapâi* celui stăpânit din vremea turcească. Pentru că locuitorii spun că merg la deal când merg în țarină, dă A. cred că acest *deal* trebuie pus în legătură cu *dealnijă* — parte de moșie în devălmășie — sau cu slavul dělo sau dělă. Cred că e simplu *čel*, în adevărata accepțiune a cuvântului, pentru că satele, fiind de obicei așezate în locuri mai joase decât țarinile, oamenii trebuie să urce (la deal) la țarină¹⁾. Nu ști dacă, mergând la țarinile din văi, spun că merg tot la deal!

Sunt apoi o sumă de date interesante cu privire la hrana și îmbrăcăințe.

Un deosebit prilej de petrecere și sărbătoare este *Zborul*, care are loc în ziua hramului bisericii din sat și la care iau parte și satele vecine. Începe prință slujbă bisericăscă cu mulți preoți, o masă comună, apoi veselie și petrecere mai în toate casele, jocuri și cântece pentru fineret. Obiceiul acesta e mai răspândit în Nordul Dobrogei. și aici *furatul fetelor* e un mijloc de a înălță piedicile ce se pun unui proiect de căsătorie. Când Tânărul nu este acceptat de părinții fetei, ca fiind sărac, își cere să cumpere miresii o salbă scumpă; neputând-o cumpăra și nepătrind rezunță nici la căsătorie, fură fata, căreia tot îi va cumpăra el o salbă. Obiceul salbei pare a fi turco-întărit: cumpărarea femeii. și tot influență turcească pare să ieșă și în obiceiul de a pune pielea berbecului, tăiat pentru pomana din ziua sfântului protector al casei, sub picioarele preotului care a oficiat serviciul religios.

Impresia pe care o lasă acest studiu e că viața românească — fidcă României formează primul obiectiv — se prezintă, ca idei și manifestări, lentică în oricare colț al Dobrogei. Aceasta, din cauză că nu sunt indicate totdeauna locurile de unde au fost culese datele. Apoi modul cum a impărtit Dobrogea în cele 4 regiuni²⁾ nu satisfacă nici punctul de vedere geografic, nici pe cel etnologic. Avem cele 2 Deliormane, din N. și din S., cu stepă dintre ele, sprinjinite pe un mării și căpătușe în spate de fâșia ingustă, a patra, regiunea Dunării. Majoritatea Romanilor din N. e moldo-basarabeană, a celor din stepă mocănească, a celor din Deliormanul de S. ceva bășinăși și mocani mărgineni, cu noii coloniști, și în regiunea Dunării, Românii băștinași, cei mai vecni Dobrogeni. Fiecare grupare: deosebește prin origină și manifestări de celelalte și acesta ar fi fost un criteriu durmat în fizarea regiunilor.

¹⁾ Pe malul Borcii, se spune, când se duce la câmp: *am vat la câmp*, sau *am urcat la deal*; iar când cineva ieșe sărbătoarea în sat, spune *am fost de vale sau la vale*.

²⁾ 1. Valea Carasu; 2. Reg. nordică și a Dunării la N. de șernavoda; 3. Reg. marilor lacuri și cea vecină cu delta; 4. Dobrogea sudică.

Prin bogăția amănuntelor și grija ce pune autorul pentru a explică fiecare fapt în mod cât mai clar și complet, prin varietatea problemelor pe care le atinge și contribuția nouă ce aduce pentru ușurința cunoașterii Dobrogei, studiul d-lui A. prezintă un deosebit interes și o valoare ce nu i se poate contestă. De altfel, hărnicia d-lui A. a mai înzestrat bibliografia Dobrogei și cu alte lucrări prețioase.

Dan Iliescu

* * *

D-l Prof. Al. Borza a făcut trei călătorii de studii în Insula Șerpilor, în anii 1923, 1924 și 1926, de unde a cules un interesant material privitor la vegetația și flora insulei, care au format subiectul a trei comunicări. Intrucât cercetările și concluziunile d-sale sunt de o netăgăduită valoare științifică și intrucât ele interesează în chip deosebit Analele Dobrogei, îmfățișem pe scurt, ceteriorilor revistei, conținutul comunicărilor.

1. Al. Borza : Contribuționi la cunoașterea vegetației și florei Insulei Șerpilor; în „Contrib. Bot. din Cluj“, tom. I, f. 5 (1924) și „Bull. de la Soc. de Sciences de Cluj“, tome II, 2-a parte, pag. 49–68; cu 3 planșe și rezumat în franceză; Cluj, Tip. Ardealul, 1924.

E comunicarea făcută după prima călătorie în insulă, unde face următoarele observații: vegetația insulei e o stepă tipică de ierburi, alcătuită din graminee și câteva burueni răslele; arborii și tufele lipsesc, iar viața animală e redusă; dintre păsări, în număr mare sunt *Cormoranii negri* și un *Larus alb*, argintiu (*Larus caspianus*); pe țărm, printre bolovani, o mulțime de șerpi mari, negri (*Coluber hydrus*), crustacei (raci, crabi) și moluște; dintre insecte sunt grecoruși, muște, o libelulă mare și un miriapol primejdios: *Scolopendra cingulata*; animale domestice: sunt câteva capre și un măgăruș; Rușii introduceaseră cultura sacarei ale cărei urme mai sunt azi doar câteva burueni care au însoțit-o probabil: *Malva silvestris*, *Lepidium*, *Agropyrum*.

După un scurt istoric al explorărilor botanice în insulă, urmează o listă de 17 fanerogame, găsite în acea epocă și care formează flora insulei.

Redăm în intregime conclusiile d-lui Borza, privitoare la vegetația și flora insulei :

1. „Vegetația Insulei Șerpilor este o stepă în înțelesul clasic al cuvântului, o stepă ierboasă cu puține asociații și cu faciese de subasociații stepice, condiționate de factori edafici.

2. „Flora săracă a Insulei Șerpilor are caracterul unei flore eupontice, cu precumpărarea elementelor pontico-mediterane, având tendința de a produce unele rasse proprii acestei insule.

3. „Flora aceasta este Tânără și pare a fi introdusă în bună parte și de om pe lângă factorii care sunt următorii, în ordinea importanței lor: paseri, vânt, apă; nu este deci îmfățișare primară, ci mult influențată de om.

4. „Din punct de vedere floristic și genetic, Insula Șerpilor poate fi deci considerată ca o unitate floristică distincță, bine caracterizată, pe care o numesc „Circumscripția Insulei Șerpilor“, făcând parte din Ținutul Centraleuropean, provinția Pontică, regiunea sau zona stepelor ruso-române“.

2. Al. Borza : Noi contribuționi la cunoașterea vegetației și florei Insulei Șerpilor; în „Contrib. Bot. din Cluj“, tom. I, fasc. 7 (1925) și „Bull. de la Soc.

des Sciences de Cluj", tome II, 2^a parte (1925), p. 113—132; cu rezumat în franceză; Cluj, Tip. Ardealul, 1925.

In a doua călătorie în insulă, d-l Borza completează datele din comunicarea întâia, privitoare la vegetația și flora insulei. D-șa stabilește următoarele asociații și subasociații :

A. Stepa ierboasă de *Bromus hordaceus* și *longipilus*, cu următoarele subasociații și facies: *Brometum Ornithogalosum*, *Brometum matricariosum*, *Agropyretum* și *Brometum acetorum*.

B. Stepa de *Calamagrostis arundinacea*.

C. Pe panta de N. această asociație trece în asociație pură de *Matricaria chamomilla*.

D. Asociația de *Rumex Patientia*, subsp. *crispus*, amestecată cu alte specii.

E. Asociația algelor *Chlorophyceae*.

F. Asociația de licheni.

Lista fanerogamelor din prima comunicare e completată cu alte 9 specii (în total 26).

Factorul principal al populării insulei cu plante sunt valurile mării care aduc, mai ales dinspre gurile Dunării, o mulțime de resturi vegetale și vegetale ca: trunchiuri și ramuri de salcie, papură (*Typha*), cotoare de *Phragmites communis*, fructe de *Trapa natans* etc. Tot ce aduce omul are un caracter adventiv și trecător. Alți factori sunt vântul și diversele păsări. Deși sunt atâtaea că la dispoziția plantelor de pe continent, abia un număr inificativ a pătruns și s-a încreșterit aici — poate când distanța între insulă și continent era mai mică. Clima, concurența, factorii biofici și poate edafici au selecționat pe oaspeții vegetali; cei mai puțin pretențioși au pus stăpânire pe insulă și s-au înmulțit repede.

Solul insulei e produs ornitogen și al descompunerii vegetalelor, cadavrelor de păsări și de șerpi; oile au lăsat urme considerabile.

Flora insulei pare extrem de săracă la 1841 (14 specii), bogată la 1912 (38 sp.) și săracă la 1923—24 (29 sp.). Între speciile fanerogame, permanente sau adventive, trecătoare și nestabile, găsim în mod covârșitor: 1) elemente ubicviste (unele chiar cosmopolite); 2) elemente cu arie pontică; 3) elemente mediterane; 4) plante adventive legate exclusiv de culturi.

D-șa ajunge apoi la o serie de concluzii de interes general biologic.

3. Al. Borza: *Observații fitosociologice pe Insula Șerpilor*; în Lucrările Lui Congres al Natur. din Rom., Cluj, 1928, p. 78—93 și în Contrib. Bot. din Cluj, tom. I, f. 11 (1928); cu traducere germană; Cluj, Cartea Rom., 1930.

In a treia călătorie d-l Borza completează lista fanerogamelor cu încă 12. Din cca. 60 specii fanerogame, 42 sunt ubicviste și chiar cosmopolite, 8 pontice, 10 mediterano — pontice; caracterul general al florei e mediterano — pontic, cu pronunțată tendință de a fi copleșită de antropofite și elemente pontice. Dintre fanerogame, abia 40—45 sunt permanente, iar 15—20 sunt efemere. Din cauza condițiilor fizice, lipsesc elementele nemoriale și oreofite mesofite. Dintre helofite sună *Phragmites*, iar dintre halophite *Spergularia marginata* (DC) KITTEL. Lipsesc și elementele de stepă caracteristice: *Stipa*, *Iris*, *Centaurea*, *Artemisia*, *Ceratocarpus*, *Carduus* etc.

Popularea insulei se datorează mai ales Mării Negre.

După o descriere amănunțită a vegetației insulei, a factorilor influenți și restricțiivi cari o condiționează, a climei, dăsa completează concluziunile din primele două comunicări, prin următoarele :

a) Bariera de apă este o piedică însemnată în răspândirea florei de stepă pontică și cere o activitate compensativă imensă de prelungită dela factorul timp pentru a produce ansamblul specific normal al stepei.

b) Maturitatea fitosociologică a stepei e în raport direct cu creșterea concreției de H-ionii a solului.

c) Importanța factorului apă în minimum și a evaporației în maximum pentru admiterea în domeniul acestei insule a plantelor noi aduse prin „hazard” pe insulă și pentru distribuția lor este de o evidență covârșitoare.

Dan Iliescu

* * *

Al. Borza: *Flora grădinilor ţărăneşti române. II. Plantele de podoabă, de leac, de farmece și credințe*; în Bul. Grădinii Bot. și Muz. Bot. din Cluj, vol. V, 1925, No. 3–4, p. 49–74; Cluj, Tip. Ardealul, 1925.

De la Borza a adunat material etnobotanic din grădinile ţărănilor români, bulgari, ruși, turci etc., aducând astfel o contribuție importantă florei și horticulturei noastre populare.

Florile de podoabă și buruenile de leac variază dela un ținut la altul ca număr și nume popular, ca întrebuițare și credințe legate de ele. Ele sunt de 5 categorii :

1. Plante străvechi, nelipsite din nicio grădină; ele sunt zestrea preromană, cu nume traco-dacice și balcanice, ori derivate din latină și paleo-grecă, ori slave.

2. Plante răspândite mai sporadic cu numiri variate greco-romane, turcești, ungurești etc. Sunt plante străvechi, pierite la Daco-Romani și reintroduse în ultimele 2–3 secole cu alte numiri.

3. Plante de largă răspândire cu numiri diferite, după regiuni. Sunt introduse de 3–4 secole.

4. Cele mai multe sunt împrumuturi recente și răspândite foarte sporadic, cu numiri variate, împrumutate dela alte neamuri. Unele încă n'au numiri.

5. Vreo 30 de plante ce cresc spontan și sunt introduse și în grădini pentru podoabă.

Plantele medicinale cultivate lipsesc în sațele vizitate de dăsa.

Lista cuprinde numele științific al fiecărei plante, numitile populare românești și streine, ariile de răspândire, locul de origină și întrebuițarea.

Plantele cultivate oglindesc trecutul neamului și istoria limbii, istoria culturală și a horticulturii la noi și istoria florei înrăurită de noi.

Dan Iliescu

* * *

Al. Borza: *Problema protecționii naturii în România*; comun. la Iul Congres al Naturaliștilor din Rom., Cluj, 1928; 35 pag. în 8° + 1 hartă, IX planșe și 32 figuri; Cluj, edit. Soc. Natur. din Rom., 1929.

E o problemă care preocupă în mod deosebit pe oamenii noștri de știință. Ceacce s'a realizat până acum la noi este puțin lucru față de ceeace s'a realizat în alte țări. Să sperăm că dezideratele oamenilor noștri de știință, susținute cu căldură și perseverență, vor duce la înfăptuiti reale.

Dușmanii naturii la noi sunt : agricultura, păscutul, vânătoarea și păzitorii vânațului, turiștii, uneori chiar oamenii de știință. De pe urma distrugerii naturii suferă economia națională și știința. Au dispărut bouri și zimbrul ; aceeași soartă așteaptă râsul, vulturii pleșuvi și de baltă, pelicanii și stârcii albi din Delta. Au dispărut aproape fagii din Nordul Dobrogei, iar în pădurea de alun turcesc de pe Domogled, din Valea Cernei, a intrat secarea. Dispar păduri, seacă lacuri, pier specii de plante și animale. Pe lângă măsurile de protecție a naturii, este nevoie și de o intensă propagandă în această direcție. Realizările serioase la noi au început după răsboiu.

Desprindem din comunicarea d-lui Borza, afară de cele de mai sus : 1. ce s'a infăptuit și 2. ce ar mai trebui infăptuit în Dobrogea :

1. a) La intervenția naturaliștilor din România, de sub proședinția d-lui A. Popovici Bârzoșanu, o porțiune din pădurea Letea, din Delta, a fost pusă sub paza specială a organelor silvice în 1920. Se găsesc aici : plopi și gârniță (*Quercus crenata*), frasinul oriental (*Fraxinus holotricha* zis și *Fr. Palisae*), liane (*Periploca graeca*, *Vitis vinifera*) și un mare număr de plante de stepă și de nisipuri.

b) O rezervă forestieră la Niculițel, din partea Regelui-naturalist Ferdinand I, la intervenția d-lui Grințescu (1927). Aici sunt : teiul argintiu și părul *Pirus elaea-grifolia*.

c) La Agigea, lângă Constanța, un teritoriu de cca 10 ha cu vegetație liberă halofilă și vegetație bogată de stepă și de dune marine. Într-un petec rezervat observațiilor fitosociologice se află *Ephedra distachya*, *Convolvulus persicus* mediteranean, *Alyssum Borzeanum* endemic și o serie întreagă de elemente luxuriantă de stepă.

2. Ar mai fi de realizat: a) Capul Caliacra, cu ruine și importantă vegetație (pădure de smochini, stepă).

b) Pădurea Șefcani de lângă Silistra, cu planta endemică *Cyclamen durotoricum*.

c) Dunele dela Șabla, cu floră interesantă.

d) Stâncile dela Hârșova.

e) Munjii granitici dela Măcin cu floră interesantă și teiu argintiu.

f) Silvostepa dela Babadag, cu floră bogată în elemente meridionale și pontice rare (*Goebelia alopecuroides*).

g) Stepa dela Murfatlar, cu o porțiune a valului lui Traian ca monument istoric.

h) Insula Șerpilor în întregime, ca rezervație ornitologică și botanică de mare importanță.

i) O rezervație ornitologică și botanică mai mare în Delta, cu colonii de pelicanii, stârcii albi și cu plaur.

Reiese dar și din comunicarea interesantă a d-lui Borza, că Dobrogea este una din cele mai bine înzestrate regiuni ale țării, în monumente naturale, numeroase și variate. Cât despre monumentele istorice, ea însăși este un adevarat monument de proporții uriașe.

Dan Iliescu

* * *

Emil Pop : *Bibliografia botanică a Dobrogei* (1878–1928) ; extras din Bul. Grădinii Bot. și al Muz. Bot. din Cluj, vol. IX, 1929, p. 210–220.

Pentru că în „Bibliografia Dobrogei” a lui S. Greavu-Dunăre capitolul privitor la flora Dobrogei este incomplet — lipsind multe studii ale botaniștilor contemporani români și străini — d-l Emil Pop întregescă acest capitol, dându-ne un conspect bibliografic însoțit de un indice cronologic. Bibliografia botanică a d-lui Pop cuprinde

190 de opere și este, în adevăr, indispensabilă „cui dorește să se inițieze în literatură botanică a provinciei noastre dela Mare”.

Dealtfel și noi am semnalat anul trecut unele erori în „Bibliografia” lui Gireau-Dunăre (v. Anal. Dobrogei, 1930).

Dan Iliescu

* * *

Gheron Netta — *Expansiunea economică a Austriei și explorările ei orientale*; 270 pag. text și anexe în 8° + 5 planse (din publicațiunile „Institutului economic românesc”: „Istoria economică a României”, II); București, Cartea Românească, 1931.

Este un studiu de o deosebită importanță și care privește, în bună măsură, și istoria economică a Principatelor române în sec. XVIII, în epoca de încercare de expansiune economică și teritorială a Austriei în sud-estul european.

Desvoltarea mercantilismului austriac în sec. XVII și XVIII a născut nevoia debușeurilor de desfăcere. Încercarea de a crea comptoare de comerț în India și China, pe vremea lui Carol VI, n'a dus la rezultate bune; cășfigarea de debușuri în apusul Europei nu era posibilă, deoarece produsele austriace erau inferioare celor apusene; iar în răsărit, Polonia și Rusia prohibiseră produsele austriace, pentru protecția industrielor naționale. Singur sud-estul Europei nu cunoștea mercantilismul apusean și în această direcție au fost îndreptate privirile imperiului austriac, mai ales după pacea de la Carlowitz. Prin convenția comercială și de navigație, încheiată cu Turcia la Passarowitz și reconfirmată la 1739 și 1747, Austria își asigură comerțul în imperiul turcesc și navigația în apele turcești, afară de Marea Neagră și Gurile Dunării; apoi, prin „Sinedul de Comerț” de la 1784, capătă libertatea de a naviga în toate apele turcești. Totuși, greutățile pe care le întâmpină expansiunea economică austriacă în sud-est sunt destul de mari. „Compania Orientală” de Industrie și comerț, înființată la 1719, e silită să lichideze după 11 ani. Dacă despre o concurență a orașelor italiene și Olandei în sud-estul Europei nu era nici o teamă, rămânea însă în picioare aceea a Angliei și Franței, cu privilegii comerciale mai vechi, la care s'a adăugat apoi concurența politică și economică a Rusiei. Pe de altă parte anarhia, nesiguranța și sărăcia din imperiul turcesc erau alte piedici destul de serioase.

Pentru asigurarea unui larg debușeu expansiunii ei economice, Austria a trebuit să acioneze în sud-est timp indelungat printre politica complexă și susținută, luând o serie de măsuri: 1) politice: păstrarea și obținerea de tratate favorabile și cuceriri teritoriale; 2) economice: formarea de negustori pentru comerțul oriental și dezvoltarea căilor de transport și comunicație. Pentru o căi mai exactă cunoaștere a acestui sud-est european, s-au făcut amănunte cercetări și studii de un sir de călători și informatori la Dunărea de Jos, la Marea Neagră, în Balcani și la Bosfor.

Unul dintre acești informatori și exploratori oficiali este Wenzel von Brognard, dela care au rămas trei rapoarte inedite, comentate și reproduse ca anexe în studiul d-lui Gh. Netta.

Primul raport este o „expunere statistică asupra Moldovei” din 1782, cu următorul cuprins: 1. Situația și întinderea țării; 2. Vecinătățile Moldovei; 3. Clima; 4. Pământul; 5. Apele; 6. Împărțirea administrativă; 7. Căile de comunicație cu alte țări; 8. Numărul și caracterul locuitorilor; 9. Clasificarea populației; 10. Religia; 11. Științele; 12. Economia țării; 13. Industria; 14. Comerțul; 15. Re-

gentul ; 16. Organizarea civică ; 17. Organizarea spirituală ; 18. Armata ; 19. Finanțele ; 20. Pretențiuni îndreptățite și alte observații.

Al doilea raport e privitor la călătoria în Marea Marmara și Marea Egeeică, în 1786, publicat la 1831 în Oesterreichisches Archiv, din Viena.

Al treilea raport cuprinde „relațiuni asupra coastei de apus a Mării Negre” tot din 1786. Din acest raport vom reproduce pasajile privitoare la coasta de apus a Mării Negre din dreptul Dobrogei, în traducerea și rezumatul d-lui Nett:

„La Midia, cam la două mile spre sud de această localitate, începe fâmosul codru „Delii Orman”, care se întindeă de la Varna și până la Silistra. Codrul „Delii Orman” era principalul cuib al tâlharilor cari neliniștiau drumurile de comerț.

„Varna era locul de depozit al mărfurilor din Muntenia, Moldova, Serbia, Bulgaria, precum și al mărfurilor din alte ţinuturi de la nord, care nu fuseseră încredințate lungului transport maritim pe la Sulina, ci erau aduse la Ruscic sau la Silistra și de acolo cu carele la Varna.

„Balcic avea 400 de case, iar în portul său liniștit și sigur anoraau vase mari, chiar în față piejii sau a magazilor-depozite.

„La șase mile distanță de Balcic se găsează celălalt mare centru, Cavarna, de unde, ca și de la cel dintâi, se trimetea mult grâu la Constanținopol, grâu ce venia din ţinuturile dela Dunărea de jos. Tot aici se descărcau și importante cărăi de sare marină destinația Siliștrei sau altor orașe din Bulgaria.

„Mangalia era un port bun pentru acostarea vaselor și numără 1.500 de case, aparținând în cea mai mare parte Grecilor. Mangalia făcea în primul rând comerț cu cereale. De aceea se găsiau aici, dealungul țărmului, un sir întreg de magazine construite în piatră.

„Altă schelă importantă pentru încărcarea grâului era Constanța. Von Brognard vede aici rămășiile unui foarte vechiu port, apoi magaziile de piatră pentru cereale, care sunt asemănătoare acelora dela Mangalia, Cavarna și Balcic. În ultimul războiu toate aceste magazii, până la Varna, fuseseră păgubite de Ruși. Tot atunci Constanța, locuită cu deosebire de Turci și care altădată număra la 800 de case, fusesese aproape în întregime incendiată. Raialele, protejate de trupele russi, ar fi mărit și mai mult dezastrul, prăbușind zidurile încă fumegânde ale casele turcești. Este grozav să vezi acum acest oraș de ruine, în care n'au mai rămas nici 200 de case nevălimate. Populația din Constanța era în general răutăcioasă. Dela navigatorii în treacăt pe aici ea storcea de toate, dar mai ales bani, vin, tuin și cu deosebire rachiul. Pe deasupra, navigatorii la Constanța mai erau siliși și plătească și o dare de 15 parale de cap. De aceea toată lumea se teme să se oriască la Constanța fără o nevoie imperioasă. Tot din această cauză raialele și chiar Turcii, cari călătoriau înspre Moldova sau spre Muntenia luau drumul Varnei și preferau să treacă peste Balcani, înfruntând pericolele de acolo, decât să supore indolența oamenilor dela Constanța. Totuși, pentru streinii cari călătoriau sub scutul firmei nelor sultanului era mult mai recomandabilă călătoria pe mare până la Constanța, decât aceea pe la Varna. Aceasta, pentru că Constanța în puține ore se ajungea cu multă ușurință, pe un drum înfinț, până la Dunăre și pentru că se evitau astfel pădurile pline de tâlhari, aşezate dealungul drumului dintre Varna și Dunăre.

„La Karakerman, mai sus de Constanța, port utilizat mai ales vara, von Brognard vede gramezi enorme de grâu, aşteptând încărcarea în vase mari. Magazile de cereale de aci fuseseră arse și dărâmate până la temelii de către Ruși.

„Portul se refăcea” însă repede, datorită situației lui favorabile pentru adunarea „cerealelor din locurile de câmp și dela Dunăre. Karakerman era locuit de peste 300 „de familii, din care două treimi erau familii turcești.

„De aici până la Portița, „prima gură a Dunării”, nu erau sate. Puținele „bordeie sărăcicioase de pescari se răspândau dealungul coastei.

„În această regiune, apa mării, pe o însemnată suprafață în interior, era foarte puțin adâncă, astfel în cît navigațiunea vaselor mari nu era posibilă. Dupăce descrie „regiunea dela Portița, von Brognard adaugă că pe aci se legă, pe cel mai scurt „drum, Marea Neagră cu Galații. Calea aceasta nu putea fi însă utilizată decât de „caice foarte mici, din cauza apei puțin adânci.

„După unele peripeții, pe care ni le povestește, von Brognard ajunge la „a „două gură a Dunării”. la Edreles Boghasi (Sf. Gheorghe). Coasta aici se prezenta „defavorabil, din cauza limbilor de nisip, care se prelungea foarte mult în mare. „Gura Sf. Gheorghe e descrisă ca având două deschizături în care se află o insulă. „Singură deschizătură dela nord era navigabilă. Pentru orientarea marinilor în acel „loc, se întreținea pe insulă un foc.

„Spre nord de această deschizătură se află satul Edreles cu 120 de case, „locuite de oameni muncitori și dibaci, pescari și crescători de vite. Locuitorii de aci „duceau în Muntenia sau în Moldova pește proaspăt, uscat sau sărat, ouă, brânză „și luau de acolo în schimb cereale. Bărbații își petreceau o jumătate din viață pe „mare și ajungeau bărcile lor până la Galați, Varna și chiar până la Constantinopole.

„Dela Sf. Gheorghe la Sulina, drumul pe mare dealungul fjordului se prezinta mai puțin periculos pentru vasele mici, ca drumul dela Portița pânăla Sf. „Gheorghe. Aceasta, fiindcă limbile de nisip nu se mai întindeau atât de mult. Vasele mari, care voiau însă să intre prin gura Sulinei, trebuia să navegheze mai înfaț „la o distanță de peste 15 mile.

„Asupra Sulinei, von Brognard nu se oprește prea mult în jurnalul său. În „giunea de aci înainte, spre Moldova, fusese descrisă în mod amănunțit de către exploratorul austriac care-l precedase, căpitanul Lauterer, în relațiunea sa din 31 Decembrie 1779, făcută curții imperiale, cu privire la călătoria pe Dunăre. Dela Sulina „până la Galați, von Brognard călătoarește patru zile pe Dunăre. El spune că dela „Rusciuc și până la gurile Dunării, călătoria era adesea amenințată de fălhari. În special regiunea de dincolo de Tulcea se prezenta ca foarte periculoasă. Acolo, vasele „mici suferau atacuri chiar în timpul zilei. Vasele mari riscau mai puțin din partea „fălharilor, deoarece ele aveau posibilitatea să se apere.

„In opoziție cu căpitanul Lauterer care, în raportul său asupra călătoriei pe Dunărea de jos, afirmase că singurul braț navigabil al Dunării, pe care se putea „ieși la mare, era Sulina, von Brognard arăta că și Chilia a servit și servia la „aceasta. Atât în timpul războiului dela 1739, cât și după pacea dela Belgrad, foarte „multe vase au intrat și au ieșit din Mare pe acest braț“.

De aici, călătorul își urmează drumul prin Tecuci, Focșani, Râmnicul Sărat, București, spre Viena.

Din lucrările d-lui Gheron Netta, mai cităm :

1. Din cauzele economice ale războiului european. Craiova, 1916.
2. Negustorii orientali la Lipsca, contribuțiuni la istoria comerțului românesc. București, 1916.

3. Die Handelsbeziehungen der Stadt Leipzig zu Ost und Südost Europa.
Zürich, 1920.
4. Viitorul economic al Severitului. București, 1921.
 5. Politica economică ungurească și statele sudestului Europei. București, 1921.
 6. Cercetări economice asupra regiunii Orșova-Severin. București 1924.
 7. Relațiunile economice polono-române. București, 1924.
 8. Evoluția istorică a târgurilor periodice. București, 1925.
 9. Regimul bancar în Europa. București, 1927.
 10. Încercări de navigație pe Olt (premiată de Ac. Rom.). București, 1928.
 11. Problemele micii economii. București, 1929.
 12. Cultivarea economiei în statele apusene. București, 1930.

Ilieșcu M. Dan

* * *

Milcovia, revistă regională de studii, anul II, vol. I ; 188 pag. in 8° + 4 planșe ; Focșani, tip. „Cartea Putnei”, 1931 ; redactor : N. Al. Rădulescu.

Intr-o formă îngrijită și aleasă, revista pășește în al doilea an cu următorul cuprins, bogat și variat :

Simion Mehedinji : *Vadul moldo-muntean* (p. 1—4). Regiunea dintre munții Vrancei și colțul Dunării la Galați e pământul cel mai însemnat pentru viața statului nostru, e nodul vital al Statului român. Aci și *vadul cel mare al apelor și sleauul cel mare al drumurilor* care se indreaptă dela Cetatea Carpașilor spre Marea Neagră. Aci se adună apele dela Prut până în basinul Teleajenului. Până și nu se descrie clisurile dela Cazane, Siretul era o adevărată Dunăre, având pe stânga ramura Prutului, iar pe dreapta o altă ramură cu virfurile până în apusul Olteniei ; Siretul ar fi părut adevărată prelungire a trunchiului dintre delta și Carpați.

Fiind aici cel mai mare „nod hidrografic” al infregului pământ românesc, roul acestui vad este unic : cum se adună râurile, așa se adună și oamenii, și mărfurile, și drumurile. În antichitate, aici era un drum care lega Dunărea de jos cu Dacia Carpatică, pe valea Trotușului, felosit pe rând de Fenicieni, de Greci, apoi de Romani, care l-au întărit prin valuri paralele cu Dunărea.

Tot în legătură cu această orientare a apelor a stat în evul mediu tendința Basarabilor de a stăpâni fâșia limanurilor, completând astfel stăpânirea basinului de jos al Siretului, până în munții Vrancei. Aceleași cauze geografice au determinat apoi planul lui Ioan Corvin, Ștefan cel Mare și Turcilor, de a stăpâni această regiune. Făptura locului a făcut să penduleze mereu hotarul aici ; din vechime și până în sec. XIX, nicăieri nu s'a văzut pe pământul nostru mai multe și mai schimbătoare linii de frontieră ca cele dintre Vrancea și delta.

Pe aici s-au scurs cetele barbarilor, aici e vadul cel mare al plutelor care coboară din Carpații Moldovei, aici e calea oilor dinspre Brețcu spre Bugeac și Dobrogea și drumul mărfurilor dela Galați în țară. Aci era firesc să se aşeze și centrul politic al Statului, nu la București. Eroarea s'a văzut în timpul marelui războiu când tot aici, între colțul Carpașilor și al Dunării, s'a hotărât soarta războiului (Mărășești).

Urmează apoi o serie de articole destul de interesante, în care sunt infățișate, crâmpeie din trecutul regiunii Milcovia, sub diferite aspecte : istoric, religios, cultural juridic, militar, etnografic, artistic și economic, semnate de domii :

Al. P. Arbore : Populația județului Putna la jumătatea veacului trecut, după Ion Ionescu dela Brad (p. 5—15).

Aurel V. Sava : Contribujiuni la istoria bisericii vrâncene (p. 16—38).

I. Diaconu : a) Folklor din Râmnicul Sărat (p. 39—43);

b) Contribujiune la informațiunile călătorilor streini despre reședința Milcovia (p. 76—107).

I. C. Băcilă : Lupta dela Focșani, 3 August 1789 (p. 44—51).

I. Rădulescu-Râmnici : Liga culturală, secția Focșani, viața și activitatea ei (p. 52—67).

Ion M. Gane : Primele tipografii râmnice (p. 68—75).

Mih. Popescu : Contribujiuni la istoricul școalelor publice din Focșani-Moldoveni și Munteni (p. 108—124).

George Tatulescu : Câteva considerațiuni asupra criminalității în județul Putna în perioada postbelică (p. 125—135).

I. M. Dimitrescu : Trei indrumători ai vieții culturale focșănene (p. 136—143).

N. Al. Rădulescu : Târgurile anuale din ținutul Putnei (p. 144—152).

I. Romanoai : Date focșănene asupra hotarului și unirii (p. 153—172).

Maior D. Cantea : Județul Putna din punct de vedere militar (p. 173—185).

N. Jechianu : Camera de agricultură a județului Putna (168—188).

Dan M. Iliescu

* * *

Dr. E. I. Păunel : *Viața și opera lui H. C. Andersen și trecerea lui prin România în 1841*; extras din Convorbiri Literare; 34 pag. în 8⁰; București, Socec, 1930.

Din notele de călătorie prin România în 1841, ale lui Andersen, desprindem următoarele: Venind din Constantinopol pentru a merge prin Viena în Olanda, Andersen s'a oprit la Constanța, de unde trebuia să-și urmeze drumul pe uscat, prin Dobrogea, până la Cernavoda, ca să evite ocolul de câteva zile pela gurile Dunării. Constanța fusese complet distrusă de Ruși în 1809 și după 32 de ani se pare că e distrusă de câteva săptămâni. Peste tot ruine și sărăcie. La o cafenea, cățiva Turci săraci ședeau întinși, fumându-și ciubucile și sorbindu-și cafelele, nepăsători; pe stradă alții, grozav de zdrențuiți, adunau gunoaie ca să facă foc. Lângă oraș a văzut urmele valului lui Traian. Cât putea privi în jur nu vedea decât „marea sau o stepă imensă, nicio casă, niciun fum dela vreo șiră de lemne a unui cioban, nicio turmă de vite, niciun punct manifestând viață; totul era o câmpie verde fără de sfârșit. În apropierea orașului se mai arătau câteva bucăți de loc, neîngrădite, unde creștea grâu, înalt ca iarba și de aceeași culoare“.

Lucrurile călătorilor cari mergeau la Cernavoda au fost încărcate în care mari de lemn trase de boi. „Țărani munteni, în cojoace de oaie și cu pălării negre de păstă, ale căror boruri atârnau ca adevărate umbrele gigantice peste spate și umăr, urmău cu carele. Ni se dăduse asigurarea că pe drumul acesta țara ar fi foarte lipsită și că nu vom întâlni în călătoria noastră prin stepă decât nomazi munteni“.

Ceața deasă și umedă, precum și vânturile și uraganele puternice din timpul iernii, despre care ia povestit hangiul, l-au impresionat mult. I-a mai povestit cum ingheată marea, cum gonește viscolul pe păstori cu turmele lor prin stepe, cum umblă cetele de câini fără stăpâni și luptele acestora cu haitele de lupi. La Constanța a vizitat și o colibă de Tătar, săracă, murdară, cu acoperișul aproape de pământ.

Călătorii au pornit cu o zi în urma bagajelor, pentru a ajunge împreună la Cernavoda. Călătoria au făcut-o călare, pe cai vioi munteniști, cari jucau, săreau și

se băteau cu picioarele dinapoi. Convoiul era condus de „hangiu în uniformă veche austriacă. Drumul l-a făcut pe valea Kurasu (Carasu), despre care i s-a spus că a fost un canal care legă Dunărea cu marea, făcut de Traian și despre care credeă că n-ar fi greu de refăcut, dacă nu s-ar opune Turci; socofă că ar costa mai ieftin decât calea ferată. A trecut pe lângă multe redute din ultimul războiu rusesc, în care se ascundeau căinii, vara de căldură și iarna de frig. Au ajuns la un sat, unde „fiecare casă avea aspectul unei movile mizerabile pe o masă pietroasă”; erau și „cățevă coloane de piatră cenușie dela o biserică devastată”. În mijlocul stepei au întâlnit un cimitir turcesc părăsit; satul fusese șters de pe pământ. „Vedeam turme de vite, care din depărtare se infățișau ca o fabără mare de războiu. Păstorii munteni semănau cu totul oamenilor sălbătici; ei purtau cojoace lungi de oaie, cu lâna scoasă în afară, pălării gigantice, sau o căciulă strâmtă de blană aspiră; părul lor lung, negru și săbătă le atârnă peste umere; toți purtau un topor greu”. Au suferit de căldură și lipsă de apă. „În această arșiță de soare, păstorii munteni stăteau liniștiți în cojoacele lor grele de piele, rezemăți pe ciomegele lor. Sârmanii nomazi! Auziam cântecele lor; pare că aud încă melodia, trebuie să-i dau și un text”. Au ajuns la Cernavoda, model de oraș căzut în ruină. „Si aici aceeașă sărăcie și mizerie ca la Constanța. Dunărea inundase lunca, iar colinele din spate aveau caracterul unui peisaj danez.

Călătoria în susul Dunării a făcut-o cu vaporul austriac „Argo”, printre insule inundate, „unde capetele sălcilor și vârfuri colibelor de trestii ieșau din apă”. În nici un loc n'a văzut Dunărea în întreaga ei lățime. Din cauza mulțimii tânărilor din flămul nopții, dimineața „eram cu toții pe bord, fiecare obraz săngerând și umflat”. Au ajuns la Turtucaia: „înaintea fiecărei case era o grădină mică; la poala povârnișului alergau copii jumătate goi și strigau: „Urolah“. Acătoate indicau pace și niciun pericol”.

Dan Iliescu

* * *

Const. N. Sarry: *Cum s-ar putea rezolvi criza economică*; 16 p. în 8° Constanța, Dobrogea Jună, 1931. — O problemă de actualitate — am putea spune universală —, care preocupa în cel mai înalt grad lumea financiară dela noi și de aiurea. D-l S. găsește că principală cauză a crizei, la noi, e un sistem defectuos de raporturi între Stat și Banca Națională, sistem care a dus la deprecierea monetei, iar de aci la „nimicirea economiilor cetățenești și scumpirea traiului”, la o fiscalitate exagerată și criza de credit. Statul are datoria, în asemenea situație, să intervină, rezolvând raporturile dintre creditori și debitori prin legiuiri speciale. Între soluțiile de îndreptare, propuse de d-l S., menționăm: *exproprierea creațelor ca „necesitate națională și de utilitate publică”, extinderea legii concordatului preventiv, reprimarea cametei uzurare și mai ales o... bună și cinstită gospodărie*. Recomandăm călduroș această broșură tuturor acelor cari, cel puțin din curiozitate, voiesc să afle cum sunt lucrurile cu „criza”.

Dan Iliescu

* * *

C. Saroglu: *Sassiada*; 55 p. în 8°; desenuri de A. Cristea; Constanța, Dobrogea Jună. — *Sassiada* cuprinde o serie de 12 scrisori din călătorie, în versuri, ale lui „Văru Vasile către Văru Niță” și căteva parodii. Făcând abstracție de scopul

politic care călăuzește pe autor (d-l Satry), trebuie să remarcăm belșugul de humor sănătos și ironie fină, imbinată în chip minunat și într' formă ușoară care fac lectura plăcută și distractivă.

Dan Iliescu

* * *

Prof. G. Vâlsan : *Les Terrasses de la Plaine Roumaine*.

În publicația : „*International Geographical Congress, Cambridge, July 1928*” tipărită în 1930. Autorul a participat în Comisiunea No. 3, numită „*Comisiunea teraselor pliocene și pleistocene*”, unde și-a finit și prezența comunicare, pe care o dăm în traducere credincioasă, după rezumatul publicat la pag. 162—164.

„Studiul teraselor Dunării și ale afluenților ei din România ne permite a urmări de aproape evoluția morfologică a Câmpiei Române și ne aduce probe decisive în sprijinul hipotezei mișcărilor recente ale acestei câmpii (Cobâlcescu, Mrazec, de Martonne).

În lungul Câmpiei Române, Dunărea e însoțită de un sistem de terase destul de complicat, dintre care două sunt constante și cu o valoare morfologică.

Terasa superioară, foarte desvoltată în Oltenia și găsindu-se la un nivel precis inferior aceluia al câmpiei formate din depozite lacustre levantine, este prima urmă de activitate a fluviului dealungul Câmpiei Române. Ea arată că Dunărea actuală și-a făcut apariția în această câmpie într'o epocă postlevantină, împrumutând albia unei Pre-Dunări, care și avea isvoarele în masivul Porților de fier și și adâncise o albie destul de adâncă la contactul depozitelor levantine cu formațiunile cele mai vechi ale podișului bulgar.

Această terasă superioară dispără, ca terasă, la gura Argeșului, unde este încă dominantă de câmpie cu 25 m. și dominantă fluvial cu 45 m. Mai la vale, altitudinea joasă a restului câmpiei dovedește că în epoca acestei terase, (quaternarul mediu : *Eleph. primigenius*, *Eleph. antiquus*, *Camelus alutensis*), pe câmpia orientală există încă o întinsă baltă, ultimă rămășiță a lacului levantin.

Terasa inferioară, de 20—15 m., mai joasă ca precedenta și apropiindu-se de nivelul fluviului în aval, ia o mare extensiune în câmpia răsăriteană și ne permite a urmări etapele de uscare ale băltii ce există în epoca terasei superioare. Așa, un mare braț al Dunării din această epocă străbătește stepa actuală a Bărăganului (Murgoci) și câmpia Brăilei, pentru a ajunge în câmpia joasă a Siretului. Eră o imensă, Baltă, astăzi acoperită de o groasă pătură de loess — remaniat la rândul său de activitatea eolică — care abia lasă să ghicești marile trăsături morfologice ale jării.

Dealungul tuturor afluenților români, se poate urmări, până în zona carpatică, terase corespunzătoare cu cele ale Dunării. Dar pe când râurile Olteniei sunt însoțite de terase mai mult sau mai puțin paralele cu actualul curs, toate râurile valahe arată la ieșirea lor din coline, o largă desfășurare de terase în evanțai, indicând că aceste râuri și-au schimbat direcția recent cu 75—120°, totdeauna spre Est. Aceș fenomene se datorează scufundării continuă a Câmpiei Române, scufundare care se poate urmări, grație studiului teraselor și a vechilor cursuri părăsite, din quaternarul mediu până în zilele noastre, atât în alura generală, cât și în variațiile locale”.

La acest comunicat al d-lui Prof. G. V., d-l Prof. E. de Martonne adaugă :

„Observările d-lui Vâlsan sunt de un mare interes, căci ele se raportă la o față în care se pare că e posibilă constatarea în acelaș timp a teraselor în raport cu mișcările eustatice, a teraselor datorite mișcărilor scoarței și a teraselor de genul

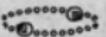
acelora pe care M. Chaput le-a numit polygenice. Primul fel de terase a fost semnalat la Prut și Siret (Sebastos). Cu toate acestea, trebuie să observ că ridicarea nivelului M. Negre în quaternar, la care face aluzie d-l Vălsan, nu se poate compara cu mișcările eustatice; e vorba de o mare internă inchisă, care se găsiă, ca și Caspica actuală, sub nivelul oceanelor și care a fost năpădită de apele oceanice în urma formării Bosforului și Dardanelelor. E probabil că unele din terasele Câmpiei Române să poată fi interpretate ca terase polygenice. Dar, în total, scufundarea acestei regiuni în quaternarul recent n-ar părea îndoioasă. Coturile râurilor afluenți ale Dunării au fost interpretate ca indicând atracția persistentă a unei arii de scufundare situată între Buzău și Galați. D-l Vălsan nu numai că a dovedit că așa este, dar a și trasat în chip definitiv cursurile succesive urmate de fiecare râu ce s'a deplasat spre Est. Puijne exemple de studii așa de decisive există din acest punct de vedere.

Din această notiță a marelui geograf francez rezultă că, în comunitatea d-sale, d-l G. V. a înaintat și alte afirmații, pe care regretăm că nu le-a trecut în rezumatul d-sale, cum ar fi acelea privitoare la oscilațiile de nivel ale M. Negre în quaternar, care oscilații, nepotându-se compara cu mișcările eustatice ale măriilor mărginașe și oceanelor, au făcut superfluă, în urma crizei, menționarea lor în rezumatul de mai sus. Cu privire la unele constatări pe care le face d-sa în acest rezumat, se poate atrage atenția asupra faptului că ele au fost făcute în studiu nostru din 1920 „*Migrații epirogenetice și caracter morfologic în basinul Dunării de Jos*”, precum și în studiu din 1928 „*Pământul Dobrogei*” (Analele Dobrogei IX, I). În aceste lucrări am adus dovezi suficiente despre mișcările epirogenetice quaternare ale regiunilor din basinul Dunării de Jos, despre diformarea platformelor dobrogene și în special a celei meridionale, levantine, precum și despre terasele dunărene văzute în lumina epirogeniei și despre lipsa de corespondență între terasa superioară și suprafața câmpiei de la E de gura Argeșului, pentru a respinge interpretarea formelor morfologice quaternare prin mișcările eustatice, interpretare de partea căreia s'a dat și d-l A. Nordon, fără temei, precum vom arăta cu alt prilej. Când ultimele depozite levantine se găsesc în Măgura Odobeștilor la circa 1000 m peste nivelul mării, iar pe buza înaltă a porțișoului Dobrogean, și numai în jud. Constanța și Durostor, la circa 100 m (depozite litorale de faleză), în timp ce în jud. Covurlui, spre Dunăre, ele sunt la abia câțiva metri peste nivelul mării, iar pe latura maritimă a Dobrogei ele lipsesc cu desăvârșire, deși condițiile de păstrare nu lipsesc, în schimb însă avem un șlef enorm cu vîi continentale inecate, cred că nu mai este loc de șovârare pentru admisarea mișcărilor scoarței pe verticală în aceste regiuni cercetate și azi de cutremure repetate.

Oscilațiile de nivel ale M. Negre, pe care le-au provocat perioadele climaterice quaternare și deschiderea strămtorilor turcești cad pe planul al doilea față de epirogenetică, care e hotărâtoare. Dar, să nu anticipăm. Problema aceasta foarte grea și complicată nădăjduim a o rezolva într-o viitoare lucrare în curs de pregătire, asupra întregului basin al M. Negre.

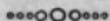
C. Brătescu

La Commission Européenne du Danube et son œuvre de 1856-à 1931; Paris, Imprimerie Nationale 1931. Această monumentală lucrare, sosindu-ne în ultimul moment, ne vom face o placere a o recenză pe larg în numărul viitor.

PREMIU

Cercul Analelor Dobrogei institue un premiu de lei 8000 pentru cea mai bună lucrare asupra vieței și operei ilustrului dobrogean Ioan N. Roman. Termenul predării manuscrisului este până la 1 Decembrie 1932. Manuscrisele se vor înainta d-lui C. Brătescu, Profesor universitar, Cernăuți. Lucrarea cea mai calificată se va tipări în Analele Dobrogei. Manuscrisul rămâne proprietatea redacției revistei.

Lucrări primite la redacție

- I. E. Toroușiu și Gh. Cardaș : Studii și documente literare vol. I. Junimea. București 1931. Tipografia Bucovina.
- I. E. Toroușiu : 1. Heinrich Heine și Heinismul în literatura românească.
2. Hermann Sudermann în literatura românească.
3. Hermann și Dorothea. Ienăchiță Văcărescu. Pagini din monografia Goethe. București 1931.
- Dr. R. I. Călinescu : 1. Metoda geografică în cercetările biologice. (Extras din Bulet. Soc. R. R. de geografie XLIX).
2. Considerații zoogeografice asupra migrațiunii păsărilor din România. (Extras din Bulet. Agriculturii vol. I-II. No. 1-4. 1930).
3. Contribuții statistice-antropogeografice la istoricul vânătoarei în România. (Extras din Revista Vânătorilor An. XI No. 6. București 1930).
4. Considerații generale asupra repartiției mamiferelor de interes vânătoresc din România. (Extras din Revista Vânătorilor XI, 7, 1930).
5. Șacalii în România. (Extras din Arhivele Olteniei IX, 49-50, 1930).

La Commission européenne du Danube et son oeuvre de 1856—1931.

- Comisiunea monumentelor istorice, secția pentru Transilvania*: C. Daicovici : Raport pe 1922—23; 24. S. Mihali : Raport pe 1925. M. Csaki : Inventariul Monumentelor și obiectelor istorice și artistice săsești din Transilvania, 1923. D. M. Teodorescu și Dr. Martin Roșka : Un vechiu cimitir românesc în fostul sat Vărarea din jud. Bistrița, 1924. *Anuarul comisiunii monumentelor istorice, secția p. Transilvania*, 1926—28 și 1929. Al. Lapedatu : Comisiunea monumentelor istorice, secția Transilvaniei și ținuturile mărginașe, Cluj 1922.
- I. Martian : 1. Urme din războaiele Romanilor cu Dacii, Cluj 1921.
2. Repertoriu arheologic pentru Ardeal, Bistrița 1920.
- N. Orghidan : Observațiuni morfologice în Bucegi, Cluj 1931.
2. Observațiuni morfologice în reg. Brașovului. (Extras din Tara Bârsei No. 2, 3 și 5 din 1931).
- Sextil Pușcariu : Daco-Romania. Buletinul muzeului limbei române, an. VI, 1929—30.
- Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj* vol. IV, 1928—29, Cluj 1931.
- Simion Hârnea : Popa Șarban. Focșani 1931.
- Ioachim Crăciun : Cronicarul Szamosközy și însemnările lui privitoare la Români, 1566—1608. Cluj 1928.
- Al. Borza : 1. Guide de la sixième excursion phytogéographique internationale. Roumanie 1931.
2. Câteva noțiuni de fitosociologie. Pădurea, stepa ierboasă, luptă între aceste două formațiuni. Cluj 1923.
3. Printre flori. Biblioteca de popularizare a grădinii botanice. Cluj 1931.
4. Prin țara Goralilor. Urme românești prin Tatra polonă. Sibiu 1929.
5. Prima istorie naturală românească de Gh. Șincai. Cluj 1920.
6. Primul dicționar de științe naturale românesc de Gh. Șincai. În „Transilvania“ vol. LII, 1921, No. 10—12.
7. Contribuțiuni botanice din Cluj, Tom. I, Fasc. 8. 1927.
8. Materiale pentru studiul ecologic al câmpiei Ardealului. Fasc. I. Cluj 1928.
9. O vizită prin grădinile botanice din apus. Cluj, 1922.
10. Vegetația și flora Ardealului. București 1929.

MULTUMIRI

Aducem viile noastre mulțumiri următoarelor instituții și persoane, care au binevoit să sprijini bănește tipărirea „Analelor Dobrogei”:

Liga Culturală, secția Constanța (N. D. Chirescu) . . . 9.900 Lei
Prefectura jud. Constanța (N. Constantinescu) 10.000 „
Primăria Municipiului Constanța (Gh. Popescu) 25.000 „

ADMINISTRAȚIA

Se recomandă cititorilor noștri :

I. E. Torouțiu : 1) Heinrich Heine și Heinismul în literatura românească.

2) Hermann Sudermann în literatura românească.

Revista Bucovineană „Junimea literară”. Director I. Nistor, Cernăuți.

Revista Bucovineană „Făt Frumos”. Director Leca Morariu, Cernăuți.

Revista Focșaneană „Milcovia”. Director N. Al. Rădulescu, Focșani.

Revista Basarabeană „Arhivele Basarabiei”. Directori : T. G. Bulat și C. N. Tomescu, Chișinău.

Revista Ieșeană „Arta și Arheologia”. Director O. Taftali, Iași.

Revista Bucureșteană „Graful Românesc”. Director S. C. Mândrescu, București.

Revista Craioveană „Arhivele Olteniei”. Director C. Fortunescu, Craiova.

Revista Brașoveană „Tara Bârsei”. Director A. Banciu, Brașov.

Revista Bucureșteană „Boabe de grâu”. Director Em. Bucuța, București.

Colecția Analelor Dobrogei, numerele izolate și abonamentele
se pot cere D-lui C. Brătescu, Profesor universitar, Cernăuți.

PREȚUL 150 LEI

Biblioteca Județeană "Ioan N. Roman" Constanța

Proiect AFCN